

KÖZOKTATÁSI KUTATÁSOK

KOKAS KLÁRA

A ZENE FELEMELI A KEZEIMET

AKADÉMIAI KIADÓ

A ZENE FELEMELI A KEZEIMET

A ZENE FELEMELI A KEZEIMET

Akadémiai Kiadó
1992

KOKAS KLÁRA

A ZENE FELEMELI A KEZEIMET

82. évf. 2. kötet

KOKAS KLÁRA

Akadémiai Kiadó
1992

507949

Megjelenik az Akadémiai Kiadó és a Közoktatási Kutatások Tudományos Tanácsának gondozásában.

Sorozatszerkesztők: Gellériné Lázár Márta és Rét Rózsa

E kiadvány a Közoktatási Kutatások MKM tárcakutatói támogatásával készült

Bírálták: Gonda György
L. Nagy Katalin

A fotókat készítették: Fábíán János,
Hajnóczi Árpád,
Nemes Zoltán

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Kokas Klára zenepedagógus- és zenepszichológusként hazai és külföldi iskolákban, intézményekben – megalakulásától 1990-ig a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet docenseként – dolgozott. Kezdetben a zenei nevelés transzferhatásait vizsgálta, majd a zenei neveléssel történő képességfejlesztéssel foglalkozott- foglalkozik elméletileg és a gyakorlatban.

Fontosabb munkái:

Képességfejlesztés zenei neveléssel. Bp., Zeneműk., 1972.; Amerikában tanítottam. Bp., Zeneműk. 1976.; A zene és mozgás együttes felhasználása személyiségformálásban. (Pedagógiai Szemle, 1980/6.) Mozdulatok zenére. (Élet és Tudomány, 1980/1.) A foglalkozásokról nyolc videofilm készült.

© Kokas Klára

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója
A szedés a Közoktatási Kutatások Titkárságán készült

Nyomták az Alfaprint Nyomdában

Felelős kiadó: Akadémiai Kiadó

Felelős szerkesztő: Zsolnay Margit

Terjedelem: 12,5 5/A ív

ISSN szám 0238-6577

ISBN szám 963 05 6285 5

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Könyvtár. 8695. /19. 92. 92.

Tartalom

Bemutakozom	9
GONDOLATAIM, EMLÉKEIM, ELKÉPZELÉSEIM	11
Taníts engem	13
Tiszta forrásból	14
A zene felemeli a kezeimet	16
A gyerekek arca	23
„Ahol ketten, hárman összejöttek”	29
Nevén szólítom	36
Félfigyelemből teljes figyelembe	39
Amit befogadunk	42
Zenéből fényeket	46
Lábujjvariációk	52
Athéni beszélgetés	60
Látni és láttatni	71
Idelenn is lesz helyetek	75
Filmezőnk, óh	77
Felnőttek	86
Kis kócsag	91
Náditündér	95
CSOPORTBAN IS EGYÉNEKKEL	101
Badinerie	103
Dióból tulipán	110
Csipkefa bimbója	123
Izlandi gejzír	125
Bach János Sebestyén	127
Piroscsíkos rádió	129
Denevértójas	130
Veszedelmes állat	132
Peti – Variációk agresszivitásra	134
Lőrinc – Improvizációk empátiára	139
Mikulás	143
Éj királynője	149
Az arcom kitalálta	150
Szólóban – gyerek(ön)portrék	151

TÁNCBAN SZÜLETETT GYEREKTÖRTÉNETEK	165
Szárnypróbálgatások	167
Titkok	176
Hangok az égből	180
Zenéből képek	189
SZÉP VOLT, SZÉP MARAD	197
Duende	199
Megköszönöm	204
Megköszönöm	

BEMUTATKOZOM

Falun születtem és nevelkedtem, Magyarország nyugati vidékén, Szanyban. Nép-dal is szól a háromtornyú templomunkról és a köröskörül hullámozó Rába vizéről. A lelkem alapjait anyám énekei, apám dalosainak, táncosainak emlékei rétegezik, mélyen, de érinthetően. Élő vizeim vannak odalenn. Gyerekkoromban a sebes Rába folyón leúsztuk a hordalékos, bukdácsoló ágak között, visszafelé meg meztél-láb gyalogoltunk domborúhátú, bökös kavicsokon és szántóföldeken. A mezítlábam tudja a földet, a fejem ismeri a napot. Legkedvesebb ételem a barna kenyér, pusz-tán. Ünnepi ebéd végén is megkívánom, ahogy valamikor apám.

Idegen nyelveken is azokat a köszöntéseket szeretem, amelyek a szanyi „Ad-jon Isten” és „Dícsértessék a Jézus”-ra emlékeztetnek, évtizedek messzi múltjából.

Gyökereim élnek, mint a fáké.

Szerencsés gyerekségemben keveset tiltottak és örömmel tanítottak. Én is ke-veset tiltok és boldogan tanítok.

Mióta emlékezni tudok, a zenére készülődtem.

Kodály a tenyeréből tett az utamra. Emlékezetemben nem halványult a perc extázisa, amikor indexembe írta a kitűnőt, látom a tollat keskeny művész-kezében, és torkomban érzem a könnyeimet.

Eleinte gimnazistákat tanítottam, biciklivel karikáztam át iskolából iskolába, hogy ünnepélyeken sorra elvezényeljem a kórusokat. Kirándulásainkon hajnalig győztük friss énekekkel. Amikor megbíztak az első énekes-zenei osztállyal, sok szombathelyi családnál könyörögtem, hogy engedjék oda a gyereküket. Esztendőre ötszörös túljelentkezés következett. Mámorító élmény volt a mindennapos ének-órák hihetetlen eredménye, amit ma vettem, holnapra gyökere volt és virított. Feltámadt a kíváncsiságom, vizsgálatokat kezdtem a zenei nevelés hatásáról, Ko-dály ebben is buzdított. Disszertáció és könyv lett belőle.¹ Tanítóképzővel, zene-óvodával, nagyokkal és kicsikkel foglalkozva lassan felkészültem életem nehezére, az intézetekben élő állami gondozott gyermekekre. Köztük értettem meg, hogy mi-re kaptam a talentumomat, és mit kell vele kibontanom.² Ráébredtem, hogy miért tanítok zenét, és megtanultam, hogyan nyújtsak vele kapaszkodókat. A tiszta zene: erőforrás. Mindenki másképp bukkan rá, számtalan elképzelhető útja van, egyik sem tilos, bármelyik felfedezhető. Amikor Amerikában tanítottam, megmerítettek az ismeretlenben. Nem félek az idegenektől.³

1 Kokas Klára: Képességfejlesztés zenei neveléssel. Zeneműkiadó 1972.

2 Kokas Klára: Zene, dramatizálás, ábrázolás egy gyermekotthonban A zenei nevelésről. Kodály Szemi-náriumi Kiadvány Kecskemét 1970.

3 Kokas Klára: Amerikában tanítottam. Zeneműkiadó 1978.

Legszívesebben a kecskeméti Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet szépséges falai közt tanítok. Még a fényes üveglakait rakták, lépcsőit csiszolták, amikor a tanára lettem, az udvar lombos hársfája ismeri a lélegzetemet.

Szeretem, ha tanítanak, fáradhatatlanul keresem, és árkon-bokron át követem azokat, akiktől tanulhatok. Idestova húsz esztendeje tornászom mesterem óráin, mert olyat tanít, amit senki a világon, és élvezem, hogy valamennyi órájára újat is kitalál.⁴ Odébbállok azoktól, akik magukat ismételtetik, bizonygatják.

Képességeim korlátait ismerem, de ahol lehet, átkukucskálok rajtuk, sőt fel-lökdösöm őket, és kinézegetek a tisztásokra.

Nem bánom, ha megmosolyognak, amikor az uszoda ugróbakjához támasztom a nylonba húzott papírjaimat, hogy a fordulónál nyújtózkodva eldünnyögjek egy-egy szót az éppen esedékes idegen nyelvem érdekében. Belegabalyodom a nyelv-átváltásokba, ha hol így, hol amúgy beszéltetnek, szeretek egy kicsit megüledni valamelyiken. Azért megértene, a görögök néha franciául, néha olaszul, norvégok angolul, katalánok spanyolul... Kisbabákkal mindenütt magyarul beszélgetek. És mindegyik előadásomon énekelek régi magyar népdalt, Pablo Casals katalán népdalára emlékezve. Szerető barátaim vannak sokfelé, szekrénypolcot megtöltenek legeslegszebb emlékleveleim, válaszaimat magam körmölgetem. Megbízható barátaim szívesen maradnak segítségül, részt vesznek a szegénységemben, élvezik az újdonságaimat, és velem alkotnak. Róluk könnyű szépeket álmodnom.

A kellemetlen levelek dossziéját mélyre rejtem. Nyugodtan lehet rágalmozni engem, úgyse érek rá, hogy védekezzem. A pletyósoktól undorodom, mintha az ételembe köpnének, odébbviszem a tényéromat. Nem versengek. Még a vitorlás-sommal is elibém engedem, aki előbbre kívánczik.

Kodály így dedikálta nekem a „Visszatekintés” című kötetét: „Kokas Klárának előretekintésül.” Szabadnak hagyott. Felfedező lettem gyerekerságban. Enyém a mese, a képzelet, a mozdulat, az érintés, a játék. A zenén is lebeghetek, ahogy egykor a Rába folyó vizén, elmerülhetek és bukfencezhetek benne. Átváltozom a zenéimmal, kavicsként gördülök, vízcseppként gurulok, falevélként pördülök, ez a tánc. Mivel szabad a képzeletem, nem kell módszerbe keményednem, magamét vagy másokét ismételtetnem. Rendem világos, egyszerű, átlátszó, meg is tanulható. Egységes, mert a hangokat is, a műveket is, a frissen születő alkotásokat is természetes kapcsolataikban élem, ahogy a gyerekeim.

Mindig vannak, akik könnyen megértene és szívesen velem jönnek felfedező utaimon, akár élőben, akár filmekben, akár írásaimban tanítok.

4 Dr. Kovács Géza zenei munkaképesség gondozása a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában

Tanúságom

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

GONDOLATAIM, EMLÉKEIM, ELKÉPZELÉSEIM

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg. Én is a világ természetfelfedezője voltam, népeim természetéről csodálatos dolgokat tudtam meg.

Taníts engem

Nyári Kodály szemináriumunkon idén népes nemzetközi csoporttal dolgoztam. Felnőttekkel mindig nehezebb, de ezúttal sokan és örömben táncoltunk együtt, afrikai dob zenére, Händelre, Mozarta, és játszottunk Bessie Jones néger játékaiból. A második napon történt, hogy elém lépett Julia, és így szólt: „Your spirit is free. Teach me.” A te lelked szabad. Taníts engem.

Sohasem mondtak nekem ilyet. Száz és egy kérdést tesznek fel a módszereimről, faggatnak, hogy mivel kezdem a tanítást, mikor tudatosítom a spontán módon felfogott zenei elemeket, hány órában hova jutok el, és mi a célom. Soha nem kértek, hogy tanítsam a szabadságomat.

Holnap délben találkozunk, Julia.

Szép hangverseny után tértem nyugovóra. Intézetünk vastag kolostorfalai között igazi pihenőt kaptam, mély, nyugodt álmot. Mielőtt a szemem kinyitottam, tudtam, hogy Bachot viszek Juliának, Veronika C-dúr fúgáját a Duendéből. Szabinát kértem, hogy a magnóval segítsen. – A kettes szoba kicsi, a súlyos asztalok körül szűkös a hely, de hát csak ketten táncolunk. Szabina feltette a zenét, Julia térdepelve táncolt, én külön. Nem néztem Juliára, Bachra néztem. Háromszor szólalt meg a fúga, amelynek minden hangja a bőröm sejtjeiben is él. Ravennát láttam, a San Vitale mozaikjait, Veronikát a kövön térdepelve. Bachnak táncoltam, nem magamnak, nem másoknak, nem gyerekeknek, Juliának sem.

Izlandon most tavasszal találkoztam látó asszonnyal. Sigrúnnak hívták; leírhatatlan szép kék szeme volt, óriási nagy kék szeme, és mosolyogva bizonygatta, hogy gyönyörű szép az őrző szellemem, ő látja. „Shining – mondta – beautiful.” Művelt asszony, könyvtáros, olvasott, nyelveket tud, családját ellátja, gyerekeit neveli, zenél. Bachnak táncoltam, és tudtam, hogy Sigrún igazat beszélt.

A záróakkordnál Juliára nyílt a szemem. Átöleltem és ő zokogott. „Az anyámat akarom, I want my mother, az anyám nem szeret, sohasem szeretett.” Távoli keleti országból való, az angol nem anyanyelve, de mondta és zokogta. Máskor oly nyugodt, szinte kifejezéstelen, ráncatlan arcán csurogtak a könnyek, áradás volt, nem sírás. Nem kislány már, családja, gyermeke van, dolgos, teli, szép élete, jó férje. „But my mother do not love me – tördelte újra, sokadszor – az anyám nem szeret engem”. Szabina moccanás nélkül borult az asztalra, velünk volt, de nem közelített.

Megéltem égi háborúkat magányban, vitorlášhajón, tengeren, hegycsúcson, sátorban meglapulva, reszkető félelmekben, és Beethovennel és Haydnal, tudom a reményt, a mennydörgés elcsitul, távolabb hömpölyög, tisztára mos az eső, és sohasem látott messzi hegyek rajzolódnak a horizonton. Amíg fölöttem dübörög, mégis úgy lapulok a földhöz, mint anyámhoz, mintha vízcsepp lennék és eltűnhetnék a kövek alá. Így sírt Julia az anyja után. Zsebkendő nélkül, a kezeimmel, a karjaimmal segítettem törülni a könnyeit, ő hagyta, ömlöttek, nem bánta. Sárgás arcbőre, keskeny fekete szemei olyan ismerősek közlről, könnyesen. Öröktől fogva ismerem. Testvérem. De engem szeretett az édesanyám. És a lelkem szabad.

Nem tudom az időt, hogy elcsöndesedtünk és kimosolyogtunk a viharunkból. Nem adtam én tanácsot, szavam se volt.

Másnap együtt táncoltunk a többiekkel, még kamera is mozgott körülöttünk. A felvételen látjuk Juliát, nem bánta a kamerát, a filmen olyan az arca, mint a nap kelőben. Egyedül táncol, aztán Ádámmal táncol, a gyermekekhez közelít, egymásra találnak.

A Szép Örzömnek köszönöm meg, hogy ez az asszony tanítani fog a távoli házában, amelyet én még álmaimból sem ismerek.

Tiszta forrásból

1987. május 28. Rezedák

Bach: f-moll hegedű-zongora szonáta
BWV 1018 IV. tétel

M. Évi, L. Miklós, R. Viktor, L. Balázs kilenc- és tízévesek, asztalokat, székeket tolnak össze, lázas buzgalommal dolgoznak, építkeznek. *Látom, valami fontosat készítenek, türelem, megvárjuk. Szóljatok, ha kezdődhet a zene.*

Elkészülnek végre, az építmény egyik oldalán Miklós és Viktor fekszik, a másikon Évi a hosszú lábaival, az asztal alatt Balázs. Évi int, hogy kezdődhet a zene, kétszer legyen egyvégtében. Valamennyien ásnak, kalapálnak, puhítják a földet, nagy csapásokkal, persze hangtalanul, csupa zenei mozdulattal. Balázs kibújik, és az asztal szélére mér néma ütemes csapásokat. Az egész zene alatt folyik a munka, megállás nélkül. Most hárman ebédelnek, leülnek egymás mellé a sarokba, majszolnak, harapnak. Aztán amikor új téma indul, ismét munkába állnak. A következő témabelépésnél hirtelen kettéhúzzák az asztalokat, és a földből kibukkan Balázs, a két tenyerén hozza, emeli a furulyáját. Méltóságos arccal, büszkén tartja. A többiek ámulva nézik, csodálják. Balázs felszökell az asztal tetejére a furulyával a kezében és elkezdene táncolni valamennyien, örömtáncot járnak. A zene végére mind a négyen letérdelnek.

Itt a magnóm, meséljétek!

Balázs: Bányászok voltunk. Mikor elkezdtünk bányászni, rájöttünk, hogy valami hangokat hallunk a föld mélyében. Nem tudtuk, mi lehet az, de olyan szép volt, elhatároztuk, hogy megkeressük, egy életünk egy halálunk. Ástunk és ástunk. Nagyon mélyen volt. Egyre közelebből hallottuk és rájöttünk, hogy a zene. Akkor már a zenét kerestük, én lementem alulra keresni. Aztán feljöttem, hogy megtaláltam a zenét, illetve a furulyát, amin a zenét játszották.

Akkor eldobáltuk a csákányokat és táncoltunk.

A zenét bányásztátok?

Viktor: Igen, kerestük a zenét. Ezen a világon akkor még nem volt zene, és akkor kitaláltuk, hogy milyen jó lenne, ha lenne zene. A képzeletünk valósult meg.

Hátha van zene! Meg kéne keresni! Valahol csak lesz. Minden zene biztosan ebből a forrásból ered.

Milyen forrásból, Viktor?

Viktor: Ebből, amit megtaláltunk, ebből a zene-forrásból.

Miklós: Tiszta forrásból.

Hogy érted ezt?

Miklós: Vízforrás volt.

Viktor: Azért kellett, hogy a víz vigye a zenét távolra.

Hogyan vitte a víz a zenét?

Viktor: Csobogásában, csöngésében, patak formájában.

Hogyan viszi?

Balázs: Mikor a patak folyik, akkor magával viszi, a kavicsokat kimossa a víz, és a zenét is magával viszi más országokba, és mindenkinek megmutatja, hogy milyen a zene.

Évi, te is bányász voltál?

Évi: Igen, nagyon fáradtságos volt, ahogy dolgoztunk. Aztán pihentünk, megtaláltuk a zenét, és akkor örültünk. Ez volt az eredménye a fáradtságunknak. Nem voltunk hivatalos bányászok, úgy, hogy pénzért dolgoznánk; mi a zenéért dolgoztunk. Gondolkoztunk, hogy hogyan lehetne megtalálni a zenét, és az egyik társam kitalálta azt, hogy ki kellene bányászni a patak fenekéről, és megtaláljuk azt a bűvös furulyát. Ez a zene térkép volt számunkra, hogy honnan eredhet a zene, hol van ez a bűvös furulya, honnan eredhet.

Hogy érted a térképet?

Évi: Úgy, hogy utal rá, hogy melyik forrásból kerekedett. Ezt a zeneforrást kerestük, és azt akartuk elérni, hogy minden zene szebb legyen, és ne olyan távoli, nagyon halk, mint ami azelőtt volt. Amíg a zene a föld alatt volt, csak mi hallottuk.

És milyennek akartátok?

Balázs: Hogy legyen szebb és hangosabb.

Évi: Nem azt akartuk, hogy mienk legyen a világ összes zenéje, hogy csak mi halljuk; azt akartuk, hogy mások is hallják, az egész világ hallja hírét a zenének.

Viktor: És nem akartuk bezárni, mert itt a föld alatt csak be volt zárva.

Évi: Szerettük volna, hogy mások is meghallják, és mások is örüljenek a zenének, akik szomorúak, azok is, hogy felvidítsa őket a zene.

A zene felemeli a kezeimet

* a zene mozdulatokból születik és mozdulatokra készíttet * táncolhatsz bénán is – belülről * méhen belüli zenei élményeink * mindent elrontó idomítás, mindenható képzelet * önkifejezésünk ösvényeit keressük * lába helyett arcát nézd a táncoló-nak * nem a mozdulataimmal – a lényemmel tanítok * a zene belső lényegünké válik

Kilencéves Orsim a Tüzet viszek c. filmben⁵ szembenéz a kamerával, mutatja a gyerekkezeit és azt mondja: „A zene felemeli a kezeimet és játszik velük”. A hét-esztendőös Bulcsu így magyarázta: „A zene gurít engem és akkor gurulok”. A zene mozdulatokból születik és mozdulatokra ösztönöz. Mi történik a zene-mozdula ta ink kal?

Ősi kultúrákban a mozgásaik együtt élnek a zenével. A mi európai kultúránkban külön ágakká növekedtek, táncokká, mozdulatformákká. Műfajok, stílusok ke retei közt váltak művészetté, szórakozássá, kifejező eszközökké: balett, népi tánc, és ezeken belül is számos kategória, hagyományból, alkotásból, divatból.

A tánc, a mozdulatművészet esztétikai minőségre törekszik, a mozgási kifejező képességeket fejleszti, ezekkel hat.

A képzés centruma a mozgás, a zene is azt szolgálja. Mi azonban nem a mozgásért mozgunk, hanem a zene átéléséhez segítünk a szabad mozdulatainkkal.

A tánc tanítása feltételez mozgási képességeket: erőt, ügyességet, fürgeséget, rugalmasságot.

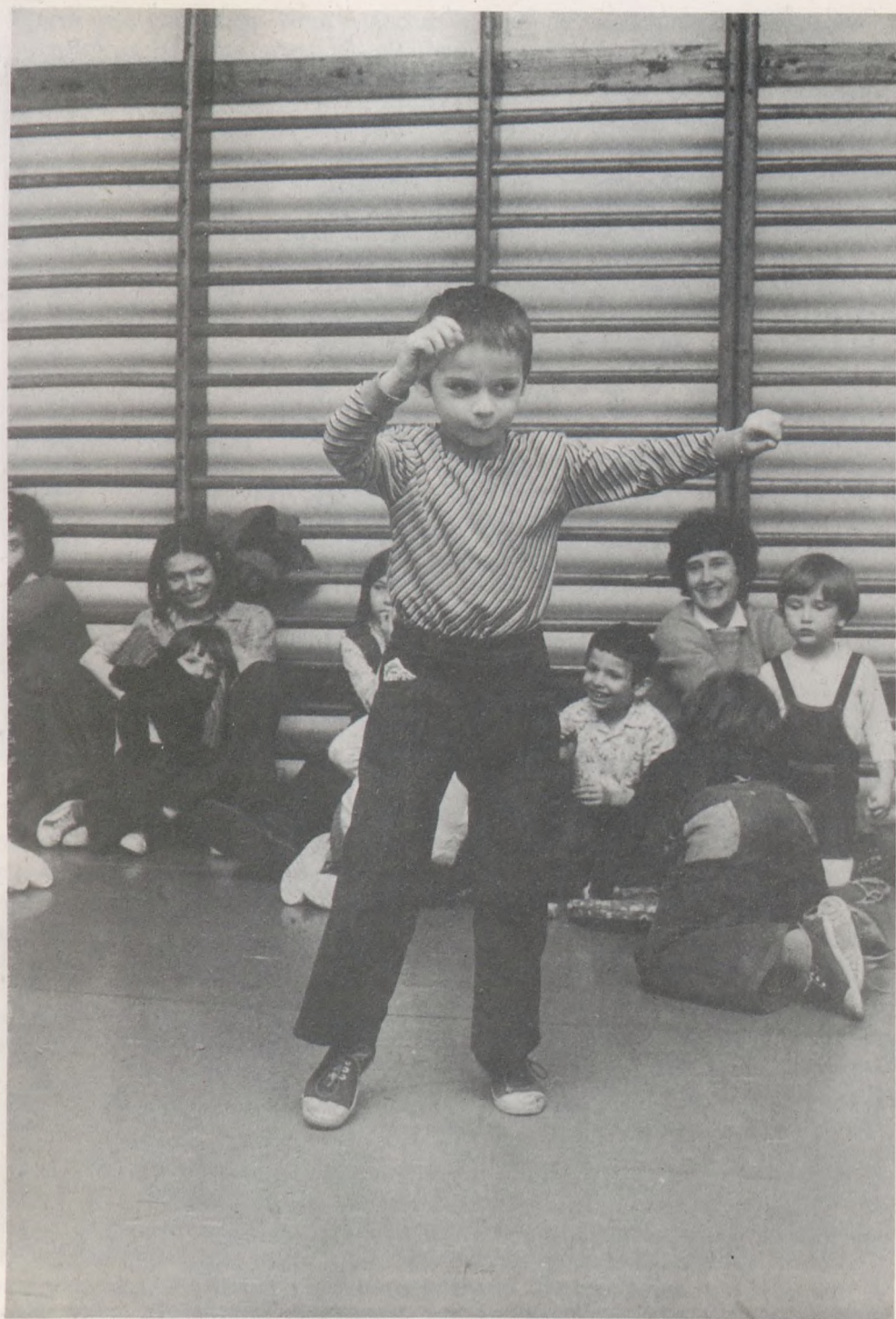
Mi nem gondolunk ezekkel. Céljainkat elérhetjük gyengén, ügyetlenül, nehézkesen, töredékesen, részlegesen, sérülten mozgó testtel, akár bénán is. Ihletett táncok születtek egyetlen ujjal. Azzal mozgunk, amivel rendelkezünk és amit éppen mozgatni szeretnénk. De ha nem kívánunk mozogni, tökéletes mozdulatlanságban, belülről is táncolhatunk.

Mert a mozdulat nálunk lehetőség és nem kötelezettség. Amikor a zenében elmerülünk, bármiféle testhelyzetben pihenhetünk. A mozgásunk is pihenő, mert nem diktált helyzet, nem előírt tempó, koreográfia, mozgásforma. Egyik gyerek az első zenebejátszásra rögtön táncba indul, a másik akár négy-öt zenét is végighever. Alkalmat kapnak arra, hogy természetes mozgásigényüket a zenével éljék. De arra is, hogy kedvük szerint nyugalmas pihenő helyzetben fogadják a zenét.

Amikor rábukkantam a gyerekeim mozgásaira, felfedezésem reveláció volt, felismerése valaminek, ami természetes és igen egyszerű. Ma is csodálkozom, hogy nem találtam rá előbb.

A hangszer kezeléséhez technikát kell szerezni, a zenei képességek hosszú évek türelmes munkájával épülnek, reflexek sorozataiból. Rengeteg idő eltelik, mire egy gyerek a saját előadásából zenei élményeket kap. A szabad mozdulatával viszont azonnal rendelkezik, készen kapja.

⁵ Tüzet viszek. TV-film. MTV 1982.

Táncra nem gondoltam. Nem a tánchoz komponált zenéket akartam tanítani. Az én zenémhez Isadora Duncan táncolt. De ő a tánc művésze volt. A mi gyerekeink nem tanultak táncot. Mozdulataik nem kiműveltek, nem színpadra készülnek, és mégis táncolnak Händel-concertokhoz, Bach-kantátákhoz, Haydn-kvartettekhez, Mozart-, Bartók-versenyművekhez is, csupa olyan zenéhez, amelynek hagyományaink szerint ülő közönsége van, mozdulata nincs.

A zenét élük át a maguk mozdulataival. Ahogy a testük átveszi a zene rezgéseit, spontán mozdulataik születnek. Anyjuk méhében hasonlóképpen történhet. Mivel odabenn teljes védettségben élnek, kellemes közegben, lágy folyadékban, a zenei mozgás nagyon szép emlékekhez fűződhet. Ezért olyan végtelenül fontos, hogy ott milyen rezgésekben részesülnek.

Kodály azt tanította, hogy a zenei nevelést a gyermek születése előtt kilenc hónappal kell elkezdni. Minden bizonnyal az anya, a szülők zenei ízlésére gondolt. Ahogy a testünk átveszi a zene vibrációját, ugyanúgy a lelkünk a zene szellemi üzenetét.

A méhen belüli kötött testhelyzetben és mozgástérben a zenei mozdulatoknak csak kis részét érezheti az anya a magzat mozgásaiból. A mozgások jórésze a gyermek belső reakciója lehet, bizonyára intenzív belső figyelem és képzeletbeli mozgás. Ilyenféleképp élük át zenéket koncerteken, ahol külsőleg moccanás nélkül ülök, de bensőmben akár repülök is.

Civilizációs berendezettségünkben még kevés figyelmet szentelnek a magzat zenei életének, a zenére adott válaszainak. De már élednek egyéni vizsgálatok, megfigyelések, amelyekből további tanulságok, szervezett kutatások, vizsgálatok várhatók. Bizonyos, hogy a csecsemő a megszületése körül is hangimpulzusokat vesz fel, amelyekre mozdulataival is reagál. Mivel a megszületés körülményeivel, hatásaival már sokféle kutatás foglalkozik, remélhető, hogy a zene hatása is sorra kerül.

Nemrégiben alkalmam nyílt, hogy elgyönyörködjem egy szép, egészséges, szerető családi körben élő háromhónapos kislány mozdulataiban. Irene a hátán fekvé mozgások egész arzenálját variálta, azt mondhatnám, hogy minden látható testrészét mozgatta, forgatta, lebegtette, rezegtette, nyújtogatta, hajlítgatta. Mozgása mégsem tűnt zavarosnak, sőt igen harmonikus benyomást keltett, elpihentem a szépségében. A kisbabák, totyogók zenei mozgásaiból sokfélét láttam, óráinkra is látogatnak kistestvérek, akik vígan belevetik magukat a zenébe, ujjukat szopogatva ritmikusán rázzák a pelenkás bugyrukat. Ámultan nézzük, hogy ezek a pöttyök, akik még kilötykölik a kanálból a levest, a cipőjüket fordítva húzzák fel és a hangszereken csak kalimpálást művelnek, milyen szabadon úsznak a nagy zenében a szabad mozdulataikkal.

Szabadabban, mint a testvéreik, akiket már fegyelmeztek, medrekbe terelgettek, mozdulatokra tanítottak az óvoda, vagy az otthon felnőttei. Az idomítás szűkös mozgásformákban történik, mert megtanítani nem is lehetne bővebbet. Az óvodában ismételtetett lépések: egyet jobbra, egyet balra, kakaslépés, megpördülés, leguggolás. Figyelemre méltó a négyévesek igyekezete, amivel ezeket betanulják, és egyidejűleg kitörlik mindazt a mozgáskincset, amivel bölcsős korukban rendelkeztek. Mivel a betanultak visszaadása nemcsak a táncban, hanem egyéb tevé-

A szabad mozdulatok a feszültségek oldásával nyitnak ösvényeket a zenének a bejutáshoz és az egyéni mondanivalónak a felszínre kerüléséhez. Ebből a kettősségből születik az önkifejezés egyik legszebb eszköze. Primér eszköz, de nem primitív. Színek árnyalatai vibrálnak benne, mélységes mondandókat emel a szemünk elé. A szabad mozdulat a zenéből nyeri el a tartalmát. Az olcsó zene is lerázhatja a gátlásokat, és felszínre dobhatja az ösztönök anyagát. Az ihletett, tiszta zene azonban nemes tartalmakkal árasztja el a lélek rétegeit, és nemes tartalmakat emel fel a felszínre. A szabad mozdulat készenlétet teremt ahhoz, hogy a zene tartalma továbbjuthasson lényünk finomabb, bensőbb valóságához.

A szabad mozdulat közöl is tartalmakat. Közöl és előhív, folyamatos kapcsolatokban. A tartalom az enyém, a magam kincse, megmutathatom, szeretném is megmutatni, ha hiszek abban, hogy a kincsem valódi kincs, és abban is, hogy mások is annak találják. A nevelés dolga, hogy a gyerekeket megerősítse e hitükben. Megerősíteni nem egyszer és nem százszor kell, hanem mindig újra. Nem a szavaim erősítenek, hanem a hitem. És nem a mozdulataim tanítanak, hanem a lényem, amelynek a mozdulat az egyik megnyilvánulása. De mivel a szabad mozdulat az önkifejezés eszköze, elsorvad azokban a társadalmakban, amelyek képmutatásra nevelnek. Ahol az őszinte gondolatot titkolni kell, ott akadályok merevednek az önkifejezés minden formája elé. Amit elmondani nem lehet, azt eltáncolni sem merjük.

És felszabadulásul marad a másoktól másolt, a séma, a mindenkié, a kommersz.

Nyáron, nemzetközi gyermektáborban este diszkót láttam. A színpadon két kislány szólózott, tízévesek. Önként pattantak oda. Egyikük, törékeny, vékony alkatú vezette a ducibb kis barátnőt, mozdulatokat kezdeményezett, s a duci figyelemmel követte, nem sajnálva kezét-lábát. Szám számot követett, a zenegép búgta, harsogta, a gyereksereg rázta, a két szőlistalány nekigerjedve dobálta tagjait, fáradhatatlanul. Nézttem sokáig. A mozdulatok az erotikus felkínálkozás alacsony változatai, esztétikum, kimunkáltság nélkül, unalomig ismétlődve, mint a gyári termékű cipők, futószalagon. Indiai táncosnők egyéni bájjal kínálják magukat, táncaikban századok finomultsága vibrál, afrikai lányok-fiúk forró tűzzel, tüneményes találékonysággal mozdulják belső ritmusukat. Az öröm, a vágy, a párhívogatás kifejezése ezerarcú a világ ezer táján. E gyerekek azonban a rázogatót is, a magakeltes mozdulatait is a videoklipek sematikus mozdulataiból másolták, hátborzongató azonossággal, mint miniatűr gyári termékek. Sem a két szőlista, sem a porond tömege nem hozott újat, ötleteset, valamit a magáéból. Akár zsinóron is rángathatták volna valamennyit. Az ipar termékeivé töpörödtek. És örültek ennek. Napjuk fénypontja az esti diszkó, ahogy a vezető tanár mondta a táborzáró búcsúztatójában: „Megismerkedhettek külföldi gyerekekkel, láthattátok, hogy ugyanolyanok, mint ti, ugyanúgy imádják a diszkót, mint ti”.

Ugyanolyanná válni, mint a többi, ugyanazt élvezni, ugyanúgy: a kommersz ideál. Nemzetközi gyermektáborban saját értékeik bemutatására törekedhetnének, a görög gyerekek és grúzok, olaszok, lengyelek és németek dala, tánca, verse, hangvétele, gesztuskincse, mozdulata a világ sokszínűségéből hozhatna üzeneteket. A diszkó uniformis szürke egyenkabát, bizony baj, ha ennek viseletében éreznek csak megkönnyebbülést.

A lélek magánya iszonyú. A kommersz könnyű prédája a gyermek, aki társakra vágyik, társaihoz hasonlítani szeretne, közös örömekben osztozni, azonos hullámhosszon rezegni. Rezeg a nagy hangerővel diktált huppogás ütemében a hét-esztendő is, ahogy a nyolc, a tíz, a tizenennyolc. És begerjed a hévtől, hogy együtt mozoghat a primitív rezgéshullámokkal, amelyekben idegrendszere feszültségei oldódnak, könnyebbülnek.

„Shake it” énekelték néger tanítványaim bostoni iskolánkban, „shake it” rázták le a gyapotültetvényeken a nap kínját őseik. Lerázni a nyomort, a szenvedést, a honvágyat, a megaláztatást, a féktelen dühöt, apám elvesztését, anyám meggyalázását, a sebes hátamra tűző nap izzását, a testem görcsös fáradtságát, lerázni, ritmusra, közösen, hogy megpihenjek és élni tudjak.

Az amerikai négerek a szenvedésükből alkottak maguknak zenét, megkönnyebbülésül, a „shake” a zene alapmozdulata. A kommersz diszkó ezt az emberit kapja kantárvégre az egysíkú rezgés fizikai-anyagi igézetével.

Pedig a zene inspirálhatja a gyerekeket ezer mozgásváltozatra. A mozdulatok kipróbálásának öröme még olyan eleven a kicsikben, hogy éber perceiket teljesen kitölti. Zenére is mozdulnak, zene nélkül is. De ha zenére mozdulnak, azt a környezetük hatására teszik. Mivel nem mehetnek el, kiszolgáltatottak. Ha szép zenét kapnak, szép zenét fogadnak be, azzal mozognak. Ha szemetet, akkor hát szemetet. Táncikálni bármire tudnak, ami lüktet, ha körülöttük vacakság szól, vacakságra táncikálnak. Olcsó zene is szállíthat alaplüktetést a testnek, olcsón, az alkotó erők megmozgatása nélkül. Zenéből épülni is lehet, de roncslódni is, a befogadott zene tartalma szerint éberré válni vagy elbambulni. Ha a gyermek olyan szerencsés, hogy a szülei, felnőttei ihletett, tiszta zenével élnek, akkor ezekből igen korán lelki táplálékot kap, a bőrén is átsugárzott értékes alkotó erőket, amelyek hullámaikkal a belső erők jó hullámaihoz csatlakoznak. A szabadon születő, a perc ihletében alakuló mozdulat mint a hullám sodorja befelé a szép zenei hangzatokat, a zenei vibrációt, be a véráramba, a keringő nedvekbe, a test zengő üregeibe. A zene belső lényegünké válik, hullámai a mi hullámainkkal találkoznak.

„A zene felemeli a kezeimet.”

Hova emeli?

A gyerekek arca

* lásd meg gyermekedben a szellemi ajándékot *
adj neki biztonságot és szeretetet * hidd el neki a törpét és a tündért * rossz szóval, gondolattal ne vétekez ellene * a kommerszet távolítsd el tőle *
tudd, hogy ő katarzisa szomjas * vigyázz otthonod csendjére * küzdj a háttérzene ellen * ne érd be másodrendű minőséggel * Bachnál, Mozartnál alább ne add

Egyiptomban, Luxor felejthetetlen, pompás királlysírai közelében kunyhók, viskók körül láttam gyerekeket az arcukon megtelepedett legyekkel. Legyek csapatai mászkáltak és lakmároztak a szép kis arcokon. A gyerekek, négy-ötévesek, egy

mozdulatot sem tettek a legyek felé. Miféle előzmények, tapasztalatok juttatnak el gyermekeket a rezignáció, a megadás ilyen szintjére?

A világban, a mienkben is, gyerekek sokasága él így. A piszokban lakmározó legyek nem a látható arcukon, hanem legbelsőbb szellemi lényükön mászkálnak. Arcbőrüknél sokkalta érzékenyebb felületre tapadnak, annyiszor, hogy már nem hisznek az elhessentésükben. Nehéz a lázadó gyerekek sorsa, még nehezebb a bele-nyugvóké. A legyeket, sajnos, meg is lehet szokni.

A gyermek, szellemi arca finom érzékenységében, magával hozza az univerzális szépség, igazság egy szikráját, egy magját, egy kristályát, a tiszta vágyat a jobbik világ után. Minden megszületett – minden megfogant! – ember hozza a magot, okos és gyengeelméjű, ép és sérült, fehér és fekete, magyar és cigány, pogány és keresztény, zsidó és mohamedán, buddhista és ateista szülők ivadékai, mind. A fényképezőgép-csodákkal sétáló kimosdott, elegáns turisták, a luxori luxushotelek lakói éppen annyit kaptak a csodamagból, mint a mocskos viskó előtt a porban játszó egyiptomi kisgyerek – ha ugyan van mérték, amely a szellemi ajándékot mérheti.

A szülők, a család, a nevelők, a felnőttek vállalt szolgálata, hogy az érkezőkben, az újabbakban, a később földünkre kerülőkben ápolja, tisztán tartsa az arcot, fényhez jutni segítse a magot.

A SZÓt. Ehelyett – nézzünk körül és magunkba – a kezdet pillanatától legyeket küldünk a lélek arcára, maszattal, mindig az arc, a SZÓ elkenésére, befedésére, letakarására, eltemetésére. A világban való boldogulás útja az erőszak, a megkülönböztetés, az önző bekaparás, egymás marása, lebecsülése, elnyomása. A gyerekek nem jutnak fényhez, friss vízhez, arcukra szállnak a legyek és másznak, mászkálnak. Ha olyanná kell válniuk, amilyennek a világban való boldogulásuk miatt a felnőttek akarják, ha hasonulniuk kell, akkor egyszerűbb elviselni a legyeket, mint hessegetni őket, reménytelenül.

A gyerekeknek, sajnos, kicsi az esélyük. Más a szókinsük, a képi látásuk, másfajta az ismereteik. Kevés az erejük. Biztonságra és szeretetre szorulnak. Kiszolgáltatottak.

A SZÓ, a közös mag mindnyájunké, az emberiségé, és ezért nyelveken túli, de világos értelmű: az összetartozás. Ismeretében nem is lehetne vita azon, hogy tiszteljük-e egymást, vagy se, és ha igen, hát hogyan, vagy ha nem, miért nem. Egymás kölcsönös tisztelete nélkül nincs ép társadalom, se kicsi, se nagy. A gyerekek abban a küldetésben születnek, hogy a közös szépség egy-egy darabját közénk elhozva a maguk hozzájárulásával újjáteremtsék az emberiséget. Ezzel a teremő erővel mindegyikünk rendelkezik, akkor is, ha fél keze van, vagy egy se, ha vak, ha bēna, ha mongoloid, vagy süketnéma. Nincs szebb, felemelőbb, nemesebb feladat, mint az ő újjászülő munkájukban segédkezni, és igen nagy megtiszteltetés, ha engedik. De felnőtt létünkre már annyi maszatot kentünk a lelkünkben tisztán hangzó SZÓ-ra, hogy magunk is alig látjuk a kontúrait. És ezért nem tudjuk elválasztani a fontosat a mellékestől, a lényegest a lényegtelenőt. Lenézzük a gyerekeink lényegesét, megmosolyogjuk a nekik fontosat. Képzetszegény fejünkben kavics marad a kavics, madzag marad a madzag, víz a kád vize, nem hisszük el a törpét, nem látjuk a tündért, mértékekkel mérjük a távolságokat és a közelségeket. A szavak nekünk szavakat jelentenek, és nem hangsúlyokból-hangszínekből szőtt üzeneteket. Száz és száz jelet adunk le nap mint nap. Sima, vidám napokon és nehéz, fárasztókon

dobjuk a gyerekek felé a nekünk lényegtelen, oda se figyelve. A mi lényegesünket pedig értelmesen megfogalmazott szavainkkal okítanánk nekik. Csodálkozunk és nem értjük, miért nem az okított szövegeinket követik? Ámde lelkük arcán a mi széthajigált jeleink tapadnak meg, a véletlenül kimondott, vagy akár soha ki nem ejtett szavainkkal, hiszen a gondolat is átsugárzik, és a másik embert megvető, leki-csinyló, lenéző, megalázó szándék éppúgy mocskol, mint a kimondott szó, vagy a tett.

A gyerekek nem születnek gyűlölettel. Az összetartozás vágyával érkeznek. A SZÓ tiszta kontúrjaira később kerül a mocskok, példák nyomán. Egymás megvetését a lekicsinylés előzi meg, a félelmet az erőszak szüli, az elnyomásból meghunyászkodás kúszik, vagy agresszivitás pattan. A mi maszatjaink tapadnak a legyek lábain. A gyerekek nehezen hessegetik a legyeinket. Segítségre szorúlnak. Fürdőre. Átváltozásra.

A lélek tiszta vize a tiszta zene, a megtisztító zene, a katarzist hozó zene. A „jó zenét” nem tudom fogalmakkal meghatározni, az érték is relatív. Amerikában legközelibb néger barátom, Willie Ruff Afrikából hozott haza népzenei imádott néger gyerekeinek, de a Varázsfuvola partitúráját is megtanulta. Ruff professzor Alabamában született, és tizennégy esztendőig a betűket is alig tudta olvasni, nem-hogy a kottát. Gyermekélménye és művészi nyelve a jazz, hite a négersége, mégis érzi a Varázsfuvolában az időtlen egyetemet. Más lehet a jó zene Peruban és más a japán szigeteken, de nekem, szülőnek, tanítónak jut az a privilégium, hogy a magam lelkének tisztító zenéjéből vigyek a gyerekeim fürdőjéhez, ivókútjához.

Azt hiszem, hogy az alkotók, a Mozartok magukkal hozhatják a zenéjüket, azaz ráismerhetnek műveikben szellemi kincsükre. És a többiek? Akik csak lelkükben művészek és nem a zenei alkotásaikban? A szomszéd hozza, a zene-szomszéd, a megtisztulás-szomszéd, a katarzis-szomszéd, az átváltozás-szomszéd. Negyven esztendőm gyerek-közelében számtalanszor megéreztem. Azokra a zenékre válaszolnak, amelyekben átváltozási, megújulási vágyukat megélhetik. A többit legfeljebb elviselik vagy megtanulják, jellemük és alkalmazkodó tanulási képességeik szerint. Csakhogy a felnőtt világ maszata, a kommersz zene rájuk tapad, vastagon, levakarhatatlanul. Viszik a legyek csapatostul, családi adagolásban, az anyaméh biztonságába is, a szülőágy közelébe is, kenyér mellé, simogatás mellé és pihenőbe és munkához, bárhol, bármikor. Nincs menekvés. Zenének álcázva, a zene eszközeivel hat. Mimikri, mert dallama, ritmusa, harmóniája van, rezgéssel érkezik, köntöse összetéveszthető az igazival. Hangzik és csábít. Szól az otthonok csendje helyett, nincs mód az elhessentésére, tapad, mászik. Ez a megszokott légy, ami felé nem is mozdul a gyerekek keze, hamarosan maguk is magnót szereznek, és mákony-bódulatban vele ringanak, bárhol, bármikor. Az uszodában hangszóró bömböli, a sportpályákon hangszóró üvölti, a repülőgépen hangszóró recsegi a vendéglőben nyávogják, diszkókban és fodrásznál. Bánkúton a havas fehérségbe üvölt a bükki fennsík négy tája felé, és a sífelvonókon kapaszkodók nem hessentik el. Nyaralók nyugalma végzi ki, a kerítést festegető tulaj, az autóját fényesítő gazdi, a kapálgató kertész szólatja, a nyugszékében szundikáló és a babakocsijában ringó álmában is hallja.

Az egyiptomi kisgyerek nem keresné arcán a legyeket, ha vízhez és légymentes levegőhöz jutna. De a zene-álccal átitatott gyerekek nem ússzák meg sima

mosdatással. A hangrezgések mákonya tartós maszat, és igen érzékeny felületeket borít be. Éppen azokat, amelyek a tiszta zene befogadására alkalmasak. Az iskolai tananyagban adagolt zenehallgatási darabok ezért indulnak behozhatatlan handicappal és a versenyben lemaradva tanulási anyagként sínylődnék, kötelező zenék, más kötelező tantárgyak közt, osztályteremben, amit kevesen szeretnek, padban ülve egymás háta mögött, tanári felügyelet mellett, megadott megfigyelési szempontok figyelésével, osztályzattal. Többször recsegő gramofonról, silány hangszóróval, másodrendű minőségben. Bach és Beethoven nem állhatja a versenyt az otthoni fészek-melegben saját választásból megszólaló csábhangokkal, amelyek a megszokott háttérhangok folytatásai, a beleolvadás örömeivel, erőlködés nélkül. Abban paskolunk, amiben felnőttünk, ami rezgéseivel a bőrünket simogatta, és vérünk lüktetését és hormonjaink keringését átjárta ezerszer. A kommersz zene ezzel győz, így körözi le Bachot és Beethovent, akik katarzist hozó művészetükkel a kötelező tananyag boxában maradnak, kinyitatlanul.

Zenetanárok világszerte jajgatják, próbálkoznak hasonlással és kószolgatással, új módszerekkel és vegyesített programokkal. Egy keveset, majd egyre többet a „hazai”-ból, hogy megnyerjék a tanulók kedvét, vagy legalább türelmét az iskolai zeneórákhoz. Megszólalnak Mozart dallamai lefaragcsált harmóniákkal, szirup-öntetben, és vetített képek színesítik Schubert dalait – a „holistic education” szépséges eszméjéből elcsalt ötlettel. Konferenciákat szerveznek a zenei nevelés reformjáról nyilatkozók beszámolóinak, ahol megtudhatjuk, miképp eveztek át a hagyomány zátonyán elakadt tanárok a kommersz zene biztonságos öbleibe, megmentvén ezzel iskolai zeneóráikat.

És mégis remény, az otthoni zene és az iskolai zene kettéválik, külön halad, nem találkozik, még a zenei képességekkel kiválogatott gyerekek életében sem. Ami elromlik, az nem tizenéves életkorban romlik el, hanem sokkal-sokkal korábban, az első zenehatások körül. Ahogy Kodály a kezdetről tanította: kilenc hónappal a megszületés előtt. „Az anya nemcsak testét adja gyermekének. A lelkét is a magáéból építi fel.”¹⁰

Hozzáfűzöm: az apa ugyanígy. A családban átélte zene a fogadás percétől hat. Segít vagy rombol, minden megszólaló ütemmel. A zene-érzékenység a gyerekek hozott lelki arcának része, kimondhatatlanul finom felület. Nemcsak bepiszkolható, hanem érzéketlenné is szárítható. Megújulása a lélek tisztulása olyan zene élményekkel, amelyek a szavakon túli nyelv erőit adó mondanivalóját hordozzák. Ilyen élményekben kell újra és újra megmerülni, míg feloldódik a ragacs, a legyek tanyája, és a lélek visszanyeri rugalmas tisztaságát, maszk helyett ismét arc lesz, kifejező, éber, figyelmes, érzékeny.

¹⁰ Kodály Zoltán: Visszatekintés I – II. Zeneműkiadó, 1964. 2. kiadás, 1982. 3. kiadás, I – III. 1989.

„Ahol ketten, hárman összejöttek”

* sátrat az osztály közepére * mindenkinek joga van az egyedüllétnek * ideje van a társaséletnek és ideje a szemlélődésnek * a lelőtt szarvas és az életre keltett virág avagy ellenségből jóbarát – táncban elbeszélve * átváltozásával félelmeiről és vágyairól beszél gyermeked * a nonverbális üzenetek fontosságáról * a zenei nevelés kapcsolatteremtő hatása * közösségben mindenki annyit ér, amennyit a másiknak segíteni tud * vádlottak padján a szőnyeg * érintések

Negyven esztendeig kalapálták a fejünkbe, hogy a közösségért dolgozni dicsőség, és a kollektíva fontosabb, mint az egyén. Országunk népe úgy megutálta a hazug szólamot, amelyet semmiféle gyakorlati tény nem támasztott alá, hogy a közösség említésére is lúdbőrzött a hátunk. A sok minden között, amelynek elpocsékolt eszmei és gyakorlati hitelét vissza kell szerezniünk, számomra a közösség értéke a legfontosabb. Mint mindent, ezt is a gyerekeken kezdem. A gyerek a mi társadalmunkban korán közösségekbe kényszerül. Anyja dolgozik, bölcsődébe hordja, amit egyik gyerek elvisel, a másik nem. Testvérem kislánya minden bölcsődében töltött nap után mandulagyulladásal verte fel az éjszakát, míg végül feladták a kísérletet, és az anyjával maradhatott. Ma már nem lepődünk meg azon, hogyan szerzett kórokozó bacilusokat a torkába, tízhónaposan.

Az óvodával való küzdelmet a magam anyai tapasztalataiból ismerem, a lányom elfogadta, a fiam üvöltve tiltakozott. Az óvónők, jó barátaim, szerették a gyerekeimet, az ordító Tamást a konyhába is engedték, hogy a szakácsnőnek asszisztáljon. Végül a közös krumplihámozás békítette meg. De nem a pajtások, nem a többi gyerek. Pedig otthon, az udvarunkon naphosszat gyerekek csapataival játszott.

Gondolom, más a szabad választás, és más a kényszer. Amerikai éveim alatt mindig megcsodáltam a barátaink lelkes közreműködését önkéntesen vállalt közösségi ügyekben. Miért töltenek keserves napokat tanácskozásokkal intézetünk¹¹ fennmaradása érdekében, amikor erre senki nem kényszeríti őket? Helyette a tengerparton sétálhatnának, vagy a kandalló mellett Mozartot hallgathatnának. Ráadásul egy csomó pénzükbe kerül, aminek csak egy része jön vissza adókedvezményből.

Miért sütnek-főznek jól kereső férjek feleségei templomi közösségek konyháinak? Igaz, a maguk konyháját hamarabb elintézhetik, mint mi. És igaz, hogy közösségbe tartozni jobb, mint sehova se tartozni.

A sokféle magyarázat mégiscsak egy pont köré gömbölyödik: önként, szabad vállalkásukból tehetik.

A tanításomban megteremtettem a társak szabad választásának feltételeit. Igaz, a csoport közös, együtt járnak húszan, huszónöten. A szülőkkel, vendégekkel

¹¹ Kodály Musical Training Institute, Wellesley, Mass. USA.

együtt jól megtelik a terem, olykor sűrű a levegőnk. És a zene mindenkinek szól, helyre mindenkinek szüksége van. De szabad választásukra bízom, hogy magukban ülnek, pihennek, táncolnak, alkotnak-e, vagy társal, társakkal, és hánnyal, mikor, mennyit.

Óráink videoin itt-ott látható valami ebből a kötetlen helyzetből. Közös együtt-lét, szabadságban.

Minden gyerekünk csoportban tölti a napjait, óvodában, iskolában, kivéve, ha beteg. Időnként – azt hiszem – elengedi magát egy kis nátha erejéig, hogy az ágyában maga lehessen. Én, ha lehetne, sátrat is tennék az osztályterem közepére, hogy bebújhasson, aki nem akar betegséget, csak egy kevés magányt. (Láttam ilyet külföldön.)

Sátrat nem verhetek, a termünk nem alkalmas, el se férnénk, de megengedem, hogy a szélekre tolt fotelok, székek, asztalok alá bújjon, aki rejtekbe kívánczik. Ilyesmi bárkivel előfordulhat. Kriszti, évekig a legelevenebb és legvidámabb táncosunk, első elemije megrendítő kezdő hónapjaiban telepedett félre ujjat szopni. Később megint köztünk táncolt, csodaszép jeleneteket komponált. Lehet, hogy ezeket az ujjszopogatás alatt találta ki, bőven volt ideje tervezgetésre.

Állami gondozott tanítványaim¹² életének legnehezebb keserve volt, hogy szüntelenül együtt kellett lenniük a társaikkal, nevelőikkel, ébren és álmukban. Szóba sem jöhetett, hogy magukban sétáljanak, nézelődjenek a közeli domboldalon, vagy a városba vásárolni mehessenek. (Nem is tudtak vásárolni, tizenhat évesen kezdték szegénykék.)

Nem kellett messzire mennem, hogy megértsem őket, a magam életéből világosan emlékszem a magányban megélt szépségekre, korai gyermekkoromból is, mert nekem, hála Istennek, megadatott a védettség, a társak öröme és az egyedül-lét, kívánságom szerint. Nem zavartak meg hanyattfektemben, míg az akácvirágokon átvilágító kék eget szemlélgettem, ma is pontosan emlékszem a látvány részleteire és a nyolcesztendő s lelkemet eltöltő mámorra.

Tanításomban ezek az emlékeim vezetnek.

A gyerekek mérhetetlen vesztesége, hogy nem tudnak szemlélődni, meg sem próbálhatják. Nemrégiben hajón utaztam Anconából Patrasba, télen, de hát szép mediterrán tengeren. Jócskán utaztak gyerekek, mindenféle korúak, olaszok, görögök, németek, franciák is. Naphosszat a fedélzeten ültem, járkáltam, tornásztam, báméskodtam, de soha egyetlen gyereket sem hoztak ki, hogy megmutassák a selymesszürke tengert, a havasan tornyosuló albán hegyeket, a lemenő arany napot, a sirályokat, a sziklákat, bármit a megunthatatlan szépséges látványból. A gyerekek a számos belső terem számos kerekévének valamelyikén nyúlódva, hipnotizáltnak bámulták a számos képernyő valamelyikét, ahol igazán minősíthetetlen, szemét filmeket vetítettek sötétszínű, szemrontó vibrálásban. Vagy az alagsori játékszoba füstjében ráncigálták a csörömpölő automatákat. Sápadtan, szüntelenül, hangingereket, szagok és vizuális ingerek rezgő tömegében, mint valami vergődő legyek.

A szemlélődés szent adományától megfosztva, szüntelenül tömegben és vibráló ingerek közt nem lehetséges ép lélekkel társakra találni.

¹² 1968-tól 1970-ig tanítottam a Csatárka utcai gyermekotthonban.

Magyarország szomorú százalékokban vezet a válási és önpusztító statisztikáival. Ámde mostantól ismét országot, társadalmat, közösségeket családokat kezdünk építeni és mindezekhez elsősorban harmonikus egyéneket.

Az iskolában, óvodában azonban mindenütt folyton versengeni kell. Akad gyerek, aki bírja, hogy szüntelenül másokhoz mérjék. De ha kibírja is, sosem ragyog fel a személyisége. Megszokja, hogy az értéke csak másokhoz viszonyítva mérhető, számokban. Ötösebb, mint a barátja, az öccse, a néneje, aki csak négyes, vagy Isten bocsá még kevesebb. Ki merésznélne vállalni, hogy szerető testvért, barátot, tiszta jellemet farag az öntelt ötösből, vagy irigy négyesből?

Társakat rakok egymás közelébe, osztályozás, összehasonlítás nélkül. Nincs bizonyítvány. (Szerencsére nem kérik számon tőlem.) Heti egy délután két órahosszat úgy élnek, hogy nem kell magukat mércéken bizonyítaniuk. Elég ez? Nem. Sokkal több idő kellene. Mégis azt tapasztaljuk, hogy ha hosszú éveken át tart, megéri az eredménye, közösségi gyerekeink növekednek.

Mitől?

Megtapasztalják a társas alkotást, a közös alkotások megbecsülését és egymás kölcsönös tiszteletét. Alkotásuk mozdulatokból készül, a pillanattal születik és a pillanattal továtúnik, ahogy a zene is, amely az időben folyik. Maradandó csak az emléke. De azt nagyon hosszan őrizzük, nemcsak én, a gyerekek is. A zenével együtt őrzik.

Anikó és Orsi egyszer Chopin f-moll zongoraversenyéhez komponált drámai jelenetet az erdei szarvasról és a vadászról, aki lelövi és bánatában melléroskad. „Hogyan bánthattam ezt a szép, szabad állatot? És megtörtem az erdő nyugalmit. Én is meghaltam” – mondta Orsi.

Két esztendő múltán olvassuk a tízéves Orsi szavaiból: „A barátnőmhöz mentem és ahogy benyitottam, a rádióból meghallottam a szarvasos zenémet. Amire Anikót lelőttem. A kezemben maradt a kilincs, és úgy álltam ott, hogy be sem tudtam tenni az ajtót. A barátnőm anyukája megijedt, hogy talán a hasam fáj? Intettem neki, hogy nem, csak a zenét szeretném hallani. Ott álltam, míg vége nem lett. Olyan volt, mintha megint lelőttem volna a szarvast.”

A jeleneteket a zene hívja elő és a képzelet. A mozdulatokból szőtt mesét átváltozásnak nevezzük. Az átváltozás olykor „történetes”, azaz szavakkal is elmondható (utólag, mert a jelenet a zenével alakul), olykor „tánc”, amelyhez nincs történet. Akár történetes, akár szavakba nem foglalt tánc, a kommunikációs eszközei nonverbálisak, hiszen szavakat zene közben nem használhatnak. Nem is szoktak, régi gyerekeink még ajakmozgással sem. A témájukat megbeszélhetik a zene előtt és után, de ezek inkább vázlatos egyezségek. Az átváltozást a jelenetükben alakítják, a zenével.

Olykor világosan kifejező mozdulatokkal érzékeltetik a történeteket és a szereplők karakterét, olyannyira, hogy a nézők is azonnal megértik. Máskor a jelenet utáni elmeséléssel tisztázódik a történet. Vagy azért, mert a szereplők nem elég ügyesek a mozdulati megjelenítésben, vagy mert nehezen kifejezhető témát választottak. De akár világos nekünk, nézőknek, akár nem, a szereplők megértik egymás jelzéseit, ez nyilvánvalóan nem is okoz nekik gondot. Ha afelől faggatom őket, hogy miképp találják ki egymás szándékait, csodálkozva mondják: „Hiszen látom, hogy mit akar!”

Öt lányunk táncolja egy virág történetét. A virágot megrágnak a csigák. Látjuk, ahogy a négy csiga négykézláb csúszkálva zenére rága a karcsún, magasan ringatózó virágszálat, aki lassan hajlik lefelé, és leroskad. A csigák összedugják a fejüket – a hegedűszóló első hangjával kezdik! – és ide-oda csúszkálnak a behunyt szemekkel fekvő virág körül. Fejükkel érintgetik, a kezüket nem használják. (Csigának nincs keze.) A virág a hegedűszóló befejező hangjánál kinyitja szemét, a zenekari tuttival éledni kezd, felnyúlik a magasba, égnek tárja karjait (neki van karja, a virágnak nyilván lehet), és az új életet jelző boldog arccal nézi a négy barátságos csigát. A záróakkordra mozdulatlanul merevednek.

A történet: „Borsi virág volt, mi meg csigák, és megrágtuk. A Borsi nagyon finom volt, szeretettük rágni. De szétrágtuk, és meghalt, és akkor nagyon megsajnálunk. Összebeszelünk, és addig nyalogattuk, míg feléledt. Megnőtt, és még szebb lett, gyönyörű lett. Szeretett minket, a csigák lettek a barátai.”

Nem derült ki, hogy pontosan mennyit beszéltek meg előre. Kérdésemre azt válaszolták: „Megbeszeltek a virágot, és azt, hogy csigák leszünk.” Azt hiszem, a virág rágcslását a zene ritmusa inspirálta. Világosan látszott, hogy a szétrágás, a virág halála a zene első szakaszában zajlott le, a történetet a zenei forma helyezte keretbe. A csigák összebeszelését a hegedűszóló-sugallta nagyon emelkedett, meleg dallamán, amivel eszükbe juttatta a szánalmat, a megbánást, és tettekre indította őket, hogy jóvátegyék a pusztításukat. Képesekké váltak arra, hogy életre nyalgassák a halott virágot. Jutalmuk a virág új élete, hogy „megnőtt és még szebb lett, gyönyörű lett”, azaz csigaságukban, közösen, együttes erőfeszítésükkel szépséget teremtettek a jócselekedetükkel.

Arról nem szólt a történet, hogy a csigák mit ettek ezután, és amikor megkérdeztem, vidáman válaszolták, hogy a virág a barátjuk volt, és ledobált nekik mindenféle harmatot meg esőcseppeket, és megmutatta merre van a legfinomabb gaz. Mert a virág magasabban volt és többet látott. Ezt a testhelyzeti különbséget Luca a kezével is megmutatta.

A zene legalább tízszer elhangzott, amíg lányaink a jelenetük előkészületében ezt-azt próbálgattak, félszempemmel láttam. A csiga-virág összeállítás a próbálgatások valamelyik szakaszában juthatott eszükbe, hogy melyikük ötlete volt, nem derült ki, mert nem is kérdeztem. Nem óhajtom hangsúlyozni az egyének dicsőségét egy közös kompozícióban, amelynek legszebb értéke, hogy együtt alkotják. Nyilván fel sem merül, hogy a négy csiga közül valamelyik mégiscsak továbbragja a virágot, mert étvágya fontosabb, mint a többiek.

Nem volt rá példa, hogy a régi gyerekeink közül bármelyik is elrontson közös jelenetet. Persze lehet olyan szerepe, hogy ellenkeznie kell. Furcsa módon az efféle többnyire a kutya és gazdája viszonyában fordulnak elő, ami alapulhat kölcsönös megértésen, de autokratikus irányításon és vicsorgó, kényszerű engedelmisségen is. Mindegyikre láttunk jeleneteket, mert a kutya életközeli valóság, nagyvárosi gyerekeink is tapasztalatból ismerik.

Érdekes, hogy a természetben szabadon élő állatokká való átváltozásaikban soha nincs autokratikus irányítás, nem cibálnak képzeletbeli pórázt, és nem kergetnek ütlegető mozdulatokkal. Halakról, bálnákról, delfinekről, kagylókról, sasokról, bogarokról, madarokról mindig nagyon szép viszonylatokat, kapcsolatokat jelenítenek meg, ők jók, segítőkészek. A valóságban olyan kevés önzetlen segítőkészség

get tapasztalnak – legalábbis családon kívül, de többnyire azon belül is –, hogy a fantáziavilágukban őrizgetnek erre való példákat.

Hogyan is élhetnének remény nélkül?

Megjelenítéseik jelentős része tragédia, halállal végződik, nincs feltámadás, nincs mesebeli jó.

Dani Tücsökje magányos.¹³ Óriási, félelmetes állatok veszik körül, fenyegetőn, egyre közelebből, a Tücsök menekül, de hiába, a záróhang után szembenéz velünk, száraz szemekkel a szemüvege mögül és azt mondja: „Feladom.” Szívszorító jelenet.

Dani családját félelmetes közelségből érintette a csernobili atomkatasztrófa, anyai nagyszülei, nagybátyjáék, unokatestvéreik élnek a közelben. Azóta nem mehetnek oda látogatóba, az események és következményeik minden részlete véresen közeli számukra. A Tücsök mélységes szorongás kifejezése. Hozott-e megkönnyebbulést az átváltozás? Reménykedem benne. A felszínre jutott mondanivaló közöl, megmutat, feltár, tisztogat, menekülés a névtelen szorongás kilátástalan fekete üregéből. Dani sajnos nem választott társakat, a fenyegető óriás-állatok a képzeletében maradtak, nem jelenhettek meg átváltozó barátokból. Ha javasolom, bizonyára vállalkoztak volna, és ha a jelenet így folytatódhat, ki tudja, milyen megoldást találunk. Elmulasztottam. Annyira óvakodom a beavatkozástól.

Kérdezik, hogyan segíték?

A közösségünkkel segíték. Mindenki hozzájárul a gyerekek biztonságához, szülők, rokonok, munkatársak, vendégek. Megismerem azokat, akik erőik átadására képesek. Ez nem feltétlenül tevékenységben nyilvánul meg, a tekintetéről tudom, kire számíthatok, az ujjai is elárulják, a vállra tartása is. Az unatkozó, a közönyös nem feltétlenül beszélget vagy ásítózik, mégis igen hamar kiderül, hogy a jelenléte hibás, nem helyénvaló, nem közénk tartozik. Amint az odatartozást azonnal megérzem, a negatív sugarakat sem tévesztem el. Felfogom az odatartozók segítő hullámait éppúgy, mint a közénk nem valók süket csöndjét. Minden személyiség hordozza a tartalmát, amelyről a gyerekeink között információt ad le, öntudatlanul. Közönye a személyiségéből fakad, többnyire nem vezet rosszakaratra. Ritkán fordul elő, hogy valaki elhatározott romboló szándékkal érkezik, mert igazolást keres előre kigondolt kritikájához.

Régi gyerekeim közt kitűnő partnereket találtam az ellenséges nézőkkel való néma, láthatatlan küzdelemhez. Veronika csodálatos táncokat komponált, behunyt szemmel és égi mosollyal üzenve Klári nénijének, hogy nincs aggodalomra oka, az ellenség téved, nekünk van igazunk.¹⁴ Veronikánál kevésbé kiegyensúlyozott, könnyebben felbillenő gyerekeim azonban hátat fordítottak és kereken megmutatták ellenszenvüket a kelletlen vendégeknek. Ragyogó tehetségű, kifejezésben érett, kreatív gyerekek tüntettek heveréssel, különösen akkor, ha idegességemet megérezték.

Kecskeméti intézeti bemutatónk abból a régi időből való tanulságom, amikor még bizonyítani akartam a módszereim igazát. Negyven spanyol vendég ült köröskörül, Intézetünk vezetőségével és testületével, valamennyien akkor látták először

13 Etűdök – videoműsor. Rendezte: Pállay József. 1990.

14 „Duende” – Ravenna 1985. Videofilm, rendezte: Eger Tamás.

az órát. Legtöbben utoljára is. Ma már tudom, hogy segítő hullámokra is találhattam volna, ha a segítőkre figyelek, és nem az ellenségekre. Gyerekeim ott tanítottak meg a mi igazságunkra, amit többé el nem felejték. Edda a hátamnak dőlve üldögélt, a kisujját se mozdította, mintha a zenét elengedné a füle mellett. A többiek erre-arra lézengtek, láthatóan nem értették, miért ül ez a rengeteg felnőtt papírceruzával a kézben? Otthoni óráinkon a vendégek velünk táncolnak, padlóra ülnek, énekelnek. Időbe telt, míg észhez tértem, és kézen fogtam az első vendéget, hogy tanítsanak nekünk spanyol táncokat. Harmadnapja ültek már, megörültek az ötletemnek, felvidultan kapaszkodtunk körbe, rakosgattuk a lábainkat, és utánoztuk szájukról az énekeiket, ahogy otthon szoktuk, norvéggel, dánnal, mindenféle nemzetségu vendégeinkkel.

Madridi tanfolyamomon feledhetetlen élménynek emlegették ezt a közös táncolásunkat. Elmondták, milyen váratlan jelenségnek találták hazánkban a barátságos, közvetlen gyerekeimet, hiszen iskolai bemutató órákon senkivel sem sikerült kapcsolatot találniuk.

Pontosan tudom, miről beszéltek. Ha vendégként iskolába belépek, az osztályban vigyázzban állnak, és úgy köszönnék, hogy az arcukra csak a kötelesség simul. A vendégek hátra ülnek, a tanulók meg előre néznek a tanárukra, lenne nemulass, ha hátrafelé leselkednének; többnyire ott ül az igazgató vagy a helyettese. Mivel sohasem jegyzetelek, a szemem szabadon pásztáz, és olykor elfogom egy-egy gyerek tekintetét, oldalvást. Ha a szemem választ kap, biztos, hogy olyantól érkezik, akivel nem parádéznak az órán, fel sem szólítják, legfeljebb az óra elején próbálkozik bátoritan kézfeltartásokkal. A számos buzgó jelentkező lesöpri a pályáról, tanára feltehetően nem bízik a feleletében. A kis számkivetett – mindig fiú – a társaival sem kapcsolódik, a szomszédja rá se néz, lehet, hogy megjavítás céljából ültették mellé, mert a barátjával fecsegnének.

Izlandi előadásaim előtt többször végignézttem a nemzetközi előadásra készült videoműsort, amely a Kodály-módszert mutatja be kisóvodástól a legfelsőbb szintekig.¹⁵ Láthatjuk a gyerekcsoportokat sorra, mindenféle kitűnő zenei tevékenységekben, a szakma élvonalában szereplő, tehetséges, kiváló tanárokkal. Sokféle tanulságos témát találtam, amivel elkápráztathatunk külföldieket, csak egyet nem: egymásra mosolygó két gyereket. Szánkáztam fel-alá a kazettákon, hogy rábukkanjak ilyenre, mert előadásomban a zenei nevelés kapcsolatteremtő hatásáról beszéltem.

Azt mondanám, hogy a filmezés körülményei törültek le minden önkéntes, társhoz tartozó megnyilvánulást, hiszen a filmesek előbb végignézték a tanári tervekben leírt órákat, aztán ugyanazt megismételtették a felvételhez. Csoda, hogy egyáltalán maradt élet a képeken.

De nemcsak a filmezés bénít. Ahol a nevelés célja a produkció, ott a tanárnak személyesen, egyértelműen és határozottan kell a csoportot vezetnie. A Zeneakadémián így tanultuk negyven éve, azóta is így tanítják. Kiváló képességű, humanitással teli tanár megengedheti magának, hogy csoportja tagjaival barátkozzon az órákon, próbákon kívül. A tanításban azonban ő a vezető, és minden gyerek min-

15 A videoműsor címe: A zene mindenkié I-VI. (Óvodától a Zeneművészeti Főiskoláig) Rendezte: Kis József. Pannónia Filmstúdió 1983-1987

den percben ráfigyelni tartozik. Egymással barátkozzanak a tízpercekben, vagy ott-hon.

Nyílt osztályok, korszerű komplex programok világszerte régesrégén bizonyították, hogy a tanulás körülményei megengedhetik a gyerekek szabad kapcsolatait, nagyon is termékeny és maradandó a kreatív tevékenységekben együtt felfedezett tudás. A zene csoportos tanításában azonban még nem jutottak el ilyen módszerekhez, különösen ott nem, ahol elvárják, hogy órákon előkészüljenek, és megszólaltassanak műveket, színvonalasan, élvezhetően, művészi igénnyel.

Könnyű azoknak – mondják –, akik nem készülnek produkciókra. Én valóban nem készülök, ezért fordulhatok minden gyerekemhez egyéni figyelemmel, befogadhatok botfűlűt, ügyetlent, sérültet is, nevelhetem velük az ép, egészséges tanítványaimat. De nem tartom jövőbe mutatónak azt a képzést, amelyben az efféle különösnek, szokatlannak, idegennek tartják, és a terápia hatáskörébe utalják. A közösség – csoport, osztály, kórus, zenekar, együttes – az egyének felelőssége. Egy-máshoz tartozásukból kerekedik kerekké. Mindenki annyit ér benne, amennyit a másinak segíteni tud, és jobb, ha ezt a gyerekek idejekorán felfedezik.

Lehet, hogy a későbbi oktatási videoműsorokban találkozunk egymásra mosolygó gyerekcuccokkal, összekapaszkodó kezekkel. S a tanárok, tanárjelöltek sem rettennek meg, ha a gyerekek barátságoskodnak az órán. Szervezés kérdése, hogy a barátkozások a közös célok felé emelgetnek-e, vagy az ellenkezőbe söpörnek.

Jónevű tanítóképző jónevű tanárai nyilatkoztak nemrégiben arról, hogy a szónyegre telepedő gyerekeknek lehetetlen volna megtanítani az énekórák kötelező anyagát.

„A szónyeg játékra csábít” – hangzott az ítélet.

A szónyegen persze szabad helyzetben ülnek, könnyebb a lökdösődés, valószínűbb a bunyózás is, főleg eleinte. Mert szenzációszámba megy, ritkaság. Ha rendszeresen a földre telepednek, megszokják a helyzet új rendjét, mert a másféle rend is formákba igazgat a maga változataival.

Zenetanulásnál nem szükséges folyton jegyzetelni, viszonylag keveset írnak, a diktálásokhoz nem nehéz írótablát használni, vagy mágneskírákót. A kottaolvasás sokféle testhelyzetből lehet eredményes, a könyv tartható így és úgy, lehet térdelpelni, ülni így és amúgy. Az iskolapad, a szék mindig azonos kalodájában elgömbölyt gerincekről írt orvosi véleményekből gondolhatjuk, hogy a szabad mozgásra a szomatikus fejlődésben is szükség lehet. Közösségi kapcsolatainkban pedig áldás a kötetlen testhelyzetekből fakadó mozgékonyság és testközelség. A földön nem ülünk sorba és nem bámuljuk egymás hátát.

Csak előny, ha a szónyeg közös játékra csábítja a tanítót, aki így a tanítványai-val azonos szemmagasságba kerül, jobban látja a tekintetüket és közelebről érzékeli testük kisugárzását. Ha a kezét kinyújtja, könnyen megérintheti őket. Az sem baj, ha a gyerekek megérinthetik a tanítójukat.

Az érintés több kultúrában tabu, egyes iskolarendszerekben tilos is. (Ausztráliában beperelhetik érte a tanítót.) Szomorú valóság, hogy félni lehet az érintés gonoszságaitól. A fizikai érintésből éppúgy származhat gyerekek elleni büntetés, ahogy másféle kegyetlenkedésekből. Jobb eleve óvni a gyerekeket és kizárni a bajok lehetőségét.

De én még sohasem tapasztaltam, hogy az érintésemet félreértették volna. Azt hiszem, az érintés éppúgy közvetíti a személyi tartalmat és a szándékot, ahogy a tekintet, vagy egyéb üzenetek. Legkorábbi érintés-émlékeimben – és talán a tudatom alá került emléknymokban is – annyi szépség, melegség, bátorítás, biztatás, szeretet jutott, hogy a megérintés annyi esztendő múltán is jó nekem. De azt is megtanultam, hogyan vegyem körül biztatásom, jószándékom távolabbi mozdulataival, jelzéseivel azt, aki nem kívánja érintésemet.

Padlóra telepedett csoportjaink közös énekléseihez megteremttem a baráti, szeretetteli érintés feltételeit, de – ahogy a táncolásban, jelenetekben is – mindig meghagyom a magába húzódó függetlenségét.

Ki-ki eldöntheti, hogy milyen közelséget kíván a többiektől, éppen azoktól, éppen akkor.

A sokféle ember között, aki nálunk valamiféle minőségben időt tölt, akad ideiglenes néző és örökös jóbarát. Ideiglenes nézők is segíthetnek. Felvillanó figyelmük, csodálkozó ámulatuk, személyhez forduló érdeklődésük hangolja a gyerekeket, élénkíti alkotó kedvüket.

Egyetlen, vagy ritka alkalommal közénk érkező vendég is áraszthat a személyből igaz tartalmat, maradandót, feledhetetlent.

Marica néni csodálatos köveit karácsonykor láthattuk, versengve tapintgatták, és Balázs csak május huszadikán táncolta Mozart zongoraversenyéhez¹⁶ a sötét üregéből előragyogó fehér kristályt. „Szürke kérge volt és semmi se látszott rajta, de egy öreg manó, aki nagyon erős volt, a csákányával kettévágta, és belül csupa fényesség volt. Elvitte a barlangjába lámpának.”

A kettészelt kvarckő valósága látható, tapintható, Marica nénit pedig bemutatják a megnyilvánulásai, ahogy mosolygott és beszélt a köveiről, akiket személyesen „ő”-nek szólított és emlegetett. Balázs manója „öreg volt” – Marica néni hófehér haja – „de nagyon erős volt”, ezt bátran mondhatom a törékeny hetvenötévesről, aki a hátán is vitt már engem, lélekben.

„Ahol ketten, hárman összejöttek...” – vigyázzatok egymásra, és ne féljetelek, megtaláljátok a maradandót.

Nevén szólítom

* mi lehet jobb hír annál, hogy személyed a Földre érkezett * a nevem a magam dallamán zengő névjegy * iszonyú a névtelenség és a belőle fakadó gyűlölet

A „Tüzet viszek” című filmben elértédepelek a körbeülő gyerekeknek, labdát dobok és énekelve kérem: „Énekeld a nevedet.” Éneklük sorra, a kicsik egy-egy hang közt kerítgetve, a nagyok lazán szótt pentaton dallamokon. A filmen nem látjuk Évit, aki hat esztendeig fújta nevére a maga végeláthatatlan gajdolós-nyújtott hangjait, sem Petrát, aki három esztendeig az anyja kötényébe bújt a neve elől.

¹⁶ Mozart: C-dúr zongoraverseny K 467. II. tétel

A nevem a magam dallamán, a magam hangján zengő névjegy, bemutatkozom, íme, én már vagyok, és így hívnak. Akik megismétlik körülöttem, azok elfogadnak, dallamostul, nevestül. Kicsiknél minden órát így kezdek.

A tömegnevelés tömegmódszereiben a gyerekek neve annyi, mint a sorszám, nincs jellege, és talán jobb, ha nincs. A nevek, amelyek iskolákban, sőt már óvodákban közszájon forognak, rendesen feketebárányoké. A tanítók az iskola rémeit emlegetik, szapulják, rettegik, regulázzák.

Ugrin Márta meghívott néhányszor ipari tanuló diákjaihoz, reggel 7-re, a könyvtárba. Szokatlan játékaikkal sikerült becsábítanunk a tizenéveseket, meglepődtek, kivirultak, élvezték. De a nevüket sosem énekelték. Megmondani se szerették. A közepes, meg annál gyengébb tanulók – ilyenek kerültek oda – eleget kaptak a nevükre becsúszásból, lekicsinylésből. Judit meg is mondta: „Utálom a nevemet. Bárcsak akármi másnak hívnának.”

Hiszek abban, hogy valamennyiünket nevén szólítanak földre érkezésünk – nem a megszületésünk, hanem a fogadásunk – pillanatában. Eredj János, Kostas, Marci, James, Hassan, Aretha, élő energiának a picike földre, szép annak a lába, aki a jó hírt hozza, és mi lehet jobb hír annál, hogy személyed a földre érkezik.

Karácsonyt mi Händel Messiásával ünnepelünk, született egy fiú nekünk – táncoljuk az égő gyertyák között. Negyven piros alma közepébe faragcsáltunk gyertyának való lyukat, nagy körbe, rajztáblákra rakosgatjuk, fenyőgallyal díszítjük, Éva mézeskalács-figurákat süt a lányaival, Orsi a verseiből olvas, Marica a köveit hozza, és gyetyafénynél bemutatja, mit rejt a kettévágott fénylő kvarckristály szürke, jelentéktelen külseje.

Született egy gyermek. Akinék Messiás, annak Jézus. Aki más hiten van, más gyerekekre gondol, a magáéra, vagy máséra, míg az almábaszúrt gyertya mellett a földön üldögélő gyereket öleli és a gyermekvárását meséli, mert azt minden gyerek századszor is boldogan hallgatja. Karácsonykor mi betlehemes is énekelünk, ki-ki a vallása, tradíciója szerint való énekeket, egymás szájáról lessük, tanuljuk szlovákul, örményül, héberül, katalánul is, mert szép annak a lába, aki a jó hírt hozta, hogy a földre küldték örménynek, zsidónak, katalánnak, magyarnak, székelynek, szlováknak: gyermeknek.

Nevén nevezzük, hadd örüljön a Jánosnak, Áronnak, Lucának, Viktornak, Eszternek, és had örüljön János Lucának és Viktor Eszternek, és mindenki mindenkinek, legalább ezen az egy napon.

Iszonyú a névtelenség és iszonyú a belőle fakadó gyűlölet. A sivatag homokjába idegbénító gázokat rejtene, nem azonnal hat, estleg napok múltán. Valakinek többje volt, olaja, aranya, nekem semmim, gyűlölöm, elpusztítom, névtelenül.

Csakhogy őket is, mind, valamennyit nevén nevezve küldték a földre. Hozták a jó hírt, szép lábakkal. A csecsemők lába mind selymes, gyönyörű.

Mezítláb táncolunk az égő gyertyák és fenyőgallyak közt. Tűzrendészeti vizsgát tettem, hogy megengedjék, mert hát föl is lökhetnének eleven lángokat. Tizenöt karácsonyomon egyszer sem lökték fel, a kistestvérek is figyelnek, a vendégek is, ott valahogy sosem kell fegyelmezni, egymást sugározzák békességgel, én meg melegszen köztük.

Akit így nevén neveznek, az kívánja a nevét, lelkében hordozza, nem bújna előle, nem fél tőle, nem irtózik, nem utálja. Ha mindennap tanítanám, mindennap

beleszóném a nevét valami szépbe, a kőrösfői templom diófa levelébe, faragásba, képbe, versbe, mesébe, ide-oda, még matekórán, földrajzon is. Nevük bujkálna a napjuk legváratlanabb perceiben mókába, diadalba, búbanatba, szeretetbe öltöztetve, és ha nagymuszájából olykor figyelmeztetésbe is kényszerülnék, vízesés-zuhagynyi széppel mosnám el a rossz emlékét.

Otthon persze könnyű, ebédhez, tanuláshoz, kézmosáshoz is a keresztnéve hívja. De hívja-e, vagy csak utasítja?

Nevén szólítom az énekemmel, mozdulatommal, tánccal, mesémmel, arccal, szememmel, míg végül elhiszi, hogy szép a lába, jó hírt hozott.

Legkedvesebb tanítóm, Susanna egy kislányt mentett így, a gyönyörű, tehetséges, hatesztendő Pietrót, akit kinevettek, gúnyoltak, lenéztek, mert a nagyanyja a falu bolondja. Kevés itt a szó, az intellektus semmi. Védelmem a gyermek tulajdon ereje, köröskörül kell tapogatnia, merre vannak a forrásai. Megfogom az ujjait, ha vak, és ráemelem, tapints, érzékelje, akkor elhiszi, és magától is megleli.

Szivárványból lett a nevünk

1988. január 21. Rezedák

Steve Reich: Zene 18 hangszerre

Bori, Orsi, Rozi kilenc évesek.

Rozi: Három vízcsepp voltunk. Egy vízcseppből születünk. Vízitündérek lettünk és nagyon sokat táncoltunk, mert szerettünk táncolni. Minden vízitündér száz évet él fiatalon, és aztán szivárvány válik belőle.

Orsi: Nemcsak ugráltunk, hanem a hasunkkal is táncoltunk, meg mindenünkkel, belül is.

Mi történt veletek?

Bori: Mikor leéltük a száz évünket, szivárványok lettünk.

Orsi: A végén úgy omlottunk össze, hogy a szivárványból lett a nevünk.

Hogyan?

Orsi: Összeomlott a szivárvány, és kék betű volt az első, sárga a második, így.

Ott is maradt az égen?

Rozi: Csak míg a nap lement. Akkor a csillagok mögé bújtak.

Félfigyelemből teljes figyelembe

* a félfigyelő nemcsak a másakra – önmagára sem figyel * legnehezebb a koncentrációra szoktatás * a parlando, a rubato és a gregorián zene segít az elmélyülésben * az első hang előtti csönd jelentőségéről * a zenére figyelés és az egymásra figyelés egymást feltételezi * a közös táncolások erősítik a nonverbális kifejezőkészséget * A-B-A vagy az előre megadott megfigyelési szempontok kétarcúsága * az én szempontom az, hogy zenehallgatás közben el ne mulasszuk a művet

A kisgyerek még egész figyelmével fordul a dolgok, történések, jelenségek, személyek felé, mert életének éber perceiben a tanulás a természetes. Anyja, apja vonásait, hangját sem tudná megtanulni félfigyellemmel. Félfigyelésre a felnőttek szoktatják, részint az összevissza ontott ingerekkel, részint saját példájukkal. Csak egészen kivételes személyiségek nőnek úgy fel, hogy megőrzik teljes figyelő képességüket, és átmentik otthonuk, óvodájuk, iskolájuk, munkahelyük, életkörülményeik elterelő, figyelmet szétroncsoló hatásain. Egész társadalmunk – és nemcsak a miénk – a félfigyelők tevékenységét nyögi, annak áldozatai vagyunk. A félfigyelem pestisként pusztít, ragályát kisgyermek is elkapják, és soha ki nem gyógyulnak belőle. A kórokozók táptalaja a háttér-tévé, a rádió és a magnó, amely számos családban konstans hangokat produkál, megállíthatatlan és kivédhetetlen tömegben. A gyermek, aki a háttérzajtól nem menekülhet, védekezésül megsüketíti magát, csak azt hallja, amit muszáj hallania, így marad életben. Hamar megtanulja, hogy a felnőttek beszédét hallatlannak vegye, nem rosszaságból, csupán józan önvédelemből, mivel a hozzá adresszált intelmek és utasítások zöme olyan felnőttektől származik, akik úgyse rá figyelnek. A félfigyelő nemcsak arra nem figyel, amit a másik közölne, de még arra sem, amit saját maga beszél. A zenefigyelem hasonló okokból silányult félfigyellemmé. Az otthonokban mindennapossá vált gépzene hozzászoktatta a közönséget a bármikor beindítható és megszakítható műélvezethez és a paralel társalgáshoz. A zeneművek első hangjait többnyire zajszintre süllyesztik a kászálódások, helyezkedések, kotorászások, csörgölődések, s a zenefigyelem csak később próbál megkapaszkodni. Félfigyelő előadókat is ismerünk, ők a hangokat közlik, de nem a műveket. Azok, akik a teljes figyelem csodálatos élményeit élik, és azok, akik ilyenhez csecsemőkoruk óta nem jutottak, nehezen érthetik meg egymást.

Amikor gyerekeket mentek ki a félfigyelők táborából, percről percre megküzdök a család, a rokonság, a barátok és ismerősök látható és számomra ismeretlen tagjaival. A gyerek minden akciójában benne vannak, szerepelnek, hihetetlenül hatékonyan. Zenei nevelésem legnehezebb művelete ez a küzdelem. Lépésről lépésre araszolva cipelem a gyereket egy másfél perces zenedarab hullámain, nézem és fogom és körülveszem teljes figyelmem minden erejével. S amint eleresztem – másik gyerek után nyúlva –, lepottyan. Elveszítette a zenét. A zenét igen könnyű elveszíteni, könnyű felületesen, félfigyellemmel hallgatni, sőt művelni, megszólaltatni is. A zenei figyelem több a magatartásnál, az illemnél, amelyet nem lenne olyan nehéz

megtanítani. Amikor tanítványaimat zenefigyelemre nevelem, a zenével élés szabályait is kondicionálom, és már az első hang előtt megkeressük a csendünket. Nem az első hang után vagy közben. Előtte. A lélegzet várakozó pillanata ez.

Minden gyerek másként készül fel a zenére, s ez a lelki készenlét is változik a feszültségek, a fáradtság, a felhangoltság vagy a levertség, a bujkáló betegség és sok-sok ismeretlen tényező hatására. Kezdő kicsiknél a zenehallgatás legjobb helye a szülő öle, a szeretett személy érintő közelsége. Persze csak akkor, ha a szeretett felnőtt a teljes figyelem magasába emelkedik. Félfigyelő szülő nem nyújt biztonságot. Az elengedettség szépségéhez biztonság szükséges. Egyre több szülővel találkozom, fiatal apákkal is, akik megindító odaadással fogják át gyermeküket a figyelem tiszta perceiben. Kicsiknél a tánc is a szülők körül folyik, vagy velük, vagy nekik táncol a gyermek.

Drága ajándék-percek ezek, értékük felbecsülhetetlen, mert a gyermekek szabad táncá mindig megmutatkozás, legalább egy villanásnyira. A gyerek tekintetet keres, szülője tekintetét, miközben a szoba távoli sarkában pörög, repül, s megmérhetném a kapcsolatuk erejét, ha lenne hozzá műszerem.

A zenére figyelés és az egymásra figyelés kéz a kézben halad, egymástól el nem választható. Mivel csoportban vagyunk, még akkor is érezzük a többiek lélegzetét, ha behunyt szemmel magunkban lélegzünk. Zenehallgatásunk idején sohasem beszélünk, de szabad a mozdulat, a gesztus, a mimika, a tánc. És közölhet, kezdeményezhet, irányíthat, azaz beszélhet a tekintet. Régi gyerekeink többnyire behunyt szemmel hallgatják az első zenebejátszásokat, sőt magányos táncaikat is gyakran behunyt szemmel táncolják végig. A táncokban mélyen összeszokott barátok páros táncokat is komponáltak behunyt szemmel.

A szavak nélküli kifejezés módjait, a gesztus, a mimika, a mozdulat sokféleségét tanuljuk, gyakoroljuk, kiemeljük, dicsérjük, bemutatjuk számtalanszor. Lassan mélyül a gyermekekben a nonverbális nyelv tudata, a közös táncok, jelenetek segítségével. A tanulás csak akkor igazán eredményes, ha a test és a lélek pihen. Zaklatott, feszült állapotban nagy erőfeszítések is csak törmelékeredményeket hoznak. Ezért zene-befogadásunk előkészületéhez a pihenőt mindig megtervezem. A zenefigyelem első fogódzóit a kezdőhang és a befejezés; egyik a várakozásé, másik a megpihenésé. E kettő között feszül a selyemszál, a zenéhez kapcsolódó, a zenével előhívott mozdulat, a kompozíció. Kicsiknél a spontán reakció szintjén. Ritmushoz, lüktetéshez rázzák, rezegtetik magukat, talpon állva vagy sétálóban-szaladóban. Egy-egy perdülés, leguggolás, karszéttárás, fejbiccentés már figyelmet érdemel, mert ezek a zeneközelítés jelzései lehetnek, zenei változásokat, hangsúlyokat, szüneteket, dallamvégződéseket, formaváltozásokat, hangszerbelépést követhetnek. Legkorábbi a tempó- és hangerőváltozás jelzése.

A zenehallgatás oktatásának örökös gondja, hogy a tanulóknak milyen megfigyelési szempontokat adjon. Én azonban nem szeretem az iskolai megfigyelési szempontokat. Ha az a feladat, hogy a téma belépéseit figyeljék, csak azt figyelik, hol lép be a téma. Ha a feladat az A-B-A forma megfigyelése, az A-B-A-ra vadásznak. Ha a trombita hangszínét kell megismerniük, csak a trombitára fülelnek.

S közben elmulasztják a művet. Jobban szeretem rájuk bízni, hogy a zene egészéből kiválasszák a maguk kapaszkodóit. Olykor a témaindulásokat jelzik, más-kor a formát, vagy a szólóhangszer belépéseit, de sok egyebet is, ahogy a mozdula-

taikból láthatjuk. Gyakori, hogy a formát a táncuk koreográfiájába rejtik, és jeleznek hangszínváltozásokat és ritmust, hangsúlyt, dallamíveket és harmóniát, számtalan apró részletet, amelyet első látásra nem is tudunk felfogni. Előre megadott megfigyelési szempontok helyett hasznosabbnak bizonyul, ha kiemelem – dicsérettel, bemutatással – annak a táncát, aki „a zenével élt”, vagyis nagyon jól figyelt. Ez nem jelent feltétlenül szép, ügyes mozgást. De mindig kiemelem a szokatlan, az új, az ötletes mozdulatokat, főként a kezdőknél, akik többnyire siralmasan egysíkú mozgásokkal kezdenek; lépegetve vagy körbenyargalva, mint a lovacsák. Sematicus mozdulataikat többnyire az óvodában tanulják, a páros lüktetésű dalokhoz. Ez rájuk ragad, mert ismétlődik. Ahhoz, hogy visszataláljanak ösztönös mozgásuk változataihoz, szükségük van szokatlan hangzásokra, különleges, az ismerttől eltérő ritmusokra. A sémamozdulatok rutinból folynak, a megszokott idegpályákon. A szokatlan ritmus azonban új pályákon indul, s nagyon kell figyelniük a hangzásra, hogy megfelelő mozdulatokat keressenek.

Vannak telitalálat-zenéink, amelyek még álmatag gyerekeinket is kizökkentik rutinmozdulataikból. A hangsúlyos szünetekkel megtűzdelt zenék például kiválóan alkalmasak az ébresztésre. A magyar népdalok ősi rétegeiből származó, szabadon alkalmazkodó ritmusú dalok (parlando, rubato) a nagyobbak zenei figyelmének felkeltésében segítenek, mert a dallamívek viszik a mozdulatokat, és nem a megszokott, örökös óralüktetés. Ihletett, mélyfigyelmű mozgásokat hoztak a gregorián dallamok is, ugyanezért.

Sem táncot, sem történetet nem javítok. Sohasem korrigálok. Témákat nem javasolok; a régiek számtalan ötletet kitalálnak, csak győzzük idővel. Témákat persze inspirálok az órakezdő felhangolásokban, személyes élményeimből. És kezdőknél néha felidézek régi táncaikból, ha megelégek a harcolást, lövöldözést, egymás kergetését és képletes marcangolását, a fiúk örökös témáit, amelyek tévéműsorok maszatjaként maradnak meg bennük. Ezekből ritkán terem önálló ötlet, még kevésbé szép, átgondolt kompozíció. A szolgai utánzásban, magolásban, siker-versengésben és agresszív ingerekben nevelkedő gyerekek természetes megnyilvánulása, hogy a szabadság lehetőségére elsőként ösztöneik silányabbja robban elő. Hadonásznak és bunyóznak, a zenére alig ügyelve. Úgy gondolom, jobban járunk, ha az agresszív indulatok szabadjárá eresztése helyett a személyiségükben rejlő szépségek felszínre hozásával és megmutatásával segítünk a gyermekeknek. Ha örökösen kegyetlen tapasztalataikat terjegetik, sohasem jutnak szebb tapasztalatokhoz. Persze agresszív indulat van, valóságos. A gyerekeket megalázzák, félretaszítják, folytonos versengésekben egymáshoz mérik, untatják, elárasztják félelmekkel és lekötözik gátlásokkal. Önkifejező mozgásaikkal ezekről az érzelmekről adnak hírt.

A zenebefogadás érzelmi sűrítettség, és a szabad mozdulat: tisztogat. A tisztogatás mozgásai közt olykor jólesik a harsány mozdulat, a vadulós, a verekedős is. Ezért megtanuljuk a „színpadi ütést”, amelybe belefér a vadulás, de nem érhetünk egymáshoz. Magam játszom el a verekedni vágyókkal egyenként, és meglepően hamar megtanulják. Szerencsés eset, ha agresszív mozdulataik közelítenek a zene ritmusához, hangsúlyaihoz, ilyen sikereket azonnal kiemelünk, bemutatunk, dicsérünk, megünneplünk.

A szabadon születő, eleven, pezsdító mozgások a gyerekek testén átvibráló zenéből fakadnak, mert akár egyedül táncolnak, akár társaikkal, egymást és önma-

gukat is új szépségekben fedezik fel. Mindehhez járul a mindennapjainkban oly ritka élmény, hogy rájuk, és csak rájuk figyelnek, osztatlanul. S a biztonság, hogy bármit hoznak létre, azt mások megbecsüléssel fogadják. Kompozícióik nem átlagos gyermekművek, amelyeket legfeljebb a jószándékú szülő vagy a pedagógus értékkel, hanem csodálattal, őszinte érdeklődéssel fogadott friss alkotások. Ez a tapasztalat megéri a kapaszkodást, akár a nehezét is, de sokszor, igen sokszor kell ezen az ösvényen haladniok, hosszú éveken át. A zenefigyelem: áldás, kegyelem a magasból. A magasba kell feljutniok érte.

Amit befogadunk

* hogyan találtam rá módszeremre * csoporttal dolgozom, de egyénekben gondolkodom * az inspiráló zene titkairól * miért használok sok egzotikus népzene * zeneválasztási szempontjaim avagy fakanáltól elemzésig

Schubert dala, a Vándor vezetett a gyerekeim zenei mozgásainak felfedezésére. Olyan elemi erővel élt bennem, hogy napokig kísért álmomban, ébredésemben, és kitért karokkal táncoltam magamban. Bevittem az óráimra. A gyerekek azonnal táncolni kezdtek velem, pezsegték az örömtől, alig tudták abbahagyni.

Életpályám bőven nyújtott gyerek-élményeket, de ehhez hasonlót soha. Álomba simulásomig játszottak emlékezetemben a táncoló képek, és amikor felébredtem, tudtam, hogy új utat találtam.

Akkoriban már ismertem kitűnő zenei programokat mozgásokkal, Dalcroze,¹⁷ Orff¹⁸ módszereit is. Különbféle tanfolyamokon, kiadványokban láttam zenék listáit. Valami homályos megérzés mégis megakadályozott abban, hogy a legegyszerűbb megoldást választva átvegyem, ami másutt bevált. A Schubert-tánc emléke arra ösztönzött, hogy saját zenei élményeimből kezdjek válogatást.

Válogatásomban a gyerekeim vezetnek. Nem úgy, hogy bediktálják, melyik darabot szeretnék – ez is előfordul, és ha lehet, meg is kapják. Hanem úgy, hogy képzeletemben felidézem őket, amíg a zenét hallgatom. Ez a képzelet tanácskozás szinte mindig eredményes, kivételes eset, ha valamelyik kiválasztott zenémre nem szívesen indulnak táncba.

Noha csoporttal dolgozunk, sok gyerekkel, mégis mindig egyénekben gondolkodom. Jó építeni az egyének kisugárzására, ezek tapintható erők. Koncerten sem azonosak az ízlések, nálunk sem, de nálunk előbbek a hatások, jobban megnyilvánul az elragadtatás, és erősítő szél lesz a többiek szárnya alá. Veronika mögött álmosan kalimpáló lányokat is látunk a ravennai mozaikok alatt. A Bach fuga egy ideig nem talált hozzájuk utat. Aztán mégsem maradhattak kívül a bűvöleten.

17 Jaques-Dalcroze, Émile (1865–1950) Svájci zenepedagógus. Metódusa, a „ritmikus gimnasztika” nagy hatást gyakorolt a modern kifejező táncra és pantomimművészetre.

18 Orff, Carl (1895–1982) Német zeneszerző. 1924-ben Dorothee Günter társaságában mozgásművészeti, tánc-és zeneiskolát alapított („Günterschule”), majd tanítás és kísérletezés útján a zene és mozgás újszerű összekapcsolására törekedett. Itt alakította ki Karl Maendler zongoraépítővel a róla elnevezett Orff-Instrumentumot zenepedagógiai gondolatainak és kísérleteinek megvalósítására.

Első segítőm, Gondos Piroska választotta a Schönberg zongoradarabot, amellyel Évi a Tüzet viszekben remekelt. A vetítövászon mögött árnyképen látjuk göndörfürtös fejcskáját és az ujjait, a levegőben zongorázik. Még nem volt hatesztendő. Ez a jelenet a film gyöngyszeme. Feledhetetlen zongoratanárom, Horusitzky Zoltán mondta: „Ezt a darabot szebben nem lehetne eljátszani.”

Gondos Piroska vékony, törekeny kis testében százfokos hővel lobogott a szeretet és lelkesedés, rövid, tragikus életében elénkhordott felvételei hibátlan minőségűek. Schubertet, Beethovent, Sztravinszkijt, Ravelt, Ligetit hozott, és utoljára Händel Acis és Galatheaját, talán búcsúzóul. A basszus áriához Anikó karácsonyi gyertyát kapott fel, a magasba emelte, és a szűk, sivár stúdiót betöltötte a táncával. Kisuhantam a vezérlő pulthoz, és ott könyörögtem a rendezőnek, fordítsák arra a kamerájukat. „Azt a gyertyás anglyalt vegyétek” – szólt be hűvösen. Így hát nézhetjük Anikót a Mikrostruktúrákban.¹⁹ Piroska pedig – remélem – kívánsága szerint a lelkével láthatja.

Mennyi, mennyi zene van a világon, azt hihetnénk, könnyű választani, de nem így van. Nekünk csak az tudott jót találni, aki sokáig részt vett az óráinkon.

Masopoust Katalinért rajongtak a gyerekeink, mert csellózott nekünk, és élő hangszereknek különösen jó táncolni. Katalin ötletesen, sokoldalúan is válogatott, szinte valamennyi felvétele bevált, főként a Harangvirág és Rezeda csoportoknál.

Művész, aki szívből, igazán nekünk játszik, egyszerre gyönyörködik a hangszerében és a gyerekeinkben – ennél szebbet nem kívánhatnék. Tihanyi Gellért a klarinétjéből Sztravinszkijt²⁰ varázsolt elibénk így.²¹ A gyerekek ontották a táncukat, az operatőrök rég kidőltek, odakinn cigarettáztak, mi meg – mint a népmesében – nem tudtuk abbahagyni. A filmen látjuk az ötéves Tomi lábait repkedni olyan ritmusokban, amelyeket valahol a felső tagozat táján tizenéveseknek tanítanak a zeneiskolák, és amikor leült, a szemeivel táncolt. Gellért meg csak fújta, fújta, eggyé vált a hangszerével. A gyerekeim évek múltán is felragyogó szemmel emlegették.

A népzene kiválasztása a legnehezebb. Hamarosan észrevettem, hogy az ismerős népzenehez szűkös a mozgásuk, tanult mozdulatok törmelékei között topognak. Nagy Zoltán összeállításában kaptam először indiai, mongol, török, marokói zenék felvételeit, amelyek szokatlan hangzásukkal új mozdulatokat inspiráltak. Zoltánnal a Zeneakadémia hangstúdiójában találkoztam, felvételek bön-gészgetésével jutott el távoli kultúrák zenéihez. Azonnal rátaláltunk közös érdeklődésünk fonalára, sokat segített nekem, amíg Magyarországon élt. Nem is találtam hozzá hasonló biztos ízlésű válogatót, népzene sokaságát kellett végighallgatnom egy-két nekünk való darabért.

A sevillai konzervatóriumban tartott előadásom alkalmából ajándékba kaptam a gyönyörű, autentikus spanyol népzene gyűjteményt. Hetekig hallgattam a különböző vidékekről, tartományokból gyűjtött darabokat. Szép élmény volt, és sok nekünkvalót találtam.

19 Mikrostruktúrák – videoműsor. SZÁMOK Stúdió 1979.

20 Sztravinszkij: Trois pieces pour la clarinet seul III. tétel.

21 Mikrostruktúrák – videoműsor. SZÁMOK Stúdió 1979.

De nem voltam mindig ilyen szerencsés. Tömegével unatkoztam végig lemezeket, kazettákat, mert nem tudhattam előre a tartalmat, és reménykedve vártam az értékeset.

Olykor aztán megérintett a szerencse. Két legszebb lemezem Afrikából való, Nigéria és Ghana kincseiből mutat be. Minden gyerekcsoporthoz élvezettel táncolja, sok érdekes fantáziajelenet is született körülöttük.

Előadásaim körül megismerkedtem gyűjtőkkel, akik megajándékoztak, így kaptam Párizsból ír és skót népzénét, Zaragoból ceylonit és Bali szigeti gamelánt, Ausztráliából maorit, Svédországból eszkimót, Kairóból egyiptomit, Kaliforniából vietnamit és kínait...

Az idegen népdalok szövegeit nem ismerem, tartalmuk mesebeli, bármi lehet a gyerekek képzeletére bízva, és bármit ki is találnak. Többször azt sem tudjuk, milyen alkalomra muzsikálják a darabokat, milyen szokásokhoz kapcsolódnak. Jó lenne mindezekkel közelebből is megismerkedni. Valamikor talán még lesz mód rá, s ha nekem nem, a folytatást vállalóknak.

Zeneválogatásunk sok energiát emészt, ritkán pottyán az ölünkbe kész termék, egy-egy kerek tétel, amely időtartamában is megfelel. Többször teljes tételekből, hosszú szakaszokból emeljük ki a részletet, amely tömörkedés és tanácskozás eredményeként lesz a miénk.

A szerkesztéshez kiválasztjuk a részletet, megmérjük az időtartamát, és kitálaljuk, hol indítsuk és hol zárjuk. Jobb, ha az eredeti tételzárással fejezhetjük be, és csak az elején kell „ráúsznunk”. Ez azonban nem mindig lehetséges, több a ráúzással kezdő és befejező részletünk. A gyerekek – különösen a régiek – néhány meghallgatással így is előre megérik a darabunk befejezését, mozdulat-kompozíciójukat aszerint alakítják.

Csak az ihletett, értékes, számomra is fontos darabokat vettem a programomba. Először a mozdulatok felszabadítására, a képzelet fejlesztésére valókat kerestem. Tempó- vagy dinamikai ellentétek, a feltűnő változások segítik a kicsiket. Ahogy növekednek, mind érzékenyebbé válnak finom változásokra, árnyalatokra.

Nagy szerzők kompozícióiban is találunk kitöltő, átvezető részeket, ahol a kifejező erő lanyhul, a zene a várakozásban folydogál, mintegy lepihen a következő gondolat előkészítéséhez. Varvasovszky Atala, drága soproni zongoratanárom valamikor „ceruzarágási részteket” mutatott nekem Schumann műveiben. Bartha Dénes zenetörténeti előadásában a zongorára csapott:

„Az istenért, nem veszik észre, hogy Beethovent itt elhagyta az ihlet?”

A mozgásokhoz kiválasztott részletben a ceruzarágást kikerüljük, és a sűrű mondanivalóval telített percet választjuk. A „honnan-meddig” minden válogatás legfontosabb eldönténivalója. A ráúzással és elúzással kiemeljük, fókuszba helyezzük a részletet. Nagyon is lényeges, hogy mennyi előkészület jut „darabunk” elejére, és hol következhet a befejezés.

Aki a gyűjteményt végighallgatja, megismeri a válogatás rendszerét, koncepcióját. A tanító – mint én is – napi tapasztalatai szerint adagolhat belőle mozgalmakat, viharos elevent, váltakozó üteműt, egyenletes tempójút, elmélyülő csöndeset... Mert ezeket az arányokat minden csoportnál minden órára külön mérlegetem.

Óráink zene-előkészülete soklépcsős művelet. Az elibém hozott darabokat egy ideig napi érlelésben hallgatom. Emellett még lehet tevékenykedni házimunkában,

de mindig készenlétben a ceruza, hogy megjegyzést firkantsak, akár a konyha közepén. Ha lecsapom a fakanalat, és táncra perdülök, a darabtól ötcillagos siker várható.

A következő feladatom a jegyzetírás – „elemzés”-nek nevezem –, amire már csak a hétvégi nyugalmas nap alkalmas, telefonmentes, magányos helyen. A darabokról egyenként leírom a gondolataimat, például hogy milyen csoportnak, melyik gyerekek számom, milyen figyelésre ösztönzött találtam benne, hasznos lehet-e a festéshez, mintázáshoz, mozaik ragasztáshoz, de olyat is, hogy havazás napjára való, amikor a felkavarodott kedélyeket kell lecsillapítani, vagy novemberi sötét napok felvidítésére, vagy szabadba, vagy nagy csapat külföldi vendéggel való szorosságra...

Az „elemzés” házi használatra való, a magam emlékeztetője, de útmutatás a szerkesztéshez is. Egyes tételekből több változatot is javaslok, hosszabbat, rövidebbet.

Újabb hétvégi napom szükséges a már előkészített szerkesztett anyagok végighallgatásához, kiböngészéséhez, az írott lista és a felvétel egyeztetéséhez. Hibátlan kazettát még soha nem kaptam. Feljegyzem hát sorban a hiányokat, a hibákat, a benyekenést, a féligtörölt ütemet, a szerkesztésben maradt maszatokat, kijavítom, átirom a listát a felvétel sorrendje szerint, ha ki tudom találni, honnan való a rámondatlan, a cím nélkül úszó egyed. Visszaadom javításra. Előfordul, hogy már az első javításból jót kapok, de éppúgy lehetséges két vagy három visszaadás, amelyek természetesen ugyanannyi végighallgatást követelnek, és ezekben már semmi, de semmi örömöm. De ez velejár a mesterséggel, Szanyban, a falumban ganajozásnak hívtuk az effélét, 'istállót, tyúkólat ki kell pucolni, nem érdemes fintorogni. Nyugodtan ganajozgatók, csak akkor kerülget szívbaj, ha kapkodnom kell, például videofelvétel vagy külföldi út előtti utolsó estén, vagy vonaton, vagy idegen város szállodájában, éjszaka. Olykor csak hajnalra tudom meg, melyik darabot hoztam hibátlan, vagy legalábbis használható felvételen. Mivel eredeti felvételeinket sosem viszem ki, másolatokra szorulok, s ezeket a vonat, a repülő indulása előtti órákban szoktam megkapni, a koffer tetejére.

Az óráinkra „sokszorosítás”-ban készül a kiválasztott zenedarab, megismételve háromszor, ötször, videohoz tízszer is, mert minden megállás és visszapörgetés veszteség, nemcsak időben, hanem a gyerekek figyelmében is. A sokszorosítás unalmas technikus feladat, és még unalmasabb a felvételt ellenőrizve végighallgatni. Éveken át kihagyogattam ezt a munkafázist, de megbűnhődtem érte. A krétai zeneterápiái konferenciát követő bemutatómon csendes gyertyafényhez tettem fel Bach Airjét. Zengő vonósok pianissimo énekelték a világ legszebb legatóját, illetődött nyugalomban hallgattuk. A második ismétlés is az Airrel kezdődött (kazettán, listán írva a „3x ism”), de a tizedik ütemnél átváltott egy pattogó afrikai dombra. Szerencsére pszichológiában jártas felnőttekkel ültünk együtt, ráadásul melegsívű görögökkel, jót nevettünk. De azóta nem sajnálom az időt, végighallgatom valamennyi ismétlést, akármi van írva listára, dobozra, és türelmesen megjelölöm, hogy ellenőriztem.

Szerettem volna átmásolható kazettákra rendeztetni a zenegyűjteményünket. Évekkel ezelőtt megterveztem a gyűjtemény formáját, a címlistákat, és külön munkatárssal a katalógus füzeteket. A gyűjteménynek tartalmaznia kellene valamennyi

felhasznált, sikeres zenedarabunkat. Csakhogy rengeteg felvételünk folyamatosan megsemmisült a feljegyzetlenül vagy hibás feljegyzésekkel szégyenkező szalagokon, kazettákon. Sűrűn előfordul, hogy rábukkanok egy-egy régi zenénkre, például óramondás jelöletlen kazettáján, vagy régebbi videofelvételünk nyersanyagán. Minden ilyen felfedezéssel mintha kedves régi ismerősre találnék, akinek gyorsan felírom a címét, nehogy ismét elszakadjunk egymástól. A katalógusban csak szórványosan találhatók a felvett művek forrásai, előadói, az e célra szépen bevonalmazott rubrikák üresen tátonganak. Különösen húsbavágó ez a hiány, amikor régi videofelvételeinkből montíroznánk, és a silány zenefelvétel helyett készítenénk jobbat. Friss munkatársaimmal egész csapat „fülelős” szakértővel konzultálhatunk, míg végre kiderítjük a felvétel valószínű forrását. Hiszen a tempók még a klasszikus művek esetében is nagyon különbözők, lehetetlenség másik előadótól származó felvételhez zenei mozgások képeit illeszteni. Pontos adatok és jó minőségű felvételek hiányában a zenegyűjteményünk csupán tájékoztathat. Pedig segíteni szerettem volna kiválasztott zenéimmel azoknak, akik szeretnék tanításukba építeni a zenei mozgásokat, esetleg maguk szívesen megpróbálnák egyedül, vagy a gyerekeikkel, otthonukban, nyári táborokban, szabadidőben.

Szerettem volna példákat adni. Nem recepteket. Isten őrizzen a receptektől. De tudom, hogy a tanítók és a szülők is kötelezettségeikkel, munkájukkal teli életet élnek, napról-napra, és nem rendelkeznek a válogatáshoz, felvételekhez idővel, eszközökkel, ismeretekkel. Szívesen kézbevennének nigériai, indiai vagy katalán népzeneiket, de meg sem próbálnának értük lemezsorozatokat végigböngészni.

Valaki, akinek a véleményére sokat adok, elmagyarázta, hogy a zene-gyűjteményre fordított mérhetetlen energiámmal akárcsak erőművet hajtottam volna a két kezemmel. Erőfeszítéseim átlépték a realitás mértékét. Túlontúl magas árat fizettem érte. Nem származhat annyi jó belőle, hogy ezt az árat megérte volna.

A gyűjtemény drága volt, de minden darabja érték lehet valakinek. Nekem meg érték, a vesződés emléke és a belőle származó tanulságok.

Zenéből fényeket

* mesterségem címere: ámulok és megrendülök *
nálam nem a zenét, hanem a hozzá vezető érzékenységet tanulják * munkaeszközeim: a nagy zenék, a meghittség és a gyermeki képzelet * terápiát a bennünk levő önkifejezési vágyra alapozom * bevallott célom: a zene adományából származó lélekszabadság

A zenei hangok keletkezése: emberi hangon, vagy hangszereken születő vibráció. Hogyan születnek a hangzatok az alkotó művész képzeletében? Titok. Megszületnek és hangzás-öltözéket kapnak. Számomra ez a titok örök ámulat és csoda marad, ámulatomon nem változtatott zenei szakmám képzési folyamata sem, a racionális lebontás, a stílusok megismerése, az analízis, az elemzés, a magyarázat. A lel-

kemnek fontos tiszta zenék befogadásánál ugyanúgy ámulok és megrendülök, mintha először hallanám, talán egy gyermek ámulatával és megrendülésével.

A zene a rezgéséből érzékelhető, mert a rezgés az anyaga. A rezgést átveszi a test, a nedvek, a vér, a hormonok, a csontvelő, az idegrendszer. „Guts” – mondják angolul, a belső részeké a zene éppúgy, mint az elméé, az emlékezeté, a logikai érzéké, a tudásé. Érzékelés.

Ennyi-e?

A matéria nyelvén Rembrandt önarcképe festék és vászon. Bach öltözéke, anyaga a zenei rezgés. Nincs hozzá hasonló rezgés-öltözék, Bach a ruhájáról is felismerhető. Aki tanulja, megtanulja, felismeri: ez Bach.

A zenei rezgések számlálhatatlan változatából a hangzások egyedi rezgés-kombinációk. Egyediek mint dallamok, ritmusok, harmóniák, egyediek összerendezésük, kapcsolataik folytán.

A zeneköltő akár írásosból, akár élő hagyományból merít, megtanulja a zenei nyelv szövését és mintázatait, kifejezőeszközeit és törvényeit. Azaz: a rezgés-öltözetet, a zene anyagát. A tartalom azonban, amelyet a mozgás anyag hordoz, az ihlet állapotában érkezik, a zeneszerző ajándékba kapja.

A bensőséges zene-találkozásban elfogadjuk Bach rezgés-üzenetét, amely hullámaival legigazibb lényünket érintgeti, simítja, csiszolja, bontogatja és építgeti az örök mozgás törvényei szerint.

A gyerekek nálunk a képzeletükkel fogadják a zenét, és ezért tudják igazi bensőséggel elfogadni a nagy zenét is. Nem a zenét tanulják, hanem a zenéhez vezető érzékenységet.

A zene megalkotása, művelése, előadása egyaránt mesterségből és művészetből épül. A mesterség része: tréning, pontosan irányított képzés és gyakorlás. A művészet részéhez az ihlet, a képzelet segít.

A gyerekek otthonosabban mozognak a művészetben, mert a képzelet az ő világuk. Felnőtten is gyermekségünk kútjából merítjük. A gyerekek ezért tudnak ösvényeket nyitni felnőtteik számára is az ihlet erdeiben, szép, tiszta, járható, belátható, napfényes ösvényeket.

Ez a zenetanítás, ahogy én élem.

A tanítás is művészet, tudásból, mesterségből és képzeletből összekovácsoltan. S a képzelet az ihlet rokona.

A gyerekek az ihletet keresik a zenében, azaz ihletből fakadt zenékhez vonzódnak, legalábbis emberi természetük szerint, amíg a felnőttek által be nem mocskolódnak, legyek martalékául nem esnek.

A gyerekek – kivétel nélkül valamennyien – szépek, okosak, nemesek és hősök szeretnének lenni, és az ihletett zenékből erre kapnak biztatást, sőt ígéretet. Ígéretet kapnak a mindenkori újjászületésre katarzis-élményeikben. Megtisztulásra és alkotásra vágnak, és e kettőt együtt kapják a tiszta zenék átélésében. Mivel a tiszta zene megalkotásában az ihlet útján az alkotás tiszta erői vesznek részt, a zene ezeket minden hullámában hordozza. Az ilyen zene befogadásánál a gyermek a tiszta erők, az építő erők, az alkotó erők hullámaival fogadja. Ezek munkálnak benne, és személyes értékeiből megfényesítve hozzák felszínre a legfontosabbakat. A tapasztalat, hogy ez megtörténhetett, új erőt nevel, biztatást arra, hogy a csoda újból megtörténhet.

A tanító dolga, hogy ehhez a történéshez körülményeket teremtsen, zenéket válasszon, és teljes figyelmével legyen jelen. Az ihletből született zene őt is segíti, irányítja gondolataiban, cselekedeteiben, érzéseiben és mozdulataiban.

A szülő és a tanító legszebb feladata, hogy segítse a gyerekeket a lelkük, a tehetségük, képességeik felfedezésében. Ez a felfedezés fogantatásuk pillanatától halálukig tarthat úgy, hogy haladásukat némileg követni is tudjuk. Ami előtte és utána történik velünk, afelől hitünk, sejtéseink, megérzéseink, álmaink hozhatnak töredékeket, azaz a vallások és a művészetek. Gyerekeinket bevezetjük ezekbe kultúránk, szokásaink, társadalmi hagyományaink szerint. A tudás – írja Matti Bergström – a megismerhetőben ad eligazítást. A zene abban, amit nem tudhatunk. Emberi létünkben mindegyiket igényeljük.

Amikor a gyerekeink bensőséges találkozásokban érintkeznek tiszta, nagy zenével, megtapasztalják a meghittséget, az áhítatot, a szenvedélyt, a feszültséget, a feloldást, a küzdelmet a kibontakozásért, a nemes harmóniát, halált, feltámadást, gonosz indulatok összecsapását, megbékélést. Még nem rendelkeznek ismeretekkel, csak sejtelmekkel, és a zene a sejtelmek közé hoz valóság-tapasztalatokat. Szellemi világukban így nemcsak az emberi tapasztalatokra, a tudomány elemeire, a szokásos verbális oktatásra és idomításra kell támaszkodniuk, amelyekben gyakran maguk is felfedezik a bizonytalant, a tévedést, a hamisat.

A tiszta zene nem hordoz ámitást, talmit, hamisat, félrevezetőt. Schumann így védte meg Berlioz Fantasztikus szimfóniáját: „Szellem lakozik benne”. A gyerekek a szellem alkotó erejét a képzeletükkel dolgozzák magukba.

A zenei ismeretek, hangszerek tanulása, a zenei képességek fejlesztése szükségszerűen apró lépésekkel halad, araszol, lépcsőz. A gyerekek erőfeszítéseit tulajdon tevékenységük öröme sarkallja, nemcsak elért eredményük, hanem maga a művelet, mert a két kezükkel, fogékony emlékezetükkel beáshatják magukat egy érdekes, különleges, varázslatos közegbe, megszólaltathatnak hangzó szépségeket. Ez a művelet szerencsés esetekben elviszi őket a zene magasabb szintjeire is, ahol már a képzeletükkel élhetnek. Csakhogy a zenei képzés alatt felnőnek, és ha az eltelt éveik alatt nem kaptak vizet, esőt, harmatot képzeletük virágaihoz, akkor hiába kérik tőlük számon a zenei előadásban a színes képzeletet. Fantáziájukat betemeték valóság-ásóikkal, és a hantok alatt pihen az önkifejezés igénye is.

Pedig a gyermekek életében mindennél fontosabb, hogy megmutathassák igazi lényüket, felszínre hozhassák a lelkük mondandóját. Óráinkon hosszú évek óta sokszáz gyerek megnyilatkozási igényével találkozunk, lelkes, sürgető, szenvedélyes vággyal, amelyhez Ady költészetében találunk szavakat: „Szeretném magam megmutatni, hogy látva lássanak”.

A megnyilatkozásnak ezt a szenvedélyét azok a zenedarabok hívták elő, amelyekkel együtt találkoztunk.

Ha végignézzük e gyerekek egyéb zenetalálkozási alkalmait, megértjük, miért válnak a kommersz harsogás néma rabjaivá, és miért találják idejétmúlt divatnak európai kultúránk nagy zenei alkotásait. Az egyikben közös élményeken osztoznak, a másikat a felnőttek a maguk ízlése és igénye szerint találják elébük.

Amióta felnőttekkel is dolgozom, megtanultam, hogy bennük is gyermek-élményeiket keressem, azokat érintve segítsen világgra keservesen visszatartott önkifejezésüket. Ez a közös terápia.

Gyerekek csak biztonságos tekintetek elé teszik ki fontos közlendőiket. Meglepő érzékenységgel különböztetnek meg valódit a hamistól, hiszen az életük függ a válaszkától. Elég egy félrekacsintás, oldalra dobott mosoly, már tudják, hányadán állnak a tanítójukkal.

Amikor felnövünk, azt hisszük, felvérteztük magunkat, ha lelkünk mélyét rejtve tartjuk. Nagyon fontos zenénkkel titkos magányban találkozunk. A koncertterem zsúfolt embertömegében is magunkban kucorgunk, karunkat ideges távol-ságban őrizve idegen karok érintése elől. Meg sem fordul a fejünkben, hogy ez másképp is lehetne Mozart szimfóniai körül.

A gyerekek is ezt a tapasztalatot kapják. Nem csoda, ha oda húzódnak, ahol közösségbe tapadhatnak, együtt hadonászhatnak, doboghatnak, üvölthetnek, egymás karjaiban ugrálhatnak, gátlás nélkül kifejezhetik feltörő érzelmeiket.

Tanításomban arra törekszem, hogy az én fontos zenéimet adhassam át a feltörő érzelmeik szolgálatára. Mozart – tudom – nem haragszik ezért. Művei bizony csodálatos szolgáltók, sepernek, tisztogatnak, mosogatnak, öntöznek, illatos, virágos rendet, meleget teremtenek.

Csőppet sem csodálkozom, hogy nehéz megértetnem céljaimat a konkrét tanulási módszerek szakembereivel, vagy azok neveltjeivel. Inkább az a meglepő számomra, hogy mindenfelé találkozom értőkkel és követőkkel a zene hivatásos művelői között is, akik különböző népek, kultúrák neveltjei. Valószínű, hogy a zenebefogadás igényünkben is különbözünk egymástól, és lehetnek mély belső elvárásaink, talán a magzati életünkből származó „velerezgési” igényünk, talán lelki tapasztalataink, valamiféle szabadság igényünk és képzeletösvényeink, amelyekre magunktól találunk, és amelyeken a gyerekekkel is találkozni tudunk.

Azt tapasztalom, hogy a képzeletmezők egyeseknél teljesen szabadok, másoknál segítséggel megnyílnak, de sokan vannak, akik még erőfeszítéseikkel sem nyílnak meg. Gyerekek közt is találkoztam olyannal, aki zárt maradt, sőt elriadt és menekült a szabad kinyílás lehetőségétől. A zene adományából származó lélekszabadság különleges ajándék, nem függvénye az általánosan ismert zenei adottságoknak, amilyen a jó hallás, ritmusérzék, tiszta énekhang, memória, hangszeres képesség, előadói adottság.

Legnehezebb a zenepedagógusoknak, akik megszokták tanulásuk és tanításuk útjait és – noha módszereikben különböznek – céljaikban azonosak. A zenetanítás elemző és lépcsőzetes képességfejlesztő módja a tanítótól feltétlen és közvetlen irányító szerepet követel. Az én tanításomban tulajdon élményeimet osztom meg a gyerekekkel, és osztozom az ő élményeikben. Irányításommal nem engedelmes követőket keresek, hanem közös élmények lehetőségeit teremtem meg.

A vezetésre koncentráló tanító nem engedheti el magát zenei élményekben.

Én az órámon minden méricskélés, fontolgatás, óvatoskodás nélkül elfogadom a zenét és engedem, hogy teljes személyiségemre, testemre-lelkemre-szemlémemre átáradjon. Ez a tökéletes szabadságban való találkozás hozhatja létre az önkifejezés vágyát, igényét és lehetőségeit, mozdulatokkal, gesztusokkal, mimikával, tekintettel, azaz mindenemmel, ami rendelkezésemre áll.

Tovább lépve, a következő fokon egyéb eszközökre is találunk: szavakra, színekre, formákra, és ezzel nyílik meg az utunk a társművészetek felé. Így válik önki-

fejezésünk összefüggések friss forrásává, amelyet a belőlünk felbukkanó alkotó gondolatok, ötletek a hozzánk érkező zenével együtt táplálnak.

Tanítványaimat nem oktatom, hanem inspirálom azáltal, hogy az ő természetes világukban a magam szabad lényében jelenek meg. A zenével elsősorban a magam lényén dolgozom, vésőm nem pihen, személyiségiemet éppúgy szüntelenül formálnom kell, ahogy azt tanítványaimtól remélem.

A zenedarab, amit közéjük viszek, a századik meghallgatás után is megcsodált újdonságom. Olyan darabokat választok, amelyek megújulásra és új felfedezésekre készítetnek. Ezért nem adhatom alább a közízlés nyomására, nem választhatok olcsó zenétet, és nem haladhatnak mások által kijelölt tantervek alapján. Minden kiválasztott zenémre személyes közelemből tekintek, az órák előkészületi idején is megélem, belebújok, engedem, hogy átjárjon.

Ahhoz, hogy a gyerekek velem jöhessenek, a nyugalmutat kell biztosítanom. A tanulás is a pihenőből indítva a legeredményesebb. Önmagunk felfedezése pedig el sem képzelhető enélkül. Tanításom pihenői bensőségesek, mert a zenéből fakadnak.

A zene először ömlik, árad, mint a víz, a levegő. Amint az 1-2 perces rövid darab (zenerészlet) újból és újból felhangzik, a visszatéréseivel terelgeti medrekbe a szétömlő áradatot. A megismételt zene lassan formába illeszkedik, medreket váj magának, belátható tájat alkot, megfoghatóvá, érinthetővé válik. Nem szükséges szóbeli magyarázat ahhoz, hogy a gyerekek megérezzék a tiszta zenék törvényeit. A törvények a maguk biztonságával készítik az ösvényeket, az ismeretlenből lassan ismerős lesz, és valamennyi felidézéssel gazdagabb, teljesebb, személyesebb. A gyerekek a kezükbe veszik a zenéjüket, felfigyelnek, összegyűjtik, dobálgatják, olykor víznek, levegőnek, fénynek nevezik. A zenei rezgéshullámokba öltöztetett kimondhatatlan, az örök mindenséghez tartozásunk értelme és fensége a kezükbe kerül, szemléltetőbe, átváltozásuk tartalmául, kicsit játékosan és megrendítő komolysággal, az alkotás hevével és lendületével.

Részlet az 1988. november 15-i Teljes szekfűk órájából.

Zene: J. S. Bach: e-moll fuga a Wohltemperiertes Klavier I. kötetéből

Fruzsina: A földben kerestük a fényeket, földobáltuk az égre, az égen csillagok lettek belőlük, aztán a végén csodáltuk a csillagokat.

Villó: Minden fényt, ami volt a földön, összeszedtünk, megformáltunk és feldobáltuk az égre.

Hogyan formáltátok meg a fényeket?

Villó: Úgy finoman, kézzel, például minthogyha egy nagyon pici golyót csinálna az ember.

Milyen érzés, ha az ember kezében van a fény?

Villó: Meleg volt.

Neked, Fruzsi?

Fruzsi: Olyan lágy és szép.

Viktória: Könnyed, meleg.

És mikor földobtátok, láttátok?

Villó: Kicsit. Gyorsan dobtuk föl, mikor fölfelé dobtuk, akkor nem nagyon láttuk, csak akkor, mikor már fönn volt, akkor láttuk.

Villó, hogyan született a zenéhez ez a fény, amit dobáltatok ?

Villó: Hogyan? Nem is tudom. Mintha a földön keresnénk valamit. Először olyan volt, mintha bogarásznánk. Aztán ahogy megmutogattuk egymásnak, meg földobáltuk egyik kezünkéből a másikba, ebből lett.

De hogyan lett ott fény? Hogy került oda? Csak úgy megjelent, vagy gurult, vagy szikrázott?

Villó: Világított. Ezt lehet úgy érteni, hogy átvitt értelemben fény, meg hogy gyertyafény, napfény.

És az átvitt értelemben fényt hogy érted?

Villó: Mint jó tulajdonságokat.

Például?

Villó: Szerénység.

Mondjatok még jó tulajdonságokat.

Fruzsina: Szeretet, kedvesség.

Azon gondolkodom, hogy a fénybe a hangok belebújhattak-e? Lehet, hogy a hangok belebújnak fénybe? Vagy fordítva, a fény bújik bele a hangokba?

Villó: Szerintem a fény bújik bele a hangokba, a hangok lesznek fényesek, attól függően, hogy hogyan játssza az ember és hogyan szeret.

Lábujjvariációk

* didaxis kezdőknek és haladóknak * általában: szabadulj meg pedagógusgőgödtől * konkrétan: ne ismételd meg fegyelmező szavakat, az csak saját gyengeséged jele * (valahogy) tegyél szert (belső) nyugalomra * ne a vázlat – saját kíváncsiságod és gyerekeid ötletei vezessenek * légy türelmes a nehezen megnyílóhoz * kérdésed őszinte érdeklődésből fakadjon * élj bátran a kreatív játékokkal * hidd el, hogy mindenki tud improvizálni – még Te is * tanulmányozd a csendet * úgy irányíts, hogy ne vegyék észre

Boston mindig tartogat nekem ajándékot. Tizenöt esztendei távollét után otthonosan emelt magához a hasonlíthatatlan, dús, fényesfehér gomolyfelhőivel. Párás júliusi melegben pilledten szemelgettük a nagyszemű, magnélküli, mézédés kaliforniai szőlőt. Megérdemelt pihenő – jól sikerült kurzusunk végeztével, de máris távolba nyúlnak a terveink. Ha tanítókat képeznék, ha videora felvett óráikról kellene véleményyt írnom, miről ismerném fel a rátermett, az igényeim szerint fejlődő tanítót?

„Könnyen felismerem” – nyújtóztam a hánicsfonatú hintaszékben. De Loise könyörtelen. „Miről? Sorold fel!”

Összekulcsolt térdeimre hajoltan, mély levegő és belső sóhaj után a mezítlábam ujjain kezdtem a felsorolást. Belemélyedve, egyre kinyílóbban, öt lábujj, tíz, elfogytak, ismét az eleje, megint elfogytak... A lábujjaim szépen sorrendbe segítették a sorolandókat.

Tanításaim a spontaneitás friss élményével hatnak, beavatatlan szemlélő nehezen fedezi fel az összefüggések rendjét. Amerikai tanártanítványaim már felismerték „atomforgás” szerkezetemet.

„Hogyan működik?”

Kívánságukra igazodtak sorrendbe érveim és indokaim. Miről ismerem fel az alkalmas, a témámhoz felnövő tanítót?

Felismerem a vezetői stílusáról. A pedagógusok magatartási, viselkedési attitűdjét ledobva egyszerűt, emberit, önmagát kell magából formálnia. A tanár-tanító szerepben elsajátított szövegektől, tartástól; mozgástól, arckifejezéstől, hangvételtől meg kell szabadulnia. A szokásos, szerte használatos fegyelmező és értékelő eszközöktől is. Megrovásokkal, intőekkel, szülőnek küldött figyelmeztetőkkel mi éppoly kevésbé manipulálhatunk, mint érdemjegyekkel, csillagocskákkal, fekete-, akármi pontokkal.

Húsz esztendeje, hogy állami gondozott intézeti tanítványaim közt leszoktam az ilyesmiről. Miért érdekelte volna a pincében ütlegetésből, éjszakai hóban vacogásból, alkohol rémületéből kimentett szülőtlén gyerekeinket jegy, üzenő? Leszoktattak az érdemjegyekről és megtanultam köztük, hogy a zenét zenével tanítsam.

Nincs szükség maszkra, sem jelszavakra. A tanítóképzés során elsajátított, elődök mintáiból leutánczott szerepek, a mű-harag, az ál-lelkendezés ezerszer lejáratott, nincs hitele.

Meg kell szabadulnia a tanítózsargontól, mert a „csönd legyen”, a „figyeljetelek ide” csupán a gyerekek kordában tartására szolgál, a lényeghez semmi köze.

Roger alatt megreccsent a szék. „Milyen eszközökhöz nyúljon a tanító?”

„Ne kérdezd az eszközt, ezer eszközöd támad, mihelyt kiástad önmagad a rádsepert por alól. Maguktól illeszkednek a kezedbe.” „Mit látsz ezekből a videofelvételen?” „Látom, hogy a tanító arca a gyerekek arcmagasságában van-e? Tekintetével bekapcsolódik-e a gyerek tekintetébe, aki hozzá beszél? Vagy csak elnéz mellette, fölé, mögé mered, valahová?”

Új lábujj. „Testtartása kifejezi-e az odafordulást ahhoz az egyhez, vagy áll és a magas levegőbe beszél?”

„És ha zajong a csoport, ha irányításra szorulnak?”

„A tanító testtartása kifejezi biztonságát, integrált személyiségét. Gesztusai- ból, arcából leolvasom – a gyerekek nálam jobban olvassák – hogy tanítójuk tudja mit akar és élni tud vállalt szolgálatával. A fegyelmező szavak ismételtetése a gyengeség jele, a tehetetlenségé. Ezerszer hallották, nincs jelentőségük, sem valódi hatásuk. Nem megbízható eszközök, legfeljebb véletlenül hatnak, a kondicionált nyomatékukkal. Aki irányít, annak tulajdon személyisége az eszköztára, vagyis az egyensúlya, belső nyugalma.”

„De ha nincs belső nyugalma? Ha zaklatott? Ideges?”

„Belső nyugalom nélkül nem érdemes másokat irányítani. Eredményesen tanítani nem lehet. Idegesség, fáradtság persze mindegyikünkkel előfordul. A gyerekek tolerálják.”

John maga alá húzza hosszú lábait, a térdére hajol, pihen, kiegyenesedik és csöndesen kérdi: „Mi az, hogy belső nyugalom? Honnan szerzed?”

Abbahagyom a lábujjaimat, ez nem sorolnivaló. Megakadok. Fülön fogtak. Én is meghajlok, alázatosan pihenek. A szőlőfürtre pillantok, felemelem, zöld a fénye, átlátszó, ragyog.

– „A szőlőfürt tudta az egyensúlyt. Épp annyi nedvet, meleget, fényt, erőt használt fel, amennyi a szőlőszemei tökéletességéhez kellett. Miért? Harmóniában van tulajdon céljaival és a mindenség rátartozóival.”

„Könnyű neki. Csak egyfélét várnak el tőle: legyen ép szőlő.” „Nem hiszem, hogy könnyű neki. Ő is láthatta a csillagokat. Őt is szétverhetik. Embernek persze több dilemma és választás jut. De Bach is juthat, El Greco is. Pablo Casals minden reggel eljátszott egy Bach szóló-szonáta tételt, magának. Biztos nemcsak az ujjai frissítéséhez. A harmóniát meg kell szerezni, emberek nyomorban, légerekben is megkaphatták. Kegyelem, igen, de a szőlőszem is dolgozik a fényein. Aztán – gondolom – elmerül a gyönyörködésben. Az egyensúlyodat a tiszta zenéből kapod, rád sugárzik, átrezeg rajtad, kisimít, megdúsít, helyreillesztget.”

„Mit kezdjek a marakodókkal, verekedőkkel, a kezelhetetlenekkel?”

„A tanító dolga, hogy saját lelki egyensúlyából merítve védelmet nyújtson a rászorulóknak, a gyengéknek, a sebezhetőeknek.”

„Láthadod-e a videofelvételről, hogy megteszi?”

„Szerencsés esetben a kamera elcsíp, megörökít jelenetet, gesztust, odafordulást, de a tanító hátán is meglátom. A gyerek hátán is. Erdőben sétáló gyerekcsoportról távoli hangtalanságukban is felismerem az állami gondozottakat, mert a hátuk tartásában viselik a védtelenségüket. Olykor az agresszió a védtelenség jele.

Az én tanítómon látnom kell a megbízható védelem képességét. A rábízottakon is látom.”

„Milyen szokatlan vonásokat keresel az óra vezetésében?”

Mari mosolyog, finom japán mosolyával. Könnyebbítésemre kérdezett. „Felbukkannak-e gyerek-ötletek és mit kezd velük a tanító? Mihez kezd, ha a gyerek a témához nem tartozót kérdez, újat kitalál, javasol?”

„Öt esztendeig tanítottam módszertant tanítóképzőben, ismerem a kötelező anyag előkészítését, az óraterv, vázlat, jegyre tanítás csínját-bínját. Jaj a szegény tanítójelöltnek, ha eltér a vázlatától. Gyakorlóiskolás gyerekek nem is vetnek fel új ötletet, tapintatuk óvja az óra sima menetét. Ahogy az éveim telnek, egyre kíváncsibban lesem a gyerekek ötleteit, s amint felbukkan újdonság, elkapom a lebbenő szálát s belekapaszkodom egy sétarepülésre.” Friss képzeletük, mint a felhők játéka, megjósolhatatlan, végtelenül változatos. A felnőtt tervek csak ellapítják, kivasalják. Tanár-tanítványaimat példáink özönével biztatom, mert a sétarepülések izgalmas újdonságai frissítik az órákat, s még a lassúbb vénájú, földönjárós tanító is meglendül. Egy kis gyakorlattal kalimpálás, orrabukás helyett ő is a repülés örömét kapja.

„Mindegyik gyerek hoz nálad új ötleteket?”

„Nem, nem hoz. Eleinte csak a kivételesen bátor, önálló gondolkodású mer saját gondolatából megszólalni. A többi azt mondja, amit tőle mindenütt várnak, amiért dicsérik, jutalmaznak: a felnőttektől tanultakat. A papagáj-idomítás egyszerűbb művelet, a tanítót, szülőt nem érik meglepetések. A felnőttek többsége fáradt, nem szívesen töri a fejét új megoldásokon. Aki eleven képzeletű gyerekekkel él, az sűrűben vág ösvényeket, meredek sziklákon kapaszkodik le-fel, vizek köveiből épít patakátjárót, nap perzseli, eső paskolja. A képzeletszegény oktatószdi viszont túsarkú cipőben is megjárható lapos utakat biztosít, sőt autósztrádát járműveknek. A zenetanítás könnyű útja a fantáziamentes begyakorolt tréning. A hangok viszonylatai, kapcsolatai, összefüggései módszertani lépésekkel simán járhatók, mert mindent lehet utánozni. De ha a tanító azt akarja, hogy a zene összefüggéseit, belső kapcsolatait, sajátos karakterét, mondanivalóját a gyerekek maguk fedezzék fel, ahhoz bizony a tíz körmével kaparhatja össze az eléjükvalót, amíg a bő választékból, a sokféle változatból leszűrjük a maguk tapasztalatát. És az önálló felfedezés izgalmai közepette száz és száz új kérdést és ötletet is lelnek.

„Mit kezdjek az ötleteikkel? A kérdéseikkel?”

„Bújj vissza a gyerekbőrödbe, ott van az a ránőtt bőrrétegeid alatt, keresd meg. A gyerekbőröd tele van érzőidegekkel, minden ideg új kérdés, új elgondolás, mert a világ ismeretlenjeit magad igazítod ismerőssé. Így kerülsz egyensúlyba a kérdések és válaszok halmazai közt. Vagyis: kíváncsiságod a vezető. Szeretnéd tudni, mi zajlik Márk fejében, mikor nem rád néz? Vagy megelégszel azzal, hogy figyelmeztetésedre rád nézzen? Utóbbi esetben lemondnál a kíváncsiságról, felhúztad gyerekbőröd fölé a nemtudomhányadik felnőttbőrödet a bedugult idegvégződészekkel, és megszabadultál a zavaró kérdésektől. Nem kell válaszokon törnöd a fejed. Ha a felnőttbőrödben mozogsz, a gyerekek nem is kérdeznek.”

„De kérdéseikkel elvisznek a tárgyamtól, a tanítanivalómtól.”

„Nem elvisznek, hanem – miután tüzes szekerekön megröptettek – egyenest a témád tetején raknak le. Csak kapaszkodj bátran a szekerek oldalába, nem fogsz le-

pottyanni. Mindig akad gyerek, aki a témád felé röpít, mert a témád a zene, és a tiszta nagy zenék felé a tüzes szekerek visznek."

Susan a fiára gondol és megszólal: „Nem mindig a legjava gyerek hoz saját ötletet. Sok hallgató, csöndes, nem is jut szóhoz a nagyszájúaktól."

Lábujj-rendbe illő gondolat, mert az órán, vagy a felvételen is meglátom, hogyan terem tanítóm lehetőséget a nehezen szólóknak. Hogyan biztosítja esélyüket a beszédes, lehengető gyerekek közt.

„Tanítóm testtartásán, mozdulatain látom a várakozás türelmét, és a gyerek mondandója felé fordulás örömét. Sőt a beszélő köré csoportosuló gyerekek arcáról, tartásáról is leolvasom, hogy megtanulták-e tisztelni egymás gondolatait. Mert ezt tanítani kell, hosszan és türelemmel. Nem magától terem."

„Mivel termeled?"

„A példámmal. Sokáig és mindig újra, sokféle helyzetben..."

„Nem sajnálod rá az időt?"

„Nem sajnálom, mert felnőttjeink sorra elbuknak ezen és amíg meg nem tanulják, reményük sem lehet a feltápáskodásra. Minden egyes gyerek segíthet a példájával."

„Kevés a gyereked." John kételkedik, de erősítést vár.

„Mindegy hány gyerek, hány felnőtt, a számok nem fontosak. Carl Rogerstől hallottam Szegeden, nálunk jártában, hogy kevés ember is elég az emberi haladás igazságának fenntartására. Csak akkor lenne baj, ha egyetlen ember sem vállalná."

„Miből tanulja meg a gyereked, hogy érdemes a másakra figyelnie?"

„Tapasztalatból. Rengeteg tapasztalatából rájön, hogy feléje is fordul teljes, osztatlan, tisztelettel figyelem és megtapasztalja, milyen érzéssel jár. Ráadásul érdekes, izgalmasan új is lehet a másik gondolata. Megszeretik egymás ötleteit közös táncolásaikból, dramatizálásaikból, zenéhez improvizált jeleneteikből. Ezért a szavak kiváráshoz is jobb a türelmük."

„A nehezen beszélődön meglátod, hogy szólni szeretne?"

„Természetesen meglátom, jelzi a tekintete. Vagy elkezd egy gondolatot, de akadozik és a kérdéseimmel segítem."

„Milyen kérdéseiddel?" Mari megint segít, fontos témát vet fel.

„A kérdés művészetét felvett gyerekszövegeinken is tanulhatjátok. Minél rövidebb a kérdésed, annál hasznosabb. Többször elég a »Hogy érted ezt?«, vagy akár egy jó hangsúlyú hangzó. Videofelvételen a kérdező tanítóm arcát, szemét nézném. Tekintetével tükrözi igazi érdeklődését, mely egész lényét áthatja, mert tudni szeretné mire gondol a tanítványa. Nem udvariasságból kérdez, nem pedagógiai megfontolásokból, és nem tananyagot. Kérdezése azért szükséges, mert csak a gyermek válasza igazíthatja el, semmi más. Estéken álmatlanul forgolódná, ha most félbeszakítanák, eltérítenék, hazaküldenék. Amint ez többször is előfordult velem."

Judith megszólal, és arra kér, beszéljek a tanítóm énekléséről. Szép téma, megörülök.

„Az éneklésben kifejeződik a tanító szabad lelke. A gyerekek örülnek a zengő hangnak, belebúznak, átmelegednek. Ha énekelek, megnyitom a világom kapuit, bepillantást engedek a lelkem kertjébe, legalább a kerítés bokrain át. A szokásos „bemutató éneklés” azonban kalodába szorítja a tanítót, mert nem önnön lelkéből

szól, hanem feladatot végez és gyakran szorong. A gyerekek idegenkednek a szorongástól, megérzik a fakó leszorítottságból éppúgy, mint az erőltetett harsányságból, vagy a keresett finomkodásból. Dalt persze memorizálnak akárhogy, hiszen az emlékezetük fogékony és bármit megtart, de csak a szabad lélekből fakadó ének-léssel tudnak képzeletükben találkozni.”

„Hogyan tanulod a szabad lelket?” Roger komolyan kérdez. Megint abbahagyom a sorolást, sétába rakom a mezítlábaimat, és éneklésbe fogok. Dalolgotok, magamnak, magyarul, ahogy legjobban szeretek. Az én kertemben magyar az ott-honos nyelv, és kedveseim a régi, ősi, beszélő ritmusú dalok. Szabadon kanyarognak, mint a patakok, medrüket maguk vájják a természet törvényei szerint. Énekelek. Amikor elfáradok, a tanítványaim énekelnek, ki mit szeret, együtt, vagy egyedül. A szorongás feloldódik, „mint só a vízben, lágy viasz a tűzben”. Megértettek. A szabad lélek a maga jeleivel jelez.

„Az énekes játékok nagyon merevek még az óvodában is. A gyerekek maguktól sosem játsszák őket.” Miért? – kérdezi Judith, aki két évig járta, látogatta a magyar óvodákat, iskolákat.

„Nehéz a tanítónak játszani. Az énekes játékokat falun mi gyerekek magunk játszottuk, egymástól tanultunk, belenőttünk. Felnőttek nem figyelmeztettek minket együtt-lépkedésre, szabályokra. De az óvodában, osztályban céllal játszik a vezető, betanít, begyakorol. Tanítványait trenírozza, magatartásukra ügyel. Obligát szokásokat alkalmaz, kezdőhangot ad, »rajtá«-val indít, hangsúlyozottan lépked az ütemkezdésben, olykor éppen marsol, mert úgy tanították. Közben elveszíti a játék örömét. A magáét mindenesetre.”

„De a betanított körjáték egyszerűbb” – szólal meg Vanessa, az óvónő. „Megpróbáltam a te kreatív dramatizálásodat és lökdösődésbe, figyelmetlenségbe fúlt, le kellett állítanom.”

„A kreatív játékom sikerét mindenekelőtt az ének hozza. A dal, mint egy zengő háló beborít benneteket, elegendő levegőt biztosít, de a dramatizálás terét is körülöleli. Az ének rövid, kerek, befogható egység, ismétléseivel keretet ad a játéknak. Közösén fújuk, együttes hangzásban, de a közösségben is egyéni aktivitásunk nyomán bontakozik az együttes alkotás, mint egy kórusé. A dramatizálást úgy tartja fenn, mint faágak a gallyakat, leveleket, virágokat, terméseket. Nem hullhatnak szerte, mert mindegyik kapaszkodik. De unatkozniuk sem kell, mert ahányan vannak, annyiféle ötlettel tölthetik a zengő hangoktól körülvelt, emberi erőktől áthatott perceiket. A gyerekek akkor rendetlenkednek, ha unatkoznak. Amint megtapasztalják milyen a közös alkotás, az alkotást választják, mert a tevékenység érdekesebb, mint az unalom. A hagyományos, merev iskolai-óvodai foglalkozásokon a gyerek elébediktált feladatokon trappol, az éneklés is feladata. A gyerekek többsége vállalja, végigcsinálja, megszokja, megy az instrukciók után. De minden csoportban akadnak, akik kitörnek, például azért, mert gyorsabbak, vagy lassúbbak az átlagosnál, más tempóban élnek és tanulnának. Esetleg bugyborékol bennük a testi mozgás igénye, vagy bármifajta saját tevékenység igénye. Vagy a kezükkel, szemükkel tanulnának, nem a fülükkel. Konkrét tapasztalással, nem elvont magyarázatok útján. Nobel-díjas tudósunk, Szent-Györgyi Albert mesélte ezt nekem a gyerekkoráról, szenvedélyes tűzzel részletezte nyolcvanéves korában is eleven keserves iskolai emlékeit.”

Vanessa tovább kesereg. „Csoportban kell zenét tanítanom, nem lehetek tekintettel ezer egyéni tulajdonságra.”

„A csoportos tanítás minden tantárgyban kemény próbatét a gyerekek végtelen és bémérhetetlen variációi miatt. Ketrecekbe pakolt egyforma lényekként kezelik őket, noha nem azok, és a tanítónak semmi esélye, hogy akármilyen eszközökkel egyformává paskolja őket, legfeljebb látszólagos egyenlőséget produkál. Azonban éppen az ének-zene tanításában mutatkoznak a csoportos tanítás előnyei is: a közös hangzás, az együttes mozgás, a társas kapcsolatok, az energiák összefogásának szépségei.”

„De a gyerekek nem örülnek egymás közelségének. Felfordulást csapnak belőle.”

„Addig csapnak csak felfordulást, amíg ráébrednek, milyen öröm az értékes mozgás és hangzás, amíg felfedezik magukon, tulajdon testükön, hangjukon, hogy képesek a szépség létrehozására. Egymás inspiráló erőit is fel kell fedezniük. Erre nincs másutt alkalmuk. Hagyományos oktatási formák közt egymás közelsége tiltott kibúvó a tanítóra figyelés kötelezettsége alól. Próbáld meg, hogy csoportodban másképp legyen! Teremts élményeket társas tevékenységekből, akkor az énekes dramatizálás is jobban sikerül. És hamarosan tapasztalod, milyen lendületet ad a gyerekeid közös alkotásaihoz egyéb vonatkozásokban. Elsősorban azzal, hogy megtáltosodnak az addig lemaradtak, a nem figyelők, a »hátrányos helyzetűek«, a fekete bárányok. Szabad dramatizálásaik új távlatokat nyitnak, képességeiket felfedezik, és megváltozott csoporthelyzetükben nem szorulnak többé a rendetlenkedés silány mámorára.”

Louis visszatérít a videoelemzéshez. „Mit látsz meg a tanítóról, ha a te énekes játékkodat vezeti?” Visszaülök kuporgó helyzetembe, mert a soroláshoz jól jönnek a lábujjaim.

„Az éneklésével kezdem. Beletalál-e a gyerekeinek kellemes hangmagasságba? Könnyedén, szabadon indít-e? A dalvégeknél, ismétléseknél nem ereszt-e le az üres semmibe? Hogyan tartja fenn erőit a csend felkészülős pillanataiban? Frissiben ráindít-e a folytatást jelző énekes-beszédére és könnyedén, stílusosan improvizálja-e dallamba foglalt összekötő szavait?” („Válasszál valakit!” „Nézz a szemébe!” „Hívd magad mellé!” stb.) Vanessa közbevág: „Én nem tudok dallamokat improvizálni!”

„Mindenki tud énekelve beszélni, ha magában szívesen próbálgatja. A dallamaid pedig attól szépülnek, hogy sok szép dalt énekelgetsz, és ezek motívumait a magad dallamaivá emelgeted. Szókincsed is így gyarapodik. Ne tanítási feladatként gyakorold, hanem a magad örömeire. Akkor kerülnek szép dallamok a kezed ügyébe, vagyis a nyelved hegyére, ha együtt lélegzel velük, akár szabadidődben, akár házimunkád közepette. Én nagyon szeretem az ötfokú (pentaton) dalokat, mert a motívumaik változatos kristályokként annyiféleképp illeszkedhetnek egymáshoz. Nem akadályozzák őket a hétfokú funkciós rend szabályai.”

„Miben különbözik a koreografált dalosjáték vezetése a szabadon kezelt dramatizálásétól?”

„A koreográfiában rögzített játékot megtanulod, és ugyanúgy megtanítod. A szabad dramatizálásban azonban mindig új helyzetet kezelsz, irányítasz, inspirálsz, befolyásolsz a mozdulataiddal. Nagy körrel kezdtetek, de a körben gyarapodó

személyek egyre sűrűbbre töltik a teret, ezért a mozgásban levő keret-kör más-más funkcióban szerepel. A vezető irányít távolságot, közelítést, csoportosulást, megkomponálja a játék befejezését, a csúcspontot. Nálam ez mindig teljes összekapcsolódás valamilyen elképzelt szimbólumban: fa ágai beborítanak, bokor közepébe vagy tó mélyére bújunk, kunyhónk tetejére eső hull, hó beborít, csillagok körülvesznek, ránk esteledik.... Természetélményeimből meríték a közös nyugalom megteremtéséhez."

"Mit kell tennem a csöndben? Nem esik szét a csönd?"

"A csöndet a fokozatosan elhalkuló ének készíti elő, a közös lélegzetvétel nyugalmává avatja. Tanítónak olyan érzéket kell magában fejlesztenie, amellyel megéri, meddig elég a csönd és mikor kezdene széthullani. Amikor a csend a csúcspontján éppen túllépne, halk szóval frissen átvált más tevékenységre. Nálam a magnóról felhangzó zenerészlet közös meghallgatására, mert az mély egyéni figyelmet igényel és ezért nyugalmi állapotból a legeredményesebb."

"Mi a tennivalód a dramatizálásban? Nem irányítod, csak hagyod, hogy a gyerekek megteremtsék a megjelenítéseiket?" John szélesen elmosolyodik: "Még hogy nem irányít!"

Nevetünk.

"Szüntelenül irányítod. Elevenségeddel hangulatot teremtessz. Szemed felfedezi a kieső, elszomorodó gyereket, elcsípi és eltéríti a bunyózásba keveredni szándékozót, a passzívakat ötletekhez segíted, a magányosokat egymáshoz vezeted... Mindezt szavak, figyelmeztetések nélkül, kézzel, szemmel, mozdulattal, a folyamatos százszázalékos jelenléteddel, amire azt mondják: a hátával is lát."

Mari sóhajt, tapasztalataira emlékezik: "A játékot élménnyé kell avatnod, spontán örömmel játszanol, és közben észrevétlenül százfélé kell figyelned, sőt cselekedned az adódó új helyzetekben."

Vígasztalásul mondom: "Gyakorlattal megtanulod, mert minden egyes dalosjátéknál finomítod, csiszolgotod az empátiás figyelmedet. És ha a játék magával ragad, a gyerekeid segítenek. Minden alkalommal fejlődik az ő empátiás készségük is, és megérzik, mire van szükséged. Az átváltozós játékokban virágba borul a képzeletük, és ez elbűvöli őket. Nem engedik elrontani az illanó szépséget, amit maguk alkotnak."

"Játszanak magukban, a vezetésed nélkül, másutt is?"

"Körjátékot aligha, mert ahhoz hasonló képzeletjátékokban fejlődő társak keltenek és a gyerekeim sokfelé járnak óvodába, iskolába. Egyszer adódott csak olyan csudám, hogy kilenc gyerek járt hozzám egy óvodás csoportból. Náluk sosem látott elevenséggel folyt a szabad dramatizálás, körjátékokban is, mert az enyéme az óvoda bőséges idejében megtanították a társaikat."

"Egész életemben azt hallottam – Judith lassan kereste a szavakat –, hogy a gyerekeket a felnőttek tanítják. Te pedig azt találod legjobbnak, ha egymást tanítják."

"Dobáld ki magadból felnőtt gögödet, a mindent jobban tudás csökönyösségét, és figyeld a gyerekeket a lelked alázatával. Akkor nem bánod, sőt örömmel szemléled, mennyivel színesebb, izgalmasabb, ötletesebb, válltozatosabb és bensőségesebb a gyermekek világa a felnőttekéénél. Néztém minap egy nyolcéves-forma fiút a kevésbé fiatalabb barátjával, meglepő módon kézenfogva ballagtak, beszél-

gettek. Sok tanításomat odaadnám cserébe az arcukért, pedig nem is néztek egymásra. Tökéletes összhangban valósággal összezsengtek, mint egy Bach invenció két szólama. Fogalmam sincs miről beszéltek, nem értettem, de nem is kellett, áradt belőlük a megértés, a bizalom, a figyelem. Aki így tanul, bármit megjegyez.”

„Szerintem nem is az a legfontosabb, hogy megjegyzi-e. Inkább az, hogy érdekesnek találja a másakra figyelést és ezt a tapasztalatát tartja meg.” – Roger telibe talált. Mari elgondolkodva szólalt meg: „Az emberi tapasztalatokat, értékeket, a kultúrát mégiscsak a felnőttek viszik közéjük.”

„Igen, és ha mi nem vinnénk Bachot, Mozartot, ők aligha találnának rájuk. Ez a mentségünk, amiért tanításunkban tartjuk őket. De igazán érzékeny tanítást akkor művelhetünk, ha Bachot, Mozartot is a gyerekek közös sugárzásában éljük át, abban az intenzitásban és erőátvitelben, amely az ő sajátosságuk. A Duende egyik jelenetében látjuk az olasz Hilariát a magyar Fruzsínával, Händel Concertójának lassú tételét a kezükkel táncolják egymásnak. A tizenéves kislányok, akik három napja találkoztak és öt szót sem tudtak beszélni, elmélyült bensőségben segítették egymást Händel művészetéhez.”

„Csakhogy Fruzsínát tíz esztendeig tanítottad, és Hilariát a tanítójával háromig. Ha ezt nem kapják, Händellel sem találkoznak, legalábbis nem ilyen mélységben.”

„Igaz, elismerem. Arra is megtanítottam őket, hogy Händel igazi, és arra is, hogy két idegen sem idegen. Különösen, ha a Händeljük közös. De a többi már belőlük virágzott elő.”

Athéni beszélgetés

* mely Bostonban kezdődött * egy módszer annál hatékonyabb, minél többfelől alakítja a zenei képességet * a katarzisélmény nem függvénye a zenei képzettségnek * a hangszeratanulás, éneklés lelki egészségünket szolgálja * óráim: koreográfia zenére és emberi kapcsolatokra * pedagógiai szentháromságom: instrukció helyett inspirációt; kritika helyett elmélyült odafigyelést; irtsd a közönyt és a gúnyt * empátia és terápia – új megközelítésben * Tamino és Pamina üzenete

A bostoniakkal megkezdett elemzést ősszel athéni tanítványaimmal folytattuk. Nyílt, kereső gondolkodásuk élvezetes beszélgetésekhez segítette. A zenei képességek fejlesztését néhányan Kodály, mások Orff, Dalcroze, Suzuki tanfolyamokon is tanulták. Karakterük és tapasztalataik sokfélesége mindig felszínre vetett új szempontokat, friss kérdéseket. Égei tengerük varázsos őszi nyugalmaiban napokig érleltem a válaszaimat.

Sophia: „A zenei nevelésben képességet fejlesztünk, például a hangszeren az előadóit. És mivel többnyire kottából tanítunk, a kottaolvasást is. Ha te nem tanítasz kottát, sem hangszer, milyen célt tűzöl magad elé?”

„A zenét megközelítheted az előadói képesség fejlesztésével. A hangszer fogható, konkrét valóság. A zenei tudás is az, mert a zene tanítható elemekből építkezik, megismerhető, elmagyarázható szerkezetekkel. Lehet egyszerűen hangszer tudást tanítani, sokfelé ezt teszik. De egy-egy módszer annál hatékonyabb, minél többfelől alakítja a zenei képességet. A Kodály módszer érzékeny, elemző hallást, memóriát, belső elképzelést, énekes készséget, írás-olvasást egymásba fűzve tanít, és a hangszeres képességet is ebbe az együttesbe fonja.

Igényes, sikeres képzés, de Kodály elgondolásából még sokkal többet lehet meríteni. Ami megvalósult, annak az adott oktatási körülmények szabtak keretet. Határokat is. Kötelező ideológiában a szellem az anyag tartozéka és a képzelet veszélyes kilengés. Mi négy évtizeden át kényszerültünk ilyen külszínre. Bachot nem lehet hazudni, Kodályt sem, de lehet a műveikből szelektálni és a maradékból kötelező unalmast fabrikálni. A gyerekek irtóznak az unalmastól, de sajnálatos módon félelmetesen rövid idő alatt leszoktathatók a szellemük, a szabad ítéletük, önálló gondolataik és alkotó képzeletük használatáról. Zenei nevelésemben jogaik védelmére munkálkodom szellemi erőik szabadságán a képzeletük indítatásából.”

Olga: „Miért a képzeletükből? Miért nem a tudásukból?”

„A tudás hosszú lépcsősor, a teteje nem is látszik. A képzeleted sűrű szél, megragad és beemel a zene kellős közepébe, hogy igyál belőle, hogy fürödjél benne. Primér gyerekvalóság.”

„Ne tanuljanak tudást?”

„Vissza se tarthatnád őket, mert a tanulás a lényük, a bőrük alatt is tudásvágy bizserég. A képzelet az átváltozás, a költészet, a varázslat, a mese a tudás felé fordítja a gyerekeket. Csak a kötelező, a muszáj, a megunt, a szikkadt tanítódsdi fordítat velük hátat a tanulásnak.”

Giannis: „A zenei képesség nem tudás? Nem konkrét valóság? Nem mérhető?”

„Nem mérhető, csak körülsejthető, olyan, mint a szivárvány: vízcseppek tömege a nap sugarai körül. A hátam borsódzik, ha képesség-vizsgákat hallok. Jószándékú tanítók próbálkoznak tájékozódni hatesztendő gyerekek zenei képességéről. Markolásszák a szivárványt.”

„De ki kell választaniuk a tehetségeket!”

„Az eszközeik alkalmatlanok, mert felületet mérnek mélységek helyett. A zenei képességek lassan és ezer változatban bontakoznak ki, mert megmérhetetlenül sokfélék.”

„Hogy érted ezt? A jó zenei hallás nem jelzi a zenei képességet?”

„Jelezheti éppen, de lehet csupán tréning eredménye, jó gyakorlaté. A hatéves kisfiút, aki félelmében sírógörcsöt kapott, és bepisilt a Rádiókórus felvételi vizsgáján, nyilván nem trenírozták szereplésre, de lehet rendkívüli zenei affinitása, érzékenysége, zenéhez való mély vonzódása, aminek nem adhatta jeleit. Ilyesmire nem készítenek feladatokat. A muzikalitás titokzatos kristály, csak külső felületeit látod. A kristály-lapocskák a zene fényeitől felfényesednek. De az is egyéni, hogy milyen zenétől. Krétán találkoztam egy fiúval, aki tizenhét esztendősen korábban Mahler I. szimfóniájától kapta első katarzis-élményét, addig nem is hallott klasszikusokat. Hangszeren sem játszik. Lemezeket, kazettákat gyűjt, és huszonnyolc évesen példásan tájékozott, fejlett ízlésű zenerajongó. Ő a koncertközönség, a befogadó.”

Kostas: „Akkor hát ne tanítsunk hangszeret, kottát?”

„A hangszer tanulása magasabb rendű élvezet, fel sem sorolható mennyi a haszna, gyakorlati eredménye, személyiségformáló ereje. Fejlett kultúrákban a műveltség része. Mindenki tanuljon hangszeret, aki teheti és akinek nem jut, az énekelhet, saját testében van a szépséges hangszere. A kodályi tanítás legszebbje az éneklés, minden nép költői kifejezőeszköze, felemelő pihenője, lelki áthangolója. A hangszeren, éneklésen a zenei tisztánlátás gyarapodik, maga a tevékenység gyarapítja. Távlata az anyaméhtől a koporsóig ível, repertoárja akár a tenger, partja sem látszik.”

„Te énekelsz a tanítványaidnak?”

„Az éneklés első emlékeimből való örökségem, anyám mindig énekelt nekünk és apám körül zengett a falu éneke. Nem is akad emlékeimben olyan időszak, amikor az éneklés elhagyott volna. Olyan hangvételből énekelek, ahogy lélegzem, ahogy megszólalok, ahogy sóhajtok, ahogy nevetek. Énekelek magamnak a pilisi hegyoldalon fának dőlve, elfújom kedvenceimet borszínű görög tengernek és fényekben jegesen zuhanó izlandi vízesésnek, valamint otthon a mosogatónak tányércsörömpölés kíséretével – hát hogyan énekelnék a gyerekeknek, akik a legfontosabbak nekem? Énekelek gyerekdalokat, mókásakat, de nem félttem őket a tragikus tartalmú balladáktól, a nehéz ősi, szabad ritmusú, díszítésszerű énekektől sem, amelyeket friss erdélyi gyűjtésekből tanulok. Ha lelkemből, érzéseimből énekelek, velem jönnek a távoli világokba, otthonosan. Gyertyafényes búcsúénekeinket egymás érintő közelében, pihenőben, családi intimitásban kapjuk-adjuk. Az éneklésünk tág mezőket bejár, a szerelem, a bánat, az elválás, a halál, a veszteség elviselése, a drámai feszültség és feloldás éppúgy a gyerekeké, ahogy a miénk.

Átsöpör rajtuk az érzelmek sűrűje, esetleg naponta, vagy éjszakai félelmeikben, kimondatlanul. Hol a család, amely mentes volna ezektől? Az elénekelt dráma, sötétség, siralom a művészet megzengő hangján a valóságnál és a képzeletnél is sűrűbb, megrázóbb, de egyszersem feloldóbb, vigasztalóbb. Az idegen földre távoztól halljuk a magány félelmét-panaszát, de a szépséges dallamba öltözött félelem-panasz megemeli sárbankúszo napi félelmeinket, és odateszi az énekbe kötött érzelem mellé. Ahogy odatette, egyetemessé emelte, és ezzel felnyitotta a feloldáshoz vezető kapu pántjait. Az ismeretlen szorongás száraz szorításából élő vizekhez jutottunk. Az éneklés emberi örökségében valamennyi kultúra osztozik és valamennyi életkor, a magzati léttől a késő öregségig. Tanításom elképzelhetetlen lenne nélküle."

Orpheas: „Óráidon néma mozdulatokkal táncoltok, és a hang magnóból jön. Miért?”

„Másfél évtized óta dolgozom ezen a felfedezésemen, mert rájöttem, hogy a gyerekek meglepően fogékonyak nagy zenék befogadására, ha szabad mozdulataikkal élhetnek. Nem TÁNC ez a fogalom klasszikus értelmezésében. A TÁNC általában megtanult mozdulatok sora. Mi sosem tanulunk mozdulatokat. A TÁNC célja az esztétikus mozdulatnyelv, amely a zenéhez illeszkedik. Nálunk a mozdulatok esztétikuma nem fontos, szóba sem kerül, mert a mi célunk a zene befogadása és a mozdulat csak eszköz. A TÁNCot valamilyen stílusban alkotják. Nálunk nincs stílári követelmény, hanem szabadon engedjük a mozdulatainkat, akár afrikai dobhoz, akár Mozarthoz táncolunk, és akármilyen mozdulat megfelel, ha őszinte, lélekből fakadó. A TÁNC-hoz igényes mozgás szükséges, testi adottságok, megfelelő felépítés, izomzat, erő, koordináltság, rugalmasság, ügyesség, hajlékonyság, mozgékonyág, fürgeség. Nálunk bármilyen alkattal eltáncolhatjuk mondanivalónkat, korlátozott mozgási képességekkel is, bénán is. A hang természetesen magnóból jön, mert óráinkon nem rendelkezünk eleven előadóművészekkel. És csöndben táncolunk, mert a zenére csak csöndben figyelhetünk."

Giannis: „Milyen instrukciókat adsz?”

„Nem adok instrukciókat, hanem körülményeket teremtek. A körülményeken nemcsak a mozgásteret értem, hanem a lelki összetevőket is, elsősorban biztonságot. Az én dolgom, hogy megtanítsam őket egymás tiszteletére és a zene figyelmére. Nem gátolhatják, bánthatják, zavarhatják és főleg soha nem gúnyolhatják egymást. Kinevetés fel sem merül. Lekicsinylés sem. Minden megoldás tiszteletre méltó, mivel egyéni, az övé, saját invenciójából fakad."

„Hogyan kritizálsz?”

„Sehogy. Sohasem kritizálok. Bírálatommal megbénítanám alkotó kedvüket, megpróbálnának nekem megfelelni és sínekre raknák a gondolataikat ahelyett, hogy a szél hátán vitorlázzanak."

Maria: „Hogyan fejlődnek, ha sosem kapnak visszajelzést?”

„Folyton kapnak visszajelzést, mert a teljes, osztatlan figyelmemet kapják és mély, valódi, nem tettettett érdeklődésem. Elismerésem hőfokából megérzik, mikor alkotnak jót, kiemelkedőt, szépségeset, mikor részesítenek mindnyájunkat katarzis-élményben. A legcsodálatosabb és számomra mindennél fontosabb, ha egymás táncát, jelenetét lelkesedéssel figyelik, ha örülnek a másik alkotásának. Ehhez

kell néhány esztendő, de ha elérem, a hetedik mennyországban vagyok és este du-dorászva szökellek haza.”

Sophia: „Csoportban táncoltok?”

„A zene első néhány lejátszásánál csoportban mozgunk, azaz valamennyien egyidejűen, de nem együtt. Ki-ki a maga módján fekszik, ül, táncol, ahogy jólesik. A zene rövid, egy-két perces darab, ezt ismétljük egész órán. Az ismétlésekkel mind közelebbi barátságba kerülünk a zenével, mindenfelől körüljárjuk, a magunk módján. Talán a vízi lények ismerkednek így a tengerrel odalenn. A hangok először áramlanak, ömlenek. Több odahallgatással, fokozatosan formát nyernek, a dallamok, ritmusok, hangszínek, összhangok kibontakoznak. Álomszép látvány, ahogy a gyerekeim a zenére hangolódnak, stílusához simulnak, mozgásnyelvet, ötleteket találnak, olykor egyedül, máskor választott partnereikkel.”

Elektra: „Mit teszel ezalatt? Mit várnál el a tanítódtól ezekben a percekben?”

„Szó nem hangozhat szájmozgással sem, csak nonverbális eszközökkel élek, a gesztus, mimika, mozdulat, tekintet segít. Odatáncolok egy-egy magányos gyerekekhez, megérintem, biztatom-bátorítom, de mozdulatlanságában is elfogadom, a hátára simítom együttérzésemet.

A tétován várakozókhoz közelcsúszom, térdelek, gurulok, hogy semmiképp se magasodjak fölébük. A szemünk egy magasságban van, hogy tekintetünk természetesen kapcsolódjék. Ha a szeme igent jelez, magammal viszem a befogadós gyerekek közé. Amint elfogadták, odébbtáncolok. A rendbontásba, zajongásba indulót elcsípem még a nekiszilajodása előtt, hátamra veszem és útrakelünk, mint a csigabiga, a teknős. Útközben szeret ejtem, hogy zenei mozdulatokkal érintsem, de a hátamból is közvetíthetem a hangsúlyt, a dallamívet, a lüktetést, és szerencsés percekben átadom a magam zene-örömét akár a hajamba kapaszkodó kezeinek. Ha a gyerek a szülőjébe bújik, és nem mozdul az öléből, körül táncolom kettőjüket. Ha fejét is elhúzza az érintésem elől, megsimogatom az anyja haját, apja szakállát, zenét teszek a szemöldökére, kezére, könyökére, jelzem, hogy örülök kettőjük összetartozásának.

Haladóknál néhány zenebejátszás után már bontakoznak az egyéni, páros, csoportos mozgáskompozíciók. Vannak mindig együtt táncoló gyerekek, a régiek, akik apró jelzésekből is kitűnően értik egymást, és pezsegnek az ötletektől. Ha valaki mindenáron engem keres, tőlem kér személyes figyelmet, akkor egymásba kapaszkodunk egy időre, párosat komponálunk, majd kettesben eltáncolunk látogatóba, és ha már elég erőt kapott, bekapcsolódik másokhoz. Vagy egyéni táncot kezd.

Öt-hatszor megismételt zene után versengve jelentkeznek a »szólót« kérők, akik friss mozdulatkompozíciójukat kívánják bemutatni. A szólót az első perctől kezdve különös gonddal avatjuk szertartássá. Megvárjuk a teljes csöndet, a szereplő összeszedett figyelemmel néz a magnót kezelőre, és a szemével int, ha »lelkében kész a zenére«. A gondos előkészülettel jelezzük, hogy a zene szép ajándék és a születő táncot alkotásként értékeliük.

Haladóink természetes biztonsággal közlik szólójuk előtt, hogy mekkora helyre van szükségük, kijelölik a nézők helyét, megmondják, hogy kompozíciójukhoz egy vagy két zenebejátszást kérnek (megszakítás nélkül), és beállítják a világítást (háromféle lámpát variálhatnak). Mivel a haladóknál rengeteg a szóló, nem győz-

zük közös figyelemmel, ezért a szoba másik részében mindenki táncolhat, de a szólónak elsőbbségi joga van a hely kiválasztására és az én figyelmemre. Táncuk végeztével magnóra mondják történetüket, ki-ki a maga részét. Dicséreteket, kézfogást kap, aki átengedi társának a szólás elsőbbségét. A történet elmondása érdekes esemény, mindnyájan kíváncsian hallgatjuk."

Amalia: „Nem tart túl soká a beszéd, ha mindenkinek története van?"

„Nincs mindenkinek története. Gyakran hangsúlyozom a gyerekeknek, hogy a tánc történet nélkül éppolyan érték számunkra, elmerülünk vele a zene szépségében. Társas kompozícióik azonban többnyire fantáziajelenetek, átváltozások elképzelt szereplőkkel, akik természeti lények, madarak, bogarak, lepkék, állatok, kagylók, kövek, növények, csillagok, manók, tündérek, úrlények, ritkábban földi emberek. TV-figurákat csak kezdők szerepeltetnek. A történet olykor rövid. Szevi szépséges Bach-táncához ezt mondta: »A két kezem egy csodálatos állat volt és a szememből kaptak erőt«.

Vannak persze hosszasan, vagy akadozva mesélő gyerekek, őket nehezebb türelemmel kivárni. De senkit sem szakítunk félbe, a szólás joga sérthetelen."

Penelope: „Honnan választod a zenét?"

„Sokféle forrásból szedgettünk zenét, sokat segítettek felvételeikkel hazai, külföldi barátok, munkatársak. Egzotikus, tőlünk távoli földrészek népzenejéhez is jutottunk különböző egyetemek, intézmények könyvtáraiból és magángyűjteményekből. Megpróbáljuk kiválogatni az autentikusat és elkerülni a kommersz-népszerűt."

Martha: „Miért válogatsz távoli idegen népzeneből, miért nem az ismerős hazaiból?"

„Énekeket mindig a hazaiból válogatok, Magyarországon magyart, olaszoknál olaszt, nálatok görögöt, mert a dal anyanyelven, hazai gyökerekből a legközelebb. Mozgásimprovizációkhoz azonban nem élhetek a hazaiból, mert az ismerős zene ismert mozgást, lépéseket hoz. A gyerekek azt ismétlik, amit környezetükben láttak, óvodában betanultak, és ez igen korlátozott mozdulatkincs, sőt többnyire szűk séma. A távoli, szokatlan, egzotikus hangzásvilágból könnyebben kivirít a mese, az átváltozás, a képzeletjáték. És jó, ha kirepülhetünk a folyton hallott óralüktetés-ritmusokból. A váltakozó ütemű zenék, a poliritmia, a parlando-rubato kiemelget, kilökdös a páros lépésekből."

Vanessa: „De könnyebb volna ismert ritmusokhoz táncolniuk, nem?"

„Könnyebb-e, nem tudom, de mindenestre kézenfekvőbb, szokványosabb, fantáziamentesebb. Ezért keresek izgalmas, szokatlan, fülüknek új, idegen zenéket, nehogy beleragadjanak a megtanult rutinmozgásaikba.

A ghanai beszélődob egyetlen hangszeren rengeteg változatot pörget elénk. Élő, művészi, autentikus, valódi sodró erejű zene, a gyerekeket magával ragadja és figyelmüket intenzív munkára kényszeríti. Gyerek legyen a talpán, aki beletalál mozdulataival a helyes hangsúlyokba, nincs laza lötykölődés."

Giannis: „Figyelmet akarsz, nem lazítást?"

„Figyelem és lazítás harmonikusan váltja és kiegészíti egymást, mint a szív munkájában. A pihenőnkben teljes a lazítás, mert ez szükséges a tanulás legjobb előkészítéséhez. A zene pedig fókuszba sűríti a figyelmet, a „hangzó üzenetre"-re bekapcsolja, nem eresztí. Az átváltozásban, azaz a képzelet szabad lebegésében a

figyelem és a lazítás önmagát szabályozza, mert nem idegen diktálásból származik, hanem a zene inspirációjából, egyéni, belső indíttatásból."

Giorgos: „Az én figyelmemet nem köti le a zene. Szeretem, ha szól, mikor tanulok, vagy egyebet dolgozok."

„Sokan használják így a zenét, háttérnek, térkitöltőnek. Egy gondosan nevelt, művelt családban élő cambridge-i kislány elmagyarázta nekem, hogy ő akkor is zenét rak fel, ha a barátaival beszélget. Miért? »Mert ha zene szól körülöttem, akkor nem félek, hogy butaságot mondok.« Magyarán a zenét támasznak rakja maga köré. Bizonyára okkal teszitek, féltek az úrtól, a csöndben nem találtok támaszt. Pedig a csönd a lélek támasza és az örökös zenébe burkolózás pótcselekvés. A zene igazi értelme, hogy üzenet és tartalom. Hogyan fogadhatnád a lelked táplálékául, ha a hallgatása közben másra figyelsz?"

Antigone: „Ha gyerekeid táncolnak, jeleneteket dramatizálnak, azzal nem veszítenek a zenére figyelésből?"

„Jó kérdés. Sokat töprengek ezen. Úgy gondolom, hogy a mi táncolásunk nagyon egyenesen és közvetlenül táplálkozik a zenéből.

Amint halljuk, azonnal reagálunk, mozdulatainkat ráengedjük a zene hullámainra. Nem szükséges, hogy kövessük a ritmust, dallamot, ezt senki sem kéri, de a szabad mozdulatok maguktól belesimulnak a zene mozgásaiba, a rezgések szerkezetébe, a tempóba, hangszínekbe, összhangzásokba. A szabad mozdulatunk szinte függvénye a zenének, annyira, hogy a zene »cselekszi« a mozgásunkat. Gyerekeim mondták: »A zene felemeli a kezeimet és játszik velük«. »A zene gurít engem, azért gurulok«.

Mindez valóságos összeköttetés. Ha azt kérném, hogy az ujaikkal kövessék a dallam vonalát, kézjelekkel a hangközöket, lábukkal a ritmust, (metrumot, ahogy másféle zenetanulásban kívánják), akkor feladatot teljesítenének. Tevékenységüket a feladat irányítaná, a feladat foglalná el figyelmüket. A feladat által meghatározott mozzanatra, a zenének valamelyik momentumára, összetevőjére koncentrálnának. Én nem határozok meg feladatot, ezért kiesik az irányító »áttétel«, és a zene a maga teljességében, közvetlenül irányít. Az egyén a neki legfontosabb momentumokat ragadja meg, sűríti a mozdulataiba. A gyerek, folytonos választásban kiragad magának mozdulati táplálékokat. Ehhez múlthatatlanul érzékelnie kell az egész zenét, mindenestül. Nem pottyánhat ki belőle, mert a sodrásában viteti magát, elereszkedve, nem küszködve. Nincs félnivalója, nem izgul azon, hogy elvéti a feladatot, mert hiszen a feladatot maga szabja magának, a pillanat sodrásában mindig újra, tulajdon igényei szerint."

Julia: „Akkor is, ha nem egyedül táncol, hanem partnerrel, esetleg többel?"

„Akkor is, mert a partner is szabadon választ, ő is »turkálhat« a zenében és pillanatnyi hangoltsága szerint kiemelheti magának például a hegedű, vagy a cselő szólamát. Magasabb szinten, évekig együtt táncoló gyerekekkel előfordult, hogy behunytt szemmel komponálták páros táncukat. Ilyen csodára csak az képes, akit a zene közvetlenül vezet, olyan intenzitással, hogy a mozdulatait partnere vakon is a zenéből valónak érzékeli és a zenéből válaszol."

Elektra: „Milyen ez a zenepartnerség? Mint a kamarazenélés?"

„Igen, ahhoz hasonló. A különbség azonban lényeges, mert a kamarazenélésben a kotta adott, és a partnerek pontosan követik az írott jegyeket. Találkozásukat

a közös feladat szabja meg, a mű interpretálása nem tűr egyéni kitalálásokat. Igaz viszont, hogy összehangolt előadók egyéni elgondolásukban is összesimulnak, magasabbrendű empátiával töltöttek, és előadásukkal ezt közvetíteni is tudják. A hallgató esetleg megmagyarázni sem tudja, miért részesítik katarzis-élményben, valódi elragadtatásban. Csak arra emlékszik, hogy a lelke felszabadult, és ahogy teheti, igyekszik vissza a forráshoz.

Giorgos: „Jazzművészeknél nincs kotta.”

„A jazz improvizatív művészet, empátia nélkül el sem képzelhető. Amerikai élményem Willie Ruff, R. Mitchell és Dizzy Gillespie jazz-hármasa. Georgiában, délen, Saint-Simons szigetén együtt filmeztük a nagy néger énekes asszonyt Bessie Jonest a tanítványaival. Naphosszat folyt a felvétel, és este ők hárman muzsikáltak, nekünk és maguknak. Azóta tudom mit jelent Amerikában a négerség azoknak, akik a művészetükkel tudják egymás lelkét megérezni és kifejezni. Azt is megértettem, miért vesznek, pusztulnak annyian, akik sosem jutottak a művészetek magasabbrendű empátiás találkozásaihoz.”

Sophia: „Mi az empátia?”

„Az empátia a belső figyelem a másik lény megérzésére. Ha a szebb világot magam elé képzelem, abban a tanítás legfontosabb anyaga és eszköze lesz. Az enyémbe mindenestre az, szolgálatába állítom a képességeimet, teljes tudásomat. Még a nekem oly szent zenét is szolgálatába állítanám, ha nem lenne amúgy is a szolgálatában. De abban van és így csak kinyújtom a kezem a segítségéért. Bach szépen kézenfog a kétszólamú invenciójával átbújtat a szólamai találkozóin, elválásain, összecsengéseiben és odapötyönt a kitaruló záróakkordjára. Kétségeim elillantak, tudom, egyszerűen: TUDOM, hogy a másik szólam értéke az én értékem is, nincs magában, nem hull szemétre, nem ellenség és nem ismeri a gyűlöletet.”

Christos: „Hogyan képezed az empátiát, a tanítványaidét?”

„Együtt a magaméval, mert ebben sosem lehetek kész, én sem tanár vagyok, hanem tanítvány. Igen sokszor a gyerekeim tanítványa. Jó, elmondom száz változatban, hogy: »nézz a szemébe, ha választod«, »köszönj a tekintetteddel«, »milyen a homloka, ha haragszik«, »látod, hogy lefelé hajlik az ajka«, »hallottad, hogy megremegett a hangja«, »miből vetted észre, hogy örült neked« és hasonló biztatásokat. De a szóbeli lendítgetés csak krém a tortán. A szó keveset érne a tevékenységekben szüntelenül megélt tartalom nélkül. Minden egyes mozdulatkompozíció, a legcsekélyebb új mozdulat is feltételezi a társ empátiás figyelmét, lelkéből fakadó válaszáat. A zenetalálkozás bensőségében szükségszerű az odaadás, a társak megérzése és elfogadása, maradéktalanul, mérlegelés és részleges elutasítás nélkül. Ez nem csak páros, társas kompozíciókra érvényes. Minden egyéni megnyilatkozás bensőnkől való üzenet, egyedi és egyszeri, megismételhetetlen, nem szabad elmulasztani, lerázni, kicsibe venni. Sohasem tudhatod, mikor közöl veled fontosat, életre szólót, életbevágót, feledhetetlent. Éppen emiatt nem is kritizálható. Ha szerelmesed verset ír hozzád, nekifogsz és kielemezed a rímeit?”

Giannis: „De ha rossz a vers? Ha gyenge a tánc?”

„A szerelmesed nem a rímeidre kíváncsi, és nem azokra válaszol. Én még nem láttam nálunk gyenge táncot, gyerektől el sem képzelhetek, nincs is. Az önkifejezés öröme bármilyen eszközt virággá varázsol, a fakanálból is rügyet fakaszt.”

Kostas: „A társas dramatizálásaitokban láttam, hogy olykor szóltál a gyerekekhez. Mit mondtál?”

„Olyasmit, hogy: »Peti, emlékszel hogyan figyeltünk rád, amikor a varázserdőben rendeztél minket?« vagy: »nem látjátok, hogy Balázs fehér hattyú és nincs vize?« vagy: »a makkoknak is adjatok helyet a tölgyfán, mert ha a gallyak eleresztik, lepotyognak!« vagy: »a leopárdnak nincs felesége, nem találja, azért vadul így. Ki megy leopárdnének?« Bármelyik esetben empátián dolgozom, mert Peti igenis emlékezni tud előző játékára, amelyben mindnyájan az ő kedvére buzgólkodtunk, és Balázshoz biztos szalad valaki víznek és a gallyak megragadják a makkokat, és a leopárdot vidám leopárdné babusgatja.”

Daphne: „Ki szorul nálatok gyógyításra? Terápiára?”

„Időnként mindegyikünk. De az én terápiám nem azonos a szakmai értelmesséssel, amelyben – ahogy a krétai zeneterápiái konferencián megfogalmazták – adva van a beteg, akit a terapeuta kezel, adott fázisokban, orvosi kontroll mellett, diagnózis alapján. Csoportjaiban ép, egészséges gyerekekkel dolgozom, ép szülőkkel és ép tanítókkal, de befogadunk sérülteket is, mert szükségünk van egymásra. Ha elbúsulunk, ha megfáradunk, ha széthullajtjuk az életkedvünket, a reményünket, akkor egymást részesítjük terápiában. Kézenfogjuk a zenét és egymás kezébe rakosgatjuk. A nagy zenék mindig hömpölygetnek mágiát, egyetemes és személyhezszólót; aki odahajlik, az belélegzi, felmarkolja, kicsipegeti, mert a varázslat ilyen természetű, sokféle módon elérhető és számlálhatatlan módon megosztható.

Máriának tragikus balesetben meghalt a kislánya. Nincs vigasz, csak könnyek, önvád, szorongás és szüntelen aggodalom a megmaradottért. Nem nézem az arcát, megtámasztom a hátát a hátammal, egymásnak dőlve ülünk. A triószonáta orgonaszólamát a kockás flanellemben a lélegzetemmel rezgi át Mária fekete pulóverének. A kezünk csak a végén kapaszkodik össze egy hosszú percre. A görcsös olajfa üregeit összefogja a barázdás kéreg, a mélyben egy csepp nedvvert ássa magát a gyökér és a hamvas ezüstöld levél a napot issza. Életre mindig van remény.”

Antigone: „De nem szereted, ha a módszeredet terápiának nevezik.”

„Nem szeretem, mert az elnevezéssel dobozolják, címkézik, és a patika legfelső polcára teszik, nehogy az egészségesek tanítója hozzáférjen. Az oktatás szakmabelije nem a patikában válogatnak, a tankönyvek és tantervek tömegeknek készülnek.”

Giorgios: „Nem szeretnéd, ha tömegeknek taníthatnád a mondanivalódat?”

„Nem. Isten őrizzen a tömegektől. Álmaimban egyének jelennek meg, mert Giorgios más, mint Kostas, és Antigone nem hasonlít Vanessára. Egyetlen fenyőn terem száz toboz, kettő sem azonos. Csak a gyári termékek lehetnek egyformák. Nekem az a fontos, hogy mindig találjak Kostast, aki az ő Kostas-lényének legszébbjét keresi, nem restelli a fáradságot, hogy kivesse magából, és faragcsáló lelkesedésével munkára ösztönözze, inspirálja a hozzáfutókat.

Maria: „Mindenki nem akarja magát faragni. A véső kellemetlen szerszám.”

„Sem Bach, sem Bartók nem kellemetlen véső. A kommersz piacokon rengeteg zenét készítenek szórakoztatás, elrágogatás, ingerkeltés, térkitöltés, eladás, siker és hasonló célokra. Vésésről szó sincs.”

Elektra: „Felnőttekről, vagy gyerekekről beszélsz?”

„A felnőttek megcsinálják, árusítják, vásárolják, a gyerekek velük fogyasztják a kellemest, az ingerkeltőt, puha popot, kemény rockot, gyerek-smoncát, amit érnek. Csak szóljon valami, csak csend ne legyen, mert hátha gondolkodni kell. Hát ha butaságot mondok. A zenével elfelejtem, amit rajtam követelnek, kirázom az agyam feszültségeit. Pohár vodka, üveg sör a nagyobbaknak, rágógumi és csokifagyi a kisebbeknek.”

Marius: „De a zene »fun«. Nem?”

„»Have fun«, szórakozzál, ejtőzzél, ugye? Két nehéz óra közt egy könnyű, ahol nem kell az agyunkat paszírozni. Krémes tortát nyalogassunk a hús után, ígyünk élvezetére. Micsoda tévedés! A tiszta zene nem kiszolgál, hanem megragad, megpördít és arra fordít, amerre máskülönben ritkán bárméskodsz: a lelked belseje felé. Ki vagyok? Milyen az én márványom mintája, erezte, anyaga, színe, keménysége, kiterjedése? – Bach, Bartók kezébe helyezi a vésőt, és zengi neked, hogy milyen a márványodban rejlő szobor, és merre kopácsolj.”

Dimitrisz: „A gyerekek miért nem választják maguktól Bachot és Bartókot?”

„A frissen született csecsemő szájába kell igazítani az anyai emlőt. Ha megtanulta, tudja, honnan szívhat tejet. Az anya a maga táplálékából alakít szívnivalót, jót, tartalmasat, tisztát, vagy silányat, mérgezettet, bagófüstöt, alkoholosat, drogosat, amije van. A gyerekek nincs választása, esélye sincs, védtelen, kiszolgáltatott. Szép és erős szeretne lenni mind, valamennyi, a vágyott szobrát a márványa őrzi sűrű kőszövetébe rajzoltan. De honnan tudja merre keresse, ha porral borítják, maszatba bújtatják, homályba pókhálózzák?”

Marius: „A zenetanár ne szórakoztasson?”

„Miért ne, ha szórakoztatni vágyik, ha lényét az teljesíti ki? A gyerekek üdítő partnerek, szeretik a szórakozást, felfrissülnek és még tanulnak is belőle. De ugye nem tévesztetted össze a szórakoztatást a zenére neveléssel?”

Julia: „Az értékes zenei nevelésnek komolynak kell lennie? Nem szabad nevetni?”

„Ha azt mondom, hogy a nekem fontos zene nem tortahab, hanem mindennapi kenyér, amiért imában is fohászkodunk, kizárom-e a nevetést? Örömd nincs-e a kenyeredben? Gyermekeim száz változatban táncoltak vidámságot olyan zenéhez, amelyeket a közönség a hangversenyterem székein mosolytalan arccal hallgat. És nézd meg a Duendében Veronika piros kompozícióját és Orsi kék tűzét az Adria partján lobogó lepedőre festve, Bach Hozsannájához. Öröm és szórakozás közé akkor sem tehetsz egyenlőségjelet, ha mindegyikben lehet nevetés.

Elektra: „Mi az, ami a legjobban bánt, zavar téged, ha iskolát, óvodát, gyerekeket és tanítókat látsz?”

„A közöny és a gúny. Az írmagját is kiirtanám. Csakhogy a tanítónak is lehetett közönyös szülője, gúnyolódó tanítója és az írmag tovább burjánzik. Mint a gaz, kiirthatatlan.”

Nikolas: „A közöny a profik önvédelme. Egy zenész nem muzsikálhat mindig szenvedéllyel és egy tanító sem taníthat nap mint nap lelkesen. Kiégne.”

„Láttatok Fellini »Zenekar« című filmjét? Amikor nálunk adták, egy pirinyó moziban találtuk, és tátongó üres sorok közt ötven ültünk. Pedig minden zenésznek és minden tanítónak látnia kellene. A zene is, a tanítás is művészetből és mester-ségből kovácsolódik, vasból és aranyból, tűzben. Szenvédély, önfeláldozás, oda-

adás, lelkesedés nélkül papírmásé vagy plasztik. A közöny a kiszikkadt lélek védőöltözete, de Tamino és Pamina védőruha nélkül sétál át tűzön-vízen a Varázsfuvolában, sértetlenül. Így tanítja Mozart. Én abban a mérhetelen áldásban részesültem, hogy anyám, apám sohasem gúnyolt és közönyükre sem emlékszem. Tanáraink közt sokféle akadt, bántottak is, de amit gúnnal, vagy közönnyel tanítottak, mind elfelejtettem, szélbe szórtam, mint a töreket. Csak a hívők, az odaadók hagytak maradandót az emlékezetemben. És ezek egyike sem égett ki, nem is hiszem, hogy a gyerekek körüli lelkesedés fogyó-, vagy fogyasztó eszköz volna. A gyerekek legalább annyit adnak, amennyit én, közös zsákot töltögetünk, és a zsák – mondjuk – kerek, pufók, mint egy mesebeli hold, fényes is, de rugalmas is, mindenféle belefér, sosem csordul túl, rakjuk, tömjük, markoljuk innen-onnan, és nem huppan össze.”

Látni és láttatni

* új műfaj születik: az óramondás * mottó: hitelesség és pontosság * közvetíteni annyi, mint helyesen interpretálni * láttatva tanulok látni, tanítva tanulok

Benyó Dorkával kezdtük 1977-ben. Négy gyerekével járt az óráinkra, az első szülő, aki bekíváncozott, és részt vett, teljes figyelmével. Amikor kezébe vette a kismagnot, és beszélni kezdett a látottakról, egy-egy gyerekről szólt, akit a pszichológus tekintetével figyelt. Esténként meghallgattam a megjegyzéseit, és hosszú éjszakai telefonokban megvitattuk a gondolatainkat. Többet segített, mint a tanári képzésem során kapott pszichológiai stúdiumok. Dorka éppen frissen élte növekedő négy gyermekét, teli volt kreatív gondolatokkal és anyai érzékenységgel. Tudása sosem ragadt közismert papír-megállapításokhoz, kötelező tananyaghoz, nem tált elibém másoktól megrágott ígéket. Szelíd humora, ötletessége üdítő forrás volt, sohasem mondott rosszat, ártót, irigyet, gúnyosat, selejteset. Mivel hasonló szemmel nézzük a gyerekeket, valósággal kirakóst játszottunk, beletettük egymás képeibe a hiányzó darabkákat, hogy kitalálhassuk egy-egy gyerekünk karakterét, rejtett, kibontakozó tulajdonságait.

Óráim közvetítésére azonban másféle igény vezetett: a helyszínen frissen készült hangfelvételekről leírt, folyamatos dokumentációt szerettem volna.

Ahogy növekedett az érdeklődés újstílusú óráim iránt, és egyre többen látogattak, mind nehezebbé vált számomra, hogy óráim végeztével további órákon keresztül, századszor is újratekintve magyarázzam szokatlan tanításom célját, eszközeit, miértjeit és hogyanját. Lassacskán kibontakozott egy dokumentációs módszer terve abból az elgondolásból, hogy ami az órán történik, az magnóra mondható és a kazettáról leírható. Elképzelésem szerint szalagra kellett volna kerülnie a heti 2x2 óra teljes menetének az órák kezdetétől a befejezésig. Egyszerűnek látszott, de keserves pionír munkának bizonyult. Közel tíz esztendeig folytatódott, mindig megújuló, be nem fejezett küzdelemnek, részben technikai, részben személyi feltételek gondjai miatt.

Évekig vesződünk az eszközökkel. Eleinte kazettát sem vásárolhattunk itthon. Külföldi előadásaimról hordtam haza a legszükségesebbeket, magnókat, kazettákat, sorra, ahogy győztem.

Pótolhatatlan veszteségek értek az első években, mert felvett órák egész sora tűnt el a kazetták hanyag kezelése miatt. Mivel a gépelésre sokszor csak hónapok, sőt évek múltán került sor, a baj okát későn fedeztem fel.

Súlyos gond volt a gépelés is. A szövegek olykor távolabbról hangzanak vagy egyéb hangok zavarában.

A gyerekek ritkán beszélnek szép artikulációval, izgalmukban olykor hadarnak, elnyelnek szavakat, susognak, belenevetnek, szuszognak, köhögne. A gépelő nem tudja a beszélő gyerek nevét, ha az nem hangzik el. Az órát közvetítő persze felismerné a gyerekeink hangját és kiegészíthetné a szöveget, ha a gépelés után elolvasná. Enélkül tömördek hiányos szöveg maradt, ellenőrzéseimet követő bejegyzéseim dátumai az olvasót jogosan mosolyra készíthetik: mintha egy végtelen kéregetés ismétlődne, változó szavakkal, kevés sikerrel.

Az „óramondások” értéke a hitelessége és pontossága volna, folyamatokat, fejlődési szakaszokat közölhetne. Szövegeink azonban a közvetítő hangulati változásait, figyelmi kihagyásait tükrözik, kitűnő darabok váltakoznak közepesekkel és selejtekekkel.

Csoportjainknak virágneveket adtunk, a kezdőket Mimózáknak, a második esztendejüket járókat Harangvirágoknak, a még régebbieket Rezedáknak neveztük. A Teljes szekfűk csoportjába járnak a kipróbált húségesek, sokan öt-tíz esztendeig, olykor később is, látogatóba.

Az órák történései a kezdőknél a legegyszerűbbek, viszonylag könnyen követhetők. A kicsiket (4-5 évesek) bevezetem a mi szabad világunkba, ahol az elvárások különböznek az óvoda szokásaitól. Énekes játékaikat a felnőttekkel, szülőkkel, vendégekkel együtt játsszuk, közös dramatizálásokat alakítunk. A gyerekek lassan tanulják meg, hogy nálunk nem az utánzásért kapnak dicséretet, hanem egyéni ötleteikért, saját kitalálású megjelenítéseikért. Ezt a folyamatot azonban keretben tartja a közös énekes körjáték, amelynek kialakítását és befejezését a magam módján irányítom. Agresszív, túlmozgásos, nehezen kezelhető gyerekeink viselkedését az énekléssel, énekes beszélgetéssel, személyre szóló figyelemmel terelgetem, átfordítgatom kreatív tevékenységekbe, tartalmasabb személyes kapcsolatokba. Amint az órát közvetítő megismerte az eszközeimet, módszereimet, szavaival szépen követte az óra szerkezetét, és a gyerekek egyéni megnyilvánulásait. Értékes Mimóza és Harangvirág óramondásokban egész sorozatokat olvashatunk egy-egy nehéz gyerek körül folytatott akcióimról, amelyeket nem is nevezünk „felgyelmezés”-nek, legfeljebb idézőjelben.

Érdekesesek a változások a szülőhöz kapcsolódásban: rajta csüng, kapaszkodik, rövid percekre leválik, de még a bukfenc közepén is az anyjára pislant. Akad gyerekünk, aki eleinte az énekes körjátékban sem fogja meg más gyerek kezét, a kör szétszakad, ügyes gyerekek segítségével foltozgatom. Azokról a percekről szeretnék olvasni, amelyekben társra lel a kis magányos. Emlékezetemben csodálatos percek élnek, hiszen tevékenységeim sűrűjében is regisztrálok ilyesmit. Persze ott nem dokumentálhatok. Akire a dokumentációt bízom, annak kell eleven szemekkel látnia, és ügyesen magnóra mondania a történeteket.

Kicsiknél rendkívül érdekesek a séma-mozgásokból kilépő egyéni mozdulatok, és a zenéhez kapcsolódás első jelzései. A mozdulatok szóbeli leírása itt még könnyű, mert a gyerekek többnyire a zene lüktetését követik, egy-egy szünetet jeleznek, vagy a darab végét, esetleg a tempó, vagy a hangerő feltűnő változásait. Mivel a zenei figyelem ébredését jelző mozdulataikat mindig megnézzük egyéni bemutatásban is, kiemelve és nagy biztatásokkal jutalmazva, a közvetítőnek bőséges ideje van szóbeli rögzítésre.

A mozgások leírása sokkal nehezebb a haladó csoportoknál. Egyrészt azért, mert változatos mozdulataik gyorsabbak, mint a szavaink. Másrészt a szókincsünk is szűkös, igen kevés a mozgásokat leíró, megjelenítő kifejezésünk. Minden mozgás leírás sematikus, inkább csak afféle vázlat, emlékeztető, nekünk, akik láttuk. Aki sosem látott hasonlót, az nem is tudja elképzelni a spontán mozdulatok szépségét, üde frissességét, kifejező erejét.

Leírás-vázlataink azonban mégis hasznosak, mert a spontán mozdulatokból egyéni kompozíciók és társas, csoportos jelenetek születnek, amelyeket a forma, a kapcsolat, a kifejezés minősége szerint már ismertethetünk. Különösen akkor szükséges a mozdulatkompozíció leírása, ha a gyerekek utána a jelenetük tartalmát is elmondják, és a szavaikkal alátámasztanak, megerősítenek, kiegészítenek részleteket. Az elolvasásból is felidézhető jelenetek így fontos információkat hordoznak gyerekeink alkotó képességének, egyéni és empátiás társas figyelmének fejlődéséről, a különböző vezetési és követési stílusokról, humanitás-igényük jelentkezéséről, kibontakozásáról, és így tovább.

Óramondásaink legértékesebb darabjai a Rezedák egyik tanévéből valók, amelyekben egy nehéz családi helyzetbe került kisfiunk körüli dramatizálásainkról olvashatunk. A közvetítő érdeklődése nem szakadt meg, figyelme nem lankadt el és nem hagyott lyukakat. Noha az óra történésektől volt sűrű, szépen sorra értesülünk az eseményekről, amelyeket a vívódó gyermek indítványozott, amikor a gyógyításra váró madarakat élte, különböző zenéinkkel, órákon át, hetek távlatában is folytatva. A teljes szöveg azért is fontos, mert az olvasónak látnia kell, hol és hogyan segítem a gyerekeket egyéni ötleteik kibontásához. Enélkül a módszereim nem érthetők, és a gyakorlatba sem tehetők át.

Az óramondásokhoz szükséges ihletet és hitelességet egy zenemű előadásához hasonlíthatom. A közvetítés teljes, osztatlan, folyamatos figyelmet követel. A beszélőnek éppúgy formában kell lennie, akár a koncertművésznek, vagy az órát vezető tanítónak. Csakhogy a tanító a mi esetünkben figyelmét és önuralmát évtizedes tanítások variációin és viszontagságain csiszolta tudatossá. És annyira szeret tanítani, hogy a gyerekek közt megfigyelik a bajairól, külső gondjairól, kilép a bosszúságaiból. A tanítás a művészete, nem koncertezik lyukas figyelemmel.

Óráim közvetítéséhez hasonló intenzitású figyelem kellene. A lazaság azonban nem derül ki a helyszínen, amint például a koncertező művésznél kiderülne, ha abbahagyná a darabot.

Baj, hogy az órák elejéről alig van szövegünk. Összefüggés nélküli, sokszor értelmetlen részleteket olvasunk, vagy még bevezetőt sem, mintha az óra a zene beindításával kezdődne. Eszerint elég volna megnyomni a magnó gombját, és táncra perdülni. Bizony nem elég. Óráink indítása a legnehezebb. Az érkezők fogadása, a külső „sarak” letisztogatása mindig más, hiszen mindegyik nap más körülménye-

ket hoz. A fogadás nem rutin. A lelkem friss színeivel emelek érzelmeket a belépő és letelepedő gyerek, szülő, vendég elé. Felidézem közös otthonunk szokásait, a csoport hagyományait, megbízható kapaszkodókat teremtek változó tartalmakkal. A személyiségek szabad kibontakozásához éppenúgy szükséges az ismert, az elvárható, mint az új, a változó, a meglepetés. A kettőnek egyensúlyban kell lennie.

Gyerek és szülő egyaránt zaklatott világból érkezik, zsúfolt járműveken távolról odazötykölődve, egész napi idegtépő munka után. A heti egyetlen találkozásunk rendkívüli érték, de rendkívüli erőfeszítések árán is kapjuk. Az érkezőkön látom a kormos ragacst, amivel beborította őket a nagyváros levegője és zaja, a lelkük igényel tisztogatást, mielőtt a zenével érintkeznének. Hangolom, simítgatom, tisztítgatom a gyerekeket, mint a zenekar a hangszereit. A ráhangoláshoz személyes élményeimből merítek, múltbeliekből vagy frissekből, amelyeket elem tár az erdő, a rét, a koncertterem, a rádió, könyv, kép, vagy akár az ablakomon átsugárzó égbolt.

Megoldást keresve az utóbbi években olykor magam elé kértem a magnót a bevezetések szövegeihez és az énekes beszélgetésekhez. Így a témák az én szavaimmal, legalább részben, felvételre kerültek. Persze hiányoznak az akciók, a tevékenységek, a történések, hiszen ezek csak a figyelő kommentárjaiból kerülhettek volna szalagra.

Megoldást arra sem találtam, hogy közös táncolásainkról jó közvetítéseket kapjak. A közös táncolás az óra legszínesebb része.

A látvány ott hihetetlenül gazdag. A gyerekek élednek csendes, hűnytszemű pihenőikből, vagy lassan mozdulnak elő hideg külső világukból, vagy frissen beugranak a zene forgatagába, egyedül vagy választott partnereikkel. Oldalakat mesélhetnék minden közös táncolásunkról, hiszen látom a párokat, csoportokat, jelzésváltásaikat, zenéhez formálódásukat, a mindig belsőbbé forduló figyelmet, amellyel a zenére válaszolnak. Ilyenkor alakulnak már a szólótáncuk is, frissiben tündökölnék, mint a napfényben a vízcseppek, felcsapódva és hullámokká fodrozódva.

A közös táncok idején azonban semmiképp nem válhatok közvetítővé, mert ott teljes tevékenységben élek, erőátadásban, táncban, mozgásban, kapcsolatokban. A látnivaló sok, és annyifelé kellene figyelni, hogy a közvetítő nem képes felvenni a szálakat, elbámészkodik, néz, de nem lát és a magnó üresen ásít. Rengeteg közös táncolásunkból alig maradt néhány silány mondat.

Ha alkalmam nyílna az óramondások műfajának kiművelésére, úgy, ahogy azt tíz esztendő óta álmaimban tervezem, tanító-tanítványaimat elsősorban a közös táncolások megfigyelésére edzeném. A gyönyörködés figyelméből itt lehet igazán látni az ezer vonalból összesimuló képet, amely egyetlen kép, szüntelen vibrálásban, mozaikrendeződésekben.

Érdekes kísérlet volna, ha zenélő személyek (nem feltétlenül tanárok) óráikon két vagy három magnóra mondanák, majd összevetnék személyes megfigyeléseiket. Mivel a zene a háttérben hallatszik, a „most” jelzésekből partitúrába írt támpontok alapján jobb eséllyel elemezhetnénk a gyerekek zenei mozgulatainak jelenségeit. Mi, akik hosszú évek óta gyerekek generációin át látjuk a zenéhez kapcsolódás jeleit, természetesnek is tartjuk ezeket. Tapasztalom, hogy zenében művelt látogatóink alig hisznek a szemüknek, vendégkönyvünk tele van csodáló és csodál-

kozó bejegyzésekkel. Kutatások egész sora indulhatna el gyerekeink zenei mozgásainak megfigyeléséből, leírásából, természetesen videofelvételekkel kiegészítve.

Értékes információt nyújthatnának pszichológusok megfigyelései, ha a helyszínen magnóra mondanák, szavaikkal követnék egy-egy gyermek útját, kibontakozását, tevékenységét, reakcióit, kapcsolatait azokban a helyzetekben, amelyekhez hasonlótt másutt nem találhatnak.

Felvett anyagunk legnagyobb értéke a gyerekek szövege. Egyedi, megismételhetetlen, a világ gyermekirodalmában is páratlan kincs, mivel szövegeiket szabad tánckompozíciók, improvizált, frissen született jeleneteik után mondták el, sokan, sokféleképp, sok éven át. A szövegekből Horváth Livia együttműködésével készítettünk válogatást, amelyet album formában szeretnénk publikálni a gyermekek festményeivel, rajzaival. De elemzésük, feldolgozásuk lehetőségei ezzel nem merülnek ki. Az anyag a gyermekek nyelvi kifejezőképességeivel, képzeletével, fejlődésével, kreativitásával foglalkozó kutatók rendelkezésére áll leírásban, és – ahol lehetséges – a megőrzött felvételeken is.

Az órák magnóra mondása és leírásból való elemzése a legeredményesebb módszer lehet a gyermekek tanításának és tanulásának megismeréséhez. Hatékonyságban sem a szokásos jegyzetelés, sem az emlékezetből való elemzés nem közelítheti meg. Többek között azért, mert az írott szóhoz a szemünknek a papírra kell fordulnia. Az emlékezés pedig részleteket, impressziókat rögzít, és sohasem teljes, hiteles.

Az órák közvetítése értékes stúdium, aki láttatni tanul, látni is megtanul.

Óramondásainkból ezúttal csupán szemelvényeket válogattam, a tengerből néhány cseppet, ízelelőbe. De lehetséges volna bővebb közreadás is, kötetekben, vagy gépi feldolgozásban. Valamennyi leírt órát jegyzeteimmel láttam el, többszörösen is, nem hiányzik magyarázó szöveg, eligazítás, dicséret, bírálat. Elindulhatna a nyilvánosság útján tapasztalat-gyűjteményként, dokumentációs példaként. Tanításaimat is nyílt órákon tartottam, szülők és szabadon érkező vendégek jelenlétében, másfél évtizeden át.

Idelenn is lesz helyetek

„Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis.
Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis.”

József Attila

Kecskeméti szemináriumunk vendége egyszer átölelte akkori munkatársamat: „Szerencsés lány, egy Jeanne d'Arcba oltott Madame Curie-vel dolgozhat”. A mókásan hízogató túlzás mélyén az a csodálkozás lapult, hogy a lelkesedés és az igényes szervezettség ugyanabban a papucsban kopog. Éspedig olyan országban, ahol a lelkesedést legörbített szájak sarkából gúnyolgatják, az igényességet meg hangosan kinevetik.

A Jeanne d'Arcomat könnyebben elviselik, hiszen utánozni nem muszáj. A Mme Curie már keserves lakótárs, különösen munkakapcsolatokban.

Az, hogy az almát elől szemre szépen kupacoljuk, de kimérésnél rohadttakkal megdugdossuk, az egyéni kereskedelem régi kultúrájával rendelkező országokban nemcsak tisztességtelen, hanem ostoba cselekedet is. Nem fizetődik ki, a vevő máshol veszi az almát. Nálunk nem veheti, mert máshol is becsapják. A társadalom elfogadta, bevette, megette, sőt meg is emésztette, hogy a trehányság minden munka tartozéka. A felületesnek, a rendetlennek, az igénytelennek könnyebb is a sora, mint a pontosnak, rendesnek, igényesnek és tisztességesnek. Olyan társadalmat neveltek belőlünk, amelyben az igényes munka, a belső tisztesség a kevesek hobbi, akiket furcsálltak, megmosolyogtak, mindenestre kigúnyoltak, többnyire zavarónak találtak, lehetőleg messzi elkerültek, és ahol lehet, megsemmisítettek. Aki ép almát rak a zacskóba akkor is, ha nem látják, az fura külön, és kisebb-ségben marad.

Kazettákra pontos címeket, katalógusokba helyes adatokat írni, írásokat a helyükre rakni nem izgalmas és nem is látványos munka. Csupán olyantól várható el, akit személyes igényessége ösztönöz, egy általános társadalmi elvárás és mindenkire érvényes neveltetés ellenére is. A zenedarabokat ugyanaz a mentalitás keveri homok alá, amely a rothadó almát dugdossa, és ha az egyiket elfogadjuk, milyen jogon prüszkölünk a másiktól?

Amíg nem tapasztaljuk meg, milyen élvezet kinyitni egy katalógust, rábökni a keresett darabra, és a helyén találni, addig a katalógus feltöltése egy főnök hóbortja. Akinak muszáj, valahogy beírja, de ha nem lesik a körmét, inkább kihagyja. Mentalitás ez, amely mindenre érvényes, ha egy társadalom elfogadja, belenyugszik, sőt még henceg is vele.

Közismert hazai szólám, hogy alacsony egyenfizetésünk miatt alacsony egyenmunkát nyújtunk. Szerencsére ez már nem igaz, legalábbis nem szervezetten, szükségszerűen, célirányosan és reménytelenül igaz. A megbízható, felelősségteljes munka megint értékke válik, úgy gondolom, hamarosan.

Én nemcsak azért akartam magam körül világosságot, mert szeretem megosztani másokkal az eredményeimet és örülök, ha látva látnak, hozzáférhető, áttekinthető dokumentációmmal együtt. Hanem azért is, mert undorodom a maszattól és a ragacsban tapadozó legyektől. Ne mászkáljanak az arcomon és azokén se, akiket szeretek. Hessegetem, elhajtom őket, nem hiszem el a reménytelent, és nem vállalom a jövőjét.

Aprócska Curie-felemmel mostanában boldogan lubickolok önkéntes fiatal munkatárs-segítségeim lelkesedésében, merthogy hinnem kell a jóban, és felragyogok, ha itthon is tapasztalhatom. Látom és élvezem a Jeanne d Arcjaimat, akik nem félnek a Curie-igényektől, hanem szépen építgetik a maguk „Curie-ségét”.

„Odafeinn annyi a hely” festette Orsi az égi kék tüzet a rávennai tengerparton a lepedőre. Idelelni is lesz hely a lelkesedésbe oltott igényeseknek, csak mosogassuk az arcunkat, és nézzük, hogyan tisztul. Akár milliméterenként.

Filmezünk, óh

* engem mindig elbűvöl, ha valaki nagyon érti a mesterségét * a vak operatőr, a süket hangmérnök, a láthatatlan rendező * miért kezdtem el meditálni * pályázaton nyert video-berendezésnek ne nézd a fogát * „Így ne” című videogyűjteményem keletkezésének hiteles története * mit tanult a szabómester „Tüzet viszek” című filmemből

A gyerekek országába csak látogatni járhatunk, a vendégeik vagyunk, de a szerencsés szívesen látottak olykor, egy időre otthonra találnak.

Vas Judit volt ilyen. Filmjeit darabonként kellene újra nézni és végig elmélkedni mindazoknak, akik gyerekek közelében járnak és alkotnak.²²

Amikor Juditot megismertem, én is állami gondozott gyerekek közt éltem, reggeltől estig, óvodában, iskolában, hálóban, ebédlőben, tanulóban, osztályban, kertben, mindenütt. Egyszerre zúdult rám az életük, mint a tengerár, elborított, csak kapaszkodni lehetett, ellene úszni nem.

Judit nemcsak kapaszkodni segített, velük úszni is. Valaki remélem megírja majd, hogyan szervezte, rendezte, készítette a filmjeit. Én csak a magamról mesélhetek, az egyetlen esztendőről, amelyben megadatott, hogy közös munkában élhessek azzal, aki tudott filmet alkotni és szerette a gyerekeket.

Nem tudom, hogyan szerzett pénzt a filmjeihez. Akkortájt rózsaszínre pingált cukorboltnak illet ábrázolni az állam kincstárából annyi pénzt felemésztő intézeteket. Judit viszont bemutatta, hogy a több váltás egyenruha, napi koszt, fedél és felügyelet nem elég. Boldogtalan gyerekeken mutatta be. Az enyémeiken is. Tíz forgatását megszámlálhatatlan látogatással kezdte és folytatta. Sohasem a rendező jött, nem a filmszakma jelent meg. Judit úgy élt velünk, hogy gyerek és felnőtt a tenyérébe telepedett.

Idegességet, kapkodást, vitát mi sohasem érzékelünk. Felépítették ide-oda, onnan amoda a kamera böhöm nagy állványait és filmeztek, amit akartak.

Engem mindig elbűvöl, ha valaki nagyon érti a mesterségét, ezért Judit életre szóló példám marad. Mivel beavatott a munkája menetébe, részt vehettem a szervezésben, szerkesztésben, vágásban is, a filmezést az alkotás igazi oldaláról ismerhettem meg. Ezért szenvedtem annyit minden későbbi filmezésnél, az egyetlen Duende kivételével. Minden teljesítményt, magatartást, folyamatot, eredményt Vas Judit mércéjéhez mértem, és képtelenül silánynak találtam.

A Tüzet viszek kijelölt rendezője elfelejtett eljönni első és egyetlen megbeszélésünkre, a dramaturgtól, másodkézből tudta meg, hogy miről is szól majd a film. Soha óránkra be nem jött, írásomat el nem olvasott. Csak a forgatásokon láttuk, de azok szüneteiben már nem, egyetlen gyerekkel sem állt szóba, a nevüket sem tudta.

²² Közös filmünk címe: Kifejezési formák összefüggései. Tudományos Kisfilm Stúdió, 1970.

A tíz tervezett forgatásból hét lett, emlékük, mint a lázálom. Minden alkalommal új operatőrök jelentek meg, se gyereket, se témát nem ismertek, gondolom, a rendezőt is alig.

Tavaszi főforgatásukhoz reggel 9-re összegyűltünk, harmincnyolc gyereket hoztak a szülők a város mindenféle pontjáról, délután 5-re jönnek értük. 10-kor kiderült, hogy a lámpákat elvitte a tévé neves rendezője a Jókai-filmjéhez, egyetlen lámpa sincs, nem is lesz, hiába jöttünk.

Az élmény tanulságos volt, kipróbálhattam, miképp szórakoztassak magam harmincnyolc gyereket nyolc óra hosszat egyfolytában egy iskolaépületben úgy, hogy ne zavarjuk a tanítást.

Máskor kibuszottunk két óra hosszat a szabadba, vasárnapra. A gyerekek lelkesedése nem ismert határt, mert lemetszett lombos faágak közé jutottak, sátrakat, „wigwamokat” építettek, valamennyit másféleképp, belül ötletesen díszítve. Kibújtak, bebújtak, jeleneteket találtak ki, egy külön film is kikerülhetett volna belőle kreativitásról, szabad, önálló alkotásról, együttműködésről.

Egyetlen kocka sem került felvételre, mert a gyártásvezető nem kapott filmnyersanyagot szombat este. A felelőst nem találta a raktárban.

Megszámoltam, a tévé 19 fizetett alkalmazottja töltötte ott a napját.

A hét forgatás befejeztével a film dobozban pihent, illetve hanyódott két esztendeig. Mivel a tévé szűk helyeken szorong, a felvételek egy része elveszett, másrésze hang nélkül maradt. A rendező végül bejelentette, hogy képtelen összeállítani. A főosztályvezetőt azonban érdekelte a film – maga is zenész és költő –, új rendezőt kért fel és két pótforgatást engedélyezett. Az új rendező, Mérei Anna irányításával vették fel a film gerincét, a beszélgetéseket velem és a szülőkkel. Itt mondta el Bodori Anna anyai élményét, ahogy Évit felfedezhette a zenei átváltozásából. Itt jelent meg Schönberg kompozíciója²³ Évi árnyjáték táncában. Itt mintázott agyagból farkasokat az apátlan H. Tamás, és bemutatta, miképp tanítják a farkas apák a fiaikat, hogy jó farkasok lehessenek.

A Tüzet viszek 40 perces műsorát ünnepi estén, főidőben vetítette a tévé, sajátbemutatójára mozit béreltek, a ház zsúfolásig megtelt. A film aztán megnyerte a miskolci fesztivál közönségdíját. Ez alkalommal beszélgettem először olyan néző szavazókkal, akik sosem láttak az óráimon, munkásságomról csupán a filmből tájékozódtak. Vasgyári munkások voltak, nem szakma, hanem közönség. Hitet öntöttek belém.

Idén videokópiát rendeltem a filmről, saját kazettámra, a másolás munkadíja éppen annyiba került, amennyi tiszteletdíjat kaptam valamikor. A másolat használhatatlan. Mint kiderült, a film egyetlen példányát huszonnyolcszor tették fel házi vetítésen, és a technikus bejegyzése szerint már a nyolcadik kikérésnél sérülten kapta vissza.

Úgy vehetjük, hogy a Tüzet viszek megsemmisült.

Nem az egyetlen, Vas Judit filmje is csak archív kópián van, s mivel 35 mm-es, gyakorlatilag nem látható. Ha Judit élne, tudom, sokféle másolata lenne forgalomban. De Judit húsz éve halott.

23 Schönberg: Hét zongoradarab – II.

Elvesztését sohasem hevertem ki. Filmekről álmodom, videokért harcolok, mert más eszközökkel nem tudom bemutatni a gyerekeimet, a velük való kapcsolatomat és a hozzájuk fűződő felfedezéseimet. Íráson, fotón csak közelíteni lehet, folyamatokat megörökíteni nem. Nincs mód a percek visszaidézésére, a gyerekek mozdulat-alkotásai, akciói továbbútnak. Nem elemezhetők, nem leírhatók, nem is bizonyíthatók. Csak nekünk, jelenlevőknek, látóknak és hallóknak tanulságosak.

Talán könnyebben elviseltem volna a dokumentációval kapcsolatos végenincs küzdelmeimet, ha nem látom olyan tisztán, hogy milyen egyszerű az egész. Egyszerűek a tanításom módszerei, nap-világosak a gyerekeim tevékenységei és eredményei. Minden óránkon lehetne maradandó, tanulságos, bizonyító erejű videofelvételeket készíteni, elemzésre rövid etűdöket, és – mondjuk – évente két ismertető műsort.

Amíg lelki lecsillapítást nem tanultam meditációban, tíz esztendeig minden hazai film- és video-alkalom folytatásaként megbetegedtem. Ilyenkor nem segítettek a munkaképesség-gondozás kitűnő mozgásai sem, amelyek pedig huszonöt esztendő óta életben, erőnlétben tartanak. A lelkem roskadt össze, mert a feladat kilátástalan, reménytelen, megoldhatatlan. Csak köhögni, szenvedni lehetett tőle, és többször a Sportkórház belgyógyászatán kötöttem ki, influenzák változatos szövődményeivel.

Egyszer, felsorolhatatlan utánjárásaim és kérvényeim váratlan eredményeként, segítséget kaptam a Műszaki Fejlesztő Központtól, órás videoműsort rendeltek rólunk, kilenc forgatással 9 hónap alatt. Úgy terveztem, hogy a gyerekek fejlődését dokumentálhassuk. A neves stúdió három alkalommal filmezett, aztán hónapokig állt, mindenféle műszaki hibák miatt. A műsor a kikötött határidő után egy évvel sem lett kész, a megrendelő örök haragot tart velem, undorral fizetett, de a műsort soha meg sem nézte, mert valami ünnepélyes alkalomra bemutatásul szánták volna. A stúdióban az első három hónap felvételeit időközben letörölték, véletlenül... A műsort – mivel az árát felvették – valahogy összezsápták, két forgatással.²⁴

A feledhetetlen Tompa doktor két hét alatt helyresegített, vörös vérsejtjeim lassan újra képződtek, de emlékszem, mennyire irtóztam a gondolatától, hogy kilépjek a kórház udvaráról, és újrakezdjem.

Amikor a szombathelyi Tanárképző stúdiójában letörölték háromnapi filmzésünk eredeti nyersanyagát – hirtelen kazetta kellett nekik –, elveszett Edda és Kriszti Bartók-jelenete, Évi Szűnyogja, Tomi első Beethoven-tánca, Anikó a Kodály Hegyi éjszakákkal.

Persze tudom, háborúban lebombáznak, tűz megemészt, víz eláraszt pótolhatatlan értékeket. Az ember – ha túlélte – újrakezdi. Én is túléltem és újrakezdttem. Szerit-számát se tudom már, hányszor.

Amikor az International Fund for the Promotion of Culture párizsi pályázatát megnyertem, és megérkezett Tokióból a hatalmas Sony láda teli videogépekkel, felragyogtak a reményeim. Pedig csak ezzel kezdődött a harcok java. A gépek értéke hússzor több volt annál, amit egész életemben kerestem és keresni fogok 22 éves koromtól holtomig. Pompásan működő stúdiót lehetett volna alapítani, ha nem tilt-

²⁴ Mikrostruktúrák – videoműsor. SZÁMOK Stúdió, 1979.

koromtól holtomig. Pompásan működő stúdiót lehetett volna alapítani, ha nem tiltja meg a bevételt a vámhivatal öt esztendőre. Miből fizessünk bért, nyersanyagot, biztosítást, karbantartást, munkadíjakat?

Lelkem mélyéből átéltem Assisi Ferencet, boldogan énekelt a madaraknak, mert nem volt két csuhája, csak egy, a rajtaváló. És amikor házat építettek a testvérei, maga mászott a tetőre, hogy széjjel szedje.

Ámde templomot igenis épített, és annyian segítettek neki. Bánnám is én az egy csuhát, de a kis templomhoz a hazámban nem tudtam segítőtket találni.

Szívesen elfelejtem az arcokat, akik megkönyékeztek, akikkel sorra tárgyaltam jobbra való, drága, elvesztegetett napokat. Ígéretekkel szédítgettek, majd eltűntek erre-arra, amint kiderült, hogy a sajtót nem ejtem ki a számból a hízelgéseikre. Minden egyezségem első feltétele, hogy műsort akarok látni attól, akikre a gépeimet bízom. Tíz perces is elég, meglátom, milyen figyelemmel dolgoznak, milyen igényesen.

Igényesen, figyelemmel.

Visegrádon három napig filmeztünk, ismert, tapasztalt operatőrökkel és hangmérnökkel. Az első napunk eltelt a világítás gondjaival. Kibírtuk. A második nap délutánján nyolc gyerekünk kitalálta a hangyák országát, a szemünk előtt táncolták-játszották-vitázták forró, eleven jelenetté. Egyik hangya kiveti az idegent, úgyis szegény, nem kell, menjen és kotorásson a kukában. Kálmán felcsattan: „Neked hogy esne, ha kukázni küldenének?” Drámai összecsapás, lélegzetfojtva hallgatjuk nyolcéveseink biztos, határozott véleményét igazságról, emberi értékekről, lapulok a földön, némán, mint kivetett idegen, akinek a sorsa felől most döntenek. Két kamera veszi, megvan a film, igazabbat, őszintébbet el sem képzelhetünk és mindez zenéből bomlott ki, nigériai dob hangjaiból. A hangyák a néző szemei előtt születnek, táncolnak, kerülnek kapcsolatba, konfliktusba, és jutnak megoldáshoz, magukban, felnőtt beavatkozás nélkül. Mindig ilyenre vágytam, lehajtott fejemet a padlóra szorítom, velük életem, hangya voltam, számkivetett, és megmentettek. Gandhinak van igaza. Visszaéledek a bőrömbbe, és örülök, mert ilyenek a gyerekeim, és megvan a film.

Este kiderült, hogy a hangmérnök rosszul kapcsolta be a hangot, a másik kamerás meg elfeledkezett a mikrofonjáról, némafilmet látunk.

Forró dunaparti délelőtt, a gyerekekkel a kertben hancúrozunk. Terka haragszik, mereven gubbaszt, két sovány kis keze a fűben kaparász. Családjától elvett gyermek, nevelőanyja két éve vesződik vele, a lelkét elibe tenné, hűségesen hordja hozzám. Közösen küzdünk Terkéért. Vannak nehéz és még nehezebb napok, agresszió és asztal alá bújás, nekemrontás hátulról nekifutásból, hogy a nyakam majd beszakad, de szép táncolások is, mióta kitaláltuk a teknősbékát, és zenével békítgetve cipelem a hátamon. A göcsörtös kertben, magas fűben nem boldogulok a teknősbékával. Lehuppanok, és Terka mérges. Nyomban odatoppan Kamilla és Luca, békítgetik. Simogatják, énekelnek neki. Terka leszorítja az ökleit, minden ujjja görcsben – ő, ha meglátná az operatőr ezt a kezét! –, harmadiknak száguld Borsi, Terka mellé térdel, és kezébe illesztget egy piros almát. Terka megemeli vékony kis copfjait, a rózsaszín masnik meglebbenek, felmosolyog Borsira, majd Lucáékra, ujjai lazán átfogják az almát, szájához emeli, és ritkás kis egérfogaival sercegeve beleharap.

Ebédpihenőben sietve megnézzük a felvételt, húsz perc. Egy kukkot se szólok. Ülök, nézem, némán. Az operatőr – ez másik – egyre mogorvább, elismerést várna. A rendező kedves mosollyal segít, hiszen a kazetta teli van, végig ott álltak és mindent felvettek, látszik.

Terka óriászöld mezőben apró tojás. Kis igyekezettel látjuk, hogy gyerek. A keze? Arca? Tekintete? Mozdulata? Mosolya? Az operatőr teljes felnőtt magasságában állva, mozdulatlanul tartotta a kamerát a gyerek feje tetejére, jó messziről, húsz percig.

Hasznos felvételem annak bemutatására, hogy milyen csapdákat kellene elkerülniük a nálunk filmezőknek. Van egy gyűjteményünk, házi használatra, „Így ne!” címmel.

Judit, Vas Judit, miért mentél el, hogy hagyhattál magamra?

Minden egyes videofelvételnél fellángol bennem a pislákoló remény, bármelyik alkalom hozhat eredményt. A szülők, a munkatársaim, a barátaim, helytállnak, segítenek. Kirándulásokra szervezkedünk, egy napra, két napra, háromra. Főznek, mosogatnak, vidítanak, bátorítanak, ha valami sikerül, örömben ölbe kapnak. Nem tudom, sejtik-e a szorongásomat? Elképzelhetik-e, miképp rakom össze egy-egy felvételi nap feltételeit, megszámlálhatatlan, folyton felbillenő mozaikkockából, mert rendező-dramaturg-gyártásvezető-mindenes-vagyok, és sosem tudható, melyik feladatomban bukom meg, ki, miért, mikor hagy cserben.

Álltam már hathónapos előkészület után huszonnyolc gyerekekkel háromnapos felvétel reggelén vidéki városban úgy, hogy az operatőrünk is, a hangmérnökünk is lemondta aznap. Helyetteseik sose láttak minket. Megpróbálták, szegények. Tudom, nem kellett volna belemennem ilyen megalkuvásokba, amelyekből nyilvánvalóan nem származhatott jó. De nem rendelkeztem elegendő bátorsággal ahhoz, hogy mindenkit hazaküldjek videostul, recsegő mikrofonostul, rosszul bekötött magnóstul, kibogozatlan kábelestul, és három napig gondtalanul kiránduljak a gyerekekkel. Valamennyien erre vágnának.

Azért mégsem mondja ki senki, rakjuk, rakjuk a falat kövenként, és elhisszük, hogy ha hússzor leomlik, egyszer mégis fölépül majd. Talán befalaznak engem, hogy megtartsam, mint a népballadában Kómíves Kelemenné.

Ravennában három évig minden bemutató órát videóra vettek, elejétől végig, tisztes távoból, állványról, hogy mindig minden látszódjék. A felvételeket a távollétem idején megnézték, megbeszélték, és mivel Bendazzi vezette és bátorította a tanítónőt, hamarosan ők is vezettek bemutató-órákat videofelvételekkel. Sok hasznát vették, az újonnan bekapcsolódó tanítók is megnézik, tanulnak belőle.

Ezek a VHS-felvételek nem másorként készültek, csupán házi használatra. Mi azonban műsorokat szeretnénk, bemutatásra, ismertetésre, elemzésre, terjesztésre.

Rendező barátom szerint – a fiával járt hozzánk és a témánkat ismerte – nekünk öt kamera kellene, plusz még kettő az üvegpdló alá, mert a gyerekek gyakran tapadnak arcukkal a földre, például, ha bogarakat, hangyákat, kismalacot, békát jelenítenek. A golya, a sas szerencsére magasba néz.

Egyetlen kamera igen nehezen követheti a jeleneteket. Jobb volna, ha legalább két kamera dolgozhatna, egyik minden történést megörökít, a másik közelít. A közelítésben mindig elvesznek fontos pillanatok. Az operatőrnek mozdulnia is kell. Nehéz kiszámítani, merre fordul majd a szereplője, még akkor is, ha egy helyben

ülve, fekvé táncol, ami ritkaság. A kompozícióban többnyire változik a gyerek helyzete is, leguggol, felugrik, gurul, odébbszalad, váratlanul.

A felvétel csak akkor lehet hiteles, meggyőző, ha az operatőr a zenével is gondolkodik. A gyerek olykor a kezébe veszi a mondandóját, máskor a lábára, a könyökére rakja, a hasizmain mozgatja, szempilláin rázogtatja, nyelvén emelgeti és a váltásai-val a zene változásait követi.

Szevi a Bach-jelenetben végig hanyatt fekszik, csak a keze beszél, mert a két keze „csodálatos állat”, aki a szeméből kap erőt. A kezek hordozzák a mondanivalót a gyerek testén sétálva, zongorázva, araszolgatva le-föl, és időnként (mindig a zenével összhangban!) – megpihennek az arcán.

A felvevő jól követte a gyereket, de néhányszor helyzetet kellett változtatnia, hogy kiválassza a legjobb látási szögét. A háromperces műsor²⁵ egy zene alatt zajlik, ahol Szevi képei hiányoztak, ott más gyerekek táncaiból látunk. Az etűd szép, de elemzésre nem biztosítja a teljes folyamatot. Elemzés céljaira hasznosabb a megszakítatlan felvétel, amely azonban – ha távoli – nem ad igazi betekintést. Mi nézők, élőben egyszerre látjuk az egészet és a részleteket, így kapjuk az élményünket. A filmet azonban a kamera szemével látjuk, a gyerek arcát, tekintetét ki kell emelnie ahhoz, hogy a teljes jelenségben részesülhessünk.

Az operatőr a pillanat ihletésében választ az adott lehetőségek közül. A mozdulatokat nem tudhatja előre, ahogy tudná koreográfiához alkotott balettnél, de a téma ismeretében biztonságosabban választ, és ha a gyerekekkel közeli kapcsolatban van, jobban megérzi, mi várható.

Videos napjainkon azzal segíték, hogy a zenét többször egymás után játsszunk megállás nélkül, a gyerek nem zökken ki, ha befejezte is, a zenével megint újrakezdi. Persze sohasem azonosan, nem ismételi, de a helyzetét, mozdulat-típusait gyakran megtartja. Három ismétlés alatt több közelítő felvétel is lehetséges. Így montírozhattuk önálló műsorra Pellei István kitűnő anyagából Bercel táncát Beethoven VII. szimfóniájához és Andi szólóját Corelli Badinerie-jéhez.²⁶

Igen nehéz láttatni két gyereket, vagy kis együttes közös kompozícióját. Általában egymás közelében indulnak ugyan és a befejezésre is együvé jutnak, de közben a szélrózsa minden irányában tevékenykednek, cikáznak, találkoznak, elválnak. Az operatőr megérezheti, melyiküknél van éppen a kifejezőbb mozdulatsor. És figyelhet a várható találkozásokra, amelyeket a zene inspirál.

A zene régi művészet. A video friss, kibontakozóban. Még a mesterség uralja, amelyet önmagában könnyebb megtanulni, mint például egy hangszert. Bostonban Tamás fiam az iskolájából kéredzkedett el három hónapig heti két délelőttre, és úgy forgatta a Tanulni szépet, hogy a kamera kezelését könyvből böngészte elő a gimnazista fejével.²⁷ Pállay József nálunk tanulta a kamerát, a maga gyakorlatából, minden egyes napján felfedezett vele.

Sohasem sajnáltam időt, erőt attól, aki tanulni akar, bármennyit magyarázok, kipróbálok, bemutatok, elemzek, részletezek, összefoglalok, szóban, írásban, akár-hogy, hiszen mindenkinél jobban ismerem a mi felvételeink nehézségeit. Új, szokat-

25 Etűdök – videoműsor. Rendezte: Pállay József, 1990.

26 Bercel, Andi – videoműsor. Rendezte: Pellei István

27 Learning is beautiful – Boston, 1973. Rendezte: Eger Tamás

lan körülmények közt kell mozogni, másképp látni, frissen reagálni, sűrített figyelemmel működni.

Az operatőr nálunk nem a rendező kinyújtott keze, nem várhatja a fülébe dirigált utasítást. A saját fejével választ és dönt, azonnal. Amit kihagy, elront, ahhoz nem térhet vissza. A látvány lényegét kell elkapnia, de ha nem tudja, mit kell látnia, elmulasztja, az esélye nem ismétlődik. A gyerek mozdulatai továtúnnek a pillanattal.

Igazán szép felvételek akkor kerülnek a képre, ha az operatőr a lelkével is lát, nemcsak a szemével. Így maradt ránk Pellei István kezéből két szépséges jelenet. Egyik Náditündér tánca ravennai barátnőjével, Pamelával, amikor a Händel Concertohoz mókáznak, orrukat dörzsölgetik össze és kipróbálják, miképp lendülhetnek zenére a béna kis kezek. A másik Fruzsina és az olasz Hilaria kéztáncos Händel adagio-tételére, a szavakon túli kommunikáció szépségével.

Műsorainkhoz könnyebb anyagot gyűjteni, ha hosszabb idő áll rendelkezésre, legalább egy nap, de hasznosabb, ha belemelegedhetünk néhány napig. Veszprém-ben és Szombathelyen tapasztaltuk, milyen szívesen töltik a gyerekeink napjukat stúdiókban. Naphosszat munkában voltunk, és mivel maguk jöhettek az ötleteikkel, és semmi sem kötelező, estig sem fáradtak el. Nem zavarja őket az idegen hely, a rideg stúdiókat is hamar otthonossá tesszük.

Mindnyájan megszenvedünk az órák idején zajló filmes munkáért. A gyerekek többsége ugyan nem bánja, sőt élvezi a kamera közelségét, de mindig van, akit zavar. A szülők pedig, nagy önuralommal, eltűrik. Kellmetlen a lámpák erős fénye a zene figyelésének első szakaszaiban, amikor félhomályhoz, intimebb világitáshoz szoktunk. Inkább pihenőbe küldjük a kamerát arra az időre, és akkor invitáljuk vissza, amikor már a szólótáncok forgatásában, lendületben kifejeződő lelkesedésünkben elfeledkezünk róla. Régi gyerekeink természetesnek veszik, sok részük volt benne, helyet adnak a közibük hasaló operatőröknek, akiket persze előbb megismertetek velük. Mókásan tapintjuk a bokáját, megborzoljuk a haját, végigsimítunk a szemöldökén, szeretgetjük a kis masináját, ő is szereti.

Baráti kapcsolatban minden könnyebb. Jóska akárhol mozoghatott a kamerájával, ahogy Tamás is társ tudott lenni néger tanítványaim között. Szabó Gábort pedig a maga csendes nyugalmaiban, pasztell-lényében szerették meg, bármikor elfogadták, nem teher a jelenléte.

Az órákon az operatőr legnehezebb feladata, ha a csoportban táncolók tömegében kell követnie egy-egy gyereket. Nem baj, ha átsuhanak más táncolók a „fő-téma” körül – zenében is szívesen vesszük az átsuhanó hangokat, ha jó helyen suhannak és a témát emelik. De baj, ha elfedik, ha hosszan takarják, ha a kamerába bámészkodnak. Sok szép felvételünket juttattak selejtbe a háttérben üldögélő felnőttek is, mert elbambulnak vagy beszélgetnek, ami bizony nem ritkaság, fáradtak szegények. Ők nem táncolnak a kamera jelenlétében. Akad persze felemelő háttér-arc is, ilyen Kistétényi Melinda és Christian Röske tündöklő mosolya, előrehajló figyelme.²⁸

A kamera jó barát, hű tükör, de szívesen árulkodik. Boldogan videozunk a szabadban, ahol rengeteg a hely és nincsenek lámpagondjaink. De fő a fejünk a

²⁸ Etűdök – videoműsor. Rendezte: Pállay József, 1990.

helyszín kiválasztásában. Mert a táncoláshoz lapos, nagy hely kell, de nem túl napos és nem túl árnyas és nem szemben a nappal... és mit látunk mögötte? Továbbá nem lehet hepehupás, nagyon lejtős, magas fűvel benőtt, csalánnal tarkázott, satöbbi. Mivel a természet ilyen csudahelyet ritkán produkál, végül mindig megalkusunk a körülményekkel, és a gyerekek a zenével gurulnak a domboldalon, vagy fára mászva beleénekelnek az odúba, és mesélnek a baráti törpéikről, vagy elbújnak a rezgő mély fűben, és csodadoktort játszanak Bachra.

Szabadban remek jelenetek születtek mintázásból, természet-mozaikból. Az agyaghoz magokat, terméseket is kaptak. Erkélyemen őrzöm az árpát, zabot, kukoricát, gesztenyét, dió-mandula-mogyorót héjasan, tökmagot, napraforgót, zsákocskákban. És egzotikus gyümölcsök magvait is elteszem; ha valahol kapok, a magokat hazahozom. Kavicsot, kagylókat mindenféle tengerpartról válogatok. Madártollakból egész gyűjteményem van, az unokáim zacskózzák és jelölik, mert én meg nem ismerném, melyik milyen madárról való. Éva – Borsi és Luca anyja – még ötletesebb az eszközeivel, mindig hoz újat, érdekes megoldásokra alkalmasat, és megmutatja, milyen izgalmas felfedezni a szokatlant.

Trabantom megtelik a kihurcolni valóval, de nem hiába, mert pilisszentkeresti gyönyörű napunkon a gyerekek mozaik-kompozíciói minden fáradságot megértek. Szépen látszanak is, Szabó Gábor művészetéből. A baj csak a hang, mert a fele most is elveszett, Jóskának a maradékból kellett műsort összeállítania.

A hang örökös keserűségem. Szabadban a zene minősége gyenge, a végleges műsorban semmiképp sem használható. Ámde a montírozásban megőszülhet, aki a minőségi zenefelvételre szeretné áthelyeztetni a helyszíni zenével felvett mozgások képeit. Kivétel megint Ravenna, ahol az olaszok adták a gépeket, és a Duendőben minden Bach és Händel világra zeng. Mi is tudjuk már, hogyan kellene, de még hiányoznak az eszközeink.

Szabadból és stúdiókból egyaránt teli vagyunk hasznavehetetlen felvételekkel is, azok kezéből, akik – kamera-tapasztalatok fölényében – nem fordítottak időt a témánk megismerésére. Számos reménybeli munkatárs kapott meghívást az óráinkra, megnézhetette régebbi műsorainkat és számlálatlan konzultációs órámban kérdezgethetett. A legtöbben nem azért gyártottak selejtet, mert mindegy volt nekik, mit fotografálnak a napi tiszteletdíjukért. Jó szándékkal, igyekezettel sem bologultak.

Pállay Jóska maga montírozta az etűdjeinket, és ezzel fejlődött.²⁹ Megszentvedte a hiányzó kockákat, a maga nehézségeiből tanult. De mivel óráink rendszeres, alkotó résztvevője volt, a kamerával is eredményesebb, mint számos hivatásos, akivel próbálkoztunk. Nagy segítsége a látási kultúrája és természetes, művészi alázata. Nincs szüksége arra, hogy önmagát bizonygassa, bátran elfogad kritikát. Közös munkánk igényességét nem zavarták önigazolások viharai és nyűglődései, tudtuk, mi nehéz, miért nehéz, nem töltöttünk időt a felelőletével. Összetettük a négy szemünket kétszer kettőből.

Sok nyersanyagunk pihen még a szekrényben feldolgozatlanul. Megpróbálom megőrizni a gyerekeimről felvett képeket abban a reményben, hogy egyszer mégis csak kapunk majd alapítványi segítséget videoműsorokhoz. A szükséges költsége-

29 Etűdük – videoműsor. Rendezte: Pállay József, 1990.

ket sohasem fedezhettük a kísérletekre biztosított pénzből, a video igen drága, a munkabéreit nem pedagógus mércével mérik.

Előfordult, hogy egy tervezett műsort kis kiegészítéssel munkába indíthattunk volna, de képtelen voltam összehozni a pótfelvételhez szükséges feltételeket.

Pilisszentkereszten például megihletett az ásatásokból származó románkori angyal kőfejének képe, és kitaláltam, hogy a felvételünkön gregorián dallamot éneklő Boróka arcához hasonlít, műsorunknak a két arccal kell kezdődnie.

Emlékszem, hogyan lapozgattam órákon át vendéglátó plébánosunk, Ackerman Gyula művészeti könyveit, de hiába, nem találtam nekemvalót. Mindenki hazatért már, magamban bolyongtam a parókián, Boróka éneklő arcával a szemeim előtt. Hirtelen esett a pillantásom a falra kitett ásatási képekre, és ím, ott volt az angyal, Boróka angyala.

Ott, igen, a fényképecskén. Hol lehetne filmre venni? A plébános úr mindent tud erről, ismeri az ásatások kezelőinek fel és lemenőit is, ellátott tanácsokkal, címekkel. Otthon hozzáfogtam, és meglepő gyors eredménnyel elértem főfelelőst, engedélyezőt, kezelőt. Segítő készségüktől nekimelegedve művészeti filmekben jártas szakoperatőrt kerestem, ki is küldtem Szentendrére a kamerámmal a megadott napon. Kiszedték a ládából a pince mélyén pihenő tízcentis kis fejet, az operatőr felvette innen és onnan. Mint kisült, messziről vette és csúnyán, de ez csak otthon derült ki, mert a felvételt a helyszínen nem ellenőrizhette, találmra dolgozott.

Megvártam egy iskolai szünetnapot, és arra új szentendrei felvételt szerveztem, ezúttal Borókával együtt, gondolván, hogy jobb lesz, ha az élő fejecske is szerepel a kőangyallal. Engedély, új pinceásás, operatőr rendben, de Boróka megbetegedett. Lemondtuk.

Következő szünidei videonapot szerveztem, új, nagyon lelkes rendezővel, másik operatőrrel, angyalfej-engedélyekkel. A tizenkét családból hét lemondta az utolsó napon, egyéb családi programok, utazások, nagyszülők, betegségek változatos, de nagyonis valóságos ügyei miatt, köztük Borókaé is. A rendezőnőt többé nem láttam.

Ő feladta, én nem, csak éppen meg kell várnom, amíg a körülmények új lehetőséget adnak. Közben azonban Boróka megnőtt, és az arca nem olyan, mint amikor odakinn énekelt. Hogy lehet ilyen változást filmen áthidalni? Szabó Gábor az egyetlen, akiben bíznék, azóta amerikai filmeket forgat, itthon meg másfelé, percnyi ideje sincs. Várok.

Mióta meditálok, jobban győzőm türelemmel. És jobb, ha nem szorulok kórházra, Tompa doktorom már nem segíthetne, a temetőben pihen.

Vidoműsorok nélkül a „találmányom” szűk kör látványa maradna, impressziók, élmények emléke. Hiszen lehet, hogy ennyi is elég. Mégis, valahányszor felragyognak körülöttem a gyerekek, meggyújtják a lelkemben a gyertyákat, teli leszek mély fényességgel, és mintha mindegyik gyertya külön erőt lökne mozgásba, meg akarom tanítani, amit felfedeztem. Mert olyan egyszerű.

Megint új műsoron dolgozunk. Erdei pataknál beszélek a gondolataimról. Jóska ötlete volt a patak, jobban hozzám illik, mint az unalmas szobafalak. De hol találunk patakot? A száraz nyárban kopogtak a patakmedrek. Sokáig keresgélünk hiába. Livia végül telefonon kérdeztetett erdőgazdaságot, árvízvédelmet, turista-

szakosztályt: hol csobog kérem erdei patak? Egy helyen csobogott. Zárt terület volt, de az erdész ifjú felesége szíves barátsággal beinvitált, mert emlékezett a Tüzet viszekre. Láttá és azóta este maga mesél a kislányának. A Klári néni tanácsolta így a tévében.

A Tüzet viszek bemutatója után ablaktalan, szűk kis udvari szabóműhelyben hallgattam a mester véleményét. A téli nadrágomat krétázta, mert mindig elvesztette a felírt mértéket és találomra szabott. Laza mozdulatokkal keresgélt az asztal kaotikus rendetlenségében. „Mondtam a feleségemnek, ugye látod, nem szabad megverni azt a szegény kis Tibit, a Klárka is megmondta a tévében.”

Se esti meséről, se megverésről nem esik szó a filmben.

Talán mégsem pusztult el a Tüzet viszek?

Felnőttek

* társadalomsírató * a kőbe zárt esengés: Alik *
Miriam újra táncol * a pszichológus is megpróbálja – Michalis * Bach-kettősverseny nővérekre, d-mollban – Júlia és Melina * szólótánc fekve, mozdulatlanul – Rita

Tanítványaim gyermekségéből nekem a szépje jut: felragyogó képzeletük, frissítő ötleteik, elmélyült figyelmük, ragaszkodásuk, humoruk, könnyedségük, énekük, szabad lelkük, sima arcuk, meleg kezük. Mióta az enyéim felnőttek, nem kell vesződnöm a nehezével, a napi étellel, ruhával, iskolával, leckékkel és tanító nénikkel, elveszett esőkabátokkal, otthonfelejtett tornazsákkal, levált cipőtálpalppal, kilyukadt csizmával, kézmosással, hajsamponnal, kinőtt ágybetéttel, késsel-villával, csámcsogással, asztali viselkedéssel. A hétköznapi napok náppala és éjszakája, a köhögés, a hasfájás, az izgalmak neheze másokra hárul, mert én az ünnepekből részesülök a mi kis hétköznapi kétórányi ünnepeinken. És olykor egy-egy kirándulás-napból, látogatós estéből, amikor ismét a szépjét kapom, énekelek, mesélek esti gyertyafényben a szelídülő-elpihenő arcoknak.

A felnőttek itthon a gyerekeiket hozzák hozzám, vagy a tanítványaik tanításához keresnek nálam tanulni valót. Óráink élményeiben részt vesznek, eleinte csak a maguk gyerekére figyelnek, majd lassan-lassan egymás gyerekeire is.

A pedagógus-továbbképzés résztvevői céllal járnak, kifizetésű, agyonterhelt életükből nem telik luxusra, ők módszereket tanulnak. Akiiket mozgásba, táncba segíttek, azok is felnőtttségük burkaiban maradnak, sokszoros, lezárt burookban, mint a hagyma. Magjuk olyan mélyre rejtett, hogy nem is hisznek a létezésében, azt gondolják: mese. Átváltozós énekes játékainkban elmókázzák a füles tejesköcsögöt, a királylány aranykoronáját, a cifra palota virágos erkélyét, sőt esetleg a napot és a báránypelést is, de csak kivételes kevesen képesek megközelíteni gyermekségük valódi átváltozásait. Eljátszanak, megjelenítenek, dramatizálnak. Odaadó,

figyelmes szülők, tanítók beilleszkednek a gyerekeik jeleneteibe, és megosztják örömeiket, kevéske mosolyos fölénnyel, ahogy szokás.

Társadalmunk elmúlt évtizedeiben generációk sora tanulta az alattomoságot, magolta a kötelező unalmast, szavak áradatából nyelte a döglesztő maszlagot, hivatalos ünnepélyeken vastapsolt és harsogva énekelt a hazugságnak. Fejükbe verték a képmutatást. Milyen esélyük lehet önkifejezésre? Azokban az országokban, ahol tanítottam, ahonnan hazai óráimra is jártak, más rendszerekben éltek és alkotnak az emberek, másféle elvárások közt nevelkedtek a gyerekek. A produkció külszíne nem fedett el bármi belső maszatot. Norvég, dán, svéd, holland, katalán, olasz, izlandi látogatóink végignyúltak a szőnyegeinken, átkarolták a gyerekeimet, mertek és szerettek játszani, szabadon átváltozni. A szabad lélek az önkifejezésben mutatkozik meg, ha nem szavaiban, akkor a szavakon túliakban. Szoros teljesítményekbe kemény kötöttségre neveltek is megszerzik, csak a posványban élők talpa süllyed bizonytalanba, ahol a szorongás lakik. Őket könnyű egymás ellen uszítani és fölöttük ilyen-amolyan pálcákkal uralkodni.

Gyerekeink szorongásából vezetnek ki ösvények, kézenfogva megtalálják, átváltozásai a kis lámpák, amelyeket a tiszta zenék a költészet olajával töltögetnek. Így aztán virrasztani is tudnak, és bemehetnek az Igazság házába az éjszaka érkező vőlegénnyel és násznépével.

A felnőtt esetleg felnő a céljaihoz, az okosabbja olykor egyensúlyba is talál a pihenőivel, de csak ritka kevesen merik őszintén kifejezni katartikus átváltozásait. Görögországban találtam ilyenekre. Minden alkalommal Bach-zenére történt.

Aliki.

Ülünk a szőnyegen, az f-moll csembalóverseny lassú tétele szól, sokadszor. Lassan emelkedik egy-egy kar, megbillennek ujjak, lélegzettel mozdulnak az arcok, behúnyt szemem mögött érzem magam mellett a mozdulatlanságot, a kőbe zárt esengést. Aliki ül, kinyújtott lábai keresztbevetve, kezei kétoldalt a padlón támaszkodnak. Mögé térdelek, kezeimmel megérintem a hátát. Nem is kő, a beton mozdulatlansága fogad. De Bach zengi, mondja, és az ujjaim apró szárnyakat simítanak. Áttetszőek, finoman ereztettek, mint a szitakötőé. Rengeteg kis szárny, mindenfelé Aliki hátán, lebegnek, növekednek, szivárványosan csillognak. Elbűvölten táncolok a szárnyaknak. Sosem láttam egyetlen lényen ennyi szárnyat, és mind más, mintha folyton születnének. Aliki arcán végigfut két nehéz könnycsepp. Érezte a szárnyait.

Miriam.

Óriási fekete szemei körülhúzva ragyognak, hosszú, nagyon karcsú törzse fiatal facsemete, de meggörbült vállai előreesnek. „Nekem nem jó ez – magyarázza –, nem tudok mit kezdeni a zenével, nem is akarok.” Ül, mered maga elé a két fekete karbunkulussal, üresen. Két finomrajzú bokája egymásraverse, hosszú lábain a legapróbb izom is ellenáll, ez nem tánc, és ő nem akarja.

Látom Bachot, ahogy ül szűk ablakú német szobájában, esti gyertyafényben, és tolla alól papírra sercennek a concerto hangjegyei. Látom a vadászatba induló brandenburgi fejedelmet ágaskodó nehéztestű lován, fényes kíséretével. Udvarmestere felé nyújtja a frissen érkezett borítékot, de a fejedelem nem ér rá, int elutasítón. A szolga mélyen meghajol, íróasztalba rakja a paksamétát, s a belénevelt rendszeretettel ráírja az ajándékozó nevét. A hat brandenburgi concerto a szerző

képzeteiben megszületett, tolla alatt jelekbe, kottába érkezett, de életében nem került hangszerek elé. Most itt zeng. A szemem a kicsi Miriamot látja, kerek tenyereim dajkálják, zenére pelenkázom, etetem, fűrosztóm, jární tanítom és ámulok: milyen gyönyörű az én kislányom. Csodálkozom, nevetek, hogy én milyen nehézkes vagyok, drumi falusi lábaim kapáláshoz valók, ez a kis hajtásom meg táncol, táncol, karcsún, lebegőn. Eléstartom a tenyereimet, el ne essen, dehogyan esik el, a tánc az eleme, a levegő az otthona. Csak ámulok, csak csodálkozom, ilyen az én gyerekem?

Miriam zokog megállíthatatlanul. Táncosnőnek tanult, de nem sikerült, abba hagyta. Alkohol, kábítószer, neurózis, kezelések, lassú nehéz gyógyulás.

Két hét múlva a kisláival jön, együtt táncolnak. Nagy tortát is hoz, finom habos édesség, lakmározunk, csörgedezik a görög beszéd, itt-ott fordítják, de nem fontos, hogy fordítsák. Értem én.

Michalis.

A videokazettámon nem szól a hang. Próbáljuk, kapcsolgatják, nincs. Másik kazettákon szól, az enyém egyik felén igen, másik felén nem. Otthoni másolás. Ellenőrizni nem tudtam, nincs hozzávaló gépem, átvettem dobozban. És reménykedve.

Tizenöt ember várja az előadásomat, jönnek-mennek, sajnálkoznak, egyre hervadóbban. Nincs mit tenni, megnézzük, amin hangot találunk, elmagyarázom. A gyomrom görcsben, hánykolódom a mély tengerben. Nem ezért az egy videoért, hanem valamennyi undok, felületes munkáért, amivel otthon küzdök, nyakamig ér a moslék. Földhözcsapni vágyom, kiröpíteni a másolót, aki megint lusta volt ellenőrizni, jó az úgy is. Megnézzük a műsort a hangtalan részletig, ott megállítom, és bátor mosollyal biztatom hallgatóságomat: jövőre majd tovább nézzük, most menjünk táncolni és beszélgetni.

Először látnak engem. Kodályt nem ismerik, nem zenészek. Körülpásztázom szavaimmal a lényegeset, és zenébe merülünk. Haydn: Trombitaverseny. Látom Maurice Andrét mosolygós fejével, amint csillogó arany trombitájába fújja a világot. Sok gyönyörű órákra emlékszem, gyerekeim erdőt-mezőt, tavaszi cseresznyefát, méheket, bogyborékoló patakokat táncoltak hozzá. Ülünk a padlón, zenével. Udvariasak, figyelnek, de nem megy, nem, egyre sötétebb a mérgezett lelkem odabenn. Az önuralom itt semmi, haragom átszivárog a szöveteimen, a karom pihéi is haragtól ragacsosak.

Csak a Duende segíthet. Kazettát cserélek, felteszem a szimfóniát a 169-es kantátából.

Hilaria, Gianna és Emese kidobózt táncol az Adria homokján, perdül a három szoknya, kék a tenger, buzgón habzik a hullám.

Tamással illesztgetjük a képeket a ravennai garázsban, kész az első hét perc, felnyújtózunk, lábrázogatás, karkörzés, saláta...

„Jól vagy, Mamikám?” – Jól.

Kinyitom a szemem, egyenest a falra, a képen asszonyi fej, kendőben, fekete szemei két óriási szilva. Valamiért Picasso jut eszembe, az Avignoni kisasszonyok. Nézem a két sötét szilvát és könyörületet látok. Szánalmat, megértést. Kié ez a festmény, és kit ábrázol? Ott ül mellettem, feketén, megöregedve, s a szemeiben már semmi könyörület. Hideg és bírál. Őt nem ejtik át érzelmekkel. A tanár dolga, hogy

tanítson és számonkérjen. Ilyenféle szövegekkel régebben vérig sebzett az értetlenség, álomban is magyaráztam, esztendőig. Szól, szól a szimfónia, magamba süllyedve táncolok, ülve, gubbaszkodva. Kicsi vagyok, mint egy makk. Magamban gurulok ide-oda, a sapkám leesett, fázom és egyedül vagyok. Ilyen kicsi volnék? Hisz rám lépnek.

Szemben velem Michalis. Néz és mondaná, töri az angolt, franciával vegyest. Táncolna nekünk? Sosem próbálta, most először, de miért ne? Táncol nekünk. Mihály arkangyal a legszebb ikonról, nagyon feketén, karcsún, ifjú hajlékonyságában. Térdepel, odahajlik ehhez, ahhoz, hozzám, csúszik a térdein, a törzse mint a pálma, ring, hajlik, az arca világít, úgy mosolyog, a kékesfekete frissen borotvált bőrével. Kibújtam a makkból, tölgyfa vagyok, fekete, gazdag földben, sudár, fiatal. Meg se moccanok, a tölgyfát Michalis táncolja a lelkemben, a leveleim aranyosan ragyognak. Krétán láttam most ilyet, ahogy Kostasszal motoron átrobogtunk a szigeten Északról Délre. Kopárság, szürke sziklák, meredeken, majd hirtelen zöld liget, gesztenyefák dúsan megrakva tüskeshéjú édes gyümölcssel, virágok, bokrok, tölgyek. Folyóvíz van odalenn valahol a föld mélyében, nem tudni miért ott, és amott miért nincs? A folyó a tengerbe ömlik, ahova érkezik, hűsíti a vizet az afrikai partokról átlehelt égető melegen.

Michalis táncol, a zene már hatodszor kezdi. Nem fárad el? Int, hogy nem. Bűvöletben ülünk, mindenki válaszol a szemével, mosolyognak, nyújtóznak, intenek, jeleznek, elpihennek, hazatalálnak.

Michalis lélektant tanult Párizsban, és most értelmi fogyatékos gyerekekkel dolgozna, terápiát. Zenével? Zenével. Bach húsz gyermeke közül egy, David, fogyatékos volt.

Rita.

Este 8, várjuk a csoportot, de csörömpöl a telefon, sorra lemondják. Az anyját ápolja, a gyereke nincs kész a leckével, színházjegyet kapott, fáj a feje, vendégei érkeztek és így tovább. Nem hazudnak, miért is tennék? Tula hősiezen válaszolgat, kifiamodott lábujját nyugalomba helyezi, mindent megért, bólogat, az „endaxi”-jai az Andaxinra emlékeztetnek, amit otthon kapnak be az idegeskedők. Én soha. Tula se. Három vendég érkezik, csodálkoznak. Maradjanak? De mennyire! Beszélgetünk, ismerkedünk, mesélek, ez nem előadás, körülüljük az asztalt, kézbe fogjuk a köveket, kristályokat, kagylókat, mesefákat, faragásokat; minden darab a görög világ természeti kincse, ihlető és nyugtató. Ötünknek rengeteg a hely, csillag alakban nyúlunk el, lábunk a kör közepe. Ghanai dobra játszunk, lábaink körülugrandozzák egymást. Bali szigetről való gamelan cseng-bong körülöttünk, mesélem az óriási réztálat, Washington egyetemén láttam teljes készletet. Baliról jött tanár tanította, és ömlött hozzá a sok amerikai tanítvány. Gamelanná változtunk, zengtünk-bongtunk hosszasan, sosem voltam még rézből, bronzból, élveztem. Pihenőnek sütemény. „Melina ugye nem gyújtasz rá?” Nem, dehogy. „Köhögök, nehezen viselném.” Három napig koncentráltan kúrálódtam, ágyban-pihenés, meleg, teák és mézek, de hiába, míg áthajóztam Porosról, és idebuszozgattam Pireusból, a láb kicsapott rajtam, izzadtam és izgultam az elkövetkező nehéz napok teljesítménye miatt. Holnap televíziófelvétel csomó tanítvánnyal, hógutalámpás stúdióban, és én itt prüszkölök. A d-moll kettősversenyt teszem fel. A tágasságban Melina és Julia elheverednek az oldalamnál. Nővérek, korban közel, karakterben ellentétesek. Me-

lina szögfekete haját merev tincsekbe fésüli, mint a drótcsepük, rozsdásan végződnek. Ajkán szürkéslila rúzs, divatban minden lehetséges, az ifjú piros ajkak elcsúfítása is. Körmein is a rúzs rémisztő színe, lehet ezekkel foszlós kalácsot dagasztani? Julia barna, festéktelen, üde kis háziasszony, nincs kétségem az otthona felől, biztos együtt található a tű és a cérna.

Mi négyen hét gyerekkel büszkélkedhetünk, Tula hárommal, gyermekeink korosztályban három évestől harmincnycig, otthon vagy itt-ott a világban, szigeteken, Csendes-óceán partján, Umbria dombjai közt, német nagyvárosban, brit tengerpartok mentén, bőven akad aggódni valónk. Öt anya együtt, és most Bachhal találkozunk.

Melina lábát érintgetem a hegedűkkel, aztán Juliáét, ujjaim ide-oda sétafikálnak a lábakon. Melina behúnyt szeme mögött odaadás, Julia derűsen néz, figyel engem. Táncoló ujjaim keresik, és megtalálják a közöset a két testvér bőrsejtjei között, két szülőjük összesimuló génjeit a szerelem pillanataiban, amikor a maguk világába kívánták ezt a két kislányt. Külsőre két ellentét, hangsúlyozottan is az, Bach azonban világosan tudtomra adja, milyen szerető testvérek. Julia lehunyja figyelő szemeit, pihenőbe lazul. A szürkéslila rúzs rózsaszínű félmosolyt rajzol Melina fehér arcára.

Rita az oldalán fekszik, mozdulatlanul, az én kedvenc alvó helyzetemben, feje a karján. Talán elaludt? Nem érintem, fölötte táncolok, és emelgetem, emelgetem. A derekam könnyű, hajlékony fűzfa, nyoma sem érzik a porckorong műtétjének, rég volt, talán igaz se volt. Lelkemben emelgetem, levegőbe dobálgatom a kis Ritát, mozdulataimból továtúnik merevség, félelem, baj, sötét. Görög napfény árad ránk, melenget a téli ragyogás, a tengerben bukfencezünk a delfinekkal.

Rita felemeli a szempilláját, elmosolyodik, és visszacsukja. Együtt táncolunk, ő mozdulatlan fekvésben, én egész hálámban fürödve, a napfény szépséges országában, ahol a tenger összeköti a szigeteket. Testvérem, a kis keresztfiam, akit a szanyi háromtornyú templomban tartottam keresztvíz alá, ideküldött erejével emelgeti a karjaimat. Lesöpri rólam a nyavalyákat, megfüröszt a napsütötte téli tengerben, elfogad olyan amilyennek, és nem hagy magamra melengető pátyolgatás martalékaul, öregedőben. Bach nekünk mondja, vibrálja, magyarázza a szeretetet, a védelmet, az egészséget, életörömet, reményt.

Azon nyomban, a táncomban meggyógyultam, többé egyet nem tüsszentettem, egyet sem köhintettem. Erőket sokfelől felvehetünk, sugározni távolból is lehet, táncolni pedig – Rita a tanúm – mozdulatlanul fekvé is.

Felnövünk, megsápadunk, elnehezedünk, ráncosodunk, nekikeseredünk, elégedetlenkedünk, szálakba gabalyodunk, de minden szorongattatásunk alatt él bennünk a csodákra éhes és csodákban hívó gyermek. Ha megkeresem, feltámadhatok.

Kis kócsag

November utolsó napja. Hétfőtől kezdjük hajnalonként, sötétből kivilágosodva énekelni, hogy: „Kapuk nyíljatok meg, táruljatok fel örök kapuszárnyak, hadd jöjjön be a dicsőség királya.” Akit jászolba fektetnek, gyenge gyermek lesz, tehetetlen pelenkázni való, mint a többi földi csecsemő. De fölötte csillag ragyog, és arról felismerik a bölcsek napkeletről. Annyi déli ragyogás után először járok a téli, kopár hazai erdőmben. Zörgő avaron, nedves-csúszós fekete földön gázolok át a lombtalan barna bozótok közt, le-fel a Normafa dombjain, magamban, időtlenül. Agyam pörgeti, pörgeti a muszáj tennivalók sorát, siralom, hogy nem szabadulok. A fák némák, hidegen állnak, nem közelítenek. Harag kavarog a sejteimben, mert megcsaltak, becsaptak, cserbenhagytak, elárultak. Tanítani, filmezni, zenét felvenni, könyvet kiadni, szervezni, folytatni, újrakezdeni kellene, és semmim sincs, nem adtak, leráztak, megaláztak. Tiprom a sisegő avart végkimerülésig, és a fáim távoli idegenek.

A busz lépcsőjén felsegítenek, százévesen mászom, letottyank, üresen. Lábam jéghideg még otthon is, izlandi takarómba bújok és álomba búsulok.

Az ébredés sima, meleg, álmom velem marad, kezem sem mozdul, ujjam sem, maradnék még, ne menj, Anyu!

Kicsi szobában voltam, falhoz lapultam, anyám hurcolta kifelé a bálákat, bordó bársonyos bútorhuzatba csomagoltan. Cipekedett és nem segített. Soha ilyet, mi mindig ugrottunk, álmomban sem értettem, de vitte, maga és tudtam: az én csomagjaim. Végül megszólaltam: „Anyukám, hadd hozzak neked vacsorát.”

„Igen – szolt – túrót kérek és kenyeret, de nézd meg, a túró fehér legyen, friss. Ha régi, sárgás, én nem ehetem.” Kezemben a túró. Sárgás.

Mintha mély kútból emelkednék, nem riadva, meleg nyugalomban és behunytt szemmel, mozdulatlanul azonnal tudom az álom üzenetét: kifelé a lelkemből az önsajnálatot, az irigységet, az önzés bordó bársonyba huzatolt báláit, mert nincs hely a szobámban. És anyám csak a tisztát, a frisset, a fehérét eheti odaát. A fák nem válaszolnak a sárga öregségnek.

Madarat meditálunk. Angéla mélyen halk hangján mondja az elmerülést segítő szavait, lazulnak vállaim, talpam a kopott padlóba sülyyed, mintha a föld magja vonzaná. Jorgopoulos tengerpartján mezítláb gázolok a meleg homokban, arcom a felhők ölében aranyodó nap felé, és a lábujjam érinti a madarat. Halott. Fehér tollai keményen és törékeny esendően szétterülnek, a vizes homoktól piszkosan. Hosszú lábain a fekete pikkelyes bőr, a merev karmok már elmúlásban. Szemei kavicsok.

Lövés dörren. Felnézek. Hat férfi puskáz, papirosokat dobálnak, versenyeznek. Lesben állnak, az alkonyattájt lepihenő madarakat vadásszák. Krétán ez a férfinép pihenője.

A kis kócsag mellé térdepelek, némán beszélgetek. A keserűség fojtogat. Százával, ezrével lövöldözik a vonuló madarakat, görögök, olaszok és mások is a szigeteken mindenfelé. A kis kócsagot meg sem eszik, sportból puffantották le.

Tisza és Hóvirág, az unokáim madárházban töltik vasárnapjaikat, ápolnak, védenek, tanulnak, a meggyógyított madarakat kosárban viszik védett helyekre, ahol nem vadászhatják őket. Kevés a védett hely, és a madár röpül. Azért mégis gyógyítják hittél, hónapokig, valamelyik életben marad, érdemes. Elmesélem a kis kócsagnak, magyarul.

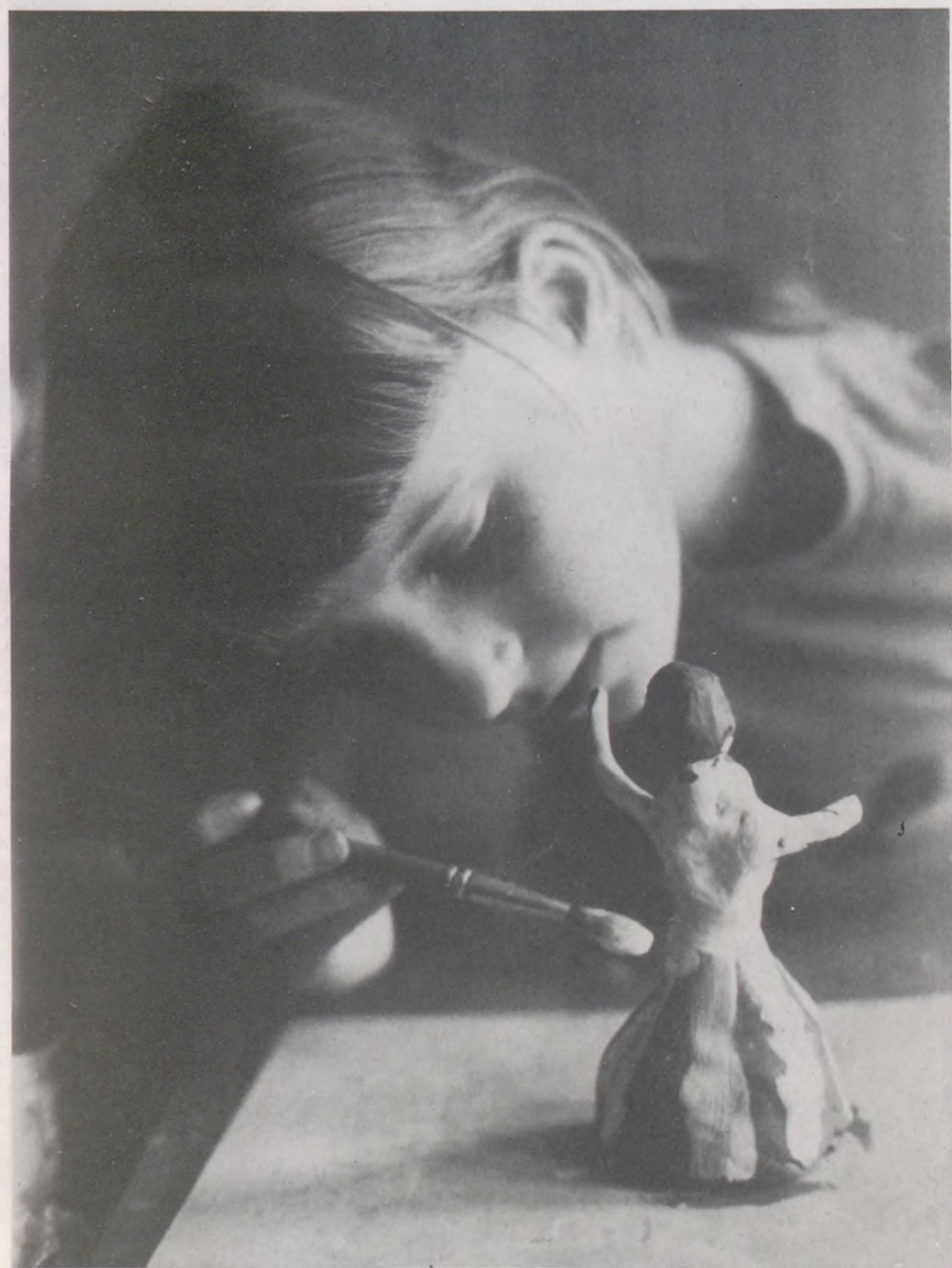
A lövöldözés abbamarad, hat puska mered némán az ég felé. A tüzes arany nap sugaraiban két szépséges madár leng, magasan. A puskások lesnek, a bőrük sístereg. Én is sístergek, gyűlölöm ezt a hat krétait. Talán rájuk kiabáljak? Görögül alig makogok. Örökségük, büszkeségük a puskájuk.

A két madár leng. A nap felhőfátyolba bújik, vörösben. Imádkozom, hogy a halott madár szelleme őrizze meg azt a két élőt odafenn. Lassan elsötétedik, az élők tovatűnnek a felhő mögött, a puskások vállra vetik a szerszámaikat, felbőgnek az autók. A két kezem összekulcsoltam, fehérre zsibbadt, lassan mozdítgatom az ujjaimat. Felemelem a kiskócsag egy szárnytollát, tisztára öblítem, szárazra fuvogatom, Tisza és Hóvirág albumgyűjteményébe kerül.

A halott madár nem tért vissza az álmaimban. Meditációm három hónap múltán emelte elő tudatom mélyéből, ezen a keserves novembervégi napon és éppen ezen az estén Verdi teljessé tette. A Requiem Lacrimosa énekével egy gyermektegyérnyi fény jelent meg a homokban heverésző szétört szárnyak felett. Hosszan lebegett a sötétkék krétai égbolt magasa felé és tudtam, hogy a kis kócsag lelke él, azt nem lehetett lepuskázni, mint a testet. És láttam, hogy a Jordánban térdeplő Jézusra is így szállhatott a Lélek fény-köszöntőbe, míg János keresztelte. János, aki repesett anyja méhében, amikor Mária a testében hozta az Igét, aki testté lett. Emberré. Beethoven a legszebb dallamán éneklí a Missaban: „Homo factus est.” Mert emberré lenni isteni ajándék.

És ha az ember puskát örökööl az öregapjától, ha büszkén feszít a lövöldözés diadalában, ha a vadászat a napi pihenője, ha énekesmadarat süt vacsorára a pálinka mellé, ha versengésből-sportból holtta löví a hófehér életet – akkor is ember. Halandó, szálanomra méltó, jobb sorsra érdemes.

A halott kis kócsag teyérnyi fénye legyen velünk.

Náditündér A szeretet dicsérete

Ajánlás Szervánszky Jenőnek

Versében egy szép álmáról mesél, erdőről, ahova életében alig juthatott, és a zenéről, amely az igazi otthona. S amikor az álom véget ér, így búcsúzik: „Milyen nagyon boldog vagyok, hogy ily szépet álmodhatok.” Harminckilós törékeny test, teli hiábavaló műtétek hegeivel, lábak apró cipőkben, az izmok tartóereje nélkül kinyúltan, erőtlenül himbálózó kar és fényes, nagy kék szemek az okos archán. Zenével teli lélek.

Ravennában a San Vitale templom kővén az Emmausi tanítványok mozaikképe alatt Bach hangjaival a világra érkezésünket táncoltuk. Az Air arany dallamíveivel bontakoztunk elő, én térdeplőben a karjaimmal, ő az olajfák göcsörtös görbeségéből kinyúló kis törzsével. „Úgye jó volt megszületni, Ági?” – sóhajtottam, és ő igent mosolygott. Amikor később Süllyi Péter videoműsört alkotott Ágiról, a Szentírás nyitotta szememet a címre: Cum exultatione. Úgy fordítanám: „A lélek örömeivel.”³⁰

Egy esztendőt mozgott ép testtel, egyetlen napig járt. Göndörhajú kisbaba vidám fickándozóban, és másnap már lázban, bénulóban. Évek a kórházak ágyain, gipszekben, kötéseken és szenvedésekben. Mikor érlelődhetett meg Ágiban a tiszta zene?

Amikor megismertem, huszonnyolc éves volt, öregek otthonában élt, bélyegalbumok ragasztásával keresett havi ezer forintot. Nyolc évig dolgozott, ebből kapja nyugdíját, amiből ma egy olcsó ruhát sem vásárolhatna.

Külön mese, ahogy rám talált, levelet írt nekem. „Egész életemben zenélni szerettem volna, szüleim elvittek a legismertebb zenetanárokhoz is, de nem tudnék zongorázni, karomat a fogaimmal emelem. Mindenhonnan elküldtek. Klári néni az utolsó reményem, ha azt mondja, nem lehet, akkor feladom.” Aznap válaszoltam. Másik óránkon már ott ült, kicsit szorongva, de gyerekeink vidám gyűrűjében egyre jobban átmelegedve.

Náditündérségét Orsától kapta egy szürke pesti reggelen, szűk videostúdió fakó falai közt. Orsi aznap be se akart jönni, az előszoba kályháját támasztotta, neki a hasa fáj és álmos. Aztán mégis beballagott, kinyíltak a szemei, és nádszálakkal tűzdelte körül Ági tolószékét. Balatoni nádszálaim ott ringtak a szék fémlapjain, a zene szólt, a gyerekek zöld moha-fészket építettek a nádszálakra, és hófehér kavics-tojásokkal rakták tele. A tojásrakó nádirigót mind látták – nem kellett papírból kivágnom! – és látták Ágiban a Náditündért – nem kellett elmagyaráznom. „Olyan csúf volt az a tolószék, csupa hideg fém és műanyag – mondta később Orsi –, Ági pedig Náditündér volt, lehetett látni.” Lehetett bizony, mert azonnal tudta, hogyan vigyázzon a tojásokra, hogyan ringassa a fészket, finoman, gyengéden, míg a rigómama élelemért repül.

³⁰ Cum exultatione – videoműsor. Rendezte: Süllyi Péter. MTV 1988.

Náditündér énekel és táncol. Óráink ünnepi szereplője, ő a csigabigák háza, a vadkacsák barátja és tanácsadója, ő a falevél, amelyen a méhek megpihennek, tó a békáknak, tenger a bálnáknak, tűzparázs-ebéd a táltosoknak, bagoly-doktor a sebesült madárnak, diófa a guruló dióknak, holdanyó a táncoló csillagoknak, fészek a katalinkáknak.

Részlet az 1987. nov. 10-i Mimózák órájából
Zene: venezuelai népzene

Szépen szaladtatok, most repüljetek oda Náditündér széke köré, ő a katicabogarak fészke.

HK: Énekelik a Katalinkát, és mindenfelé mászkálnak, zajonganak.

Hallgassuk meg együtt a katalinka-fészket, hogyan hívogat bennünket.

HK: Náditündér köré gyűlnek, és nagy csöndben hallgatják, mert ő igen halkan énekel.

Ilyen finom hangon hívogat bennünket a fészek. Mi is finoman énekeljünk, úgy repüljünk.

HK: Most sokkal csendesebben repülnek, nem kiabálnak.

Bújjunk be a Náditündér széke alá, onnan hallgassuk az énekét.

HK: Nagy tolongással bezúfolódnak, mert kicsi a hely a szék alatt. Náditündér puha hangon énekel, Klári és a gyerekek egymás hegyén-hátán szorongva a szék alatt hallgatják.

Én kockás katalinka vagyok, és nagyon kövér. Ki segít nekem repülni?

HK: Kriszti, Anna, Juliska segítenek, emelik Klári karjait, nehezen, mert mindig leejti őket, és cammogva repül. Végül kikötnek Náditündér fészkénél.

Ugye befogadsz duci katicákat is?

HK: Náditündér lelkesen helyesel, szereti fészkében a duci katicákat is.

A bőgő Pankát elcsitítja finom csipogásával, mert egyedül ő tudja az igazi nádirigó hangot. Mindnyájunk nyafizására oszt orvosságot, az önsajnálgatók elszégyenkeznek, az elégedetlenkedők magukba szállnak. A napi kesergések eldugnivaló apróságokká törpülnek, amikor Náditündért látjuk egyedül hajat mosni a fogával emelt félkezevel, fogkrémet kinyomni a fogkefére, magnógombokat kezelni, könyvet lapozni, szép betűket és kottákat írni. Szadai kirándulásunk főmutatványa, ahogy ágyát rendbe igazgatta, ide-oda csúszva az ágyon, nem hamar, de szében, mint a bámuló gyerekek. Este az ő ágya mentén kuporogtunk énekléshez és ő olvasta fel Szent Pál levelét a korintusbeliekhez, hogy mindnyájan elhiggyük: „Ha szeretetem nincsen, semmi sem vagyok.” Számát sem tudom, hányszor tettem ölébe a fejemet népdallal, Mozarttal, Haydnal, Bachhal és emelte fel szívemet a puha kis kéz, finom fűzfalevél, amelyben elaludtak az izmok, de áradnak az erők. Zenélni és táncolni tudunk együtt, átváltozunk, megújulunk és segít nekem a tanításban.

Részlet az 1988. október 6-i Mimózák órájából

Zene: Reneszánsz tánc a 17. századból

Náditündér tud üzenni a szemével, nézzétek, milyen szép szemei vannak, azokkal tud üzenni. Jól megnézzétek, milyen kék. Náditündér a kezével is tud üzenni, de a kezével más-képp üzen, mert mi magunktól föl tudjuk emelni, ő pedig más varázslatot tud. Mutasd meg, hogyan tudod fölemelni. Mit szóltok ehhez? Próbáljátok meg. Kinek van hosszú ujjú blúza? Akinek nincs, az a bőrébe is beleharaphat. Kinek sikerült? Gyönyörű, ügyes! A másik kezét Náditündér egyáltalán nem tudja fölemelni. Mutasd meg, hogy azzal mit csinálsz! Ez a kezecske egy varázs-szirom. Olyan, mint egy madárnak a szárnya. Náditündérnek gyönyörű szép zene van a kezében. Megsimogathatjátok, fogjátok meg.

HK: Egész kézerdő simogatja Náditündér kezét.

Náditündér, légy szíves varázsolj ránk teknősbéka páncélokat. Lehetünk jó öregek is, a teknősök soká élnek.

HK: A gyerekek Náditündér körül tolonganak, aki páncélokat varázsol a hátukra. A fogával emeli fel a karját, úgy varázsol. A teknősök a zenére táncba indulnak.

Anyukák, apukák, bújjatok be a páncélok alá kisteknősöknek.

HK: A szülők bebújnak erre-arra, és nagy nyüzsgésben táncolnak.

Találtam egy teknősbékát, akinek a páncélja sem kiabált, és a teknős is csöndben volt, csöndesen ringtak a zenére. Mutassátok meg ezt a szép teknősbékátáncotokat Náditündérnek.

HK: Zsuzsi és mamája bemutatják a táncukat.

Búcsút énekelünk.

HK: Elkezdik a Kinyílt a rózsát énekelni, és virágokat tesznek egymás kalapjára.

Náditündér milyen virágot kap?

Zsuzsi: Milyet adjak neki?

Kérdezd meg tőle.

Náditündér: Mesebeli virágot szeretnék.

HK: Zsuzsika komoly képpel rakosgatja a mesebeli virágot Náditündér hajára. Tomi áll a tolószék mellett és Náditündér lábát nézi. Megszólal: „Miért ilyen kicsi a lába?”

Kérdezd meg tőle.

HK: Náditündér készségesen elmagyarázza, hogy a lába béna, azért maradt ilyen kicsi.

Kriszti, dugd oda a fejed Náditündér hajához, olyan szépek vagytok együtt, az ő haja fekete és göndör, a tied ezüstszőke és sima, mint a napsugár. Egyik ezért szép, a másik azért. Mind a kettőben tudunk gyönyörködni.

HK: Tomi megfogja Náditündér cipőjét, és ujjával végigtapogatja.

Ugye Náditündér, jól jön neked egy kis masszírozás?

HK: Nevetnek.

Náditündér képet is festett velünk, képén megjelent az igazi otthona, sudár nyárfák közt kéklik a tihanyi tó, ahonnan elküldtem hozzá magnós meséimet sétáim magányából.

Ravennába velünk jött, Itália befogadta, az Adria felloccsanó hullámaival vidáman barátkozott, nyakig homokosan rajzolta homok képeit, nevetett, míg Zsuzsim zuhanyozta bokáig vízben. Tolókocsi-táncot jártunk a San Vitale kövein, Tomi neki vezényelte a Hosanna záró akkordjait, Hilariával kézemelgetős játékot találtak ki, Pamelával az orrukat dörzsölgették össze Händel hangsúlyai szerint, mert az olasz gyerekek is melegedtek a zenei tündérségnél. Vitray Tamás bemutató TV műsora után vendégül fogadták a Zeneakadémián, ahova jár hűségesen, évek óta, tanul, ahol lehet, és vizsgázik a többiekkel. Ismereteit nem szerezhette, képességeit nem fejleszthette más diákok módján, de amit tud, nagyon jól tudja. Nem ő tehet arról, hogy Kodály országában még mindig nem jut zenei képzés a mozgássérülteknek, és alkalmas izmok mozgatása nélkül nem fogadnak el tanulókat zeneiskolákban. A koncerttermekhez sem vezet rampafeljáró, mert sem az építők, sem a tervezők nem vágyódtak élő zene iránt úgy, ahogy Náditündér.

Tanárai szeretik és alkalmat adnak erői kipróbálására is. Ha pedig akad, aki nem engedi be a kórus próbáira, arra sem haragszik, megül szépen tolószékében a folyosón, és onnan hallgatja az éptestűek éneklését. Ő persze nem mehet haza ebédelni, elmajszolja a vajaskenyerét Liszt Ferenc szobra körül, aki valószínűleg behívná a zenéjéhez, ha leszállhatna onnan a talapzatáról. Mit vitt Náditündér a Zeneakadémiára? Sokan tudják, a barátai szeretik, kísérik, meghívják. Jobbak lettek-e általa? Mi jobbak lettünk.

Részlet az 1986. január 30-i Rezedák órájából

Zene: Händel: D-dúr szvit trombitára és zenekarra VI. tétel

B. Peti: Én egy nagy gyöngykagyló voltam, és szültem egy kiskagylót, ami nagyon nagyra megnőtt, és egyre kisebbek lettek benne, utána abban egy kicsi gyöngy volt és az egy csoda-gyöngy volt, és Klári néniből tenger-királyt varázsolt, koronát a fejére, a kezébe jogart, a másik kezébe aranyalmát, a hátadra egy nagy palástot, és még volt ott egy nagy asztal, tele mindenféle finomságokkal.

K. Ági: Mi kagylók voltunk Villóval, és a tenger hullámozása is mi voltunk. Náditündér és Bori volt a gyöngy. Körülfogtuk őket, nem kellett letédelni, csak körülfogtuk a kezünkkel, és összekapaszkodtunk, és úgy ringtunk, ahogy a zene.

A zene ringott?

Ági: Igen, a zene ringott és mi is ringtunk, mert mi a tenger voltunk és a kagyló is mi voltunk, ezért kapaszkodtunk. Nehogy a gyöngyök kiessenek.

Milyen a tenger hullámozása?

Villó: Amikor erős a zene, akkor erősen hullámozik, hogy kapaszkodni kellett, és amikor egészen halk, akkor az ujjainkkal játszottuk, hogy milyen kicsi a hullámozás.

Náditündér: Mikor táncoltak, én néztem, hogy olyan nagyon szép és ők ezt megéreztek és körülfogtak. Akkor lettem gyöngy. Bori mellém gurult, hogy ő is gyöngy, ketten táncoltunk a kagylóban.

B. Peti: Kiszálltam a királyi palástzsebedből, és odavarázsoltam Katinak orvosságokat, mert fáj a foga. Meg sok puha gyümölcsöt. Ez mind a tengerben termett, a tenger mélyében.

Nem segíthetek a szenvedésein. Nyugodt otthont sem tudtam szerezni neki, a mozgássérültek intézetében hatodmagával hallgatja szobájuk zaját, a háttér-tévé hangos elterelésében ír összhangzattan példákat, olvas Bachot, készíti zenei előadásait. A mozgássérültek is úgy élnek a zaj-szemétben, mint mások. De ők nem kereshetnek csöndet, még rövid időre sem. Kevés a hely, kevés az alkalmazott, szegény az ország, más bajok söprik el a pénzt, ami nélkül nehéz emberi életet teremteni a rászorulóknak.

Náditündér élete nem idill. Szenved, elkeseredik, reménykedik, próbálkozik, hátha mégis lakhatna csöndes szobában, hátha találna zenéhez való munkát, hátha eljárhatna hangversenyekre. Láttam nála sokkal szűkösebb mozgásúakat tevékeny, alkotó életben, eleven pezsgésben, sportversenyekben és zenében, igen, zenében, nem olyan messze a mi országunktól, földgömbünk felénk eső oldalán.

Náditündért nem vitték zeneterápiára, ő mégis ismeri a zene-átváltások titkát.

Másik részlet az 1986. január 30-i
Rezedák órájából

Náditündér, Villó, K. Ági, K. Réka és F. Bori tánca. Mind a négy kislány térdepel Náditündér körül, aki a fotelen ül, így az öt fej egy magasságba került, kitaláltak okosan. A zene kezdetén Náditündér lehajol, a fejét lehajtja, a négy kislány pedig a feje fölött lágy, lendületes, lengő kis puha mozdulatokat visz, mintha víz folyna a feje fölött, mint ahogy hullámok áradnának. Bori teljesen átborítja, átmegegy a két kezével Náditündér háta mögött és körbejárja, Ági pedig zongorás, zenés mozdulatokat tesz a háta fölött. Nem érnek hozzá, de majdnem. A simogatás egészen közel éri a haját, a hátát. A zenei mondatot most Villó lágy mozdulattal indította, mintha vezényelne. Lebegő vezénylést mutat, és a lebegő vezénylésből olykor-olykor egy-egy laza simogatásra megy lefelé a keze. Most kezd Náditündér emelkedni. Lassan, lágy mozdulatokkal felemelkedik, még mindig lefelé hajtja az arcát. Most kezd kiemelkedni az arca, most már az arca körül járnak a kezek, Bori körbesimogatja. Megfogják a kis finom kezét és fölemelik, aztán a két karját emelik. Most már az ujjait simítják, Bori a lábán végigszalad az ujaival, gyönyörű, könnyed mozdulatokkal, majd végig a feje fölött, a haja körül táncol. Ági a kezét fogja, ringatja. Nagyon szép most Borika, nagyon-nagyon figyel Náditündérre. Ez olyan öröm nekem, mert ilyen szép elmélyülésben még nem láttam Borit táncolni. Megint beborítja a víz, a hullám, különösen Bori táncolja ezt a beborító mozdulatot, szép lágyan, köröskörül a testét, aztán az arca körül. Náditündér felnéz a ragyogó kék szemeivel, mind körülsimogatták a fejét, Réka pedig felugrott és lecsüccsent a túlsó felén. Ez lett a vége.

Ó, de szép volt! Gyertek mesélni!

Náditündér: Először ők táncoltak és én csak éreztem, hogy milyen szépen táncolnak. Én nem voltam jó, csak gubbasztottam, és ők velem maradtak. Nem láttam

semmit, csak gubbasztottam, de éreztem, ahogy körül táncolnak. Egy hatalmas, csúnya, nagy szikla, aki aztán lassan mégis érzi, hogy olyan nagyon jó neki, hogy ennyire szeretik. Mintha fák nőttek volna rajtam, és azért szeretnének, mert nélkülem nem is tudnának élni. És hiába, hogy én egy csúnya, ormótlan szikla vagyok. És akkor vége volt a zenének. És megint jött a zene, és én is táncoltam és a mozdulataimmal meséltem nekik. Mert akkor olyan jó volt. És aztán jó is lettem. Vagy nem is tudom, hogy jó lettem-e, de nem éreztem, hogy nem vagyok jó. Táncoltunk, én is táncoltam és éreztem, hogy megelevenedtem. Ok mesélték el, hogy megelevenedtem, meg tündérré lettem, mert szerettek.

K. Ági: Náditündért én megkoronáztam egy bűvös koronával, amitől kiegyenesedett a teste, meg mindene. Végül is nem ilyen béna lett, hanem rendesen kiegyenesedett a teste, ő lett a náditündéreknek a királynője. Lettek neki kislányai, és az egész náditündér népet ő kormányozta.

Bori: Először szomorú volt, de amikor a kezünkkel körül táncoltuk, akkor nagyon vidám lett.

Villő: Én is úgy éreztem, hogy a fák is olyanok voltak, mint a kő, és megpróbáltak jobbak lenni. Mert nagyon szerették azt a sziklát, és ezért megpróbálták, hogy nekik sikerül-e élni, úgy, mint a többi fának. Azzal a sziklával, aki életet ad.

Szikla is tud életet adni, de mennyire, hogy tud.

Szegeden, a Rogers-konferencián bemutatott filmem után megkérdezték – nem akárhik, Rogers humanitás programjának követői –, hogy mit teszek, ha a szülők elviszik tőlem a gyerekeiket a mozgássérült résztvevőm miatt. A kérdést megismételték, olyan értetlenül álltam ott: mit teszek? Micsoda kérdés! Náditündér nálunk nem mozgássérült, ő a Náditündér. Köztünk töltött percei ajándékaink, aranyért sem adnánk őt, színaranyból kovácsolt másik gyerekekért sem. Kitől tanulnánk türelmet, akaraterőt, békességet, megbocsájtást, újrakezdést? Filmjében így szól: „A vakok látnak, a bénák járnak.” Náditündér zenéből tündér, ha nem jár, hát táncol. Edda agyagból formálta meg tenyéryi kis szobrát, fodros szoknyát mintázott rá, színesre festette, és így mutatja be a filmen: „Ő a Náditündér. Boldog. Mindig táncol.” – A szobornak nincsen lába.

Hatvanadik születésnapomra tőle kaptam Kempis Tamás: Krisztus követését.

Bajnoria

Művészi csoport első gyűlése

1987. október 30.

Helyszín: Fehérvári D. szék, „Bajnoria”

Előzetes felhívás, Yellberg Székfoglalóversenye

CSOPORTBAN IS EGYÉNEKKEL

Badinerie

Mimóza csoport első órája

1987. október 20.

Händel: Tűzijáték II. tétel „Badinerie”

Dán vendégek, Yelling Staatsseminarium

HK: Klári mezítláb éneklő az Árok szélénél, és a névéneklésnél mindenkinek megfogja a mezítlábát. Megérinti, és a nevét rásimogatja. A gyerekek egy része levetette a zoknit, de sokan nem, azoknak a kezére teszi a nevüket.

Nagyon jó, ha a bőrüket érinthetem, a ritmust illesztgetem rá. Az ujjaimból érzékelik. A láb nagyon jól érzékel és érdekes is, szokatlan, ezért jobban odafigyelnek. De sok gyerek fél a mezítlábtól. Ezt otthoni nevelés, szokások befolyásolják.

HK: Akik mezítláb vannak, összetolják a talpukat és egy kis birkózást rendeznek, talppal. Klári mindenkinek a talpához odateszi a magáét.

Egy kis családiaskodás, az énekes tanító néni ne legyen olyan idegen. Efféle mókákat otthon csinálunk, nem iskolában.

HK: Aki nem adja a lábát, annak a kezét fogja meg. Mindenkiét másképp, egyiknek a tenyerét felfelé, a másiknak a csuklóját, vagy az ujjait.

Szegedi bemutató tanításomon egy kíváncsi résztvevő megszámolta, hogy az énekesmel harmincnégyféle változatot érintettem a harminc gyerek kezére. Első – másodikok voltak, egy külvárosi iskola napközisei, ott találkoztunk először. Ha ismételni akarok éneket, ilyesmit játszom, mert a kezekkel nagy türelmet és hosszas figyelmet lehet elérni.

HK: Egyik kisfiú a kezét se adja, Klári a mama kezének énekel. Egy szőke kislány elsírja magát, amikor Klári odamegy, és rémülten kapaszkodik a mamája nyakába. Klári megpusztilja a lábát és mondja:

„Jól van, Rita, szeretünk.”

A mamája szép dallammal eléneklő Rita nevét. Erre előbújik és abbahagyja a sírást.

Rita sosem járt még gyermekközösségbe. Mi vagyunk az első csoportélménye. Nem csoda, ha védelembe kapaszkodik. Zárkózott gyerekekkel gyakran megesik. A fő, hogy van hova kapaszkodnia. Az éneklő mama kitűnő indítást, példát adott.

És engem hogy hívnak? Ki kérdezi az én nevemet?

HK: Egy barna, sötét szemű kislány odaáll és megkérdezi. „Zsuzsikám, lelkem, engem Klááárinak hívnak” – és hosszan körbeéneklő a nevét.

Sosem maradok a szó-mi vagy szó-mi-dó (kisterc, dúrhármas) szokásos obligát motívumain. Nem értek egyet az óvodai módszertannak a gyakorlatával, mert azt tapasztalom, hogy a begyakorolt hangköz a végtelenségig megragad és ki nem varkharható. Inkább ne tudják a szó-mit soha életükben, mintsem örökké azon csüngjenek, akár egy kötélén. Most persze túloztam, de indulatból.

HK: Még egy kisfiú is odamerészkedik, annak még cifrázza és trillázza is a Klári, Kokas Klárit.

Van ám itt még valakink, akinek a legszebb neve van. Kérdezzétek meg tőle.

HK: Náditündérhez mennek közösen, és Klári hintáztatja a kezét, míg Ági eléneklő az ő finom hangján, hogy Náditündér. Ő is, mint Klári, pentaton dallamon éneklő. Klári elmondja, hogyan lett ő Ágiból Náditündér.

„Miért ilyen kicsi a cipője?”

Kérdezd meg tőle, és meg is foghatod a cipőt.

HK: Zsuzsi odamerészkedik, megfogja a cipőt, és Náditündér elmagyarázza, hogy a lába béna. Ebbe belenyugodnak.

A gyerekek rugalmasak, elfogadják a szokatlant. Felnőttek rettegnek, sajnálkoznak mozgássérültek közelében. Gyerek, nálunk soha.

Zsipp-zsupp, kenderzsupp, rakjunk nádból házat Náditündérnek.

HK: Énekelve dobálják a nádtetőt a tolószék felé.

Nádat dobálnak a tolószékre, egy vígan nevetgélő Náditündér felé, biztos elfogadják őt partnernek.

HK: Felépül a nádi palota, bebújnak és éneklük a Nád a házam tetejét Náditündér vezetésével.

Ki tud madaras mondókát?

HK: Réka tud, a mamájával mondanak egy varjúsat.

Kiszámolhattok ezzel, és akire kerül, az bújik be elsőnek a nádi palotába.

HK: Kiolvassnak, és Gazsira kerül, aki boldogan bemegy, nem fél. Körben sétálnak, kézenfogva, gyerekek és szülők, rengetegen vannak, óriási a kör, alig férnek el.

Ezért is hasznos a dramatizációs játék, hamarosan a kör közepén lesz a társaság zöme, mert minden éneklés végén bevásáztatnak, és akit bevásáztattak, az már odabenn marad.

Mi készül a nádi palotában? Ebéd?

HK: Ez tetszik nekik, főznek, kavarnak.

Fiú szakácsaink is vannak, ez már valami.

HK: Náditündér tolószéke a tűzhely, azon sütnék diós palacsintát meg rétest. Mindenféle finom ételleket mondanak. Rita is süt a mamájával.

Kínáljátok meg a vendégeket, Dániából jöttek, és biztos szeretik a palacsintát meg a rétest.

Zsuzsi: Meg a rizsfelfűjtat csokival.

HK: „De még mennyire” – szól Klári és elmondja nekik angolul, hogy mit kapnak. A dánok vidáman falatoznak, mert Gazsi, Laura, Zsuzsi és még néhány gyerek az anyjával vagy az apjával körbekínálja őket.

Vendégeink remek partnerek voltak, bizalommal ettek-ittak. Mert bizony nem egyszer tartottam már bemutatót, ahol a népes pedagógus nézőközönségből alig néhányan fogadták el igazinak a mákostésztát a gyerekek tenyeréből. Le se tették a kezükből a jegyzetfüzetet és a tollat, hogy átvegyék. Pedig a rétes csak akkor van ott, ha elhiszik.

Zsuzsi: A cica is szereti a felfűjtat.

Legyél cica a nádi palotában.

HK: Zsuzsi rögtön cica lesz, boldog képpel kuporog mint cica.

Milyen állat lehet még a palotában?

Gazsi: Kutya.

Éljen! Milyen kutya?

HK: Gazsi gondolkodik.

Kicsike, göndör szőrű, fehér, vagy nagy, bundás bernáthegyi, vagy fürgé fekete daxli, vagy milyen?

HK: Gazsi a daxlit választja.

Lehet, hogy sose látott daxlit, de az mindegy, fő, hogy a kutyában is változatokat lásson, ne egyetlen kutyát, ami ugat, vau-vau, és séma. Nincs kutyájuk, sosem volt, pesti gyerekek.

HK: Már jön egy elefánt is.

Kislány elefánt, Réka, tedd az ormányodat Náditündér ölébe, hogy ne féljen tőled.

Az elefánt népszerű, szeretik a gyerekek, olyan mesébe való. És szerencsére nem ordít úgy, mint az oroszlán, a fő kedvencük.

HK: Gazsi varjú és károgni kezd.

Szép a károgás, mi is megpróbáljuk.

HK: Nagy károgásba fognak, torkuk szakadtából, Kinga egész kivörösödik, úgy üvölt.

Kinga tavaly is járt, félévtől kezdve. Orvosi diagnózis szerint autista lehet, de nem biztos. Annyit látunk, hogy folyton jár-ke, senkire nem figyel, dörögve beszél egyfolytában, minden utasítást, kérést elenged a füle mellett. Mivel óvodában sehol sem fogadták be, mi megpróbálkozunk vele, mert szeretjük. Aranyos kislány. A gyerekek nálunk elfogadják a szokatlan személyiségeket, és szerencsére Kinga annyira különös, hogy nem állnak be utánózni.

Kinga, a nádi palotában mindenki finoman beszél és énekel, mert talán összedőlne ilyen kiabálástól. Nem, Náditündér?

HK: Kinga teljesen váratlanul szót fogad, és csöndesebben károg.

Ha tudnám, miért fogadott szót, de jó lenne!

Mindenféle madarunk lehet a nádi palotában. Milyen madarat ismertek?

HK: Mondják: veréb, cinke, rigó, sas.

Kellemes meglepetés volt, hogy ennyit tudtak. Nagyvárosi gyerekektől ez is szép.

HK: Klári rázendít a Nád a házam tetejére, és repülnek mindenfelé. Nagyon egyformán lengetik a karjukat.

Ez a séma-repülés betanított, óvodai. Olyan egyforma, mint a csokimikulások piros sztaniolban.

A sas nem pont úgy repül, mint a veréb, ugye?

HK: Megmutat nekik többféle repülést, nagy, kiterjesztett szárnyakkal, és pici tipegőset.

Minél ellentétesebb mozgásokat mutatok, annál könnyebb megfigyelniük a nagy különbségeket. Később szerencsére mindig akad eleven mozgású és jó képzeletű gyerek, aki sajátos, egyéni repülést hoz közénk, inspirál a mozdulataival.

HK: Énekre repülnek ki-be. Klári halkan énekel, és érdekes, nem csapnak zajt, lehet hallani az énekét.

Ha hangosan énekelnék, zajonganának. A halk éneklés segíti a csöndes mozgást.

Náditündér szereti a csipogást, a madarak beszélgetnek vele. Az ének végére repüljetelek hozzá és beszélgetsek madárbeszéddel. Érti ám! Ugye, Náditündér?

A zenéhez nem lehet hang, csak mozgás. De szeretem, ha a hangjukat is többféle módon kipróbálhatják. Nemcsak az éneklésben, hanem másféle, szabad hangadásban is. A madarak beszéde: képzeletjáték. Náditündér jó partner ehhez is, úgy csipog, mint egy igazi madár.

HK: Ez megint nagyon tetszik nekik, sokan odamennek csipogni, barátkozni.

Gazsi rigó. Szereted a diót?

HK: Gazsi szereti a diót.

Átváltozom dióvá, és gurulok, csipegessél belőlem.

HK: Gurulni kezd összegömbölyödve, mint dió, és Gazsi utána megy csipegetni.

Átváltozom dióvá. Mozdulatok valóságból és képzeletből. A diót ismerik, dió valószerűleg egészben is kerül elébük, nemcsak törve, darálva, megsütve. A dió gurul, ez könnyű. Recés-éres a tapintása, kemény a héja, ez már behatóbb érzékelésből tudatosul. És belül? Belül más. Erre figyelünk most.

Válasszatok anyukákat, apukákat, vendégeket diónak.

HK: Az anyukák tétován bemennek, apuka is egynéhány, de csak álldogáló diók.

Másképp lenne, ha felkészülnének öltözékben is, én laza nadrágban gurulok. Nekik, legtöbbjüknek ez az első óránk. Igaz, látogatóban jártak már tavaly, de nem gondolták végig, milyen mozgások várhatnak rájuk.

HK: Klári felbiztatja a dánokat, azok aztán gurulnak, még a szoknyás lányok is.

Neveltetés kérdése. Dán iskoláikban szabadon mozogtak, és olyat se láttam, hogy valaki féltse a szoknyáját. Nem mondható parádésnak az öltözközk, mindenféle lezser holmiban járnak, a fiatalok divatjából. Nem, itt mégsem a ruha dönt. Az önkifejezés első iskolája a szabad mozdulat és a képzelet kifejezése. Ha dió vagyok, gurulok, ez az első.

HK: Kriszti nem mer, de szeretne, a mamáját biztatgatja, sugdos neki.

Két dió együtt, az iker-dió. Láttam ilyeneket, a száruk összenőtt. De akkor még a zöld héjukban laknak. Varázsoljatok magatoknak vastag zöld külső burkot.

HK: A mama térdelelve átöleli Krisztit, aki ide-oda gurul a burokbán.

Pompás ötlet. Keressetek magatoknak burkot.

HK: Erre még az apák között is van vállalkozó, megelégnék a társaság, mert a gurulástól az előbb egy kicsit megijedtek.

Bölcsességem a gyerekek, amit én ki nem találok, azt kitalálják ők.

HK: A dánoknak is elmagyarázza Klári a burkot. Szeretnének a gyerekeinkkel játszani, de ezek az újak még nagyon bátortalanok idegenekkel.

A nagyobbak óráiból olvasható, hogyan barátkoznak egy-két esztendő múlva.

HK: Így a dánok egymással játsszák, és jól szórakoznak.

Kérünk zenét, mert nagyon szépen lehet Händel zenéjére burokbán gurulni.

HK: A zenére először nagyon zajongva mozognak, mindenki beszél, vidáman, a dánok is.

Gyertek, üljünk le együtt, és beszéljünk meg valami fontos dolgot.

HK: Rengetegen vannak, de végül is letelepednek. Klári nagyon halkán kezd beszélni, mire elcsendesednek.

Händel nagyon szerette ezt a zenéjét. Tűzijáték a címe. A zeneszerző minden hangot belül a gondolataiban elképzel. Minden hang nagyon fontos neki. Minden egyes hang. Úgy írja le, hogy reméli, minden hangjára figyelnek. Ezért mi nagyon csöndesen táncolunk, nem beszélgetünk közben. Mert minden hangot szeretnénk a szívünkbe írni. Minden egyes hangot. Mint Händel, aki ezt írta.

Ezt a tartalmat még száz változatban fogják hallani tőlem, meg egymástól. Nemcsak azért kell csöndben táncolni, mert a beszéd zaja zavarja, sőt elfedi a zene hangjait. Hanem azért is, mert aki beszél, az fél figyelemmel táncol, és töredék figyelmével fogadja a zenét.

HK: Angolul is elmondja, a dánok bólogatnak. Újból jön a zene, és most már nagyobb a figyelem. Egy-két mama beszél, de nem hangosan.

Mindig csodálkozom a felnőtteken. Ezek az anyák a legjobb szándékkal jöttek oda, még azt is sejtik, miért hozzák éppen hozzám a gyerekeiket. Mégis, amit most elmondtam – és elég világosan, nem? –, az bement az egyik fülükön és kijött a másikon. De lehet, hogy megértették, csak nem tudják még követni. A felnőttek mindig csak a szavaikkal próbálkoznak, más eszközük nincs. Eltelik néhány év, mire megértik, milyen hatásos, milyen hatékony, milyen hatalmas eszközök rejlenek a szavakon túli kommunikációban.

HK: A dánok teljesen némán táncolnak, ők megértették. Klári megint dió, sebesen gurul erre-arra, mindenféle tempóban, a zenéhez alkalmazva. Időnként beleütközik gyerekbe, azt megöleli, aztán tovább gurul.

A kapcsolatteremtésem egyik módja, hogy a közös táncolásban csatlakozom a gyerekekhez, így vagy úgy, ahogy éppen kitalálom. A dió-gurulás kitűnő, sokfelé hamar eljutok. Nem kell hosszan ottmaradnom, elég az érintés, a tekintet, a jelenlét, közlelő.

A diókat elültethetitek, lehet belőlük diófa. Nagy lombja növekedhet.

A magból növekedés szellemi értelmét kezdjük így bontogatni, minden jó anyagból szép növény növekedhet.

HK: A növekedések már nagyon szép csöndesek, lassú növekedéseket is látnunk. Zsuzsi az anyjába kapaszkodik, és úgy nyúlik fel magasra. Robi az apja vállán ül.

Igen, növekedésében a szülője segíti. Jó, ha ezt a szép tiszta zene is támogatja.

Ha eső esik, jobban növekednek a diófák. Legyetek eső!

HK: Ez a szülőknek szól. Többen finoman mozgatják az ujjukat a zenéhez.

A szülők zenei mozgását is jó meglendíteni ötletekkel. Az ujjakkal esőt játszani könnyű, és valószínű, hogy a zene löktetésére megy.

HK: Most megint elkezdene futkosni, kergetőzni, főleg a fiúk.

Sok szép táncot láttam, üljünk le és nézzünk meg egyet.

Az első szólótánc. Letelepedünk, figyelünk, megnézzünk egyet.

HK: Elég hamar letelepednek.

Laura, megmutatnád nekünk a táncodat? Ha a lelkedben kész vagy a zenére, mutasd a szemekkel.

HK: Laura figyelmesen áll és az első hanggal táncba indul. Szökdecssel a ritmussal. Klári a közepénél szól, hogy mehetnek utána a többiek.

Szólótáncot kicsiknél csak akkor nézünk végig, ha a mozgás rendkívül jó, vagy ha a zene egy percnél is rövidebb. A szülők inkább arra való, hogy összeszedjem a csoport figyelmét, ráirányítsam arra, amit mutatni szeretnék. De hosszú ideig nem tart ki a türelmük, még nem szokták a figyelmet, jobb igen rövid szakaszra igénybe venni. Laura a zenéhez szökdecselt, ezt jó volt látnunk, hiszen a gyerekek zöme még messze volt a zenétől. Laura szökdelését lehetett példának is venni, kimondatlanul persze, mert utánpótlást nem kérek, legfeljebb

mókából, és akkor azonnal többfélét játszunk belőle. Egy adott zenei ponton tehát beintettem a többinek, menjetek ti is Laura után.

HK: Klári ül, és gyönyörködve követi őket a tekintetével, ülve forog körbe.

Ha fegyelmeztelenség kerekedne, akkor a táncolással ráznám helyre. Valamilyen határozott mozgást kezdeményezek, amire okvetlenül felfigyelnek. Itt azonban nem volt szükség közbelépésre, jó volt ültömből alaposan megfigyelnem a mozgásaikat. Sok mindent megtudok így a mozgási készségükről, a figyelmükről, a zenei hajlandóságukról.

HK: Utána rögtön hanyatt fekszik és mondja: „Táncoljunk fekve.”

A „rögtön” jó szó, azon múlik a tanítás sikere, milyen intenzitással építke egymásba tevékenységeket. Laza kapcsolatok közt átfúj a szél, mint a rongyos ruhán. Ha megvárod a körtánc végét, és aztán kezded kitalálni, mi legyen a következő, a ruhád lyukain mindenféle levegő beárad, a gyerekek meg szétszaladnak a szélrózsa minden irányába. Amikor még módszertan tanítottam, a tervezés időzítésére sok gondot fordítottunk.

HK: A dánoknak nagyon tetszik az ötlet, máris lefeküdtek, és mindenféle pozícióban kezdenek táncolni, lábbal ég felé és karjaikkal összekapaszkodva például itt előttem ketten. A gyerekek is kedvet kapnak és lefeküsznek, ahol hely van, „táncolnak”, kalimpálnak hanyatt. Zsuzsi nagyon figyel, egyedül, felfelé néz a lámpákra és egész zenei mozdulatokat tesz.

Nézzük Zsuzsikát, gyertek ide.

HK: Zsuzsikát végignézik, nagyon jól táncol, finoman, és a zenére figyel. Klári a végén megöleli.

Zsuzsi ajándék volt. Az első igazán zenei figyelem. A tekintetén lehet látni a befelé forduló figyelmet, szinte látom a zenét, ahogy vonul be dallamaival, harmóniáival a barnahajú fejecskebe, ahol otthonra talál. Händel nemhiába kottázta le ihletett perceiben. Ilyenkor aztán végigvárjuk a szót, ez az igazi tanítás, a példa.

Most úgy fekiüdünk, hogy a fejünket összedugjuk, és a hajunkat borzolgatjuk. Lehet kézzel, de lehet a fejet fejjel, a haját hajjal borzolgatni, ahogy a zene beszél, úgy.

A szólnál szétszóródtak. Így a figyelem megint a kapcsolatokra fordul, ez a hajborzolás játék csak párokban lehetséges.

HK: Klári megmutat egy hajborzolást egy szőke dán lánnyal, aki nagyon vidáman rázza a hosszú haját. Kezdi a zenére. Van egy kislány, a papája majdnem kopasz, a pár szál haját borzolja a gyerek. A papa nem bánja, tartja szépen a fejét.

Egyszer találkoztam csak olyan mamával, aki odébbbrántotta a fejét a fia elől valami hajhoz fűződő mese-mozgásnál. Igaz, látszott, hogy fodrász rakta remekbe. De a kislány nem tudott mit kezdeni az anyjával, sem a haja, sem a keze, sem a lelke nem állt rendelkezésére.

Ki mutat nekünk hajas-táncolást?

HK: Egy aranyos szőke kislány jelentkezik, hogy ő Náditündérrel szeretné.

A szívünket adjuk nektek, úgy nézzük.

HK: Bori a kis szőke fejét odatartja Náditündér elé, aki a fogával fölemeli a kezét, és finoman zenére borzolgatja.

De mennyire zenére! Náditündér minden mozdulata csupa zene. Biztosan odaküldtem volna hozzá gyereket, hogy szólózzanak nekünk, de így, Borika kérésére, még sokkal jobban sikerült. Megjegyzem, hogy Bori addig nem ült Náditündér közelében. Valahol távolabb táncolgatott az apjával, és ott eltervezte ezt a találkozást. Lehet, hogy az apja is biztatta. Mosolygós, bajszos, szőke fiatalember, szeretettel kívánnék neki még egy fészekaljára való gyereket. Kevés bizony az érzelmeiben gazdag szülő, aki tájékozódni tud, és bölcsen küldi a gyerekét az érzelmek tiszta forrásaihoz.

HK: Ezt mindenki csöndben nézi, még a mászkáló gyerekek is megállnak. Az ihlet nagy dolog, megérzi, akit még nem döngöltek laposra.

Ki akar magasra ugrálni?

HK: És megmutatja, hogyan. Felzúdulnak, mert ez nagy engedmény, nem is zenére megy, csak ugrálnak, ahogy bírnak, zene most nincs.

Az érzelmi sűrítettségéből jólesik feloldódni laza, nagy mozgásokkal. Adagolok ilyen is, jól körül kerítve, hogy partja legyen innen is, onnan is. Parttalanságban könnyen elsöpörné a tanítót a nekivadulás, hiszen a gyerekeink, szegénykéik, palackozva élnek, szorosra dugaszolva. Csoda-e, ha szívesen lökik magasba a palack dugóját?

HK: Klári egyre kisebbet szökdél, mind halkabban, és úgy bezárja magát, egyedül magának szökdécsel, puhán, aprókat. A gyerekek elcsodálkoznak, és lassan leállnak a nagy ugrálásból. Klári leguggol, és most az ujjával szökdécsel a szőnyegen, ahogy előbb a lábaival csinálta. Közelről nézi az ujjait, csak arra figyel.

Pontos leírás, közli a lényegét: „Közelről nézi az ujjait, csak arra figyel.” Ilyen intenzitásban az akarataból nem lehetne szétszórni. Figyelmem befelé fordul, így lesz példa. Nagy, zajos mozgásból kicsi, halk mozgásra váltunk, ezt csak a példával tudom irányítani. Zajból nem lehet a hangommal figyelmet varázsolni, a hangerő csak felfokozná a zajt.

HK: A gyerekek is elkezdik ezt a kéz-játékot, van, aki nagyon ügyesen csinálja, van, aki csak bámul. Klári halkan mondja: „Egy hangyát ugrálok át, vigyázok, hogy el ne tapossam. Most egy szúnyogot.”

A hangya átugrálása egy kis segítség a képzeletnek, csak kicsike mozgás lehet és mesebeli, hiszen a valóságban nem ugrunk át hangyán, sem szúnyogon. De éppen ez a varázslat benne.

HK: Végül teljesen leengedi a kezeit, sóhajt és mondja: „Énekeljünk búcsút, gyertek, ülünk Nádítündér köré.”

Megint csak nyüzsgés van, amíg letelepednek, mindenki beszél. Klári nem vár a csöndre, elkezdi a Kinyílt a rózsát énekelni, és ad virágot Réka csárdás kalapjára. Réka Zsuzsikának ad a fejére virágot. Már a negyedik gyereknél tartanak, és még mindig mászkálás van, ezek a szülők még egyáltalán nem tudják, hogyan szoktunk búcsút énekelni.

Nem tudják. Ha mindenki csak a saját gyerekéhez beszélne halkan, az is zaj lenne, és elfedné az éneklést. De hát nem is halkan beszélnek, hanem fecsegni kezdenek. Lehetne azt is mondanom, hogy „csendet kérek”. De ilyen felszólítás nem illik hozzánk. Helyette mást próbálok.

Látom, már a dán vendégeink letelepedtek, megkérjük, hogy énekeljenek nekünk népdalaikból. De ahhoz persze csöndet szoktunk teremteni, nem illene félfigyelni az ő szép énekeikre.

HK: A dánokkal ezt megbeszélte Klári, és most elkezdnek énekelni, nagyon szépen. Sokan vannak, és mind énekelnek, zeng a terem. A gyerekek meglepődve elhallgattak.

Bizony-bizony, nagyon szépen énekeltek. Tanítóképzős főiskolások, nem zenészek. A szép éneklésükben van lélek, van öröm, szeretnek énekelni. Ezért zeng a terem, és ezért hallgatják őket a kicsik is.

HK: Klári az ének végén maga elé állítja Gazsit és mondja: „Gazsi lesz a gyertyaszálunk, Kriszti a meggyújtója. Gyere, Kriszti, gyűjtsd meg ezt a szép szál gyertyát!”

Gazsi áll mint gyertya, kidugott pocakkal. Kriszti az anyukája segítségével meggyújtja. Az Ég a gyertyát éneklik. Klári énekelve:

„Válasszatok valakit!”

Választanak, Gazsi egy vékony, szőke kisfiút, Kriszti Rékát választja.

Remélem, rámosolyogtál, úgy választottad. Feleséget is úgy kell majd.

HK: Réka meggyújtja a kis szőke fiút. Ez nagyon érdekli őket, abbahagyták a mászkálást a foteleken, és nézik.

Válasszatok magatoknak meggyújtót, legyetek gyertyák!

HK: A szülőkhöz mennek legtöbben, ők gyújtják meg őket egyenként. Klári mostnár a Kis kece lányomat énekli, és mondja a dánoknak, hogy ez könnyű, tanulják meg. Éneklik is mindjárt, persze szöveg nélkül. Ezzel nagyon szépen elcsendesedett a búcsúzás. Öltözni indulnak, és megint mindenki beszél, de már nem olyan zajosan.

Félős volt, hogy a dánok éneke után újból rákezdik a zajongást. A meggyújtott élő gyertya személyes figyelmet hozott. Legtöbb szülő hiába kergeti a gyereket, ha az végre szabad mászkáláshoz jutott. Mikor, hol kergetőzhet egy gyerek fotelok és asztalok tetején? Ekkora mulatságról nehéz lemondani. Parancsra nem is lehet, ha sokan vannak, egymást tüzezik. Gyertyává azonban érdemes átváltozni, nem mindennapi élmény, ha meggyújtanak. A gyertya nem tárgy. A gyertyában fény rejtőzködik. Ezt még az a gyerek is sejti, aki ritkán láthat gyertyafényt.

Dióból tulipán

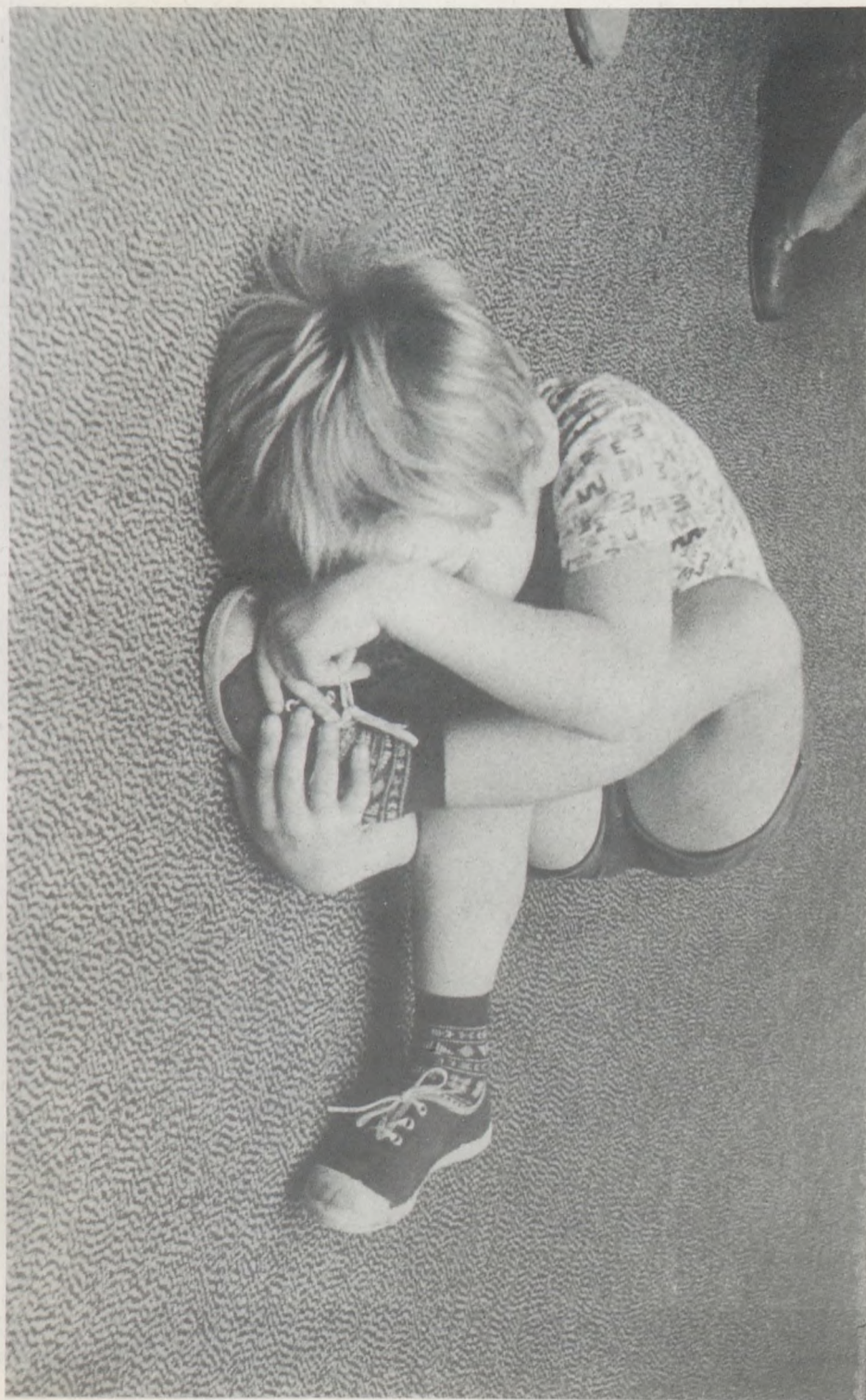
Példa haladók óráközvetítésére

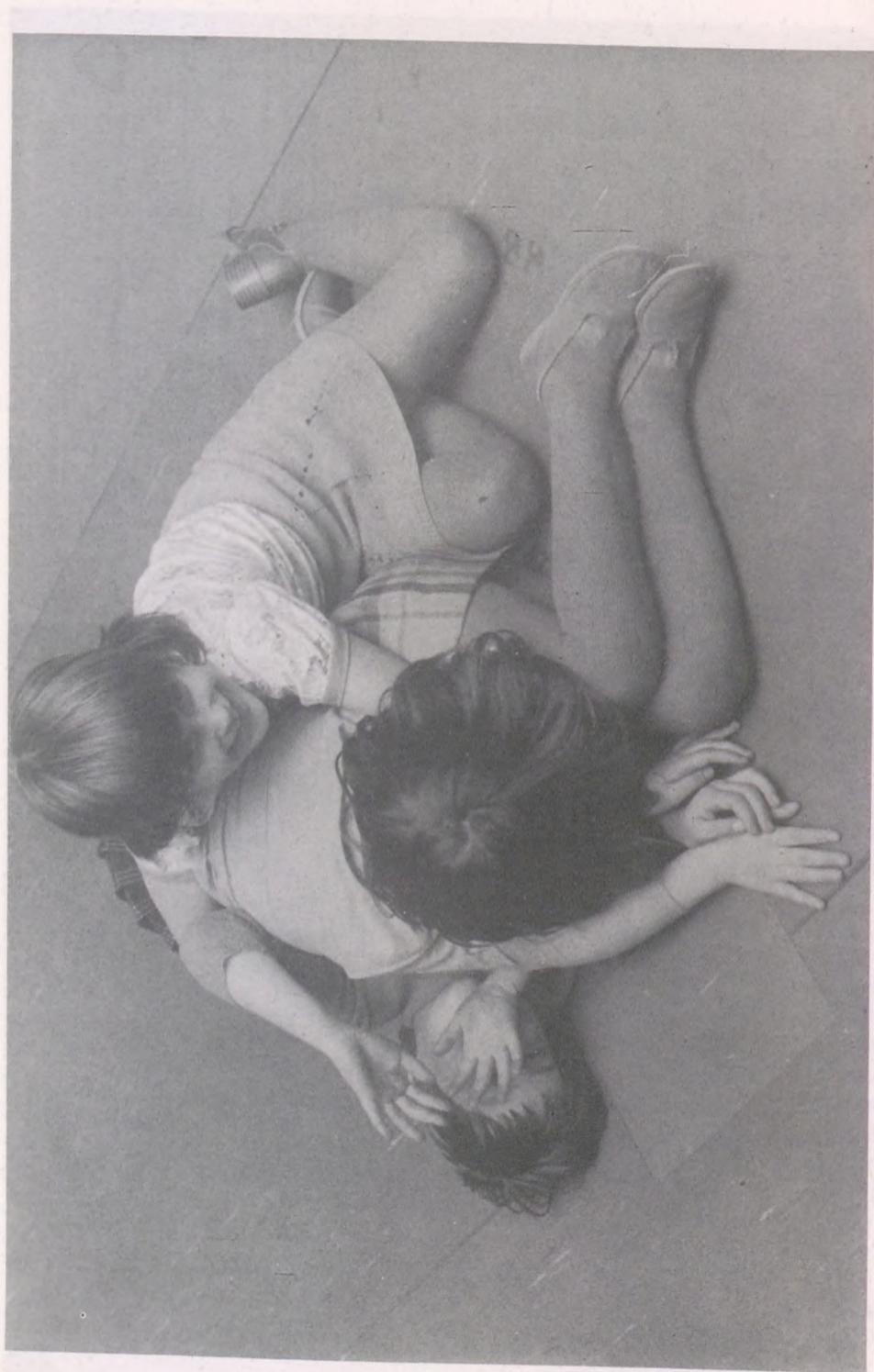
1988. november 8. Teljes szekfűk

Haydn: f-moll versenymű csembalóra

VII. /a I. tétel

1988 nyarán Pilisszentkereszten, majd Füreden találkoztunk. Napokat töltöttünk együtt, a családok összebarátkoztak, kistestvérek együtt játszottak a nagyokkal. Jobbnak láttam, hogy a tanév alatt is együtt tartjuk az együttest, összevontam két órát és a kedd délutáni Teljes szekfű csoportból népes családi együttes lett. A változás örömet hozott a gyerekeknek, mert a családi együttesekben nagyon meleg kapcsolatokat folytathattak. De nehézségeket jelentett nekünk, tanítóknak, mert a csoport hirtelen nagyon népes lett, dugig tele teremben táncoltunk. A padlóra terített nylonunk minden sarkán festettünk. Fejtörést okozott a program összeállítása. A zenék kiválasztásában engedelményeket kellett tennem, a kicsik kedvéért egyszerűbb darabokat is beillesztenem. Az ábrázolásban hasonló gondokkal küzdött Jóska, és ha ő nem Jóska, hanem teljesítményre orientált tanár, bizony feladta volna. A nagyok ábrázolásaiból már kiállítás készült, és most hirtelen egy nagy csapat kicsi is kente velünk a festéket. Az első hetek küzdelmes óráiból mutatok be itt.

HK: Úgy kezdődik az óra, hogy Klári széttárja a karját a zsibongó terem közepén és elkezd énekelni a Kinyílt a rózsát. Amint a hangját meghallják, köréje gyűlnek a nagyok, Viktor, Villó, Balázs, Szeverin, Petra, Borsi, Luca. Akit elér Klári, annak a fejére „virágot tesz”, sétál mindenfelé és megérinti a gyerekeket. Már énekelnek vele, mert ezt nagyon tudják, régi kedvenc daluk. A többiek még futkosnak erre-arra. Márk kistestvérét cipelik, ő is itt van látogatóban.

Tavaly még az édesanyja hasát simogatva köszöntöttük őt minden óránk búcsúénekénél, cipócskának neveztük, és Márk választott számára köszöntő énekeket. Most itt nyargalász közöttünk a kis Máté, nem fél senkitől, bátor és vidám. Márk imádja, a szemével ragyogva követi minden mozdulatát.

HK: Klári folyamatosan, nagyon puha léptekkel jár-kel és énekel, osztja a virágot, úgy teszi a fejükre, hogy leguggol és mozdulataival le is fekteti őket, pihenőbe. Sűrűn fekszenek, egymáshoz ér kezük, lábuk, fejük. Andris beszél és eszében sincs lefeküdni. Orsi is izeg-mozog. Márk még mindig a kis Máté után futkároz a fotelok körül. Dani és Viktor egymás mellé kerültek és hangoskodnak, Dani Viktort csiklandozza. Kamilla Lucával társalog, hason fekve, ügyet sem vetnek Klárirra. De Klári nem szól rájuk, csak megy, megy és énekelve simítgatja őket.

Rájuk szólni reménytelen vállalkozás lett volna, annyian voltak és annyiféle kapcsolatban. És rengeteg örömben, amit igazán nem lehetett elrontani fegyelmező szavakkal.

HK: Lassan mégis elcsitulnak és megpihennek, a kis Mátét kivitte a mamája.

Tapintatos anyja és jóbarát, régóta járnak Márkkal, ismeri módszereimet. Tudja, mikor van szükség csöndre. Egy kisbaba nem kérhető csöndre, legfeljebb, ha elalszik, vagy táplálkozik. Sétálnak egyet odakinn és a táncra visszatérnek, persze rövid időre.

HK: Andris mellé ült le Klári, ölébe vette Andris fejét, és nagyon halkan énekelve beszél.

Mindenfelét mondok recitativo-énekes beszélgetésben, mint valami varázsló szöveget, vagy bájoló éneket, szabad parlando ritmusban, pentaton motívumokban. Hajlítom, círázom is, az Erdélyből kapott ősi dallamok módján.

HK: Már teljesen elcsöndesedtek, Villó egész hosszában kinyúlt, mennyit nőtt ez a kislány a nyáron! Kálmán Klári lábát fogja. Klári még mindig énekelve beszél mindenfelét.

Csak az anyanyelvemen tudom ezt. Tavaly Illinoisban az amerikai gyerekeknek is magyarul énekeltem varázslót és teljesen megvarázsolódtak tőle. Angolul vagy olaszul tanítok, de nem tudok ilyet improvizálni, nem jön a szájamra.

HK: R. Daninak énekli, hogy mosolyogjon Andrisra, mert ő egy pöttyös betegségből gyógyult fel, skarlátos volt. Beának énekli, hogy örülünk neked, Bea és emlékszel, amikor Kamillát kikaptad a gonoszok kezéből, akik éppen fésülték a tündérkirálynőt?

A Partita című videoműsorunk szép részlete, a kicsi óvodás Bea azt mondja. „Én, én éreztem magamban azt a pillanatot, amikor varázsoltam” – és a szívére mutat, ahol érezte.

HK: Bea megnőtt, olyan nagyos, és sokkal mesterkétebben viselkedik, mint amikor hozzánk járt.

A színésziskolában tanulja. Tehetséges kislány, már több filmben is kapott szerepet. Más az a műfaj, ott már tudatosnak kell lennie, nem élheti meg a mesét, ahogy azelőtt.

Érik a dió, egyiket megeszik, palacsintával, a másik elbújik a földbe, mélyen. Játsszunk el az elbújósát.

HK: Körjátékot kezdenek, a Kiszáradt diófával, Orsi megy földbe bújó diónak. Lehasal és egészen belebújik a szőnyegbe. Az ének végén felugrik és becipeli

Kamillát. Ketten guggolnak diónak. Klári énekelve folytatja a dalt, hogy „válasszatok valakit”. Milyen könnyű itt a választás, a kicsiknél mindig biztatni kell őket, de ezek nagyon szépen választanak. Megfigyeltem, hogy a nagyfiúk is milyen szép mozdulattal választanak, szembe néznek, nemhiába tanította ezt Klári éveken át.

Kezdetben úgy választ párt, hogy megböki a hasát, vagy még azt se, csak rámutat és rá se néz, csak el mellelte. Hogyan nyúl majd a választottjához, a szerelmeséhez, a gyerekéhez?

HK: Már alig vannak a körben sétálók, benn guggolnak mind a körben, csupa dió. A kicsik mindig megfélemeznek a csöndről, nagy csivitelés folyik, főleg Andrisnak be nem áll a szája, most T. Danival egy kis privát bunyózásba fogtak.

Mesében a diók is beszélnek, de különleges csöndesen, hogy más nem hallja, csak a másik dió. Andris, találd ki, milyen ez a mesebeli csöndes dióbeszéd?

HK: Andris tátogat, a száját mozgatja, mint csöndes dió. Dani azonnal beáll, ő is tátogat.

Itt a mesebeli csöndes dió, máskor a süni, vagy a teknős, vagy a denevér, vagy a csigák, vagy az aranyhalak, csupa példa csöndes mozgásra, segítség a képzetnek.

HK: Luca felnőtt diófává, magasan, szépen hajladozik.

Luca mese-gyerek. Páratlan szép a képzelete. Megküzdöttünk egymással az első években, mert olykor úgy rontott rám, nekifutásból, száguldásból, hogy a csontjaim ropogtak. És csak jó napjain követte a kéréseimet. Gazdag, színes egyéniség, a dióból is egyéni fát növel.

HK: Borsi Csillával alakít diófát, a vállukat rakják össze. Bendegúz bebújik alájuk.

Egér bújt a diófa alá?

Bendegúz: Nem, hanem denevér.

A legjobbkor jött a denevér, mert csöndes repülést szeretnénk a diófák körül.

HK: Bendegúz kiröptül, mint denevér. Szevi is beáll denevérenek, fantasztikus jól cikázik. S. Balázs kivont karddal masíroz körbe.

Balázs, mi lettél?

Balázs: Őr. Én őrzöm a diófát, hogy ki ne vágja a törökök.

Íme a képzelet és a magyar történelem: Balázs a törököktől védi a diófát. A „Katalinka” című gyermekdalunk is ezt az emléket őrzi, a „Gólya, gólyagilice” is.

Köszönöm Balázs, nyugodtan hajtjuk álomra a fejünket, van, aki őriz bennünket.

S. Balázs jelleme mindig elbűvöl engem, ő békít és megőriz. Harcos, eleven kistestvérét is így viseli el. Nem üt vissza. Nem könnyű sors, de gyönyörű, és én békén üldöghelhetek a diófa alatt Balázsom kardja védelmében.

HK: Egyre halkabban énekelnek.

A fák alvó pihenőbe mennek, télen úgy szoktak. Erőket gyűjtenek. Mi is gyűjtünk mindjárt, remek zenénk lesz, abból gyűjtünk erőt.

HK: Zümmögik a dalt szöveg nélkül, mind halkabban.

A szöveg nélkül dúdolt dallam már absztrakció. A dal ennyi ismétléssel elmélyült, belsővé finomult. Ha kottaolvasást és lejegyzést is tanítanék, e ponton már léphetnének a dallam kottaképe felé, például szolmizálásban, kézjelekkel, betűjelekkel, kottával.

HK: Lefekszenek, Klári felteszi a lábait gyertyába, és többen felteszik, égnek kalimpálnak, közben énekelnek, igazán szépek.

Keressünk a gyökereinkkel olyan helyet, ahova elmehetünk pihenőbe, jó mélyre.

HK: De a lábakkal most összekalimpálnak, és elkezdenek viháncolni, Petra és Szevi és Márk, hárman lehangosabban.

Bármikor előfordulhat, hogy egy-egy gyerek nem tud megküzdeni az idegességével, nem tud elpihenni. Ilyenkor többnyire társakat keres a rendbontáshoz, mert hancúrozni jobb csapatostul. Láttam már a készülődésüket, megpróbálkoztam a gyökerek mélyre nyúló képével, de nem sikerült, a két mozgékony, eleven fiú még nem tudott elpihenni. Petra meg boldogan hancúrozott Szevivel, a barátjával.

Gyertek ide a sötétben, szeretnék valamit mondani. Azt akarom, hogy a sötétben is lássátok a szememet.

Nem érdemes úgy beszélni, hogy ne lássák a szememet. Legkedvesebb kaliforniai barátóm, Susan mindig leguggol vagy letérdepel a gyerekei elé, ha fontos, személyhez szóló üzenetet váltanak. Fölről nem beszél. Ha mosogat, leteszi a lábast, ha takarít, a porszívót, ha mos, a ruhát és egyenesen a szemébe néz annak, aki panaszkodni, kérni, közölni, bejelenteni érkezik hozzá, a nap bármely percében. Négy gyerekét neveli egy kis erdei faluban, iskolába sem járnak, a szüleikkel tanulnak.

Azt a zeneszerzőt, aki a zenénket írta, Joseph Haydn-nak hívták. Haydn nagyon szerette ezt a művét. Lehet rajta hallani, hogy szerette. Fontos volt neki minden hang. Gondolod, hogyha a közben egy kicsit dumálsz, meg azt mondod, hogy „hó, kinek a lába van itt”, akkor Haydn zenéje még bebújhat a füledbe, meg a bőrödön keresztül a testedbe?

HK: Kiabálják, hogy nem.

Látjátok, ezért kérem, hogy most olyan nagyon figyeljétek Haydnra, úgy éljétek vele együtt minden hangját, ahogyan ő élte ezt a zenét, amilyen szépen ő megírta.

HK: Most megy ez a láberdős dolog.

Azaz: a zene első hangja előtt felemeljük a lábunkat a levegőbe és ott táncoljuk végig a darabot. A levegőben kalimpáló lábak odafönn nagyon könnyűek és mozgékonyak. Amikor rajtuk állunk, akkor lenyomjuk a súlyunkkal. Egyedül is érdemes időnként a levegőben táncikálni, a lábunk könnyű, változékony mozgékonyosságát kipróbálni. Így csoportosan még érdekesebb, mert rengeteg a változat, a látvány is inspirál új variációkat.

HK: T. Feri is ölébe vette a kisfiát és elkezd vele ilyen lábas táncot csinálni.

Vannak egyenesen gyermeknevelésre temett apák, Márk és Máté apja ilyen. A lábtáncot a kicsi Mátéval csinálta.

HK: Nagyon jó a zene erre a lábjátékra, nem tudom, Klári ezt tervezte-e, hogy lábbal fognak erre táncolni, de ez a Haydn zene kifejezetten erre való.

A tervezésemben mindig többféle változatot kigondolok, ezek az erdei sétáimban születnek. De a választás itt születik a zene és a gyerekek együttes inspirációjából.

Megpróbálhatjátok azt is, hogy a lábatok között be- és kikukucskáltok.

Ezt például a Normafa meredek domboldalán találtam ki aznap. A ködös ezüsthényben, tompa csillogásban lehajoltam, nézelődtem lefelé és elbűvölt a meredek domb a kopár fával abból a furcsa nézetből.

HK: Minden zene után ad nekik valamilyen továbbvivő ötletet. Különböző csoportokban lábazunk már, Klári az egyik csoport középpontjában van.

Azaz: a sok gyerek – legalább harmincan aznap – mindenfelé csoportosul, nemcsak Klári körül. Ez a régi gyerekeink ötletességéből és önállóságából fakad, valamint abból a gyakorlatból, hogy egymással szabadon kapcsolódnak. Igen fontos körülmény, sokat mond az olvasónak. Mivel én az impulzív egyéniséggel könnyen magam köré hoznám és irányítanám a gyerekeket, sokkal egyszerűbb volna a csoportot egészében együtt tartani személyi irányítással, ahogy az a pedagógiában szokásos. Kezdőknél én is így indulok, de igen hamar bekapcsolok másokat: társakat, szülőket, partnereket.

HK: Z. Andi, Kálmán és Bea sugarasan helyezkednek el a Klári mezítlába körül. Mindig becsatlakoznak hozzá a zene ritmusára. Klári pedig félkörös lábmozgással kanyarítja együvé a három lábat.

Haydn ezer gyönyörű lehetőséget kínál a táncra. Itt a három ötletes, kreatív gyermekkel frázisonként lábbal kanyarítottunk egymáshoz, mindig más irányból, de segítve a lehajló befejezéseket. Azt hiszem, még zenében képzetlen néző is észreveszi az efféle játék zenei háttérét. Nem papír-elemzés ez, hanem a belső zenei figyelemből és szabad mozdulatokból szükségszerűen születő megnyilvánulás, ennél fogva zenei szakmai képzettség nélkül is elérheti a tanítót, ha a darabot előzőleg otthon eltáncolja, eljátszsa magának, és sokszor hallgatja, míg teljesen befogadja. Kiválasztott zenéink kerek kis egységek és könnyen áttekinthetők, viszik a szemet, a fület, a mozdulatokat a helyes irányba. Belső törvényeik olyan tiszták, hogy megmutatják magukat, mint a hegyi kristály.

HK: T. Dani a nővérével, Adéllal van együtt, szemmel láthatóan nagyon figyel Adél lábmozgását, ahhoz igazítja a magáét. És most Adélékhöz érkezett harmadiknak Évi, aki időnként a Haydn-ritmusokra finoman bökdösi lábával a mellette fekvő Adélt. Lehet, hogy ez jelzés, hogy én is itt vagyok veletek. S. Andris ül magában és nézi Danit és Viktort. Viktor bent kúszik a fotel alatt. Érdekes, hogy Viktornak ebben a félévben több ilyenje van, hogy eltűnik a fotelek mögött.

Bizony. Helyes megfigyelés. Viktor még apró óvodás korában sem szokott elbújni. Nyílt természetű, önálló, eszes, magabiztos, kitűnő tanuló. Elbújásai most jelzések, hogy valamire figyelniünk kell, Viktor valahol sérül.

HK: Most nagy zsvajgás van.

Mert mindenki szólóért kiabál és hadonászik, hogy a szememet majd kiverik. Nagy különbség lenne, ha ilyen előkészítés után egyszerűen zajongásba fordulnának. Teljes szekfűknél szerencsére már nincs ilyen. A zaj a nagy aktivitásukból fakad.

Ne aggódjatok, nagyon rövid a zene és van időnk, mindenkinek jut szóló.

HK: Adél, Dani, Évi, Bendegúz fog szólózni. Érdekes, ahogy megfigyeltem, Bendegúz eddig nem volt együtt az Évi, Adél és Dani hármassal, csak most. Nem látom most a szólótáncuk előkészületeit sem a közös táncolás alatt.

Nagyon megköszönöm azoknak, akik mikor mondom, hogy gyertek ide, akármilyen messziről, a szoba bármilyen helyéről mindjárt meghallják. Ez azt jelenti, hogy úgy tudtok figyelni rám, mint egy zenekar a karmesterre. Láttatok már zenekart ugye? Hátul vannak a trombitások meg a harsonások, milyen messze van a karmester tőlük! Mégis mindig, félszemükkel őt is nézik.

Balázs: Klári néni, mi voltunk a Zeneakadémián vasárnap.

Ugye Balázs, amikor a karmester beintett, vezényelt, a zenészek őt nézték?

Balázs: Őt is nézték, de a kottát is.

A zenekari zenésznek a kottáját is kell néznie. – Mi most sokan vagyunk együtt, sokkal többen, mint tavaly, meg azelőtt, ezért külön nagyon meg kell tanulnotok, hogy a közös táncunk alatt a fél szemetek mindig egy kicsit rajtam legyen. Ne kelljen többször kérnem, jó? – Mindenfelé mehettek, de Bendegúz, Adél, Dani és Éva mondják meg, hogy mekkora hely kell és a többiek hagyjanak helyet a szólónak. Szabad táncolni közben, de a szólót én biztosan nézem, meg Kati és a magnó.

A szólótáncosokra összpontosított figyelem nagyon fontos a gyerekeknek. Én mindig a szólótáncosokat nézem, és ezt ők pontosan érzékelik, a szemük sarkából felém villannak a legszaladósabb jeleneteikben is. A velünk együtt élő nézők csatlakoznak ehhez a figyelem-

sugárzáshoz. A szülők, de még idegenek, a külföldi vendégek zöme is így vesz részt az óráinkon. Vannak azonban koncentrálásra képtelen felnőttek, akik üresen bámészkodnak, vagy akár fecsegnék is, megmaradva szétszórt állapotukban. Nem érzékelik a táncoló gyerekek erősít, sem az enyémét, mert az erre való antennák mocskosan lapulnak a rájuk szórt hétköznapi giz-gaz alatt.

HK: Adél fölmegy gyertyába és elkezdi egészen különleges reszketéssel a csembalónak a szólóját játszani. Bendegúz nem gyertyában van, hanem végig, amíg a csembaló szólója tart, szétterpeszti a lábát, összefogja a karját és így mozog. Abban a pillanatban, amikor tuttiban szól a zenekar, nagy mozgásba fog, a végén kitarja két lábát, és a feje fölött összefogja a két kezét. Övé volt a legegényibb mozgás.

Arany csembalót lehet vinni mindegyiknek, Bendegúznak különösen.

Nagy változás, mert Bendegúz tavaly hosszas szemlélődések és ölemben ülések után egyedül szokott táncolni, idén pedig teljesen a T.-gyerekek, főleg Adél körül ugrándozott, szaladgált. Nyári együttléteik alatt nagy barátságba kerültek, és Bendegúzt elbűvölte Adél szőke, kékszemű szépsége, hatéves nagylánysága. Most azonban közös táncuk sodrásában is egyéni mondanivalóját fejezte ki, muzikalitása csúcán. Ezt tudomására kellett hoznom.

HK: Mindenki odamegy és megsimogatja Bendegúzákat.

Bendegúzákat, igen, nemcsak Bendegúzt. A sikerben mindnyájan részesek, a táncuk közös volt.

HK: Nagy közös tánc van.

Nagy táncolás, a lábatok lefelé is repülhet, és minden egyéb, amitek van, repüljön, szálljon, ugorjon, lendüljön.

HK: A közösen Klári összekapcsolja Évit és Andrist.

Évi olyan jó és olyan tehetséges, mégis gyakran marad egyedül. Magas növése miatt is kevésbé talál párt. Andrissal azért hoztam össze, mert Andris a legkisebb gyerekünk és Évi fejével magasabb a többinél. Mindkettőjüknek sugalltam az élményt, hogy a magasság nem baj, és a kicsiség sem.

HK: Andrisnak eddig nem volt párja, és csak úgy nézelődött. Összekapcsolja őket, párszor átbújik a kapujuk alatt oda-vissza.

A kapujukat összeraktam, két kéz a magasban, Évi lefelé, Andris föl, s a kapu remek lett. Bújtam alatta ide-oda, hogy bizonyítsam: remek a kapu. Mozdulataik frissüléséből, társuk fellazult könnyedségéből, kezeik biztonságos kapcsolódásából láttam, hogy egymásban támaszt találtak, odébbállhatok.

HK: Aztán elmegy más társaságot is megsejlelni, illetve körbe táncolni, most Gergőt és a nagynénjét. Gergő ott ücsörög a nagynéni mellett, és most Petrával sem kapcsolódik, mert a mai napon Petra Orsival állt párba, és pillanatnyilag úgy látszik, hogy Gergővel nem törődik.

Gergő magányos, magányos. Se apja, se testvére, s az édesanyja a nagy szeretetével és szüntelen irányításával bénítja. Gergő gyönyörű őzike szemeiben a szomorúság lakik, még táncai közben is. Hihetetlenül tehetséges. Zenei mozgásain elámultan gyönyörködünk, külföldi vendégeink csapatostul bámulják és leveleikben emlegetik.

HK: Az egész társaság kiabál, mert megint mindenkinek szólója van. Érdekes módon most Kálmánt kézen fogva látom Beával.

Számomra nem meglepő, ismerem Kálmán nagylelkűségét, Bea itt vendég, és szüksége van társra. Ebben a nagy nyüzsgésben egyedül maradt volna. Kálmánnak van ilyenre gondja.

HK: Petra és B. Orsi szólózik. Mind a kettő a hasán fekszik, behajlítja a térdét és a két láb ér össze az első csembaló-hangokra. Mikor a csembaló hozza a témát,

akkor időnként meg-megérinti, hol Orsi Petrának a lábát, hol fordítva. Az első csemlalótéma lezárásánál egyszer csak hanyatt fordulnak, illetve féloldalt, de úgy, hogy majdnem hanyatt vannak és egészen intenzív rugdosásba kezdenek. Az intenzívebb hangszúlyokat Orsi adja, Petra követi.

Kislányaim, ez nagyon szép volt. Menjete Petra anyukájához simogatásra mind a ketten, mert Orsi mamája még nincs itt. Ha megjön, ő hozzá is menjete majd pusziért.

HK: Odamennek, Petra anyja magához öleli mindegyiket.

Jóska segítségével most lerakjuk a rajzos eszközöket és utána még tovább szólózhattok. Ugye azt mondtam az előbb, hogy fél szemmel a karmesterre nézünk? Lehet úgy is látni a karmestert, hogy félig háttal vagy neki. Engedjete meg, hogy gratuláljak azoknak, akik rögtön észrevették, hogy valamit szeretnék.

Gratulálok, hogy sikerült figyelnie. A figyelem nem kényszer, nem muszáj-feladat, hanem gyönyörű eredmény, a lélek eredménye.

Köszönöm szépen a segítséget. Egy kicsit nehéz most először még megszoknunk, hogy sokan vagyunk, meg sűrűn kell rakni a sok táblát, de most már ezt is megtanuljuk és mindig ügyesebbek leszünk.

Eddig a magyarázó szöveg, az értelmükre hatva. Ez azonban csak az értelem egyik oldala, most jön a másik.

Kérem, hogy maradjunk együtt, egészen közel egymáshoz, fogjuk meg egymás kezét, és hallgassuk meg még egyszer a zenét. Közben Jóskával az anyukák és apukák kirakják, ami szükséges. Megköszönjük nekik a segítségüket. Mi most a zenével maradunk.

HK: Mindenki megfogja valakinek a kezét és úgy hallgatják meg együtt a zenét. Klári közben simogatja a zenére a közelében ülőket, és nézi őket nagyon intenzíven, körbe mindenkit, egyenként, azt is, aki nem fér oda a kezéhez.

Ez lelki összeszedettségéből fakadó erő, régi gyerekeim mindig fogadják, mert tapasztalataikból ismerik.

Próbáljuk meg, hogy egy zene alatt, ami rövid, megtaláljuk mindnyájan egymás szemét. Valahogy úgy tudjunk körbe nézni, hogy mindenkivel találkozunk. Én a zene alatt majdnem mindenkinek a szemével találkoztam.

A „majdnem” egy kis figyelmeztetés, mert volt, akivel nem, noha csöndben voltak és egymás kezét fogták. A csönd és mozdulatlanág azonban nem mindig figyelem, lehet passzivitás is. A szemekből látható, hogy milyen magasságig kapaszkodtak.

Most simogassátok a zenével az ujjaitokat, úgy nézzétek körbe egymást.

A kézfogás felnőtt, de félre is vihet, ha közönyös, vagy figyelmetlen a partner. Látam, hogy van, aki nem szívesen fogja a szomszédja kezét. Ezért az egyéni figyelemre kapcsoltam át, mert az ujjaink dörzsölgetése-simogatása tapasztalataim szerint segíti a koncentrációt. Innen aztán magasabb szintre emelkedünk: nézzük egymás szemét. Nemcsak egy partnerét, mint egyébkor, hanem körbe mindenkiét, igazán nagy feladat.

HK: Most intenzív zenére figyelést is látok. De Réka csak ül, nem csinál semmit, ugyanígy R. Dani. Bendegúz aranyosan simítja és dörzsöli a két tenyerét és néz körbe mindenkire. Andris, Petra, Adél, Kamilla és S. Balázs pedig már a zenére nézelődik körbe-körbe. Bea, Márti, Luca és Borsóka is. Borsó és Luca külön szemjártékot játszanak egymással.

Két testvér, szoros barátságban és összetartásban, pedig igencsak ellentétes karakterűek. Kreativitásuk anyai örökség és állandó inspiráció eredménye, Luca lobogva, Borsi csendes parázsban hordozza. Szemtáncuk páratlanul szép, érdekes, intenzív és zenei volt.

Kinek a szemével találkozottatok?

HK: Kezdek mondani, hogy ki kinek a szemével találkozott. Balázs mindenkiével körbe nézett.

Nézzétek a felnőtteket, akik itt ülnek, most a szemeket keressétek a teremben. Közben a kezetek játszhat, de a szemeket mindenhol legyen és keressen.

Megfigyeltem, hogy az iskoláskorú gyerekek zöme nem néz a felnőttekre. Kézfogásnál, bemutatkozásnál sem. A tekintet-kapcsolatot is tanítanunk kell.

HK: A legmuzikálisabb szeme most S. Balásznak van. Odamegy a lányokhoz, és odadugja a fejét, egészen különleges, ahogy a csembaló trilláira föl-leviszi a szemgolyóját hirtelen és meg is forgatja a szemét. Aztán mikor szekvenciák vannak együtt a zenekarral, akkor körbepásztazza a termet, és mindenkinek megkeresi a szemét, megpróbál belenézni. Klári Rékára néz, és próbál zenére pislogni rá, szemkontaktust kialakítani vele, de nehéz, mert Réka teljesen üveg szemekkel néz, nem akar bekapcsolódni ebbe a szemtáncba.

Elveszítette a bátyját, mert Dömét egy esztendőre külföldre küldték, és Réka nagyon magányos lett. Nálunk sem keres barátokat, egyedül hordozza a bánatát. Kezdetől láttam, hogy szem-kapcsolat nem kell neki, a sok ember sem. Gondoltam, talán kettesben velem oldódik, de nem válaszolt a szemével, zárva maradt. Szeretethiánya van. Talán, a szülők sem adják neki azt a hőfokú érzelmet, amit igényelne. Szerencsére a festés vigasztalja, Jóska-hoz ragaszkodik és nagyon szépeket alkot.

HK: Most eltakarják a szemüket és úgy várják az első hangot. Most már Réka is bekapcsolódott a zenélésbe, pislog a zenére, és Bea szemébe néz, a csembaló ritmusára nyitják és csukják a szemüket. Gergő itt ül mellettem teljesen egyedül, elfordulva a fejével a csoporttól, a nagynénjét nézi és neki táncol a szemével és szempillájával, gyönyörűen. Csupa zene.

Most keressetek magatoknak egy felnőttnek a nadrágját, blúzát vagy szoknyáját és arra rajzoljátok rá a zenét.

A kapcsolatkeresés egy mókás új módja, teli voltunk vendégekkel, szeretem, ha közelből érik őket. De a rajzolás azt is jelenti, hogy vizuális jelzésbe tesszük át a hangokat, azaz a kotta felé indulunk. A saját jelzés persze egyéni, az egyezményes kottajelzést nem pótolja, de előkészíti, megerősíti, új oldalról közelíti.

HK: Egy japán vendégnek nadrág szoknyája van. Klári odamegy Viktorral és Rékával. Dani sem akar magától sehova menni, úgyhogy Klári odacsalsa őt is, hogy segítsen a japán kislány szoknyájára rajzolnia Haydn zenét. A japán kislány élvezi, nagyon mosolyog. A gyerekeink zöme pedig ott tolong Éva szoknyájánál (Borsi és Luca anyja), meg Bendegúz papájának a nadrágjánál.

Természetesen oda mennek, ahol a legmelegebb a fogadtatás. Mert a vendégek, sőt még a szülők közt is akad, aki legalábbis furcsának találja, hogy a derekára Haydn zenét rajzoljanak.

HK: Most az a következő variáció, hogy mindenki keressen magának egy hátat és a hátakra rajzolják rá a zenét.

A hát teli van érző idegekkel. A felnőttek nagyon finom ajándékot kaptak a hátukra.

HK: Orsi hangosan nevet, bohóckodik. Elindul a zene. Bea a japán kislánnyal maradt, Rékát sikerült Klárinak rávennie arra, hogy Ágival, Márk mamájával jöjjön össze, annak nagyon jó lezser a pulóvere, és kedvesen mosolyog, örül Rékának.

Márk, Ági fia már szabadon válogat a külföldi vendégekben, kinézte magának a legmagasabb szakállasat, annak a hátán zongorázik, nem szorul anyai gyámolításra.

HK: Réka a zenére kezdi rángatni, először jobbra-balra, aztán Klári odamegy és megmutatja neki, hogy Ági haját is lehet borzolni, mert szép, leomló, hosszú haja van. Nagyszerűen csinálják, csupa zeneiség ez a hajborzolás.

A haj nagyszerű anyag. Az én hajamat is nagyon kedvelték, főleg amíg hosszú volt. Egész nekikeseredtek, amikor levágattam. De Ági szép is, a haja szőke, repülő selyem, az arca is esztétikai élmény, az élő, ragyogó szemével. Rékát elbűvölte, hogy ilyen esztétikai minőséggel foglalkozhat és az még örül is neki.

HK: Viktor és T. Dani együtt nevetgélnek, és nem figyelnek a többire, pedig ott ülnek a közelben, és mindenkinek nagyon tetszik ez a hátra rajzolás, és mindenki lelkesen csinálja, gyönyörűen figyel, csak Viktor és Dani egyáltalán nem.

Viktornak újabban gondjai támadtak a tanulással, az iskolában nem olyan kiváló, mint eddig, fáradt és nehezeze esik a figyelem. Ideiglenes dolog, előfordul. T. Dani a legkisebbek közül való, ő büszke és boldog, hogy a nagyfiú Viktorral hancúrozhat.

HK: Klári a hosszú zenefigyelés után most nagy bukfencezést kezdeményez, ő is bukfencezik egy nagyot, sőt még egyet, nagy ovációval tapsolják, hogy bukfencezett egyet oda, egyet vissza és most nyúzzák, hogy hátra is bukfencezzen, de erre nem vállalkozik, úgy hogy ezt S. Balázs csinálja. Mutatja Klári, hogy jó magasra is lehet ugrálni, fel a plafonig. Szökdelnek magasra, mint a gumilabdák, két lábon, féllábon, körbe-körbe, nagy a lihegés. Aztán Klári összegyűjti őket. Külön Márknak egy gratuláció, mert elsőnek idejött.

A bukfencezés, a magasra ugrálás nagy, szabad lazítás volt a sűrű figyelem után. De ilyenkor könnyen kiszabadulnának a tanító kezéből, szétgurulnának, mint a vízcseppek, megfoghatatlanul. Ezért jó az erőket egybemarkolni és nagyon határozottan jelezni a következő új tevékenység kezdőpontját. Márk elsőnek ért vissza, gratulálok. A régiek nem késnek sokat, hiszen a gyerekeink zöme évek óta velem van, ismernek, megbecsülnek és nem akarnak megbántani.

Én nagyon türelmesen várok akár holnap reggelig. De azért előbb-utóbb gyertek ide egy kicsit, mert Jósának fontos mondanivalója van. Adélt, Bendegúzt és Danikát is ide kérem, mert Jóska itt fog beszélni hozzátok. És az előbb, egészen biztos, hogy neki is küldtetek a szemetekkel Haydn zenét.

A három jóbarát buzog a nyári együttlét emlékeitől, boldogok együtt, nagyon jó ezt látni. Ha egész napunk lehetne, világért sem szakítanám félbe a vidámkodásukat. De a két rövid órába így annyi mindennek kell belefértie. Most Jóska beszél. Nem engedhetem, hogy más hangok bezajongják az ő mondandóját.

HK: Letelepednek, de még mindig nagy a nyüzsgés-mozgás, mert olyan sokan vannak, nem találnak helyet, táblát, papírt, ecsetet, mindenfélét keresnek és kérdeznak.

Igen nehéz a festést megszerveznünk, padlószőnyeges teremben, nylonra rakjuk a táblákat, eszközöket, vizet messziről hordunk be. A régiek megszokták, segítenek és nagyon vigyáznak, de a kicsikkel sok gondunk támadt. A legjobb szándék mellett is szétömlik a víz, a festék. Mindenki igyekszik, de vágyódással gondolok az eszközökkel felszerelt, praktikus „art-room”-okra, amelyekkel sok-sok külföldi iskolában, óvodában találkoztam.

HK: Jóska végre szóhoz jut, valamennyien elcsitultak.

Jóska: Ma meglepetésül egy verset hoztam nektek, meghallgatjuk behunyt szemmel, sötétben. Amit a vershez és a zenéhez magatokban láttok, elképzelték, azt rajzolhatjátok és majd festhetitek is később. Nem baj, ha nem értitek teljesen a verset. A fontos, hogy megérezzétek a gondolatot, és azt rajzoljátok, amit szeretnétek.

Ne a verset rajzoljátok, hanem azt, ami a versről, vagy a zenéről eszetekbe jut. Bármit. Ahogy szoktuk. Ugye Jóska?

Jóska: Igen, ahogy szoktuk. A vers most újdonság. De ne féljetez tőle.

HK: A magnóban megszólal Latinovits Zoltán hangja, József Attila Istenem című versét mondja el. Amikor megszólalt az első szó, teljes, néma csend lett, figyelemmel hallgatták, valóságos áhítattal.

A vers magnóról Jóska elgondolása volt, az ő választása. Nemcsak a rajzoláshoz adott inspirációt, hanem lelki támaszt kaptunk belőle ezen a nehéz napunkon. Semmi gondot nem okozott a megértése, a kicsik sem kérdezősködtek, a vers olyan gyönyörű és Latinovits olyan ihletett előadásban mondja, hogy mindenki átszellemült tőle, magasabbra emelkedett.

József Attila: Istenem

Dolgaim elől rejtegetlek,
Istenem, én nagyon szeretlek.
Ha rikkancs volna mesterséged,
Segítenék kiabálni néked.
Hogyha meg szántóvető lennél,
Segítenék akkor is mindennél.
A lovaidat is szeretném,
És szépen, okosan vezetném.
Vagy inkább ekeszarvat fogva
Szántanék én is a nyomodba.
A szikre figyelnék, hogy ottan
A vasat még mélyebbre nyomjam.
Ha csósz volnál, hogy óvd a sarjat,
Én zavarnám a fele varjat,
S bármi efféle volna munkád,
Velem azt soha meg nem unnád.
Ha nevetnél, én is örülnék,
Vacsora után melléd ülnék,
Pipámat egy kicsit elkérném,
S én hosszan, mindent elbeszélnek.

HK: Rajzolnak mind, nagyon buzgón. Luca és Kamilla szólót kér, ők még táncolni akarnak.

Az ábrázolásra sosem elég egy óra és a táncolásra sem. A kettő együtt két óránkban sem fér el. Kompromisszumot próbálunk, az első óra a zenei mozgásé, az éneklésé, a felhangolásé, a második az ábrázolásé és a végén a búcsúé. De a gyerekek sok szólótáncot szeretnének, ezért a festés alatt is táncolhat szólót, aki kér. A zene úgyis szól a festéshez is, beszélgetés nincs a zene idején. Amikor a beszélgetésre sor kerül, a zenét lezárjuk. Mindez persze intenzív irányítást igényel, szervezést és teljes figyelmű készenlétet. Megalkuvással is

jár, jobb volna bizony teljes napot együtt eltölteni, énekkel, tánccal, történetekkel, beszélgetéssel, ábrázolással, amelyben helyet kapna a festésen és rajzon kívül sok más ábrázolási technika és időnként diavetítés, képek, művészeti könyvek nézegetése is. Szép álom.

Kamilla és Luca egymással szemben ülnek, hosszú, kinyújtott lábakkal és a talpukat összetapasztják. Az első csembaló-hangokra hanyatt fekszenek, s elkezdik egymás lábát keresztül fonni, finoman rugdosni. Luca az, akinek a csembaló-trillák megjelennek a felső testében, időnként megrázza a haját és a vállát is föl-fölemelgeti a földről. Most, ahogy jönnek a témák a csembalóban, és egy dallamív lezár, az alatt egymás lábát összefonják, behajlított lábukat próbálják olyan kanyarokba tenni, hogy amíg a téma megy a csembalón, addig állandóan keresztül-kasul mennek egymás lábszárán. Abban a pillanatban, amikor lezár a téma, megállnak egy pillanatra, összetapad a talpuk, és a kacskaringózás abbamarad.

Hogyan értettétek meg egymást, hiszen amikor fekiúdtetek, nem is láttátok egymást?

Luca: Ez úgy volt, hogy megfogluk egymás lábát és akkor tudtuk, hogy mit kell csinálni.

Mindig azon csodálkozom, hogy a gyerekeim milyen változatosan közlik egymással az ötleteiket, gondolataikat. Jó volna belátni a kis fejükbe, például megnézni, hogyan találták ki ezt a láb-üzenetet? Milyen szegényes ehhez képest a mi felnőtt kommunikációnk, a szavakra és néhány obligát gesztusra szorítkozva.

Bendegúz és Adél táncol most. Bendegúz törökülésben várja az első hangot és nagyon figyel Dávidra, aki a magnót kezeli. Az első hangra Bendegúz elindul, oda-megy, valamit súg Adélnek, azt hiszem, azt, hogy várja meg. Állandó mozgásban vannak, Adél megy, megy elszántan, a zene, a csembaló ritmusára. Bendegúz alig győzi utolérni, elébe kerül, egy picikét előről átöleli, megfogja az alsó karját a négykézláb álló Adélnek, próbálja rávenni a megállásra. Adél a csembaló ritmusára rugdalózik és toporog egyhelyben, mialatt Bendegúz leállítja. Vidám kergetőzés, majd hirtelen megtorpanás a vége.

Meséljétek el a történetét.

Adél: Én kutya voltam, Bendegúz meg a gazdám.

Bendegúz: Adél mindig el akart szökni.

Te meg etetted közben, ugye? És a végén veled maradt, vagy elszökött?

Bendegúz: Elszökött, de aztán utolértem.

Gondolom, ez nem véletlen. Bendegúz mindenáron el akarta érni rajongva szeretett Adélját. El is érte.

Orsi szólózik. Egészen picire összekuporodva, a fejét is berakva a két karja közé, meg-megremeg a teste, a két karja, a háta, az első csembaló-hangra szép lassan feltérdel, majd mire a zenekari tutti megérkezik, körülnéz, mintha valami álomból ébredt volna. Pislog és nagyon tétovázva indul el. Még mindig csodálkozva nézi a két kezét és lábát. A hangsúlyváltozáshoz szökell egyet, a témalezárásnál áll meg. Aztán egyszer csak, amikor jön a zenekari tutti, megszűnik a tétovaság a mozdulatában, abban a pillanatban egy szikra kipattan a szeméből, egy nagy repülést csinál és a repülés végén egyszer csak leborul a földre. Csodálatos Haydn repülés volt.

Orsi magára talált. Ezek a legnagyobb percek. Katarzis élményben részesültünk. Megrendültem, szólni sem tudtam, de nem is kellett szólnom, Orsival úgy fogtuk egymást. Nincs magyarázatom arra, miért történik ilyen átváltozás éppen akkor, éppen vele, éppen

erre a zenére. Elég tudnom, hogy megtörténik olykor és remélem, mással is, amikor a legnagyobb a szükség.

Orsi története: Én dió voltam először és egy jó tündér elvarázsolt, adott egy alkalmat nekem. Azt az alkalmat adta, hogy egyszer már tulipán lehetek. Egyszerre a dióból tulipán lett, és nem tudtam, hogy mi történik körülöttem. Megnéztem mindenemet, és egyszer csak eszembe jutott, hogy mit csinált velem a jó tündér. Rájöttem, hogy tulipán vagyok. Ki akartam használni az alkalmat és elkezdtem táncolni. A varázslás csak egy óráig tartott. Már nagyon belejöttem, de egyszer csak megint visszaváltoztam dióvá.

Jobb volt diónak?

Orsi: Nem, jobb volt virágnak, tulipán voltam. Utána nagyon szomorú lettem.

Miért lettél szomorú?

Orsi: Mert nagyon jó volt tulipánnak, sok virággal ismerkedhettem meg.

Aztán mint diónak?

Orsi: Hát annak unalmas volt, mert az emberek mindig fölszedtek és megettek.

Téged is megettek?

Orsi: Igen.

És akkor miért változtál vissza dióvá mégis?

Orsi: Mert a jó tündér így akarta. Mert ha a dió az dió, akkor most már diónak kell lennie.

L. Balázs elmeséli a rajzát: „Itt az Isten csősz. Az Isten a csősz, itt segít neki a mesélő és itt vannak a varjúk. Itt a háza az Istennek, itt van a malac-ól és itt van a ló-istálló. Mikor az Isten nevet, akkor a mesélő nevet és pipázik.

Mutasd meg, hol pipázik?

Balázs: Itt pipázik és nevet. Itt még volt cserepük, de aztán elfogyott és azért tovább már szalmával, náddal csinálták.

Balázsék nagy erőfeszítéssel, hosszú éveken át építették a házukat. A kisfiú részese lehetett a gondoknak, az „elfogyott a cserep” talán igazi emlék. De a szalma. a nádtető mesebeli, a költészet inspirálhatta. Gyönyörű a képén a nevető Isten és a boldogan pipázó mesélő.

Csipkefa bimbója

Inspiráció a zene befogadására mozgással

Április 24-én régi óramondást találtam. Kilenc esztendeig bujkált leíratlanul, de nem csoda. A dobozán mindenféle zene-címek sorakoznak, a kazettán meg semmi.

Talált öröm, születésnap ajándék, szeretettel bogozgatom. Így kezdődik:

No, most gyertek vissza a hangyafészekbe az öreg hangyátokhoz!

HK: A gyerekek nagy nyüzsgéssel visszamásznak Klárihoz, mindenfelől a szobából, a székek alól is.

Az óra közepe táján járhatunk, hisz a gyerekek már visszajönnek öreg hangyájukhoz. A hangyaboly pici koromtól megbúvölt, félttem is, csíptek és mászkáltak, szélesebben kiismerhetelen céllal, örök idegenként. Fekete István „néma népnek” nevezi őket. Boldogan hozom óráimra a gyerek-élményeimet. A kis Klári félt valaha, de az öreg hangya bugyborékol és hintázik a hangyafészek emlékezés-vízein.

HK: Klári azt szeretné, ha olyan különös hangyatojásokká változnának, akik egy kicsit gurulnak, egy kicsit pörögnek.

A gurulásból és pörgésből már sokféle mozgás kerekedhet, szabaduljunk a sémáktól.

Ti találjátok ki, mikor pörögtök, és mikor gurultok, énekelek nektek.

HK: Klári mindenféle dallamokat improvizál, mindenféle hangmagasságon és tempóban, kitalált hangzókön és szótagokon. Felélénkülnek, pörögnek és gurulnak. Van, aki az éneklésre is figyel.

Szeretek trillázni és hangokkal bohóckodni. Egy kis improvizáció is: ne hagyj elveszni a magad hangjait a felnőttek beszédének, énekének utánzása idején. A hottentotta bébi is hangoztatja valamennyi beszéd hangzóit, az olasz és a norvég is, csak később felejt el, amikor a maga nyelvét utánogtatja. Arra gondolok, hogy ősi örökségünk örök kapocs: csak nem közösíthetjük ki embercsaládunkból a hottentotta bébit?

HK: Keringélnek és gurulnak, nagy nevetések közt, ha egymásba ütköznek Klári trillázik. Érdekes, nem verekednek össze.

Nem bánthatják és nem is zavarhatják egymást. Zeneszigetünk egyetlen szabályát most tanulják, frissiben. De még csak rövid ideje, heti egyetlen délután, egyetlen órában. Milyen törmelék időcske a hosszú napok többi óráihoz, ahol bánthatják és zavarhatják egymást, bántják és zavarják is. Az a MÁS, amit tanítanék, még hosszú ideig személyes befolyásom erején áll, vagy billen. Őt esztendő alatt lesz önálló meggyőződésükké, talán kettő, három alatt kondicionált reflexükké. Trillázom, ha ütköznek. Minden, ami mókához és hanghoz köthető, jobb eséllyel indul.

HK: Most azt játsszák, hogy rügyet növelnek. Összekucorodnak, Klári bemutat egy pár összegömbölyödést, a karjai hol itt, hol ott, most még a lábait is majd nem a nyaka köré tekeri.

Ha nem akarod, hogy utánozzanak, mindig többfélét mutass be, annyit, hogy ne lehessen pontosan megjegyezni. Így az elvet szűrjük le, a lehetőségekhez kapnak inspirációt.

Láttatok tavasszal kibújóban rügyeket, ugye? A puha kis levelek egymáson szorongnak, rásimulnak egymás hátára, csak később merik megmutatni az arcukat.

HK: Ez Borinak szólhatott, aki az anyja ölében kuporog még mindig, el nem moccan onnan.

Nem szégyen az, ha rejtőzünk, amíg nem vagyunk biztonságban. Hány felnőttel megesik! Éppen egy négyévestől várunk arcmutató bátorságot?

HK: Klári a Csipkefa bimbóját kezdi énekelni, szöveggel, majd dúdolja, züm-mögi, nagyon sokszor. Mint valami varázsoló ének, úgy hangzik. A kezeivel, arcával mutatja, hogy a rügyek kezdjenek kibontakozni. Kezdenek is a bátrabbak.

Őseim, az ázsiai sámánok, igricek, varázsmondók tudták ezt. Tudományuk rég feledésbe merült. A lelkemből mégis ezek a források buzoghatnak, boldogan ringatózom énekeim apró hullámain és elhiszem, hogy a rügy kibomlik, ha nekivaló dalra bukkanok.

HK: Kálmán átszellemülten nézi Klárit, ujjaival és karjaival lassan kezd felemelkedni. Amikor már egészen fölemelkedett, nagyon lassan körbefordul és nézi magát.

Akinek már ének is van a rügyecskéjén, ahhoz odamegyek simogatóba.

HK: Erre mindenfelé énekelni kezdenek, a szülők is. Klári lassan sétál oda mindenkihez és megsimítja a hajukat, kezüket, hátukat, közben folyton énekel. Tomi bekiabál, türelmetlen, hogy Klári még nem ért oda. „Klári néni, nekem bimbóm van, én vagyok a csipkefa bimbója!” Klári féltérdre ereszkedik előtte, úgy csodálja.

Gyerekek, el tudtok rejteni úgy mozgást, hogy senki se lássa? Ki próbálja meg?

HK: Ági megpróbálja. Mind körülülük és bámulják.

A belső mozgásból születik a zene. A hang megzendül, a test vele zeng. Azt hiszem, a rügyben is lehet zenei hang, a bimbó szirmait is dallamok ölelik szorosra, a csipkefáét is dallamok bontogatják, rida-rida bom-bom-bom, míg végül kihajlik az útra, arra megy Jánoska, szakajt egyet róla. Nem magának! Van valahol egy Juliskája.

Izlandi gejzír

Inspiráció a zene befogadására személyes természetélménnyel

1989. április 20. Rezedák.

Vivaldi: E-dúr hegedűverseny III. tétel

Izlandon egy gyönyörű napomon elmehettem a fővárosból a gejzírekhez. Mindenfelé a mezőn forró víz bugyborékol fel. Néhol csak kicsike forrás, alig ért a kavics magasságáig, másutt magasabbra szökött egy jegenyefánál is. Felbuzogott, mind följebb, mind följebb, elérte a maga magását, amennyire ő juthat, aztán alábbhagyott, lejjebb, még lejjebb, és elcsöndesedett. A mélyben újból felkészült, erőt gyűjtött. Néztem, néztem, magamban én is gejzír lettem. Lehetek gejzírek, varázsolhattok magatokból akármit, ahogy Vivaldi segít nektek.

Márkus (hatéves): Én kutya voltam és ágyba akartam feküdni pihenni, de az anyukám meg az apukám nem tanított meg arra, hogy párnára kell feküdni, meg takaróra, és én a vízesésre feküdtem.

De szép! Milyen volt?

Márkus: Ugyanolyan, mint a Balatonban, csak egy kicsit csikizőbb.

B. Péter (hétéves): Először jégcsap voltam, azután meg áttört rajtam a víz, a forró víz. Mindig vékonyabb lettem. De azért ragyogtam, mert rám sütt a nap. Édes jégcsap voltam.

Hogy érted ezt?

Péter: Ha megnyaltak az állatok meg a bogarak, érezték, hogy édes vagyok. Csettintettek a nyelvükkel, így.

Aztán?

Péter: Mindig jobban fogytam, és a zene végére kő lett belőlem.

Milyen kő?

Péter: Finom kő, sima, nem recés. Nem kopogtam, csak csöndben voltam.

Lőrinc (hétéves): Én kicsi madár voltam, repülni tudtam, de még nem egyensúlyoztam. Találtam a földön egy ilyen egyensúlyozót. Amikor ebbe a kezembe tettem, akkor erre ment a súly, amikor a másikba, akkor arra. Így egyensúlyoztam. Mert a zene is így fölment egy kicsit, meg visszament.

Hogy érezted ezt?

Lőrinc: A dal a hegedűvel felment, meg visszament, mindig visszatalált.

Hova?

Lőrinc: A helyére, ahova való. Ezért nem esett le. Egyensúlyozott.

Áron: A zene puha volt.

Milyen puha?

Áron: Mint a hó. És ahol szünet volt, ott a gőztől csepegtek le a vízcseppek. Ahol puha volt, ott lyukat csepegtek.

Peti: Párolgott?

Áron: Nem. Csak puha hó volt és lyukacsos.

M. Peti: Én voltam a vízbogár, akit örökké kergettek a gonosz poloskák, akiknek volt kengázuk, meg mérgük. És örökké rámfújták a mérget, de attól még nem döglöttem meg, mert mindig odasiettem a vízéshez, mikor rámfújták a mérget, ittam belőle és az olyan jóízű volt, hogy elment gyorsan tőle a méreg.

Miből ittál?

Peti: Belőled, mert nálad olyan vékony volt a jég, hogy lehetett enni is ott, meg inni is ott, mert te voltál a világ legtisztább vize.

Milyen az a világ legtisztább vize?

Peti: Olyan, hogy iszod, és azt soha semmi se tudja beszennyezni.

Hol voltam én?

Peti: Nagyon-nagyon mélyen, ahova már nem megy be a kengáz se. Azért választottalak téged.

És mi történt, amikor ittál?

Peti: Akkor hirtelen éreztem az egész testemben olyan szűrő-búró érzést, és meggyógyultam. Olyan is volt, hogy az orromba fújták a kengázt, amikor lélegeztem, és alig bírtam odaúszni. Akkor leborultam, emlékszel?

Igen, emlékszem.

Peti: Majdnem szitává lőttek, mert rakétával is lőttek és a testem így hullámolva ment át a jégen, hogy megkapja azt a finom energiát.

Milyen volt az a finom energia?

Peti: Olyan, mint a világ legfinomabb vize, mert az a legfinomabb energia.

Bach János Sebestyén

„Nicht Bach, Meer sollte er heissen“

1989. január 10. Teljes Szekfűk

J. S. Bach: II. F-dúr Brandenburgi concerto III. tétele BWV 1047

Kőrösfői templom előtt háromágú diófa
nőtt,

Sej, haj, három ága, hat levele,

Luca a szeretőm neve

Sorra éneklek a gyerekek nevét, és mindegyiknek a szeme köré simítom.

Bachunk is van, János, Sebestyén a szeretőnk neve. Beethoven azt mondta: „Nem patknak, tengernek kellett volna nevezni őt.”

Évi énekli: Tenger a szeretőm neve.

Merüljünk meg benne.

Elcsöndesedve hallgatják a zenét. Másodszorra már sokan táncolnak, Andi, Luca, Borsi és Kamilla négyesben szaladgálnak és mutogatnak egymásnak. Huszonkét gyerek, számtalan változattal közénk pottyantva, hogy felmérhessük: a végtelen változatok Isten ajándékaként velünk érkeznek, és a concertók értünk születtek.

Andi: Egyetlen nagy virág voltunk, közösen. Luca volt a porzója és a közepe. Kezdtünk már szétnyílni. Kicsit elhervadtunk, de aztán rendbejöttünk. A zene végére összecsucódtunk.

Milyen volt a zene vége, Andi? Emlékszel?

Andi: Olyasmi, mintha valaki fut, fut, és a végén kifárad, és akkor szépen megáll.

Borsi: Szerintem nemcsak a virágnak a szirma voltunk, hanem a virágnak a földje is, meg cserép is. Jött a szél, és szétfújta, mi próbáltunk egymásba kapaszkodni, visszahúzni egymást. Amikor kibújt a nap, akkor a virág kinyílt. A végére összehúzódott, amikor vége lett a zenének.

Luca, voltak-e olyan helyek a zenében, amikor úgy érezted, hogy most a virág szétnyílik vagy összehúzódik? A zene segített-e?

Luca: Igen, a dallamokkal.

Milyen dallamokkal?

Luca: Amilyen az a dallam. Fölfelé megy, vagy ugrál, vagy lépked.

Andi: Vagy hogy hangszereken jön, fényesen, vagy tompán.

Balázs: Trrrrombitán.

Kamilla: Én voltam a cserép, a többiek a virág. Először csak kicsi virágot tettek belém, mert még kicsi voltam, de aztán én is nagyobbra nőttem. Egyszer szétestem és eldőltem. Amikor szétesve megtaláltak, akkor összeragasztottak.

Kik?

Kamilla: A virágok.

Kamilla, volt-e a zenében olyan hely, ahol érezted, hogy most a cserép szétesik, és neked el kell dőlnöd?

Kamilla: Persze, az benne volt.

Milyen érzés cserépnek lenni?

Kamilla: Attól függ, hogy szép virág van-e bennem.

Ha csúnya virág lenne benned?

Kamilla: Akkor keményebb lennék.

Viktor, L. Balázs, Kálmán és R. Dani története:

Viktor: Először patak voltunk, ami utána nagy folyóvá vált, és a végén a tengerbe ömlöttünk. Közben gomolyogtunk, szikláknak mentünk és cseppekben hullottunk vissza a folyóba. Nem mi voltunk az egész víz, hanem csak kis cseppjei a víznek.

Hogy érted?

Viktor: Mi is víz voltunk, de körülöttünk volt azért még sok víz, nem mi voltunk a teljes víz, hanem mögöttünk és előttünk is voltak.

És hogyan fröccsentetek?

Viktor: Nekimentünk a sziklának nagy sebességgel és úgy fröccsentünk. Olyanok voltunk, mint a víznek egy színezett része. Fölül barnább, lejjebb zöld.

Mitől lett színes a víz?

Viktor: A nap rásütött.

Balázs: Voltak szigetek is, és ott külön kellett válnunk.

Honnan tudod, hogy mikor legyen sziget?

Balázs: A zenéből.

Balázs, mi voltál akkor, amikor olyan puhán gurultál végig az egész szobán?

Balázs: Hullám.

Milyen volt hullámnak?

Balázs: Hideg volt a víz, és kicsit elsédültem.

Kálmán, te mi voltál?

Kálmán: Vízcsepp.

Dani, te?

Dani: Belém jött a víz. Vagyis a zene.

Megmutatnád, hogyan?

Dani: Így, bemegy a vállamon, és onnan tovább megy.

Hova?

Dani: A nyakamhoz.

És ott megáll?

Dani: Megáll és ott marad.

Mikor marad ott?

Dani: Akármikor.

Úgy érted, hogy amikor a zene megáll?

Dani: Nem, hanem zene közben is.

És valahonnan máshonnan megint elindul?

Dani: Igen. Mintha egy fekete lyuk lenne, és a zene átesne valahova, belül.

És amikor befejeződik a zene?

Dani: A szívembe megy, ott megmarad.

Hogy van az, hogy megmarad?

Dani: Nem felejttem el, hanem tovább is emlékezni fogok rá.

Meddig?

Dani: Hazafelé még ott van, aztán lassan eloszlik, másnapra eloszlik, de nem egészen.

Piroscsíkos rádió

1987. március 3. Harangvirágok

Mozart: Kis éji zene K. 525. I. tétel

Lőrinc egyfolytában beszél, beszél. Zene, nem zene, ő mondja a magáét. Csitítom, szemmel válaszolok, biccegetek, kezemmel magyarázok, hiába, egyetlen percet sem bír ki szó nélkül, Mozart nem neki írta a Kis éji zenét, elengedi a füle mellett. A verbális közlési vágy előnti ezt a gyereket, csak ki-kifelé minden mondandóját, minden ötletét, bugyborékol belőle a szó.

Nézzétek csak, megvarázsoljuk Lőrincet, hogy átváltozzon. Kinek van varázspálcája?

Péter: Nekem. Én mindig hordok magamnál.

Kérlek, segíts vele.

Péter méltóságos arccal Lőrinc mögé áll, és a képzeletbeli pálcával megérinti. Megint és megint. Háromszor.

Átváltoztál, Lőrinc?

Lőrinc: Igen, rádió lettem.

Milyen rádió?

Lőrinc: Piroscsikos.

Milyen hangok jönnek belőled?

Lőrinc: Mindenfélék, zenék, beszédek, hírek, amíg le nem zársz.

Lezárhatlak?

Lőrinc: Persze, itt a gomb a hasamon. Lezársz, kinyitsz, amikor akarsz.

Most kinyitlak, halljuk.

Lőrinc: Blablablauhumuhumcsililcsala.

Most lecsuklak, mert Mozart jön hozzánk, onnan, ni.

Lőrinc: Nemcsak onnan jön, itt benn szól.

És a hasára bök.

Denevértójas

Példák az agresszivitás leszerelésére

1987. január 22. Harangvirágok

Mozart: A-dúr klarinétverseny K. 622 II. tétel

Iszonyú lármások ma, havazott és csúszós odakinn és órákig zötykölődtek a buszon, villamoson. Peti elgáncsolja Robit, Marci üvöltve rohángál körbe és mindenkinek nekimegy. Ági dühösen ugrik a szeme közé és kiabál: „Nem látsz a szemedtől?”

Gergő bög, összeütköztek Lórrival. Lóri még jobban bög, a nagymamája vigasztalja. Lőrinc az asztal tetejére ugrik, ott egyensúlyoz. Miklós rémülten kapaszkodik az apja nyakkendőjébe, két kézzel. Márk Balázssal köröz a szobában, Juliska húzódik előlük a sarokba, Misi kezét fogja. Leülök a szoba közepén.

Az ujjaim jegesek, ki fogja meg? Jég, csupa jég az ujjam, mindegyik külön jégcsap, kérek melegítést, ki segít felmelegíteni? Bagoly anyó vagyok az éjszakában, ha nem segítetek, lefagy a lábam és nem tudok egeret fogni, élelmet vinni a fiaimnak. Éhen halnak.

Lassanként, szinte mondatonként gyűlnek körém, nagyon lassan és egyre halkabban beszélek. A kezem igazán hideg. Már minden ujjamat melegítik áldóan puha kis kezek. Susogok.

Melyik madárfélének nincs hangja?

Lóri: A denevérnek. A szárnyával hall.

Gergő: Nem, hanem a radarjával.

Még a zene előtt meghallgatnám, hogyan repülnek a denevérek.

Peti: Semmi hangjuk sincs.

A földre lapulok, úgy hallgatom.

Márk: Csöndes zene legyen.

Én is arra vágyom.

Márk magában kuksol egy fotel alatt, a fejét is behúzza. A második zene után odajön és titokzatosan jelenti: „Ósgyík vagyok.”

Mint valami óriási nehézkes állat csúszik hason. Elképesztően lassú mozdulataival a mozarti mondatokat követi, velük fordul, fejét a hangsúlyokkal emelgeti. Mindenki leáll, Márkot bámuljuk döbbenettel, ez nem a vékony csontú szőke kis táltos-fiúnk, egy félig földi, félig vízi állat mozog itt Mozarttal, behunyom a szemem, meg kinyitom, jól látok?

Márk, hol láttál te ósgyíkot?

Márk: Könyvben láttam, képen.

Gergő: Én denevér voltam. Sötétben repültem. Feleségem is volt.

Ki?

Gergő: Juliska.

Megnézzük.

Zenére repülnek ketten, hihetetlenül puha mozdulatokkal.

Gyertek, hasaljunk a szőnyegre, odatapasztjuk a füllünket és meghallgatjuk, van-e a lábuknak robaja? A zene végén megmondjátok.

Lóri: Nincs fészkük, csak úgy lógnak a padláson.

Peti: A toronyban.

Leszünk torony Misi apujával és Gergő anyujával. A zene végére hazarepülhettek.

Lőrinc: Reggelre. Mert éjjel repülnek.

Hallgassátok meg, a zenében mikor hajnalodik. Miklósék az erdő, az apujával, segít nektek bogarakat fogni.

Miklós öt centivel lazábbra engedi az apja karját és valamennyire elmosolyodik. Éppenhogy.

Marci: Éjjeli lepke vagyok.

Sötétszárnyú, pávaszemű, csöndes, látlak, Marci.

Márk: Denevértójasom van, három.

Ági: Hol? Mutasd!

Gergő: Nekünk is van, de már röpülnek.

Juliska: Nem tojás, hanem úgy születtek.

Márk: Az enyém tojás. Egész vékony. Mindjárt megszületik és mendegél.

Veszedelmes állat

Terápia és oknyomozás

1989. március 16. Rezedák
Beethoven: e-moll vonósnégyes Op. 59.
IV. tétel, részlet

Miklós: Én egy farkas voltam, elkaptam a malacot és megettem. Te voltál a malac, téged ettelek meg. Találtam egy nyuszt, amelyik egy kicsit sebesült volt és megettem. Először elszaladt, de elkaptam és megettem.

Szomorú vége volt?

Miklós: Nem, mert én nagyon örültem és jóllaktam.

Nem sajnáltad a malacot és a nyuszt, akiket megettél?

Miklós: Nem, mert én farkas voltam és éhes voltam.

Lőrinc: Én egy kismadár voltam, túl gyorsan repültem és mindenhova odaütöttem. Egyszer egy éles sziklába ütköztem és vérzett a hasam. Meglátott a farkas, én nem vettem észre, csak amikor már közel volt. Nem tudtam elmenekülni, mert ő gyorsabban futott. Mindenhova ütközgettem és utolért.

Miklós: Én nem tudtam, hogy ő madár. Azt hittem, hogy nyuszi. Azért ettem meg.

M. Peti: Nem bírtam itt maradni. Gondoltam, ha nem, nem. Én inkább kimegyek innen.

Miért Peti?

Peti: Egyszerűen nem találtam magamnak olyan jót, ami valahogy megtetszett volna nekem.

A zene nem tetszett?

Peti: A zene jó volt, de valahogy nem bírtam beilleszkedni. Nem passzolt. Elkeseredtem.

Én is elkeseredtem. Csak vadultatok és üvöltöztetek és kergetőztetek. Beethovent hoztam nektek, szívből választottam, otthon dédelgettem, táncoltam vele és ígérgettem neki, milyen jó lesz majd veletek, de semmi se lett. Meg se hallottátok. És akkor kitértam a két karomat, hogy tessék, üssetek. És ütöttetek.

Miklós: Mert én farkas voltam. Elkaptam a malacot.

Márkus: Én egy veszedelmes állat voltam. Vicsorítottam, így.

Lóri: Szeretek üvöltözni.

Ütni is?

Lóri: Rohangászni szeretek.

Lőrinc: Vértett a hasam, mindég nekiütöttem a sziklának.

Misi: Kiabáltál.

Lőrinc: Kergetett a farkas.

Beszéljen ma Beethoven, vagy menjen vissza a dobozába, ahonnan előhívtam?

M. Peti: Megpróbálhatom a zeneszemcséimmal, de csak ha segítesz.

Hogyan segítek?

Peti: Találd ki!

Jól van, feküdjetek mind egyedül, úgy, hogy körbejárhassalak benneteket. Előhívom Beethovent és körberajzolok mindenkit, egyenként.

Peti: Kinél kezded?

Nem tudom. Majd az első hangnál megszáll az ihlet.

Ahol nem segít a pedagógia, ott segíthet a szenvedély. Az imént megjártam a poklot, húsz gyerek rohagált üvöltve és egymást ráncigálva, a zenét lesöpörték magukról. Nem akartam erőszakos fegyelmet. Mindig lehet rendet teremteni, felnőt vagyok és ezek gyerekek, meglapulnak az erősebb előtt. Nem akarom. Kitártam a karjaimat és álltam mozdulatlanul. Rájuk se néztem. Megtépett a farkas, hagytam, szenvedtem. Tépjete szét. De most megsajnálta őket, jó, hát egyenként körberajzolom mind, valamennyit. Három zene-hosszat tartott, négykézláb, guggolva, hajolva, kezemmel, ujjammal, karjaimmal, könyökömmel mindegyiket körberajzoltam a Beethovenemmel.

Péter: Hozok gyertyát, énekeljünk!

Lőrinc: Nem tudom, ki volt velem, amikor megvéreztem a hasamat.

Kinek van ereje, hogy Lőrincet gyámolítsa?

Péter: Én is harcoltam.

Lőrinc: Ki volt az a veszedelmes állat, aki üldözött?

Gyűjtsd meg a gyertyát, Lőrinc!

Anna: Rajzoltam.

Mutasd, lássuk gyertyafényben.

Anna: Csupa betű.

Péter: Az iskolában nem így írunk.

Nem baj, saját betűi vannak, annál jobb.

Péter: A zene el tudja olvasni.

Hogyan, Péter?

Péter: A hangok akkor olvasnak, ha vannak a gyerekek szívében, aki ha táncol, benne van a szívében Beethoven. Akkor olvasnak csak.

Peti: Az én szívemben sosem tudnak olvasni a hangok.

Miért?

Peti: Mert nem eléggé tudok odafigyelni. És páncélom van.

Miklós: A nagymamával mentünk Békáson és láttam egy madarat, megdöglött a méregtől, amit a kutyáknak tettek ki. Nem szeretik a kutyákat és a madarakat se. Csontokba, szalonnába beletesznek mérget, hogy meghaljanak. Miért teszik ki?

Peti

Variációk agresszivitásra

Vedőpáncél

1989. márc. 9. Rezedák

Mozart: g-moll szimfónia K. 183. I. tétel

M. Peti (7 éves): Van egy védőpáncéloom, az egész testemet beborítja. Elektromos árammal fölbontja a zenét, és akkor semmi sem jön ide belém, csak egyszerűen tárolódik valahol. Hozzám nem jut el. Egyetlen hang sem. Semmi. Ha leszedelem a páncélt, akkor újra meg újra belém megy a zene, szabadabban érzem magam egy kicsivel.

Ma leszeded?

Peti: Leszedtem, hogy kipróbáljam, milyen páncél nélkül.

És milyen?

Peti: Furcsa. Mozart belemegy a vállamba és ott zsibong.

Zeneszemcsék, zeneszigetek

1989. május 11. Rezedák

Bach: a-moll concerto négy csembalóra
és zenekarra

BVW 1065 III. tétel

Peti, miért választottad ezt a sötét színt?

M. Peti: Sokféle festékből kavartam, hogy sötét legyen.

Mesélj a képedről.

Peti: Ezek a fölfelé dudorodók mind zeneszigetek.

Milyen a zenesziget?

Peti: Ez egy körülbelül ezer zeneszemcse lakosú és jó nagy.

Hogyan élnek a zeneszemcsék?

Peti: A zeneszigeten kell nekik megtelepedni, ha ki akarnak hajózni a veszélytengerből, mert ez itt mind veszélytenger.

Mi a veszélytenger?

Peti: Van ott olyan, ami géppuskával lövi szét a zeneszemcséket. Golyókat lő bele, amitől szétválík, és kijön belőle minden zene. Inkább kúszós szemcsék lesznek, nem zeneszemcsék.

Hogy élnek ott a szigeten?

Peti: Örökös nyüzsgés van, futkosnak a magnók után, hogy lejátsszák a zenét.

Miből születnek a zenék?

Peti: A zeneszemcsék összetapadnak, és vállalva a saját halálukat, zenét képeznek. Rengeteg zenesziget szétbomlik és összetapad a zenehajósokkal, mert a hajójuk is zenéből van.

Hogyan készül a zenehajó?

Peti: A zeneszemcsék muzsikálnak. Meghalnak, de az apró szerveikből újabb és újabb szemcsék születnek, ebből készül a zenehajó.

Hogyan születnek új zeneszemcsék?

Peti: Hangszerekből, mindenféle hangszerből, és énekből is. A hangszer megszüli a gyereket, ahogy az anyukák.

Te hogyan érzed meg, hogy szép-e a zene, értékes-e, vagy sem?

Peti: A zeneszemcséket a testem fölbontja, teleszkóppal megvizsgálja. És ha hamisak, kidobja őket, hogy semmi.

A mai Bachunk hogyan ért hozzád?

Peti: Jóvá tettem a zeneszemcséket, szerettem táncolni, de vigyáznom kell, mert az utolsó zeneszemcse meghallása nekem az utolsó hang.

Az milyen érzés?

Peti: A halál érzése. Minthogyha én lennék az utolsó zeneszemcse.

„Próbáld meg valami mást is kivenni ebből a rajzból!”

1988. november 24. Mimózáék

Händel: F-dúr szvit VI. tétel

Peti, meséld el nekünk a képet, amit a mai Händel zenénkhez készítettél.

Peti: Először színekavalkádban akartam megcsinálni, aztán rájöttem, hogy ki kellene díszezni. Nekikezdttem egy zöld vonallal, aztán lassan hozzátettem még színeket.

Ezek a színek jelentenek valamit a zenéhez? Vagy véletlenül választottad őket így?

Peti: Ez csak véletlen, de például mikor a zöldet csináltam, a zene úgy szólt, hogy a sötétzöld színre lehetett a legjobban gondolni.

Ez a mai zene milyen volt neked? Milyennek érezted?

Peti: Valami olyannak, hogy a jó-rossz ide-oda változik.

Hogy érted, hogy jó és rossz?

Peti: Hát például ez a jó, és ez a két sárga vonal már a rossz. Aztán megint itt a jó, és ez megint a rossz. Ez meg az eltévedést jelenti, ez a kékeszöld.

És az eltévedés mit jelent?

Peti: Például elmész kirándulni és nem találsz haza.

De a zenében ez mit jelent?

Peti: Egyszerűen nem tudom megindokolni.

Mégis próbáld meg nekem elmagyarázni, hogy megértsem, mi a zenében ez az eltévedés: szomorúság? Bánat?

Peti: Valami mélyebb hang volt. Érted?

A gyorsasága meg a lassúsága, mikor erősebben vagy lágyabban lüktet, az is jelent neked valamit?

Peti: Az nem nagyon, de persze néha ahhoz is folyamodok.

És a ritmusa?

Peti: Az sokat segít. Például azért raktam azt az ikszet oda, mert a ritmusból így láttam.

Örültél ennek a ritmusnak?

Peti: Ez a ritmus az egész zenében így volt, tehát végig a jó és rossz váltakozott, mindent beleszámítva. Ez itt a rossz volt, mert mint tudjuk, a halálfejet úgy kell rajzolni, hogy rajzolsz egy koponyát, és áthúzod.

Ez itt egy halálfejet, tehát valami rosszat jelképez?

Peti: Igen, egy rosszat.

És az a két piros csillag oldalt?

Peti: Jót.

Ez a kék sugár itt középuitt, fölfelé?

Peti: Ez annyit jelent, hogy egyszer egy vízeséshez fogunk kirándulni. Ez jó. Utána mégegyszer egy jó jön, de mellette a két lila már rossz. Ez a vízbefulladás.

Te azt mondtad nekem, hogy mindig van valamilyen bánatod.

Peti: Tényleg mindig van bánatom. Az egyik elmúlik, azonnal ott van a másik.

Ez a bánat a rajzban megjelenik-e?

Peti: Ez nem jelenik meg, mert olyan, hogy máshol szokott lejátszódni. Nem mindig csak itt játszódik le, ebben a házban. Máshol is lejátszódik.

Ebben a házban, amikor zenére rajzolsz és táncolsz, nem oldódik valamennyire?

Peti: Ebben a zenében-táncban mégis van valami rossz, mert hogy nem vagyok lány, és majdnem mindig nem táncolok, mert a tánc nekem még nehezen megy. Nekem a nehezét jelenti.

De a rajzolás és a színezés csak nem?

Peti: Az nem.

Amit a Händel-zenére színeztél, abban volt valami olyan, hogy közben elfelejtetted a bánatodat?

Peti: Picit.

Meg tudod mutatni nekem, hol vannak azok a foltok a rajzon, amikben látszik, hogy elfelejtetted a bánatodat?

Peti: Ez a két nagy piros csillag. És ez a két sárga csillag, ez is, meg ez is.

Most, hogy így elmesélted, mi van a rajzon, elteszem magamnak, és nézegetni fogom otthon. Hazaviszem, nézegetem és visszaemlékszem.

Peti: Lehet, hogy én nem pontosan mondtam, mert nem vagyok ebben nagyon foglalkoztatott. De próbálj meg valami mást is kivenni ebből a rajzból!

Olyat, amit még nem mondtál el?

Peti: Mert az egyik része csak úgy kapásból beugrott nekem. Ez a színekavalkád is, nem a zenéből jött, hanem kapásból beugrott. Próbálj valamit még kiugrasz-tani ebből!

Fantasztikus Peti megnyílni-akarása: próbáljak meg valamit kivenni a rajzból, amit ő nem tudott elmondani. A szívem elszorul: micsoda bizalom és micsoda felelősség!

Orsi Verse

1989. április 20. Rezedák

Vivaldi: E-dúr hegedűverseny III. tétel

Szabó Orsolya: Versírásról
(részlet)

Esdeklem a csendet.
Behúnyt szemmel, lezártan,
imára kulcsolom kezem.
E látomásos befeléfordulások
istenszólító gesztusa
lélekmelegítő sugárzást indít.
Része vagyok egy alaktalan
belső áradásnak,
előmlő nyugalomnak.
Kitisztul az agy.
Párbeszéd kezdődik.
Önnön szavaim hangtalanul festik
aznapi gondom-bajom.
Rámfigyel, pedig tud mindent!
Nála mindig van audiencia,
mindig jókor érkezel,
soha nincs későn!
A válasz azonnali, csak
észre kell venni, de ehhez
kegyelem kell!
Imádkozom... de jó ezen az
isteni pórázon élni!

Milyen volt neked ez a vers, Peti?

Peti: Olyan, amit én magam is tudok. Csak költőibben elmondva.

Hogy érted, hogy te magad is tudod?

Peti: Már egyszer valahol találkoztam vele. Csak nem emlékszem rá.

Hogyan ismertél rá?

Peti: Amit én gondolok, az hangtalanabb. Az övé viszont lékes, kevés a fekete benne, de rengeteg a fehér lék. Amiben eltűnik a gonosz. De magamban mérges voltam, hogy mindenki őt figyel. Ez volt a fekete benne.

Fontos neked, hogy rád figyeljenek?

Peti: Persze, nagyon.

És nem tudsz annak örülni, ha órá figyelünk, hisz szépet mond és tisztát?

Peti: A zenére is csak picit tudok figyelni. Belábalok oda az asztalok alá és nem hasznosítom. Csak egy picit.

Van olyan perced, amikor hasznosítod?

Peti: Van, sok, sok, sok.

Vannak nálunk barátaid?

Peti: Rengeteg. Majdnem az egész csoport.

Miből érzed, hogy szeretnek?

Peti: Amikor a Péter rámpöcköli a vizet, az egész zene alatt pöcköli, még az államra is, amit utálok, és tudja is. De közben mosolyog. Úgy mosolyog, hogy tudom: ez nem rossz szándékú cselekedet. És ha valami nem rossz szándékú, akkor az éljen, hurrá.

Peti hatéves és öthónapos. Sok nehéz gyerekek közt a legnehezebb, mivel a közösséget egyáltalán nem viseli el, kizárólag és mindig egyéni, személyéhez szóló figyelmet követeli. Szókincséből látható az életkorában szokatlan verbális kifejező képesség. A verbalitáson kívüli eszközökben azonban bizonytalan, mozdulata, mimikája nem segíti a megjelenítésben. Egyedül soha nem táncol, gyerekekkel sem, csak velem. Másik gyerekekkel soha nem sikerül táncba segítenem. Amint elengedem, lepottyan.

Családi helyzete: anyja egyedül neveli, egyetlen gyermek, apa kapcsolata katasztrofális, a gyermek nagyon megszenvedi. Óvodában elviselhetetlen volt, az óvónők és a személyzet réme. Iskolában talált egy férfitanítót, akire hallgat, de hirtelen haragját, verekedéseit ő sem tudja leszerelni. Lakótelepi, sokemeletes panelházban élnek, az udvaron nem játszhat, mert a nagyobb gyerekek folyton ütik. Minden közös játékból kirekesztik, nincs barátja. Még a családban-rokonságban is idegenkedve szemlélik, tartanak az indulatkitöréseitől, nem értik, kinevetik a stílusát.

Csak egy remény van: az anyja igazán szereti és azt is tudja, hogyan hibázott a nevelésben. Így minden baj kijavítható.

Lőrinc

Improvizációk empátiáról

Fekete párdúc

1988. november 17. Rezedák

Gamelan Bali szigetéről

Márk: Vadásztam és lőttem is.

Robi: Én is lőttem, piff-puff! Oroszlánokat!

Ákos: A dzsungelben vadásztunk.

*Ha folytatnátok, próbáljátok hang nélkül. Ha így ordítotok, minden vadállat elmene-
kül. Cseng-bong a gamelan, mindenfelé táncolnak, jelenetek alakulnak.*

Laura: Tó voltam, mindenféle vízinövények úsztak bennem. Tavirózsa is.

Láttalak, Laura, még a szemed is behunytad, hogy jobban lásd a tavirózsa.

Laura: Puha volt.

Lőrinc: Repülni akartam, de vadászok törték le a szárnyamat. Húzogattam magam után, de nem tudtam repülni.

Juliska: Rám is lőttek, de én elmenekültem.

Zoli: Nagyon kicsi volt, eltévesztették.

Lőrinc: Átlyukasztották a szárnyamat, vigyenek csodadoktorhoz.

Márk: Leszek csodadoktor.

Kezdjétek a gyógyítást a gamelan első hangjával.

Márk figyelmesen öltögeti Lőrinc lelettyent karját, egyik motívumra felhúzza a tüt, magasba, a feje fölé, másakra le, mélyen a beteg térde alá. Körülállják, bámulják.

Zsófi: Én leszek a fekete párdúc, tudom, hol a csodafű a dzsungelben.

Lássuk, Zsófikám, hozd a csodafüvet!

Zsófi eltáncol, Márty csatlakozik hozzá.

Márti: Én nyuszi vagyok, én is tudok csodafüvet. A párdúc ügyet se vet a nyuszi-
szira, gyönyörű zenei léptekkel oszon, egyedül, közben pördül is egy-egy dallam-
nyit, a fehér szoknyácskáját pörgeti, elgyönyörködik a libegésében. A zene végére
visszaérkezik a doktorhoz, és átnyújtja neki a csodafüvet. Péter közeledugja az orrát
és megszagolja: „Gyógyító szaga van.” Juliska, a csodadoktor önkéntes asszisz-
tensnője finoman csipeget a párdúc csodafüvéből, és bőven szórja Lőrinc karjára. A
párdúc illeg-billeg, a szoknyáját pödörteti.

Márti: Én cica vagyok. A párdúc testvére.

Zsófi: Olyan család nincs, hogy egy párdúc meg egy cica testvérek.

Gondolkodik, pördül egyet, rám néz: „A fekete párdúc más, ugye?”

Királyi felhő

1988. november 30. Rezedák

J. Christian Bach: D-dúr szimfónia, III. tétel

Ellenállhatalanul táncos ez a ragyogó zene, minden csöpp vérünket felpezsdíti, mintha nap ragyogna be a BMK ablakain, pedig a nap hetek óta felhők, ködök mögött bujdosik. A fáradt mamákat is táncba segítem a boldog zenével. Anna aranykoronával páváskodik, peckesen vonul keresztbe-kasba. Zoli átszellemült arccal ugrálja körül Juliskát és Robi kivételesen békén hagyja őket, az apja hátán csúszkál fel-alá, csak megússzák ép szemüvegekkel! Miklós Misivel guggol a sarokban, elmerülten rakosgatnak, Misi összefogott apró tenyereivel meregeti a levegőt, Miklós bámulja és időnként rászór valamit a bal kezével. Jobb keze az iskolaköpenye zsebében. Zsófi hatszázadszor pördíti körbe fehér balettszoknyáját, pördíti, lenéz rá, a báméskodó Marcit meg sem látja. „Kötélen táncoltam – mondja nekem – irtózatossá magasban, kifeszített kötélen.”

Vékony kötél volt?

Zsófi: Selyemkötél. Csúszott is.

Balettszoknyát ő hord egyedül, mese és álom, fontos neki. Juliskáék már szólóra jelentkeznek, Zolival készülődnének a megnézésükhöz, idilli békénkbe csattan Lőrinc hangja: „Lelőttek, megint lelőttek!” Miklós otthagyja Misit, Lórinchez balag. „Hol?” – kérdezi.

Lőrinc: Most lőtték le itt a szárnyamat.

Juliska: Kik lőttek?

Lőrinc: Vadászok, puskával.

Anna elfeledkezik a koronájáról, duci lábain sebesen odatipeg, lehajol, megnézi a lelettyent kart és közli: Csodadoktor kell.

Márk, múltheti csodadoktorunk otthon, ágyban prüszköl ma. Péter áll be, szakértelemmel nyomkodja a beteg vállát, kórházba vitétné, csak kocsit kér.

Robi: Mentőt?

Péter: Nem, hanem aranykocsit.

Ki áll be aranykocsinak?

Timea egész szőkeségében kinyúlik, Dani mögé áll, Ági meg Daniba kapaszkodik. Csakhogy Lőrinc súlyos, az aranykocsi gyámoltalanul álldogál.

Péter: Repülj fel a kocsira.

Lőrinc: Én hiába repülök, mert nekem most lőtték le a szárnyamat.

Anna: Varázsló kellene.

Áron beáll varázslónak, hókuszpókuszol buzgón.

Kezdődhet megint a zene, folytassátok, majd kialakul.

Lőrinc aléltnan hagyja magát zenére vonszolni, az aranykocsi-népek nyögnek, pedig már Marci is beállt negyediknek és a varázsló is segít a cipekedésben. Miklós féloldalasan, sután tartja Lőrinc törött szárnyát. Megrendülök, belül sírnék. A korai

szenvedés, íme, részvétet nevelt, Miklós a világért sem játszik, a barátját igazán óvja.

Áron: Csináljunk neki repülő kocsit. Azon hazarepülhet.

Lőrinc: De akkor pedig ágyúval lőnek és szétlővik,

Nagyon könnyű anyagokból készítsétek, hogy magasan repülhessen, ahol nem érik el az ágyúgolyók.

Juliska: Falevelekből.

Timea: Tollpehelyből.

Anna: Szivárványos vízcseppekből.

A zenével kezdjétek!

Összedugják a fejüket, Péter irányít, kormányoz, csodás összmunkával raknak, szerelnek, csipegetnek, simítanak, kopácsolnak, csak Zsófi áll féllábon, nézgelődik és Robi ül az apja ölében. A zene végére kész a repülő varázskocsi.

Misi: Hangyaszárnyat tettem bele.

Anna: Lepkéket.

Dani: Biztonsági övet, fűből.

Timea: Kormányt a hajamból.

Lőrinc azonban vonakodik.

Hogy ne utazz egyedül, vidd magaddal Dorkát. Ő csak három éves, picike, vékony csontú, nem terheli nagyon a varázskocsidat. Dorka vágyódó szemekkel néz, Lőrincben felébred a lovag, besegíti a repülő kocsiba. Már tízen húzzák, táncos lábakkal Christian Bach hangjaihoz. Az ajtóban kabáttal-csizmával várja az ifjú utast a mamája, öltözteti futtában, a lépcsőházig szaladunk, integetünk utánuk. Happy End. De Lőrinc mellém áll, aggodalmas arccal: – Nem volt semmi baja és jól volt megépítve, csak egy valami baj volt, az, hogy nem páncélból volt. Mert a vadászok messzehordó ágyúval lőttek.

Egy varázskocsit ágyúval?

Lőrinc: Igen ágyúval. És hiába volt varázskocsi, az is varázsságyú volt.

Szétlőtték?

Lőrinc: Igen. Hiába volt varázskocsi. Páncélból kellene.

Péter: A páncél nehéz.

Juliska: A madártoll tudott repülni.

Misi: A hangyaszárnyat nem lehet lelőni.

Lőrinc: De igen, az egész szétrobbantották.

Szerintetek mit lehetne csinálni, hogy megmaradjon a kocsi?

Juliska: Fel kellene vinni messze a felhők fölé.

Lőrinc: De a kilőtt golyó sokkal gyorsabb, akkor is eltalálja.

Juliska: Akkor egy olyan óriási felhő fölé megyünk, ami az egész világ fölött van és mindent eltakar.

Lőrinc: Akkor az egy királyi felhő. Az összes felhők közül a leghatalmasabb.

Jól van Lőrinc, látod, megtaláltátok a megoldást. Gyertek, énekeljünk búcsút. Egy hét múlva folytathatjuk a varázskocsit.

Lőrinc: Egy hét az soká lesz, addig hányat kell aludni?

Számold ki, nem sokat.

Szeretés a dobozban –

1988. december 14. Rezedák

J. S. Bach: G-dúr prelúdium a Wohltemperiertes Klavier I. kötetéből BWV 860

Lőrinc egyedül fekszik a sarokban. A feje félrebillent, a szemét lecsukja. Néha óvatosan kileskel a szempillái alól, várja, hogy felfedezzük. Ki kell találnunk, hogy mi baja. Szóljak, ne szóljak? Harmadik éve járnak együtt, oda kell találniuk, Lőrinc igazából szenved. A prelúdium pereg, habzik a futamaival, bukfenceznek benne, mint a delfinek, nem lesik a szoba sarkát. Lőrinc fekszik, aléltnak, kitart. Én is kitarok, nem szólok, nem. Miklós az első. Odakacsázik óvatosan, és megáll Lőrinc fölött. Áll, nézi. Ebben aztán nincs zene, egyik fekszik, másik álldogál. A levegő minden négyzetcentiméterén száz futam bugyborékol, de Bach sohasem futam csak, Johann Sebastian, Mester, beszélj már velük! A magnó tán huszadszor kezdi rá, mindenki táncol, gurul, pörög. Miklós óvatosan lehajol Lőrinchez és megfogja a kezét. Lőrinc hagyja, de odasúg: „Eltört a szárnyam.” Hetek óta, minden órán eltörik. Meggyógyítjuk, kikúráljuk csodadoktorral, aranykocsin hurcolásszuk, hiába, másik héten megint törött. S. Márk is észreveszi végre, odarobog, megragadja Miklóst és ketten húzni kezdik Lőrincet. Vonszolják, az meg csak hagyja. A ritmusra ügyet sem vetnek, izzadtan cipekednek, a zene végére elibém huppantják a terhüket. Márk, a sűrű gyerekek nyög is egyet, kipirult arcából rámvilágít az eleven kék szem, racsolva ropogtatott r-jeivel jelenti: „Lőrinc megint eltörtött, Klári néni.” Miklós szorongó nagy barna szemei rajtam függenek, mi legyen? Tessék kitalálni. Csönd. Nem szólok. Lőrinc megemeli szempilláit és közli: „Meg kell gyógyítani. Ágyúval lőttek le.” Mozgásba jön a kórházi ügyelet, Évi a tört karjára emlékezik, a többiek ilyen-amolyan tapasztalatból-ismeretből összeszedik a teendőket. Gipszbe teszik Lőrinc karját – „Csak az egyik törött” – szól ki a beteg a buzgólkodó kezelőknek. Injekciónak, hordágyaznak, mindenki tevékeny és Lőrinc elégedett. Nézem a hihetetlenül sűrű energiatömegével birkózó Márkot, hat esztendőnyi éltében mennyit nyelt már erőszakos mozdulatai, hirtelen keze-lába miatt, a türelem nem erénye, a kisbiciklire kapaszkodó törékeny kishúgát vicsorgó méreggel löki odébb. Ha nem szeretnék ennyire, agresszív indulatai elsöpörhetnék Márkot. Dehát szeretik, szerencsére.

Miklós nagyobb bajban van. Csak az apja a támasza, egyedül. Miklós lassú, nehezen mozdul, fél és fél, minden megijeszti. Szorong. Két hónapig tartott tavaly, mire szobánkba merészkedett és levetette a kabátot. Ott ült, télikabátban, sapkában, csizmában, a szék karfájába kapaszkodva, remegő ajkain a könyörgés, hogy hagyják békén megbújni. Az anyai biztonság hiányát így kell megszenvednie.

A gipszelést tökéletesnek nyilvánítom, búcsúéneket javaslok. A mamák-papák már régóta pislognak az órájukra, kezükben a kis dzsekik és csizmák. Gyertyát lobbantunk, daloljuk, hogy „Lőrinc a szeretőm neve.” Márk kezébe teszem Miklós kezét, ők következnek, a mentők. Node mindenki gipszelt, gyógyított, név nem maradhat ki, énekeljük sorra a szeretők nevét. Mielőtt a gyertyát elfújnánk, megszólal Juliska: „Ha letennénk egy dobozt, ami ki van nyitva és belemegy a levegő, akkor a levegőt elvihetjük ajándékba.”

És mi van abban a levegőben?

Juliska: Szeretés.

Utóirat: A válóper lezajlott, a gyermek az anyánál maradt, az apja külföldi munkára szerződött. Lőrincet azóta nem láttuk.

Mikulás

Kezdő csoportom pezseg az ünnepi hangulatban. December hatodikán lengő szakállú, méltóságos, köpenyes-süveges Télapók tömték őket édességgel és jótanácsokkal. Jeleképes virgácsolás is jutott a „rosszaknak”, de csoki azért mindenkinek. Azt mondják, hogy a szemetes kukák turkálói ilyentájt találnak egész tábla csokoládét, zacskó cukorkát, narancsot, mert a torkig lakott gyerekek kidobálják a csemegéjüket. Karácsony közeleg, a boltokban izgatott vásárlók válogatnak és tülekednek, az ajándékozás mámore és kötelezettsége az edzettebbeket is megviseli. Torkig vagyok a látvánnyal és óvnám a gyerekeimet. Felkapok egy piros gyerekdzsekit, fejemre borítom és dúdolva leszánkázom a meglepett csapatom elé:

– „Mikulás vagyok, most jöttem jávorszarvasos szánkómon, egyenest az égből, de nézzetek, nincs semmim.” Döbrent arcok. Meredt szemek. Senki sem szól. Széttárom a karjaimat. „Szegény vagyok. Semmim sincs. Befogadtok?” Meg se moccannak. Hidegen bámulnak rám. Elfog a félelem, igazán öreg Mikulás vagyok, a térdem is megrogy. Nem lehetek szegény? Ákos rámpillant, kevés érdeklődéssel és megszólal:

– Nincs ajándékod?

Kitárom a köpenyem. Semmim sincs. Zsolt praktikus.

– Vegyél a boltban!

– De én most jöttem az égből és nincs pénzem, semmim sincs.– Már remeg a hangom. Elküldenek? Gábor rám szól, megrovóan:

– Ha nincs pénzed, menj dolgozni, keress pénzt. Akkor vehetsz ajándékokat.

A piros dzseki remeg a vállamon, kivetett szegény vagyok, és ezek idegenek. Pislogok és könyörögve mondogatom, hogy most jöttem az égből, szivárványon csúsztam a szánkómmal, Mikulás vagyok, de semmim sincs, semmim. Üres tenyereimre merednek. Gábor felcsillan:

– Lopjál ajándékokat! Menj a boltba és lopjál!

Apja megmerevedik, a két szemöldöke egyenes vonal, ölében fogja az ötéves fiát és úgy nézi, mintha először látná. Klárinénis hangom helyett rekedt öregségem mondogatja:

– De én Mikulás vagyok és most jöttem a felhők mögül, jávorszarvas szánkón.

Ákos nyugodtan elhelyezkedik az anyja térdén és magyarázni kezd:

– Éjjel menj a boltba, zseblámpával.

Gábor: A pinceablakon bemászol.

Gazsi: Kinn ne zseblámpázzál, csak belül!

Úgy látszik ez a fiúk témája, a lányok néznek, csudálkoznak, egyetértenek, de nem jönnek elő gyakorlati tanácsaikkal. Laci már a végeredményt közli:

– A pincén át bejutsz a boltba. Megrakod a zsákokat.

– „Nincs zsákom.” – mutatok szomorúan az üres kezeimre. Mindjárt elfogy a türelmük. Ilyen élehetetlen Mikulás!

Gazsi szemfüles: A kasszájánál van nylonzacskó. Azt is árulnak, lophatsz zacskókat.

Tizennyolc szülő ül dermedten. Köhinteni is elfelejtenek. Nem hagyhatom ennyiben.

Mozart is feloldja az elsüllyedt Don Giovanni után meredő ottmaradottakat. Kibújok a pirosból, klárinéni-hangomra találok, és mosolyogva kérdezem, ki volt az első Mikulás? Többen is megélenkülnek, hittanleckéből, otthoni meséléséből előszedik Miklós püspököt, a gyógyítást, a jótetteket. Közben lassan érkeznek a nagyok, közénk telepednek, és oldott csevegésben elmesélik a magukét. Kikerekíjtjük a tiszta ajándékozást énekkel, versekkel, sőt ötleteket is hoznak esti nyafogásmentes lefekvésre, fiók-rendberakásra, egyéni változatokra Mikulás ajándékok dorgálásban. Én meg, szegény, szivárványon szánkázó, élehetetlen, üreskezű Mikulás elfelejtem a magányomat. Fényes tekintetek várják, hogy kezdjük a nagyok mikulásnapi óráját.

Rezedák Mikulása

1984. december 6.

Mozart: G-dúr vonósnégyes K. 387. IV. tétel

Meséljétek el nekünk, milyen a Mikulás?

Viktor: Puttonyos, nagy a szakálla és teli a zsákja mindenfélével, csokoládéval, dióval.

Szilvi: Van botja, kampós bot.

Igen, ez mind a külsejéhez tartozik, de milyen ember lehet?

Réka: Öreg ember.

És még milyen?

Viktor: Én fiatal Mikulás leszek, szakállam se lesz. Bajuszom lesz.

Milyen tulajdonságaid lesznek?

Viktor: Még nem tudom, de majd kitáncolom. Keresek valakit szánkónak.

Remek ötlet, Viktor. Hát még mit találtak ki?

Eszter: Én a Mikulás felesége leszek, sütök, főzök.

Márk: Az én apukám tud pizzát sütni.

Persze, fiúk is főzhetnek, süthetnek, de a Mikulás biztos örül, ha a felesége is süt.

Eszter: Almásrétest sütök.

Szilvi: Azt én is imádom.

Viktor: Nincs szánkóm.

Balázs: Leszek szánkód.

Villó: Én Manó-Mikulás leszek.

Milyen az?

Villó: Ilyenféle körülbelül, mint a kezem. Teljesen kék és van egy fehér sapkája.

Ági: Én szeretnék egy Tündér-Mikulást.

Milyen leszel?

Ági: Picike szárnyam lesz és tudok varázsolni.

Mit tudsz varázsolni?

Ági: Hát a gyerekeket jóvá tenni.

Marci: Én jószágos Mikulást szeretnék.

Milyen legyen?

Marci: Mindenkinek ad ajándékot. A rosszaknak is.

Szilvi: És ha nem érdemli meg?

Marci: Nem baj, akkor is.

És ha megérdemli és mégsem kap?

Gazsi: Akkor nem is szeretné a Mikulást.

De ha szegény lenne a Mikulás?

Villó: Akkor jöjjön éjjel énekelni az ablakunkba.

Viktor: Táncolhat is.

Gazsi: De már öreg, nem tud táncolni.

Viktor: Az enyém fiatal, bajusza van.

Ki szeretne olyan Mikulást, aki nem ajándékot ad, de valami különlegeset tud? Valami érdekeset. Szépet.

Viktor: Az enyémnek két kilométer hosszú létrája lesz, hogy fölmásszon egy százemeletes házra, az ablakokhoz.

No, ez nem lesz valami puhány Mikulás, ha felmászkal a két kilométeres létráján az ablakokhoz.

Eszter: És még ott táncol.

Viktor: Hát azért fiatal az enyém.

Persze, fölmászik, lemászik, élvezi.

Rózsi: Varázsol.

Például mit?

Rózsi: A világot, hogy jó legyen.

Marci: Sárkányrepülőt.

Balázs: Virgáccsal sárkányrepülőt?

Marci: Igen, a rosszaknak.

Villő: Mindenkinek.

Minket varázsol át sárkányrepülővé?

Marci: Mindenkit. A rosszakat is.

Benne vagyok, boldogan leszek sárkányrepülő, úgys Mozartunk van ma. Gyertek varázsoljuk meg a tenyerünket, hogy ott bújhasson át a zene.

HK: Klári átöleli Marcit és a tenyerébe simogatja a zenét. A gyerekek izegnek-mozognak, lassan csendesülnek el. Az első zenebejátszás után Klári felkel, Marcit kézenfogva körbesétál a szobában, mindenkihez odamennek, és megérintenek fejét, vállat, hátat, lábat. Marci eleinte bohóckodik, vigyorog, de Klári csak lépked vele csendesen és int, hogy jöhet a zene megint. Háromszor hallgatjuk a zenét.

Egymás után ugyanazt a kis részletet, míg a vonósnegyes kristálydarabkájának mind egyik oldalára fény esik és csillogni kezd. Első hallásra talán csak kő.

HK: Most már mindenki elcsöndesedett. Viktor és Balázs elkezdte a szánkós Mikulást, nagyban próbálkoznak. De a többiek nehezen indulnak táncba, Klári hol itt, hol ott segít.

Íme egy közös táncunk. A „Látni és láttatni” fejezetben beszéltem a közvetítés nehézségeiről. A „hol itt, hol ott” segítés hogyanja nehezen önthető szavakba, Mégis úgy gondolom, az óramondások jövőjéhez ilyenféle gyakorlatok kellenek majd.

HK: Máté eddig az anyja mellett ült, egyenes háttal figyelt. Most felkel és Klárihoz megy, sugdos neki.

Máté figyelmeztetett, hogy Villő milyen szépet táncol, megnézhetjük, Villő?

HK: Szóló lesz, Villő középre térdepel, körülülük.

Mekkora hely kell Villő?

Villő: Csak kicsi. Végig térdelek.

Hány lámpa?

Villő: Az mindegy, úgys behunyom a szemem.

HK: Réka bemegy Villő mellé, ő is szólózni akar.

Ugye, te nagylány vagy már Réka, nagycsoportos ovis, nem?

Réka: Igen, igen, ötéves vagyok, nagycsoportos.

Ilyen nagylány már tudja, hogy a szólót mi tiszteljük, nem zavarjuk meg. Villőé most.

HK: Réka vonakodva visszamászik, Klári a biztonság kedvéért magához öleli. Villő behunyja a szemét és végig az arca előtt táncol a kezeivel. Gyönyörű.

Itt akad el a szó. (Fényképünk van róla, véletlenül, látogató fotós kegyelméből.) Ámulok, gyönyörködöm. Ha még néhány zenebejátszás idején folytatná, elmondhatnám, hogy ujjaival az arcán követi a hegedűt, a szeménél időz a csellóval, tenyerét kisímtja az akkor-dokkal. Ha videofelvétel lenne, százszor visszapörgetve elemezni tudnám, miként fo-

gadja a vonósnegyest egy nyolcéves kislány, aki a kottát alig ismeri, most kezdett zongorázni, két kézzel még nem is tud.

HK: Klári némán magához öleli Villót, a hosszú haját simogatja. Villó mosolyog. Mindenki megindult egy kicsit, a fiúk sem rohangásznak.

Máté, hogyan láttad te meg a félig sötétben, hogy Villó milyen szépet talált ki?

Máté: Egy kicsit túlláttam a sötéten, és fürkész szemeim vannak, és azokkal nagyon figyeltem Nagy Villó Zsuzsannát, és úgy láttam meg, hogy egy kicsike szépet csinál.

Mi az a kicsike szép?

Máté: Hogy körüljárta a száját, orrát, szemét és szemöldökét.

Eszter: Szerintem azért volt szép, mert az egész arcát körüljárta a kezeivel.

Barbara: Olyan hullámos volt.

Miért?

Barbara: Mert a zene is olyan hullámos volt.

Közös tánc lesz megint, találjatok ki mindenfélét.

HK: Nekizúdulnak, nagy a nyüzsgés.

Beszélgétek meg most, amit szeretnétek, de a zene első hangjától az utolsó hangja utáni percig már csak a kezetekkel és szemetekkel, ahogy szoktuk, ugye?

HK: Viktor és Balázs nagy hadonászással kommunikál egymással, de azért a zenére is figyelnek.

Viktor és Balázs kért szót!

HK: Megnézzük, nagy csúszás-mászással megy, Balázs négykézláb kúszik, Viktor a hátán ugrál, egy képzeletbeli zsákot cipel. Időnként létrán másznak. A zene végére letottyannak.

Van története?

Viktor: Irtózatoss magasságba másztunk fel.

A létra jól működött?

Viktor: Fönn egy kicsit ingott, de jól megkapaszkodtunk.

A szánkó is?

Balázs: Én is. De lefelé már csúsztunk.

Remek együttműködés volt.

Eszter: Mit kaparásztál az arcod előtt ott fönn a létrán?

Viktor: A bajuszomat pödörtem.

Eszter: Klári néni, mi Télanyók leszünk!

Most mindjárt nézzük meg, vagy még gyakoroljátok?

Eszter: Még gyakoroljuk.

HK: Két közös táncolás után kiabálják, hogy készen vannak. Eszter, Barbara,

Szilvi, Rózsi táncol együtt, sütnék-főznek, kavarznak, egymás kezébe rakosgatnak.

Réka: Süteményt csináltak.

Gazsi: Habosat, mert habot vertek.

Meséljétek, Télanyók!

Eszter: Egy mázsa habos süteményt sütöttünk.

Barbara: Borzasztó sok süteményt.

Rózsi: Én verem a habot.

Szilvi: Mind elajándékoztuk a gyerekeknek.

Gazsi: Én láttam, hogy kóstoltátok.

Eszter: A süteményt kóstolni kell.

Szilvi: Csokiparányt is készítettünk. A csoki csak úgy folyt, én kevertem.

Még hozzá zenére, láttam és megcsodálgattam.

Barbara: Bekötöttük a fejünket, kendővel.

Milyen kendővel?

Barbara: Piros pöttyössel.

Csak nem mind egyformával?

Eszter: Én csillagos kendővel. Arany csillagossal. Égi csillagossal.

Van egy énekünk, abban kendőt köt a kislány, emlékeztek?

HK: Kibálnak, hogy Piros alma! és mindjárt éneklük is, hogy „Piros alma mosolyog a dombtetőn, sárgakendős kislány sétál a mezőn. Szép a mező, megszépül a virágtól, vagy attól a sárgakendős kislánytól.”

Klári közben kendőket kötöztet a gyerekek fejére, persze mozdulatokkal csak. A fiúk is buzgón tartják a fejüket, csak Gazsi nem. Máté is gyanakodva néz.

Sok országban viselnek a férfiak kendőt, például arab országokban, láttam Egyiptomban. Milyen kendőt kérsz, Máté?

Máté: Tiszta fehéret.

Gazsi: Én kardosat.

Marci: Lilát és hosszút.

Viktor: Kis háromszögletest, hogy ne akadályozzon.

Persze, a létrán a magasban lebegtetné a szél.

Balázs: Nagy szél volt, orkán.

Gyűjtsunk gyertyát, búcsút énekelünk. Jöhettek kendősen.

Eszter: Tükör kellene.

Villó: Én leszek neked tükör.

HK: Eszter elé áll és feltartja a két kezét. Eszter a kendőjét igazgatja, gondosan, a semmit.

Éj Királynője

Példa sokszereplős történet alakítására

1989. október 13. Rezedák
Mozart: Varázsfuvola

A királynő a bosszú áriát trillázza, Anna pedig vadul harcol Endrussal, kard ki kard, mert ők huszárok. Endrus lovag, hétesztendős nemes, a huszárok java, játszva ellökhetné az ötéves Annát, de viláért sem teszi, táncolva topog és óvatosan vagdalkozik, sőt időnként elesik, gurul egyet. Anna nekipirultan ugrál, a zenébe csak véletlenül zökken, a harc, a harc a mindene. Boldogan lihegi: Huszár voltam és mindig győztem.

Endrus: Mindig ő győzött. S a fülembé súgja: Direkt csináltam úgy, hogy eles-tem, meg minden.

Anna, te láttad az Operában az Éj királynőjét. Milyen volt?

Anna: Kék kabátja volt, és így összeburkolózott. A homlokán csillogott. Nekem is van ékszerem.

Feldíszítunk mesebeli ékszerekkel, rádterítünk csillagos palástot, mutasd meg az Éj királynőjét.

Annát feldíszítjük, és peckesen sétál végig egy zenét, de a végén felrikolt: Huszár leszek, lesz egy párom, azt feleségül veszem, és ha jön a gonosz sárkány, akkor levágom. Te legyél a gonosz sárkány.

Szívesen leszek sárkány, ha valaki elvarázsol.

Boriska máris ugrik és varázsol.

Tüzet lehelnék, ha lennének lángnyelveim.

Dani és Robi ugranak lángnyelveknek. A sárkányom vad, tüzet lehelek, a lángnyelveim derekába kapaszkodom, félelmetesek vagyunk. Anna, a bátor huszár megfeledkezik a feleségéről, Márti gyámoltalanul topog mögötte.

Anna: Én úgyis szoknyában vagyok, leszek menyasszony, és Endrus vegyen feleségül. Endrus vígan ugrik, a boldog pár körül egész sereglet táncol. Szerencsém van, sárkánybarlangomban pihenhettem ezalatt. Anna: „Kell tó. Akkor én meghalok, beesek a tóba, bedob valaki egy rózsát, mondjuk hogy te, de akkor légy kardos huszár. És akkor én életre kelek.” Mindenki lázas izgalommal szerveződik, Juliska a tó, Marika a rózsza, Marci halász, Misi aranyhal, csak Endrus elégedetlen, ő is szeretne már végül kardos huszár lenni.

Anna: Szerencsen is kell.

Íme, a Varázsfuvola!

Jó, Tímea, a legszőkább lányunk megy szerencsennek. Egy zene nem is elég, háromszor játsszuk, mire mindenki kedvére megélte az átváltozásait, egyéniénként és kapcsolataikban, mint valami vibráló kaleidoszkóp. Anna azonban nem adja ki kezéből a kormánypalcát, tud uralkodni, és itt nincs Sarastro, aki elmozdítaná. „Királyfi kell – mondja – és üvegkoporsó.” Endrus feledi a huszárt, beáll királyfinak,

palást, korona, fehér paripa, és táncol a tó partján. Az ária közepén Anna behúnyja kék szemeit és eldől, mint a zsák. Juliska, a tó gyorsan odébbgurul, ügyesen helyezkedik Anna mellé. Misi, az aranyhal fürgén követi. Ott fekszik a tóban a halott, és a tó is, hanyatt, kitárt karokkal, az aranyhállal a hóna alatt. Endrus elbáméskodik, nézi Annát, és elfelejt rózsát dobni. Anna résnyire nyitja keskeny szemeit és ki-szól: Dobjál rózsát!

A királyfi észhez tér, megragadja Marikát, és ketten beleugranak a tóba. Anna mozdulatlanul fekszik, teljesen elalélt, döbbenetesen meggyőző. A királyfi gyámoltalanul nézi, rózsa, aranyhal, huszárok, sárkány, tanácstalanok vagyunk, Anna nem akar feltámadni. Költögetjük szép szóval, énekkel, tánccal, hiába. Végül eszembe jut a szerecsen, előhúszom Tímeát.

Anna, itt a szerecsen.

Anna kinyitja a szemét és vidáman mondja:

„Kell a három lány is, akik egyszerre énekelnek, meg a fiú, aki madarakat árul.”

Az arcom kitalálta

1987. január 22. Rezedák

Mozart: G-dúr vonósötös. K. 515. IV. tétel, részlet

* Pas de deux plusz 1 fővel * a metakommunikáció dicsérete

Viktor és Balázs 9 évesek, barátságuk nálunk szövődik, másutt ritkán találkoznak. Szép fiúarcuk egyensúlyos, kevés mimikával élnek. Számomra is alig felfedezhető jelzésekkel dolgoznak a táncaikban, együttműködésük mégis tökéletes, tévedhetetlenül értik egymást. Ha szobrász volnék, a barátságot róluk mintáznám. Viktor szavakban könnyed, gondolatait, képzelete terméseit választékos, színes, gazdag mondatokban adja elő. Balázs hebeg, elnyeli a szó felét, lassítanom-nyugtatom kell, küzd a beszéddel. Csodálatos gondolatai feltöredezve bukkannak elő, elemi erővel, mint a vulkán kövei. Viktor hanyag eleganciával közöl magnóra, videóra is, csupán az artikulációja miatt integetek, a száját alig nyitja, mondatai puhán elszállnak, olykor az ismeretlen homályba vesznek. Balázson sokat segített a rendszeres hangfelvétel, ha történeteit közölni akarta – de mennyire akarta! –, jó levegővel, figyelemmel kellett a folyamatos beszédét alakítania. Már egy órája dolgoznak ketten, sűrű intenzitásukat megirigyelhetné egy kórház sebésze. Aprólékos összmunkával alakítanak páros jelenetet, érzem, valami újdonsággal jönnek. Dani a kisöccs irigységével szemléli őket, kitartóan. Tíz gyerek is hívná, de nem, neki a bátyója kell, a nagyok titkában osztozna. Tánccal csábítanám, de elutasítóan pislog a szemüvege mögül.

Végül beveszik. Hármójuk jelenete azonban dőcög, Viktor bosszús, Dani nem érti, Balázs tanácstalan, felborulnak. Újra kezdik, már harmadszor, végre Dani is kapcsol, simán befejezik, elégedettek, szót kérnek. Táncuk csupa-csupa arcminika. Marcel Marceau élvezné! Láttam őt Párizsban egy kakasülő magasságából, lélegzetem elállt a káprázattól. Most is. Viktorék ugyan nem tudják az arcuk mimikáját, de most fedezték fel, ragyognak, vibrálnak örömben. Mit veszít, aki harminc esztendeig tanít tanítandó anyagot, és ilyet sohasem láthat!

Viktor: Vicsorítottunk, fintorgattunk, mozgattuk az orrunkat, homlokot, szemeket, száját, még a fogainkat, nyelvünket is. Rájöttünk, hogy mennyi mindenfélét lehet így, ha kisebbet, ha nagyobbat, ha erre, ha arra, le, föl, oldalt, mindig más.

Balázs: Azt is kitaláltuk, hogy ha Viktor feje fönn van, az enyém lenn, és hullámozunk a zenével.

Viktor: Az arcmozdulatokkal lehet kis történeteket kitalálni. Először összevissza mozgattuk az arcunkat, de rájöttem, hogy rendszer kell. Azt alakítottuk ki Balázssal. De Dani mindenáron be akart állni, és végül megsajnáltuk és bevettük.

Megértette a rendszereteket?

Viktor: Először nem, és csak hülyéskedett, megmérgesedtem és – bocsánat, hogy csúnyát mondok – ki akartam rúgni. De végül is megértette a rendszert, és úgy már jó volt.

Visszaemlékszel a rögtönzésre?

Viktor: Nem, azt hirtelen kitalálom, mintha valaki bedobná az eszembe. Nevetős arcot vágtam, mert nem lehettem mindig komor. Közben mindenféle alakult.

Balázs: Tükröztük is egymás arcát, a zene szerint.

Hogy érezted ezt, Balázs?

Balázs: Háát... nem tudom. Az arcom kitalálta. Valahogy a zenétől.

Szólóban – gyerek(ön)portrék

Boldog kutyaház

Feri

1986. április 22. Teljes szekfűk

Mozart: Jupiter szimfónia K 551 IV. tétel, részlet

Feri csendes, mosolygó, keveset szól, matekból bukdácsol, pedig okos, csak másképp. Verekedni sose láttam, kerüli a harcot, a szereplést is. Erőért hozzá fordulok, hétéves tisztaságában olyan teljes és koncentrált, mint egy hibátlan alma. Fájdalmamat megérzi, szó nem kell, mögém áll, és masszírozza a nyakamat. Erőtlen kis kezein érzem a barkácsolást, a kerti munkát, ezeket szereti. Nem gyöngö.

Erős, szívós és gyakorlati. A férfiasság javát kapta, a gyengéi nélkül. Muzikalitása nem ragyog fel, nem mutatkozik látványos mozdulatokban, szólót sose kér, de belül, valahol a lényre kerek közepén zene érzik, látom. Mozart mindig mélyen ihleti. A mai Jupiter szimfóniánk különösen. Építkeznek, gondosan, szakavatott mozdulatokkal, elmerülten, sokáig. Végül megszólal:

„Egy kis körházat építettem, magas volt és nádfedeles. Sok kis törpe lakott benne a kiskutyával. Nagyon szerették. Egyszer elcsavargott, elveszett. A legkisebb törpe megtalálta, el volt törve a lába és sírt. A törpe kicsi volt, de olyan erős, hogy a vállára vette és hazacipelte. Meggyógyították és boldogan éltek.

De a ház már kicsi lett, és a kutyának új ház kellett. Megint jött a zene és elkezdtem a kutyaházat. Megépítettem a fél oldalát, és mikor rátettem volna a tetejét, féloldalra dőlt. Akkor vettem észre, hogy a másik oldala még nincs kész. Megépítettem azt is, rá a tetőt, és minden lyukat befalaztam. Egy nagy villámlásnál eszembe jött, hogy ajtó és ablak is kell. A törpe segített ajtót, ablakot faragni, ketten beraktuk, kész volt a ház. A kiskutya először nyüszített, hogy nem akar beköltözni, mert a törpék házáat szerette. De mi addig édesgettük, míg boldog lett benne. Mert az egy boldog ház volt.”

A giliszta barátai

Máté

1986. március 20. Rezedák

Mozart: B-dúr szimfónia K. 181. III. tétel

M. Máté két esztendőn át ült közöttünk némán, mélyenülő felhőszürke szemével. A harmadik évben olykor már a fülembe súgta mondanivalóját. Nevéhez szigorú kistercet ragasztott, egyetlen hangközt, harsányan, erővel, századszor is ugyanúgy. Ha egyetlen egyszer kimosolyogtam volna az elmosolyodókra, soha többé nem énekl. Mérhetelenül zavarta a szokatlan, a szabálytalan, az új. Mégis boldogan jött közénk, mert szerette a gyerekeket, és velem drukolt a sikeres táncokért. Megrángatta az ingem ujját:

„Nézd, milyen szép a Villóé.” Súgta, ne hallja más. Az irigység atomjai is kikerültek, tisztán élt. Melegedtem, fényesedtem mellette. Ha szabályokra, rendre volt szüksége, nálunk megtalálta, mert a hatesztendő, kiegészítő osztályos fejével felismerte az én rendemet a sziporkázó ötletektől villamossággal teli levegőnkben, az egyéni táncaikat röppentő gyereksereg közepette. Pontosan tudta, mi az állandó, talajunk sohasem süppedt a lába alatt. Miért indult el aznap Mozart szimfóniájával? Mit hozott számára ez a kompozíció? Miért éppen ez? Miért éppen aznap?

Efféle titkokat nem is próbálok megfeyteni, alázattal megköszönöm. Ajándék. Máté felkelt, kézenfogott és kijelentette:

Az összes gyereket körbe kell táncoltatni, mert ha nem táncoltatjuk meg őket, akkor nem lesznek jobbak.

És azt szeretnéd, hogy jobbak legyenek?

Máté: Igen.

Hogyan szeretnéd, hogy körbetáncoljunk?

Máté: Úgy, hogy csak úgy megsimogatom a fejét és föl kell kelni, mert aki nem kel fel a simogatásnál, annak elől kell mennie mellettem.

De látod, például Ági nagyon fáradt. Mi lesz azzal, aki nem kel föl?

Máté: Aki nem kel föl, annak mindegy, hogy mit csinál.

Aki nem kel föl, annak szabad akármit csinálnia, amit ő szeretne?

Máté: Igen. Amíg nem simogattam meg, addig csinálhatják a magukét, a szőlőt.

De mikor megsimogattad, akkor mit csináljanak? Menjenek utánad?

Máté: Igen.

És mit csináljanak akkor, mikor utánad mennek?

Máté: A kezemet fogják.

De szép ez, Máté.

Máté: Igen, ez szép.

Ágiék szőlőt kérnek. Táncolsz velük?

Máté: Nem, inkább nézem. De fogd a kezemet.

Végignézzük kézenfogva Ágiék kavalkádját. Öt lány táncolná, de Ági kistestvérei folyton berontanak. Máskor rendberakom az effélét, a szőlőtánc szent, nem engedem megzavarni, az elkényeztetett kistestvéreket leszerellem, ölbeveszem, vagy az anyjukra telepítem. Most nem mozdulhatok Máté mellől, és a két kisördög menten hasznót húz a helyzetemből, ki-be cikáznak a nagylányok lábai között. A szőlóból vegyes lekvár lesz, sóhajtván ér véget, de az öt nagylány közül egy sem küldte odébb az erőszakos apróságokat. Mi több, a történetükbe kerekítették őket.

Ági: Én manó voltam, Borsi madár, Bori tündér, Luca róka, Villő lúdanyó, Réka giliszta, Ákos meg katicabogár. Mindegyikünknek volt egy rejtekhelye, ahol aludt. Egyszer összetalálkoztunk, úgy lettünk barátok, és úgy táncoltunk.

Borsi: Amikor mi már elkezdtünk álmosodni, akkor Ági még javában táncolt.

Ági: Nekem volt hatalmam az este felett. És amikor éjfél volt, akkor már mindannyian elaludtunk, éppen amire vége volt a zenének.

Milyen hatalmad volt neked az éjszaka felett, Ági?

Ági: Nekem csak éjfélkor dőlt meg a hatalmam, én addig jót tudtam tenni, fönn tudtam maradni. Éjfélig volt hatalmam, és ha nem futok rögtön haza, akkor ott roskadok össze.

Amíg éjfélig tartott a hatalmad, milyen jót tettél? Mert azt mondtad, hogy jót tudtál tenni. Milyen jókat tudtál tenni?

Ági: Hát összehoztam néhányat, például a madár a gilisztának ellensége, meg a katicabogárnak, és a lúdanyó is. De mégis összebarátkoztak. Összehoztuk őket, és akkor mi egyek lettünk, annyira szerettük egymást.

Villő: Amikor átváloztunk, akkor úgy örültünk egymásnak, hogy mindenkit körültáncoltunk, senki se maradjon ki.

A két kistestvér ártatlan képpel nézelődik, a katicabogár-Ákos az ujját szopja, giliszta-Réka büszkén égnek tartja a pisze orrát. A jelenettel mindenki elégedett, ha a vége jó, minden jó. Máté elengedi a kezemet, sóhajt, és aggódó szemmel néz az arcomba. Néz, néz.

Valamit mondanál, Máté?

Máté a fülemhez hajol és súgva kérdi:

Melyik madár nem eszi a gilisztát meg a katicabogarakat?

Lesodort hópehely

Bea

1985. január 15. Teljes szekfűk

J. S. Bach: f-moll szonáta hegedű-zongorára BWV 1018 I. tétel

Bea szép, ügyes, tehetséges. Óvodában folyton szerepeltették, ünnepélyeken szólót énekelt, táncolt, mesélt, a rádióban verseket mondott, imádta a közönséget. Iskolában kezdődtek a bajok: szórakozott, nem figyel, lábával harangoz, elfelejti a leckét, más füzetet hoz, nincs tornazsákja..., teli az intőfüzete. Anyja perel, szidja, bünteti, nem engedi, megvonja és naponta veszekszik a tanítókkal, akik már a látára is összerendeznek, védekeznek és vádaskodnak. Bea színészképző iskolába is jár és balettre és zongorázni és persze angolra. Megy, leckéz, zongorál, fellép, szerepel, bizonyít, inaszakadtáig. Hírneves apja sorsára hagyta, látni se kívánja.

Pár éve még közénk járt, filmen is őrzöm fürge kis alakját, amint kiragadja az ámuló aranyászke Kamillát a jégszívűek kezéből és mondja: „Én, én éreztem azt a pillanatot, amikor varázsoltam – és a szívére mutat – itt, itt éreztem.” A néző hunyorgat, sóhajt, könnyet morzsol szét, hisz neki. Bea akkor még nem járt színészképzőbe.

Mostanában már ritka vendégünk. Olykor váratlanul betoppan. Egyedül közlekedik, a filmgyárba is. Tízéves. Felidézné ötéves önmagát, keresi, keresi. Szeme szüntelenül rajtam, figyelmem az egyedüli kapaszkodója, gyerektársat nem talál, itt senki sem főszereplő, vagy mindenki az.

Táncolunk, nekifeledkezve, Bach pergeti, zengeti, meséli, mondja. Bea az asztal tetején ül, a szeme fekete kút, mélyén az ismeretlen és befoghatatlan magány. „Szeretnél szólót?” – bátorítom és nekilendül, mert a szóló valamiképp mégis szereplés, személyes figyelemben. Mindenkit körbetáncol, hajladozik, könnyed és ritmikus. Aztán hirtelen a földre fekszik, onnan néz fölfelé, az égre, vagy talán csak a plafon csúf lámpáira.

Bea: Egy hópehely feküdt az ágon, mert lefújta a szél, hirtelen jött egy nagy hóvihar, lesodorta. De nem féltem a hóvihartól, inkább örültem. Akkor volt, hogy egy kicsit reménykedtem, hogy nem süt ki a nap. Nagyon féltem a naptól, futká-

roztam, néha mint hópehely igaziból is táncoltam és próbáltam fölszállni és a szél-vihar miatt sikerült is fölszállingóznom és táncoltam. Aztán megjelent a nap, már olvadozni kezdtem, de gyorsan jött egy hóvihar megint, elkezdett fújni és nem bírta lent fújni, mert már nem volt hó, csak az egekbe tudott már emelkedni, mert ott volt a legtöbb hó, mert fölszállingóztak ők, a többiek is. Jött egy hóvihar, gyorsan lesodort a nap mellől, aztán egy kicsit izgatottan nézegettem körül, mert nagyon szomorú voltam, hogy most elolvadok. Bánatomban újra visszafeküdtem az ágra, ott akartam inkább elolvadni, mint hogy itt a földön széttapossanak az emberek és a sáros földön legyek. Inkább voltam a rügyes ágon.

Koldus hópehely

Melinda

1985. január 15. Teljes szekfűk

J. S. Bach: f-moll szonáta hegedű-zongorára BWV 1018 I. tétel

Melinda tizenkét éves. Már négy esztendeje egyedül jár hozzánk, maga iratkozik be, busszal kocog haza az estében, jó messzire. „Nem sietek – mondja – úgy sincsenek otthon.”

Egyedül vacsorázol?

Melinda: Persze, valamit mindig találok.

Ravennában négy napig csak az Alfa Rómeókat bámulta, és viháncolt. A San Vitale mozaikja alatt mellém feküdt a kőre, és nézte mozdulatlanul a boltozatot. Ott hallott először az emmausi tanítványokról. Bach Hosannájával látjuk hunytszemű vezénylését a Duende legszebb képein.

Ma különösen borús. Hanyatt fekszik és alig mozgatja az ujjait. A tizedik zene után kér szót. Hosszan fekszik, térdepel, majd térden kúszik, aztán gyönyörű táncba szökken, hajlong, kitárt karokkal, nevetve. Arcát az égnek emeli, úgy táncol, a zene végével is alig tudja abbahagyni, az utolsó akkord után még szédülten pördül egyet.

Melinda: Én egy agyontaposott hópehely voltam, akit már sárnak néztek és mindig vártam, hogy essen már a hó, mert talán rám is esik egy hópehely, és akkor teljesen átváltozom. Eljött a hóesés, és átváltoztam hópehellyé.

Amikor térden kúsztál, mi történt veled?

Melinda: Koldus hópehely voltam.

Kéregettél?

Melinda: Koldultam az utcán.

És a hajlongás?

Melinda: Köszöntöttem a friss hópelyheket.

És amikor úgy röpi, kitárt karokkal?

Melinda: Akkor lettem friss, tiszta hópehely.

Milyen volt ez a változásod?

Melinda: Éreztem, hogy esik a hó, és akkor rám is esik egy hópehely. Az arcomra.

„Az kéne, hogy minden napomban benne legyél”

Évi

1982. október 7. Teljes szekfűk

Vivaldi: D-dur concerto I. tétel

K. Évi hétéves és Klári néni ötvenhárom. Táncolunk, magunknak, sokáig. Cardellino: madárdal, hegedűkön.

Vivaldi zengi, én elpihenek, Évi rajzol. Papírján óriási görcsös fa, arca van, szemei.

Mesélj, Évi.

Évi: Olyan volt, mintha esne az eső. Mintha leesne a fáról a levél. Mintha sírna a fa. Bármit elképzelhetünk róla.

Mindig bármit elképzelhetsz a zenéről?

Évi: Igen, de azt hiszem, mindenki elképzel, nem?

Mit képzelsz el?

Évi: Azt is elképzelhetem, hogy van egy lány, az vizet hoz, messziről. De mindent elképzelhetek erre a zenére, a dallama olyan, mintha a lány vizet hordana, vagy mintha a szél fújna. De másik lassú zenére, mint például Bartóké, mindenféle lassú dolgot is el lehet képzelni.

Például milyet?

Évi: Ha lassú zene van, akkor szomorút és lassú mozgást képelek el. Ha az emberek gyorsan vezetnek vagy gyorsan futnak, akkor olyannak kell lenni a zenének is. Az ember a gyors zenére szalad, és a lassú zenére lassan megy, vagy lassú mozdulatot tesz.

Belülről elképzeled?

Évi: Belülről elképzelem, és látom a képet magam előtt. Például egy kislány képét.

Ismered is azt a kislányt, vagy csak elképzeled?

Évi: Elképzelem, mindig.

És milyen az a kislány?

Évi: Szőke vagy pedig fekete.

Hasonlít rád?

Évi: Nem, egyáltalán nem. Csak abban, hogy a tulajdonságai ugyanolyanok, mint az enyémek.

Például milyen tulajdonsága van?

Évi: Nagyon nehezen tudom ezt megmondani, hiszen mindenki nem ismerheti magát jól.

De amikor táncol előtted az a kislány a képzeletedben, akkor... ?

Évi: Akkor én a tulajdonságaira gondolok legelőször, a zenéből úgy kijön és akkor olyan, mintha velem együtt táncolna.

És ez jó?

Évi: Jó.

Miért jó az, ha valaki a képzeletedben megjelenik?

Évi: Azért, mert úgy érzem, hogy egyáltalán nem vagyok egyedül.

Mikor kicsi voltál, akkor is így volt ez?

Évi: Mikor kisebb voltam, akkor nem így volt, hanem akkor az volt fontos, hogy a Klári néni engem figyeljen.

Miért volt fontos, hogy én figyeljek?

Évi: Minden gyereknek először az a fontos, hogy rá figyeljenek. De amikor teljesen elmerül a zenében, akkor már az a fontos, hogy egyáltalán legyen zene.

Akkor akár nem is kell, hogy én ott legyek, igaz?

Évi: Nem, mert én már otthon anyuval is táncolok, meg hülyéskedünk a zenére. Olyankor el szoktam esni viccből, de van, amikor tényleg elesem. Ha a szőnyeg úgy feláll, akkor belerúgok és elesem benne.

Egyedül is táncolsz, ha magad vagy otthon?

Évi: Igen, akkor még többet.

Akkor hogyan?

Évi: Akkor inkább szomorú zenét keresek és arra táncolok, mert nincs ott Anyu, és az sokkal szomorúbb.

A szomorú zenét hogyan keresed? Fölteszel lemezt?

Évi: Vagy fölteszek lemezt, vagy kinyitom a rádiót.

És addig keresgélsz, amíg nem találsz?

Évi: Igen, míg nem találok egy szomorú zenét. De ha nem találok, akkor fölteszek olyan lemezt, amiről tudom, hogy szomorú zene van rajta. Megvan otthon a Bartók: Kékszakállú.

És miért olyan szomorú neked a Kékszakállú?

Évi: Mert olyan lassú, olyan mély hangú, és nem olyan, hogy minden jó, a vége is jó, csak egyszerűen végig az ember úgy fél, van benne egy szorongás. Olyan mélyen van a szívében a félelem a mély hangra. Mikor még kisebb voltam – olyan

ötéves – akkor térdenállva kérdezgettem anyut, hogy fölteszi-e a Kékszakállút, mert annyira féltem attól a mély hangtól.

Most már nem?

Évi: Most már nem. Most már szeretem.

És miért teszed fel?

Évi: Azért, hogy egyszerűen hallgassam, megszerettem nagyon a zenét.

Bartókot különösen?

Évi: Igen, meg Händelt.

És miért Händelt?

Évi: Mert írt vidám és írt szomorú zenét is. Bartók mindig szomorú.

Neked szomorú?

Évi: Igen, és én se tudok vidámat kitalálni. A Kelj fel juhászra is csak szomorút tudok énekelni.

Miért mindig szomorúkat énekelsz?

Évi: Mert az lassú dallam. És nekem vidámság nagyon kevészer jut a suliban.

A suliban nincs vidámság?

Évi: Nincs, és otthon se nagyon, mindig nézem a tévét, és akkor nem tudok játszani.

És hol vagy vidám?

Évi: Hát itt.

Hol itt?

Évi: Itt nálad.

És itt miért vagy vidám?

Évi: Mert itt állandóan zene van, mert itt gyerekek vannak.

Gyönyörűen táncolsz, igaz?

Évi: Nem mondanám.

Miért nem?

Évi: Az nem jó, ha az ember saját magát dicséri, meg az ember nem szokta magára mondani, hogy: „No, most én vagyok a legokosabb”, „én most gyönyörűen csináltam”. Ez olyan, mint amikor azt mondják, hogy olyan meleg van itt, és nekem csak akkor van melegem, ha mondják. Vagy: milyen fülledt van itt! Csak ekkor érzem a meleget, mert addig elmerülök a játékban.

De azért magadban úgy gondolod, hogy szépen táncolsz Évi, nem?

Évi: Nem.

Nincs olyan, hogy meg vagy elégedve azzal, amit táncoltál? Hogy kifejezted magad vele?

Évi: Nem, az ember nem lehet elégedett magával.

Sose?

Évi: Egyszer – mondjuk. De nem szeretem, hogyha elégedett vagyok magammal. Az ember sohasem tudja magát igazán kifejezni. Ha életemben a legjobban sikerült valami, még akkor sem fejeztem ki mindent.

Miért?

Évi: Az a könyv – „Ami a szívedet nyomja” – nekem sok kőt vett le a szívemről, de nem mindet, mert nekem annyi bánat nyomja a szívemet.

Mindig?

Évi: Mindig. Minden nap van valami jó is, meg rossz is, és általában a rossz szokott megmaradni.

Sokáig?

Évi: Sokáig.

És el lehet táncolni a rosszat úgy, hogy eltűnjön?

Évi: Azt még nem tudom.

Semmit sem tehetsz vele?

Évi: Csak azt, hogy ne gondoljak rá míg táncolok, és egy idő után el is felejttem.

Akkor mégis valamiképp elfelejtetd.

Évi: Igen, csak ez hosszú idő – a legrosszabb hosszú időre megmarad. Igaz, a legjobb is. De inkább a rossz marad meg, és abból tanulok is.

Minek örülsz saját magadban legjobban?

Évi: Annak, hogy ha valami rosszat teszek, megpróbálom kijavítani. Szeretem a többieket, és nem mondom azt soha magamról – egyszer mondtam életemben magamról, hogy jól csináltam.

Többször is mondhatnád. Én annyiszor látom.

Évi: Én nem mondom. Nem. Nem mondom.

És hogyha én mondom?

Évi: Azt elhiszem, de mégsem vagyok teljesen megelégedve magammal.

És ha én megerősítek benne, hogy nagyon szép volt, sokat adott nekünk?

Évi: Magamnak még nem adok olyan sokat azzal.

Semmit sem tudok segíteni ebben?

Évi: Egy kicsit segítesz, de az kéne, hogy minden napomban benne legyél. Különben soha nem múlik el.

Viktor fáí

Viktor

1987. november 24. Teljes szekfűk

Mozart: Varázsfuvola. Éj királynője, bosszú ária. Viktor behúnyt szemmel ül, magában, összeráncolt homlokkal. Vezényel, vezényel, görnyedten. Körülötte zajlik az élet, Anna mesepalástban páváskodik, Marciék képzelt kardokkal harcolnak, leroskadnak, felugranak, csaknem fellökik, Viktor fel sem pillant. Az ária már nyolcadszor indul, a harcosok csitulnak, Viktor lábaihoz heveredek, valami nagyon szép zajlik néma gyerekarca mögött. És milyen mélyen zenei a mozdulata! A pórusaimmal iszom minden cseppjét.

Nylonlepedő, tus, fapálcikák, most én vezényelek.

Ugye vigyáztok a szőnyegre? A kicsiknek szélesebb helyet hagyjatok. Ne izgulj, mindenki kap vizet. A papírod hátlapjára írd nevet, dátumot. A nagyon ügyes odairhatja: Mozart Éj királynője.

– „Egybe írjuk?”

– „A királynőt jével?”

Zajlik az előkészület. Jóska mutatja a pálcát, a tust, mintapapírjára vonalakat és foltokat pöccint, simít, pacniz.

A tus sok szépet tud, próbáld ki a magadét.

Megzendül megint az ária, elcsöndesülnek. Viktor négykézláb szemléli a tust, a papírt, tízéves fiúarcán teljes felelősség, magában van a húsz gyerek közt, bemártja a pálcikát, és semmit sem tétozva hosszan végighúzza a papíron.

Lesem, lesem az alkotás pillanatát, ha megfoghatnám, ha láthatnám, mire gondol? Lelkében látja-e azt a fát és aszerint húzza a tusos pálcikáját? Már előbb, míg vezényelt, elképzelte a képét? Nem ront, nem kér új papírt, biztos kézzel rajzol. Három fa bontakozik ki, a két szélső haragos, dühös, hadonászik, a középső néma, szomorú. Mozdulatlan, és mégsem merev, belenyugvásában tisztaság van, bizalom, szinte győzelem.

Viktor, mesélj a képedről!

Viktor: Tessék kérdezni, Klári néni.

Mondd meg nekem, Viktor, ez a szépséges három fád hogyan él?

Veszekednek, ezt a középsőt macerálják mind a ketten. A középső mozdulatlanul áll, ez a kettő hozzá van dőlve és macerálják.

Mit jelent az, hogy macerálják?

Hogy piszkálják, nem hagyják békén.

És az a középső mit csinál?

Nem figyel oda.

Tudja végig így elfogadni őket, hogy nem figyel oda?

Igen, mert tudja, hogy ha nem figyel oda, akkor végül is abbahagyják. Mert előnytelen lesz a helyzetük, reménytelenül csinálják, hiszen nem idegesítik semmivel.

És belül hogyan érez az a fa?

Előbb-utóbb sírhatnakja támad, de túrnie kell. Mert ha ezt kimutatja, akkor annál jobban idegesítik.

Van olyan, hogy egy gyerekkel ez megtörténik?

Igen.

Hogyan történik meg?

Hát ők nem így szokták, hogy nem hagyják békén a másikat, hanem gúnyneveket adnak, csúfolják, meg ilyesmi. És hát túrnie kell, mert ha túr, abbahagyják. De ha visszaszólna, hogy: „hagyjátok abba!” – akkor látják, hogy idegesíti őt, és ezért jobban fogják csúfolni.

Mi a végső megoldás szerinted, Viktor?

Szépen csöndben maradni. És akkor végül is majd leszoknak róla.

És egymás között ezek a veszekedő fák mit művelnek?

Összebeszéltek együtt, két barát.

Szerinted milyenek ezek, miért veszekednek? Mi lehet az oka? Miért bántják azt a harmadikat?

Azért, mert rosszak. Mert ők ezt élvezik, hogy valakit lehet macerálni.

Miért élvezik ezt, szerinted?

Nem tudom.

Nem tudod elképzelni, hogy esetleg ők haraggal vannak eltelve önmaguk iránt?

Nem.

Saját magukat szégyellik. Nem olyanok, mint amilyenek lenni szeretnének. Azért bántják a másikat, mert a belső elégedetlenségük állandóan zavarja őket.

Irigyek és olyan buták, hogy nem tudják másképp kifejezni az irigységüket, ezért csúfolják a másikat.

A kép, ahogy most nézzük, nagyon tetszik nekem. Olyan gyönyörű az a nap is ott a sarokban. Ez a kép szerinted haragos, vagy békés, vagy mit fejez ki neked most, ahogy ránézel?

Háborús helyzetet mutat, hogy háború folyik a három fa között, mert ott vannak a nagy fekete felhők, pocsolyák. A nap sem olyan fényes. Ha én volnék valamelyik fa, akkor én a középső lehetnék, mert az iskolában állandóan macerálnak,

mert kisebb vagyok, mint a többiek, mert jobb felelő vagyok az átlagnál, ezért csúfolnak mindennek. Kis ruszkinak is csúfolnak.

Ez majdnem mindig így van az életben azokkal, akik jobbak vagy okosabbak, mint a többiek. Ezt el kell fogadni, és látom, hogy te el is fogadod. Legyen mindig eszközöd, amivel ezt kifejezed. Ez az eszköz megfelelő erre és nagyon jó is, hogy tus volt és fekete. Az Éj királynője a gyűlöletet, a haragot énekli, a veszekedést.

Láttam az operát. Magyarul énekelték.

Azt hiszem, bekeretezem ezt a képet, és fölteszem otthon a falra. Nem bánod, ugye? Szeretném megőrizni magamnak. Nagyon szeretem ezt a képet. A felhői is gyönyörűek, meg a pocsolyák. Tulajdonképpen mégsem szomorú, mert az a középső fa csöndben van, de igazán növekedik. Nem kisebb, nem törik össze, hanem a belső törvényei szerint növekedik. Macerálják, hát macerálják.

TÁNCBAN SZÜLETETT GYEREKTÖRTÉNETEK

Szárnypróbálgatások

„Borsi: Mi emberek voltunk, de nagyon szerettünk volna madarak lenni és a zene végén átváltottunk madarakká.

Mitől?

Csilla: A gondolatainktól változtunk át. Szerettünk volna repülni, magasan szállni az égen és akkor ez megvalósult.

Borsi: Mert egész szívünkben vágyódtunk.”

Megfészültem a felhőket

1987. május 21. Rezedák

Mozart: C-dúr Jupiter szimfónia K 551
IV. tétel részlet

Sz. Balázs (7 éves): Anyu volt a fa. Bori a méh, Artemisz a szivárvány. Marci és Rózsi verebek voltak. Amikor mi kijöttünk a fa alól, Márti rögtön lepke lett, de én még egy darabig hernyó voltam. Csak egy picit voltam hernyó, aztán lettem lepke. Mind bementünk a fa alá, mert zuhogott az eső, villámlott. Akkor anyukámnak megnőtt a lombja, hogy mi mind alája tudjunk menni, és ne ázzunk. Aztán jött a szivárvány, odasétált.

Artemisz: Nem sétáltam, hanem vízcseppekből lettem.

Balázs: A szárnyam zöld volt, és ott vergődtem.

Bori: Megporoztam, de nem hallotta meg.

Kit poroztál meg, Borika?

Bori: A fát. Mert virágos volt.

Balázs: Vízet meregettünk a felhőből.

Ki volt a felhő?

Balázs: Azt odagondoltuk.

Marci: Mi is ittunk a vízből, de csak kicsit.

Verebeknek nem is kell olyan sok víz, de biztos gyakran ittatok.

Balázs: Mi felrepültünk az égbe, és én megfészültem a felhőket.

Hogyan, Balázskám?

Balázs: A zöld szárnyammal.

Figyelmes komphajó

1985. április 16. Teljes szekfűk

Händel: B-dúr concerto Op. No. 7. IV.
tétel, fuga

Márk (5 éves), Andris (4), Bendegúz (5), Évi (9), Marci (8).

Miért kellett emelgetnem a két lábamat?

Márk: Mert egy hosszú híd voltál. Keresztül az egész széles folyón. Rajtam.

Andris: Én tengeralattjáró voltam.

Bendegúz: Én komphajó voltam. Amikor így volt a lábam, így mentek rám föl az autók. Amikor nem jött több autó, akkor felemeltem a lábamat, becsuktam, hogy ne guruljanak vízbe az autók. Figyelmes komphajó voltam.

Szívesen vezetném a Trabantomat ilyen figyelmes komphajóra.

Márk: De te híd voltál.

Persze, másik alkalommal vezetném.

Marci: Engem folyton üldözött a tengeralattjáró.

Andris: Üldöztem, de nem értem el. Fel akartam robbantani.

Marci: Én mindig másfelé mentem, rémes sebességgel.

Éreztem is, ahogy elfüstöltél a lábaim alatt.

Évi: Én faszérűség voltam, de a szájam mindig a víz fölött volt, és ezért tudtam beszélni, de csak némán, mert zene volt. Erős is voltam, és mindig közéjük mentem, hogy ne bántsák egymást.

Marci: De hiába, mert csak üldözött.

Andris: Akartam, hogy átváltoztatom magamat egy fává a víz alatt. De folyton vissza kellett változnom tengeralattjáróvá.

Slaggal hajtott esőorgona

1985. április 16. Teljes szekfűk

Händel: B-dúr concerto Op.6. No.7. IV.
tétel, fuga

A gyerekek 7-8 évesek.

F. Eszter: Mi Évivvel tündérek voltunk, időjárást, meg mindent terveztünk. Többször előre megírták nekünk, és végre kellett hajtánunk.

Ki írta meg?

Évi: A fő-fő tündér.

Eszter: Volt három kis kóbor kutyánk, azokat mindig ápolgattuk, mert nagyon szerettük. Egyszer kaptuk a hírt, hogy földrengést kell csinálnunk, akkor elbújtattuk őket, hogy ne legyen bajuk. Fölvettük a mérőöldes csizmánkat, és úgy lépkedtünk, mert földrengéskor úgy kell.

Évi: Meg volt olyan, hogy esőt kívánt a fő-fő tündér, és akkor töltögetni kellett az orgonába a vizet, hogy ha orgonálnak rajta, akkor csöpögjön a víz, és legyen eső. Nagyon meguntuk a töltögetést, és én slaggal oldottam meg.

Mit, Évi?

Évi: A töltögetést, hogy folyton menjen a víz az orgonába.

Eszter: Én is tartottam a slagot.

Évi: Éjjel-nappal slagoztunk.

És ti, kóbor kutyák? Meséljete!

Zsófi: Ha jó idő volt, mindig kihívtak játszani.

Mit játszottatok?

Zsófi: Tündérajátékokat.

Laura: Tündérlufit dobáltunk az orrunkkal.

Milyen a tündérlufi?

Laura: Ezer színben ragyog, szivárványos.

Persze, hiszen annyit esett az eső, lehetett közben szivárvány. A tündérlufik nem áztak meg?

Melitta: Segítettünk eldugni őket, mikor esett.

Hogyan fogtátok meg a tündérlufikat?

Melitta: Az orrunkkal bökdöstük, finoman.

Laura: A tündérek etettek is minket palacsintával, meg mindennel, amit szeretünk.

Nem féltetek a slagtól?

Laura: Nem, az is tündérség volt.

Eszter: Minden földrengés, meg ilyen veszedelmek után kócosak voltak, akkor fésülgettük a hajukat, mármint a szőrüket, és megmostuk őket az esővel.

Évi: Megfésültem Melittát, miután elértem, mert föl is buktam miatta, elfutott előlem. És akkor végre mégis elértem, és szépen megfésültem, megrázta magát, hogy azértis kócos legyen.

Eszter: Éjszaka meg csillagokat rakosgattunk az égre.

Évi: Azalatt a kutyák úgyis aludtak.

Madártojó gép

1989. május 16. Teljes szekfűk

A „Hej pávát” éneklük körjátékkal

Legyetek pávatojások, vigyázva, óvatosan guruljatok, mert bennetek van a kispáva, mindegyik tojásban másféle páva, nem hasonlítanak, ahány annyiféle, mint az emberek.

A kör közepén mindenfelé gurulnak, Marci folyton begurul az apja lába elé, majd feldönti.

Mutasd magad, Marci, milyen páva kelt ki a tojásból?

Marci: Lila. És a farkam csupa aranypénz.

Apja, szedjél róla aranypénzeket!

Marci: Kocsit veszünk. Ladát.

Ti hárman mit találtatok ki? Mindig együtt maradtatok.

Bendegúz: Átváltoztunk madártojó géppé.

Milyen volt a madártojó gép?

Bendegúz: Én voltam a traktor. Adél a motor.

Eszti: És belőlem jöttek ki a tojások.

Vezetője nem volt a traktornak?

Adél: Láthatatlan valaki volt a vezetője.

Eszti: Egy őzike vezette. De tudott láthatatlan lenni.

Áron: Én egy robot-ló voltam. Arra voltam beprogramozva, hogy elvigyem őket akárhová.

Kiket?

Áron: A kikelt pávákat, mert még nem tudtak repülni. Nedves volt a szárnyuk a tojástól.

Hova vitted őket?

Áron: A világ végére, mindig oda akartak.

Pingvinek kövei

1986. december 9. Rezedák.

Händel: G-dúr concerto No. I. Op.6 II. tétel

Klári susogva: Borit és Andit nézzük. Háttal fordulnak egymásnak és úgy rakosgatnak, cipekednek, nehézkesen emelgetik a lábukat. Kínálgatják, nyújtogatják a felszedett valamiket, de egyikük sem fogadja el a másiktól, mogorván cammognak. Andi mintha elfogadná, aztán mégsem, ellöki Bori kezét, és a szeme sarkából figyeli. A hegedűk felfelé ívelő dallamaival mennek föl valami képzeletbeli hegyre, egyre közelebb egymáshoz, a karjaikkal lebegő íveket rajzolnak, minden dallámívet a levegőbe kanyarítanak. A végén ledobálják a kezükből, amit eddig vittek, összedugják a fejüket, és nézik, nézik a földet.

Bori: Pingvinek voltunk egy jeges és havas szigeten. Köveket gyűjtöttünk, szép, fényes köveket. Először nem ismertük egymást, és nem mertünk barátkozni. Andi: Én már majdnem elvettem tőle, mikor kínálta, de aztán eszembe jutott, hogy anyukám megtiltotta.

Miért tiltotta meg?

Andi: Hogy ne barátkozzak idegenekkel.

Bori: De egyszer csak azt mondtam: egy életem, egy halálom, és odatettem Andi elé a követet. És akkor rögtön megbarátkoztunk.

Andi: Én is ledobtam, amikor a zene vége lett, és ketten néztük, milyen hogy szép.

Mivel cipeltétek a követet? Volt kezetek?

Andi: Nem, csak lábunk volt és kis szárnyunk, azzal vittük, de nehéz volt.

Érezted, hogy nehéz?

Andi: Persze, rémesen nehéz volt. Először majdnem leszakadt a szárnyam. A pingvinszárny. Akkor a szájamban tartottam a követ.

Cseresznyében találtam a testvéremet

1986. november 27. Rezedák

Mozart: Esz-dúr versenymű két zongorára I. tétel K. 365.

B. Peti hat éves, és Gergő, a testvére négy. Hosszú jelenetet adtak elő, nagy jövés-menéssel tevékenykedtek. Mozartra látszólag keveset gondoltak, de olykor váratlanul együtt mozdultak a témával, Peti ritmusra kavargatott, és Gergő valami furcsa pozícióban zongorázta körül a levegőt.

Peti: Mókus voltam. Imádtam főzni, takarítani, mosni, sokat voltam a levegőn. Gyűjtöttem meggyet, ribizlit, málnát, cseresznyét, és befőztem télire, rengeteg lekvárom volt, mindig főzöttem finomat. Egyszer egy nagy cseresznyében egy kukacot találtam. Megmentettem, és ő lett a testvérem.

Gergő: Mindig zongoráztam.

Hogyan zongoráztál?

Gergő: A fejemmel, meg a lábammal.

Peti: Alattam lakott a fán egy cseresznyében, és míg én főztem, ő zongorázott.

Gergő: Közösen is főztünk.

Peti: Mikor már eleget zongorázott, feljött főzni.

Gergő: Én fűszereztem.

Sejtettétek ti, Julcsi, Márti, hogy miről szólt ez a történet? Láttam, mennyire figyeltétek. Én nem találtam ki a mókust.

Márti: Csak azt nem láttam, hogy mikor fűszerezte.

Ürgefogkefe

1988. október 25. Teljes székfűk

J. S. Bach: Szimfónia a 169-es Kantátából

Orsi és Adél 8 évesek.

Orsi: Ürgék voltunk. Rohangásztunk, játszadoztunk és ahol ennivalót találunk, bekaptuk és vittük a lyukba. Nagyon mohók voltunk. Vizet is vittünk, vödörökben. A nagy játszásban megesteledett, már hét óra, fogat kell mosni.

Mivel mostatok fogat?

Orsi: Ürgefogkefével.

Honnan vettétek?

Orsi: A bajuszunkból téptünk szőröket, és faág volt a nyele.

Adél: Nagy, hosszú fogaink voltak. Sokat sikáltuk, és közben fintorgattuk az orrunkat.

Orsi: Fürödtünk is. A törülközőt falevelekből varrtuk össze.

Jól aludtatok?

Orsi: Nem, nagyon elevenek voltunk, ugráltunk az ágyban. Egyszer le is szakadt, a lyukba pottyantunk az ennivalóra, és jót habzsoltunk.

Adél: Ürgekonnyvet olvastunk.

Milyen az ürgekonny?

Adél: Legtöbbször ürgékről szól.

Ki írja?

Orsi: Üрге-rozmár. Esetleg ürge-elefánt.

Adél: Végül is valahogy csak elaludtunk.

Orsi: Annyira, hogy már horkoltunk is, ürgehorkolással.

Barátok voltatok?

Orsi: Testvérek voltunk. Nagyon jók voltunk egymáshoz. Ha beteg volt a testvérem, vittem neki ennivalót, mert ő olyan étkes volt, mindig enni akart, még lázasan is, ha a hasa fájt.

Adél: Még éjszaka is felébredtem, és bolyongtam a lyukban, hogy találjak ennivalót.

Orsi: Akkor mérges voltam, hogy nem hagy aludni, és végül énekeltem neki ürgeéneket.

Milyen az?

Orsi: Cin-cin-cincogás. De szép.

Kalocsai kukacok

1988. április 28. Rezedák

J. Ch. Bach: C-dúr szimfónia I. tétel

Szevi: Feketerigók voltunk, és mentünk összeházasodni.

Petra: Egy kicsike házban laktunk, ott volt a lagzi.

Mit ettetek a lagziban?

Szevi: Műanyag kukacokat. De volt köztük egy igazi kukac is, olyan volt az íze, mint a csokiparány, édes.

Petra: Meg volt egy műanyag kukactartónk is, ami kalocsai kukactartó, lehúzható, és abból igazi kalocsai kukacokat ettünk.

Milyen az a kalocsai kukactartó?

Petra: Hímezett. Színes himzések vannak rajta, virágokkal.

Mit csináltak benne a kalocsai kukacok?

Petra: Aludtak, míg ki nem húztuk őket. De volt egy varázslójuk és éjszaka olyan nagy házat varázsolt nekik, hogy abba befért a zene is.

Szevi: Bement és mindent megnézett. És amikor bement, a kukacok mind táncraperdültek.

Hogyan ment be a zene?

Szevi: Kihúzta a kukactartó cipzárját, és besétált.

És a lagziban ti feketeterigók hogyan ettétek a kalocsai kukacokat?

Petra: Előbb egy kicsit megsóztuk.

Virágból csiga

1988. január 28. Harangvirágok

Händel: G-dúr concerto Op. 6. No. 1. II. tétel

E. Márti (6 éves): Volt egy virág, véletlenül nem csukta be a szirmait és azt álmodta, hogy csiga lesz, meg madár, aztán virág. Aztán becsukta a szirmait és tovább aludt. Reggel megörült, hogy ő virág.

Hogyan változtál át csigává meg madárrá?

Márti: A leveleimből lett a szárnyam, és a szirmokból sok-sok pici toll.

És a csiga?

Márti: Lassan forgolódtam. A zene is így forgolódott.

Macska-távcső

1989. április 20. Rezedák

Vivaldi: E-dúr hegedűverseny III. tétel

Juliska (6 éves): Macska voltam, és mindig egyedül vadásztam. Fölsétáltam puhán a háztetőre, és kerestem a madarakat, hogy elkapjam. Ha nem láttam, akkor belenéztem a távcsőbe, és azt hittem, hogy ott a madár, és elkaptam, odakaptam, de messzi volt. Elfelejtettem, hogy távcső.

Milyen a macska távcsőve?

Juliska: Rövidebb, mint az embereké.

Miért?

Juliska: Mert úgyis kicsi a feje. És a lába is rövidebb.

Mesélj még a macskatávcsőről!

Juliska: Nincs beállítva, csak nézni kell és mindjárt lát. Azt lát, amit kell.

Több macskának is van ilyen távcsőve?

Juliska: Nem tudom. Az enyémnek van.

A sündisznók királya

1988. május 26. Rezedák

Orsi (nyolc éves) egyedül táncol, suhan és repül, a szeme elé hulló haját lebegteti a hegedűszóllókkal. Az első szóló hegedűvel mélyen lehajol, a másodikkal fölugrik és puhán körbefut. Amint a két hegedű egymásra talál, lábujjhegyre áll, és finoman reszket, rázkódik az egész teste. Előre néz a messzeségbe. A kadenciához térdre hull, s a záróakkordra kinyúl a földön, teljes hosszában, nyitott szemekkel.

Orsi: Sündisznó voltam, alakot változtató sündisznó, de legtöbbször sündisznó. Mikor jött valaki, akkor mindig összegömbölyödtem, kieresztettem a tüskéimet, és amikor hozzám akart nyúlni, akkor hirtelen emberré változtam, tündérré, és elkezdtem táncolni.

Milyen voltál sündisznónak?

Orsi: Könnyű volt megtalálnom az ennivalót, mert jó volt a szaglásom. Én voltam a sündisznók királya, engem mindenki becsült, mert sok jót tettem, és az emberek télen is adtak nekem ennivalót, ha arra jártam.

Hogy érted, hogy becsült mindenki, az egész erdő?

Orsi: Sokra tartottak.

Hogyan?

Orsi: Hát én tudok úszni is, meg ugye ember is vagyok, meg süni is. Volt amikor megmentettem embereket, akik sok lufit árultak és elszálltak. Fölrepültem

a levegőbe, és lehúztam, kibökdöstem a tüskéimmal vagy elharaptam a lufikat, és hagytam őket szállni. Ha meg ember vagyok, akkor eszem piros, sárga és zöld színű falevelet, akkor ez összekeveredik a hasamban, és tudok színes lufikat fújni.

Hogyan fújod?

Orsi: Kitátom a számat, kijön egy nagy gömb, azt elpattintom, és akkor színes kicsi gömbök alakulnak. És olyan lesz az ég, az egész város, az egész ország, mintha színes lenne és ilyen lufikból állna.

Miért tetszik neked a színes ég?

Orsi: Mert nekem nincs kedvenc színem, hanem azok a szép színek, amiket én tudok csinálni. És mindenféle színű lufit csinálok, és mindenféle formájút. De a legjobban az tetszik, ha csak gömbök vannak fönt.

Hogyan látod ezt?

Orsi: Fölnézek az égre, kinyújtom az orromat, és akkor messzire látok, és az nekem olyan szép.

Olyankor, amikor egyedül vagy?

Orsi: Iskolában is, hogy szórakozzak.

Hogy érted, hogy szórakozzál?

Orsi: Valamelyikre csak úgy messziről rácélozok az orrommal, az kipukkan, és azzal szórakozom, hogy mekkorákat durran.

És mit csinálnak az égen ezek a lufik?

Orsi: Ott is táncolnak és van, amikor emberi alakot váltanak. És azon is nevetek, ahogy táncolnak. Egyik kinyújtja a lábát és az összes elesik, azon is jókat szoktam nevetni.

Hogyan változik át egy lufi emberré?

Orsi: Felhő felé száll és a felhő széle elvágja, ott lesz a feje, kezénél is elvágja, lábánál is, és kész a teste. Ember. És száll.

Szonátákat író kukac

1988. január 22. Rezedák

Mozart: C-dúr vonósötös K 515 IV. tétel, részlet

Robi az anyjával táncol. Jelenetüket a gyerek irányítja, 7 éves, nagyon öntudatos, jóképű fiú, otthon egyetlenke, iskolában a lányok bálványa. Hanyag eleganciával sétál, vezényel, bohóckodik, anyját egy kézlegyintéssel küldi odébb. Tevékenysége köti le, a zenével keveset gondol, de olykor mégis elragadja egy-egy dallamív, vele mozdul, belefeledkezve.

Robi: Zenét komponáltam. Én voltam a szonátákat író kukac. Írtam mindenféle szonátát, de többnyire elrontottam, és akkor összetéptem. Egyszer-egyszer mégis sikerült, akkor anyukám előadta. Ő volt a zenekar.

Láttam, hogy olyan furcsán vezényeltél. Miért?

Robi: A kukacnak nincs keze, ezért a szememmel és a fogammal vezényeltem. A fejemen volt a vezénylő pálca, azt mozgattam. Hopp, hopp, a fejemmel jeleztem.

Hogyan szerezte a kukac a zenét?

Robi: Ceruzával írta, és csak amikor már jó volt, akkor írta le tintával.

Honnan jutott eszébe a kompozíció? Miből?

Robi: Belül zengett neki, a potrohában, meg mindenütt. Mint az embereknek.

Miért csavargattad az anyukád lábát?

Robi: Ő az asztal is volt, és rosszul állt magasságában. Nem értem fel. Pedig a farkam hegyén álltam, és úgy nyújtózkodtam, de akkor se. Szerencsére csavarós asztal volt, állítható. Feljebb csavaroztam.

Mivel írtál, ha nem volt kezed?

Robi: A szájjammal. A tinta kicsit keserű volt. Verset is írtam:

„Megírom a szonátát, elrontottam a kottát. Tücsök koma hegedül, vezényelek remekül.”

Titkok

Mentem a holdon

1987. március 19. Harangvirágok
Egyiptomi darabukka ritmus dobokon

J. Gergő (ötéves): Mentem a holdon, csak mentem, mentem.

Érezted a holdat a talpaddal?

Gergő: Göcsörtös volt.

Találtál valamit?

Gergő: Üres dobozokat, és rezegtek belül.

Mi rezgett?

Gergő: Azt nem lehetett kitalálni. Titkos volt.

Hallhatatlan történet

1986. október 16. Harangvirágok
Ghanai dob

Évi: Láthatatlan toll voltam, és Balázs volt a könyv. Írtam bele, az egész zene alatt csak írtam, teleírtam a történettel.

Balázs: Én olyan könyv voltam, amiben hallatszott is a történet, de nem mindenkinek.

Kinek hallatszott?

Balázs: Nektek. De senki másnak. Mert ez egy hallhatatlan történet.

A királynő tudós írnoka

1986. április 17. Rezedák
Händel: a-moll fuvola-csemláló szonáta
Op. 1. No. 4. II. tétel

Dóri: Én voltam az őr és egyben a szakács is, beengedtem a vendégeket meg a katonákat, meg mind az udvari népet, és közben főztem az ebédet.

Csilla: Én a királynő pásztora voltam, rengeteg bárányt legeltettem, és volt egy furulyám, azt én faragtam. Gyönyörűen furulyáztam. A királynő éjszaka kiült az ablakba és onnan hallgatott.

Viktor: Én a tudós ember voltam, a királyné írnoka. Tudós írnok, tanácsokat adtam neki.

Okos királyné volt?

Viktor: Okos volt, életében csak háromszor kérdezett tőlem valamit. Ez a zenében is így volt, háromszor hívott csak.

Hogy érted ezt?

Viktor: A zene életszerű volt, éppen, mint a királyné három kérdése. Egy élet volt. És ebben az egész életben csak háromszor hívott.

Hogyan hívott?

Viktor: Intett a szemével.

És amikor nem hívott?

Viktor: Addig irományoztam, jegyeztem, könyvet írtam. Megírtam a pásztort is, a furulyát is, az egész birodalmat. Titkos írással.

Majd valaki egyszer később megfejti.

Titkos tobozmanó

1986. április 8. Teljes Szekfűk

J. S. Bach: h-moll mise, Et expecto kórus

Vasárnap édesapám sírja körül fácnokat láttam. Ott örültek a tavasznak. És találtam egy odút, teljesen behálózta a nyílását a pók, lélek az ajtón se be, se ki. Mint egy fátyolfüggöny. Csillogtak rajta a vízcseppek. Tiszta volt, ragyogott. Lennék odú, ki jön velem pókhálónak?

Kálmán és Kamilla, a két testvér. Szó se kell, Kálmán bebújik az odúba, a karjaim alá, és az ujjával némán szövöget. Kamilla kidugja a pocakját, áll, nézi a pók ujjait, meg se moccan, leselkedik. A zenét már másodszor hallgatjuk, amikor Kamilla picire kuporodik, és bemászik a testvére mellé. Az odú kicsi, szoronganak, de ott maradnak még a harmadik zene idején is.

Napfényes volt az odútok, vagy sötét?

Kálmán: Egy kis sarkon besütött a nap.

Tágas helyetek volt?

Kálmán: Nagyon tágas, rengeteg helyünk volt, szaladgáltunk, szóttunk hálókat, ettünk, aludtunk, meséltünk egymásnak.

Kamilla: Én nem pók vagyok, hanem manó.

Pók-manó?

Kamilla: Nem. Igazi manó.

Meséld el, Kamilla!

Kamilla: Úgy hívnak, hogy tobozmanó. Fekete a nadrágom, piros a melényem, hosszú fekete ingem van. A hajam fekete, sima, és a kis sapkám szép piros. A szemem is fekete. Hosszú, szép szempilláim vannak.

A szemöldököd milyen? Ki van rajzolva, vagy pedig olyan vastag bajuszos, mint az enyém?

Kamilla: Ki van rajzolva.

Milyen a járásod? Mackós, vagy gyors, fürge?

Kamilla: Én soha nem szeretném, hogyha rámismernének, hogy manó vagyok. Mindig fölveszek egy kicsi medvebocs álarcot. Mintha kis medvebocs lennék.

Miért titkolod, hogy manó vagy?

Kamilla: Mert nem szeretném, hogy megtudják az emberek, hogy én manó vagyok.

Milyen a medvebocs álarcod?

Kamilla: Barna, csak a szeme piros. Meg az arcom is piros. És a bőröm csíkos.

Ha rádnéznek az emberek, kitalálják, hogy rejtett manó vagy?

Kamilla: Nem találják ki.

És a hangod milyen? Medvehang vagy manó-ang?

Kamilla: Ha medvebocs ruhában vagyok, akkor medvehangot is tudok adni, és ha manóruhában, akkor manóhangot is tudok adni.

Milyen az a manóhang?

Kamilla: Vékony, az emberek meg se hallják, még ha nagyon fülelnek, akkor se hallják meg, olyan vékony. Mikor nagyon fülelnek, akkor pedig csak csöndben vagyok.

Nincs egyetlenegy ember se, aki odamehet hallgatni, amikor valami szépet mondasz? Vagy énekelsz?

Kamilla: Senki.

Szerettem volna hallani valakiről, akinek talán énekelsz. Egész egyedül vagy?

Kamilla: Nálunk van sok-sok nagy manó és kis manó. Sok-sok hely van körbe-körbe, és középpütt van egy ágy, vagyis kettő. És azok a manók hallhatják, hogy mit énekelsz vagy beszélsz?

Kamilla: Igen. Mert akkor egyszerre énekelünk, egyszerre beszélünk mindig.

Ez akkor manózenekar vagy manóénekkar, nem? Vannak manóhangszerek?

Kamilla: Van egy manó, aki zenét tanít nekünk, hogy hogyan énekeljünk.

Milyen az a manó-tanítónéni?

Kamilla: Az arca piros, a ruhája pedig szép csíkos, a nadrágja szűk. Soha senkit nem büntet meg, akármit csinál.

Biztos nem is rosszkodnak a manók.

Kamilla: Néha rosszkodnak, de azért akkor sem bünteti meg őket.

Ilyen tanító lesz Kamilla is, ha megnő, kitalálja, mit csináljon a gyerekekkel, ha rosszkodnak.

Kamilla: A jó manók piros korongot kapnak. A rosszak feketét.

A manók országában biztos lehet másképp jutalmazni, például finoman rezgő fűvet adhatsz, vagy fényes fenyőtűt, apró magot, édes virágport.

Kamilla: A manók, meg a manó-tanítónéni is nagyon szeretik a fagyit. Ilyen pici tölcserből eszik.

Kamilla aranyszőke, göndörfürtös, kékszemű. Hatesztendős.

Egyszer odasúgta: „Kis kenguru vagyok anyukám zsebében, és belülről van a cipzár.”

Hangok az égben

Csudavirág

1986. március 13. Rezedák

Händel: Partenope opera zenekari nyitány

Ági: Mikor a zene elkezdődött, az a mély hang, akkor mi még csak egyszerű kis tojás voltunk. Amint a zene elindult, mi három darabra estünk, és mindegyikből lett egy tündér. Igenám, de egy boszorka megátkozott minket, hogy ne tudjunk igazi tündérséget és táncolni se, amíg a csudavirágot le nem szakítjuk. Csakhogy azt véletlenül lehetett, mert nem tudtuk, mi az, és azt se, hogy hol találhatjuk. Ezen szomorkodtunk. Ahogy búsultam, véletlenül leszakítottam egy kicsike virágot, és a kalapomhoz tűztem. Azonnal meglágyultam, és úgy tudtam táncolni, mint az igazi tündérek. De ez a csudavirág nemcsak csodát művelt, hanem magát is csodálatossá tudta tenni úgy, hogy amikor kitéptek egy szálát – mert csak egyetlenegy szál volt belőle –, akkor új nőtt helyébe. Viszont ez csak háromig ment. Szerencsére mi pont hárman voltunk, és akkor mindegyikünknek jutott egy szál. De a csudavirág megszűnt. Mindegyikünk lágy lett, és olyanok lettünk, mint a többi tündér. A zene vége felé kezdtünk álmosodni, a zene végére pedig elaludtunk.

Hogy érted azt, hogy lágyak lettetek?

Ági: Olyanok lettünk, mint a többi tündér. Mert mi nem rosszat akarók voltunk, csak öreg külsejűek. De jószágosak is voltunk, és nem látszott rajtunk, csak belül, a szívünkben. A szívünk mélyén volt egy kis jószág.

És hogy jött elő a szívetek mélyéről ez a jószág?

Ági: Úgy, hogy ennek a boszorkánynak nem volt olyan nagy hatalma. Csak a három darabra esés. Viszont a jó lelket nem tudta kikeverni az emberből.

Hogy érted azt, hogy nem tudta kikeverni a jó lelket?

Ági: Úgy, hogy a boszorka csak nagyon-nagyon nehezen tudja a rosszat művelni, viszont a tündérekben van valami csodás erő.

Hogyan jött a csodás erejük?

Ági: A zenéből, mindjárt azzal a mély hanggal.

Mit beszéltetek meg előre?

Bori: Csak annyit beszéltünk meg, hogy mi lenne, ha tündérek lennénk, és leszakítanánk egy csudavirágot. Utána már csak a zene után, fül után.

Réka: Ági csudavirágja rózsaszín volt, Borié hófehér, az enyém világoskék.

Honnan tudod?

Réka: Láttam.

Árva béka

1987. november 5.

Händel: c-moll concerto grosso III. tétel

Én egy kis béka voltam. Nem volt sem anyukám, sem apukám, mert amikor megszülettem, akkor a kígyó, mérges kígyó megharapta őket. Én nagyon szerettem ugrálni, és nagyon magasra föl is tudtam ugrani, nagyon sok méterre. Egyszer megharapott egy olyan kígyó, amelyiknek nagyon veszélyes a harapása, de meghalni azért nem lehet tőle. Akkor minden állat engem csúfolt, mert én magam után húztam a lábam, és nem is tudtam ugrálni. Aztán elmentem egy tündérhez, és kértem, hogy gyógyítsa meg. Azt mondta a tündér, hogy a földből ássak ki varázssanyagot. Kiástam, odavittem a tündérhez, és meggyógyult a lábam.

Miből volt az a varázssanyag?

A földre leesett vízcseppek aranygolyócskákká változtak, és bementek a föld belsejébe, a föld alatt volt egy palota, oda bementek.

És ott mi történt ezekkel az arany vízcseppekkel?

Ott játszottak és várták, hogy kivigyék őket, elvigyék a tündérhez. Én nagyon sokat kivettem és elvittem a tündérhez, így meg is gyógyult a lábam, meg a vízcseppeknek is nagyon jó volt.

Ha valaki szomorú volt, akkor is kaphatott ilyen arany vízcseppet, vagy csak akkor, ha beteg volt?

Ha nagyon szomorú volt, akkor is kaphatott.

És akkor mi történt vele?

Akkor arany szobába vitte a tündér, ott kellett egy napig lennie, és utána teljesen meggyógyult, vagy ha szomorú volt, akkor nagyon vidám lett.

Vigasztalóba

1989. május 11. Rézedák

Bach: a-moll concerto négy csembalóra
és zenekarra BWV 1065 III. tétel

Miklós a fülembe súgja: Fáj a térdem.

Csak most, Miklóskám, vagy ha jársz, vagy éjszaka is?

Miklós: Éjszaka is, és ha nem tudok aludni, Kalmopyrint kapok.

Nem akarod a többieknek elmondani? Ők itt a barátaid, veled éreznek, ha fáj valamid.

Miklós: Éjjel fölébredek, mert fáj a térdem.

M. Peti: A térdben nagyon érzékeny csontocska van.

Szerintetek mit tehetnétek vigasztalóba?

Peti: Éjszaka ásunk magunknak egy földalatti üreget, belekúszunk, fönn kivágjuk magunkat karate-ütéssel a padlón keresztül, az ágyadnál felbukkanunk, megsimogatjuk a térdedet, visszakúszunk, behúzzuk a tetőt és kész.

Miklós rémülten néz rám, két nagy barna szeme vibrál az ijedtségtől, belém kapaszkodik: Ez csak vicc, ugye? Nem tudom megérteni Petit.

Olyan gyorsan mondtad Peti, hogy Miklós nem értette. Miklósám, ez Peti meséje. ELképzeli, hallgasd csak.

Peti lassan, tagoltan, higgadt tárgyilagossággal közli:

A földalatti üreget az én elektromos kiséggemmel is fúrhatjuk, annak semmi hangja, a rendőr sem veszi észre. Bekúszunk a lyukon és csendben felkapaszkodunk az emeletre. Jó kis karizomgyakorlat. Fönn karateütéssel belökjük a plafont, máris az ágyadnál vagyunk. Megmutatod, hol fáj a térded, megsimogatjuk – kicsit gondolkodik, aztán hozzáteszi – , odaadjuk neked a levelet, mind írunk, Klári néni is ír. A levelet otthagyjuk, ha éjjel megint felébredsz, elolvasod.

Miklós megkönnyebbülten: Van zseblámpám.

Peti: Na látod.

A gyerekek nyugodtan szétszélednek, kezdjük az órát. Eszti Miklós mellett marad, nézi, nézi, aztán megérinti a térdét: Ez fáj?

Kicsit igen, kicsit nem

1989. február 21. Teljes szekfűk

Bach: f-moll concerto csembalóra BWV

1056 I. tétel, részlet

Petra: Őzgida voltam, Orsi meg farkas, és kergetett. Én gyanútlanul játszottam, mert nem tudtam még, hogy farkas is van a világon. Nem félttem, mert még senki sem bántott. szaladgáltam, játszottam. Egyszerre belémkapott, meg akart kaparintani. De eltört a lába, és nagyon fájt neki. Annyira fájt, hogy belehalt.

Orsi: Már órák óta lestem rá, hogy mikor lesz egyedül, mikor nem vigyáz rá az anyja. Leselkedtem gonosz szándékkal. El is kaptam volna, mert kis gida volt még, de a lábam kibicsaklott, eltört és meghaltam. Petra megsajnálta, és eltemetett.

Petra: Előbb elszaladtam, de mégis megsajnáltam, visszajöttem eltemetni.

Szeretted?

Petra: Kicsit igen, kicsit nem. Mikor körbetáncoltam, megsajnáltam, és szeretni kezdtem.

Vándor puputeve

1987. március 5. Rezedák

Sztravinszkij: Trois pieces pour un clarinet seul, III. tétel

Luca: Én vándor puputeve voltam, már megjártam a sivatagot és betértem a dzsungelbe. Adél, Eszti és Bendegúz majmok voltak, csúfolódtak, dobálták a kókuszdiót a púpomra. De nem törődtem velük, csak vándoroltam szép lassan.

Adél: Akkor kókuszdiót szedtem a fáról, széttörtem és odaadtam neki, megkínáltam, a földre tettem eléje, mert féltem, hogy a kezemet bekapja.

Luca: Én, a puputeve, nem tudok fára mászni. A kókuszdió nagyon jól esett, nagyon szerettem. Kibékültünk, és megengedte, hogy a púpján ugráljunk.

Bendegúz: De mi úgyis könnyűek vagyunk.

Újszülött ürgék

1989. május 9. Teljes szegfűk

Bartók: Mikrokozmosz 6. füzet 4. Bolgár tánc

Orsi és Petra (kilencévesek) egyedüli gyerekek, és nagyon vágyódnak testvér után. Íme a táncuk története:

Orsi: Újszülött ürgék voltunk, nagyon életerősek. Még nem egészen láttunk és úgy átbukdácsoltunk egymáson. Hirtelen éreztünk valami jó ételillatot. Jól beleszaglácsoltunk a levegőbe, futottunk, és én értem oda előbb. Gyorsan lakmározni kezdtem, mielőtt a testvérem odaért volna. Mikor odaért, veszekedtünk, mert nem akartam, hogy ő is egyen. De a zenével mégis észhez tértünk, kibékültünk és megosztottuk az ennivalót.

Petra: Még haza is vittünk belőle, együtt cipekedtünk.

Rengeteget futkostatok, és mindig a zenei mondatokkal fordultatok. Megterveztétek, hogy honnan és merre futtok?

Petra: Nem, csak azt beszéltük, hogy hol van a szállásunk, és hol az ennivaló.

Orsi: Az már kiderül a zenéből, hogy mikor jó fordulni.

Mi fontosabb, a zene, vagy a történet?

Orsi: Attól függ. Ha mondjuk a zenének előbb van vége, és én még nem értem oda az ürgelyukhoz, akkor ott megállok, ahol vége a zenének, és legfeljebb alszom egyet a tisztáson.

A sas és a hódok

1989. január 24. Teljes szekfűk

Bartók: Mikrokosmosz 6. füzet 2. tánc
bolgár ritmusban

Csilla-Borsi-Petra: Mi hárman hódok voltunk, gyűjtögettünk mindenfélét a mezőn. Akkor jött a sas, megpróbáltunk elmenekülni előle. Bementünk a vízbe, hogy elúszunk. A sas beleesett a vízbe, és kimentettük.

Luca: Rájuk támadtam, mert élelmet kerestem, ők berohantak a vízbe, én azt hittem, még az utolsó percben elcsíphetem őket, de nem sikerült, én is beleestem.

Borsi, ti hárman egyforma hódok voltatok?

Borsi: Különbözők voltunk, de barátok. Együtt gyűjtögettünk, és megértettük egymást.

És a sast hogyan értettétek?

Luca: Nem tudtunk még úgy összebarátkozni, hogy azt mondjuk: szia, barátok vagyunk, de ahogy egymásra néztünk, abból lehetett gondolni, hogy én se akarom őket megenni, és ők se bántanak engem, és már nem is félnek tőlem.

Ugye Luca, amikor norvég vendégekkel táncolsz, azokat is megérted?

Luca: Nagyon könnyű őket megérteni.

Miért?

Luca: Mert jól néznek, azért.

Körültáncoltuk az árvácskát

1989. május 30. Teljes szekfűk

Händel: B-dúr concerto IV. tétel, fuga
Op. 6. No. 7.

Orsi: Moly voltam. Közönséges moly, amelyik megrágja a ruhákat. Gonoszsgot gondoltam, és lepetéztem egy árvácskára, ami az utcán volt, és hát azért is volt árvácska, mert még olyan kis gyöngye volt. Abból a petéből kikelt egy moly, és elkezdte rágni az árvácskát. De a virágpajtásai, Adél, Eszti és Kamilla ellenkeztek, és szétválasztottak minket, megmentették a barátjukat, megmenekült az árvácska.

Luca: Mert én gyöngye voltam, és megevett volna.

Eszti: Én a harangvirág voltam, és amikor láttam, hogy rágja a Lucát, hoztam vizet a szájamban, meglocsoltam, és attól kezdett éledezni.

Adél: Én díszvirág voltam, nem volt vizem, de a harangvirág adott egy kis részt belőle, és meglocsoltuk, hogy el ne hervadjon.

Kamilla: A moly nagyon erős volt. Szétrágta volna.

Orsi: Aztán valamilyen illatot rám bocsátottak, vagy hogy mondjam, és elkábultam, elsédültem, elájultam, és belőlem is lett egy szép pillangó.

Luca: Én szép lila árvácska voltam. Nagyon álomszuszek voltam, reggel nem akartam fölkelni. Rámcséppent egy harmat, kinyíltam egy picit, de mindjárt megint elaludtam. Megint rámcsöppent, azt megint megittam. Akkor vettem észre, hogy jön Orsi megrágni. Már nem voltam szomjas, de csak öntöztek, folyt rám a víz, a virágok öntöztek. Orsi megérezte az illatukat, és lelkiismeretfurdalása volt, hogy ő minket akart bántani, amikor ilyen jó illatunk van. És akkor egyszeriben átváltozott pillangóvá.

Orsi: Akkor nagyon jól összebarátkoztunk és táncoltunk, öleleztünk és körültáncoltuk az árvácskát.

Halott gólya

1989. január 24. Teljes szekfűk

Bartók: Mikrokozmosz 6. füzet 2. tánc
bolgár ritmusban

Orsi: Én voltam a gólyamama, ők meg a három gólyafiú. Reggel, mikor felébredtünk, megtisztogattam őket, nagyokat ásítottunk, próbálgattuk a szárnyainkat, és nagy álmosan fölrepültünk a levegőbe. De én rosszul ébredtem, látszott rajtam, mert nagyon álmos voltam. A levegőben rosszul lettem, és nem tudtam repülni. Lezuhantam, a gyerekeim körém gyűltek, de nem tudtak meggyógyítani és meghaltam.

Adél: Én is nagynehezen röptem, és néha-néha elestem, mert fáradt volt a szárnyam. De próbáltam meggyógyítani.

Nem tudtad meggyógyítani, de mellette voltál, amikor meghalt. Falun elbúcsúznak a halottól, elsiratják, énekelnek neki. Énekelek egy siratót. A gólyamamát is elsirathatjátok.

Esztí: Gólyanyelven.

Igen, gólyanyelven. A bánatot, a gyászt mindenféle nyelven megértik.

Orsi: Ha igazán sajnáljuk.

Meghalt valakid, Orsi?

Orsi: A házinéni.

Szomorú vagy?

Orsi: Kicsit szomorú is vagyok, meg kicsit megkönnyebbülök, hogy végre nem kell gondoskodni róla.

Boróka: Ha lenne egy olyan beteg, aki egész életében ágyban fekszik, sok baj van vele és egy kicsit nem is szeretném, akkor megpróbálnék olyanra gondolni, amiért nagyon tudnám szeretni. Nem mondanám meg neki, hogy nem szerettem, mert akkor már szerettem. Akkor nem kellene kellemetlenül meghalni.

Mit jelent ez?

Boróka: Keseregve.

Évi: Ha valakit nem szeretünk, és meghal, akkor rájövünk, hogy mégis szeretjük.

Önző kód

1989. április 18. Teljes szekfűk
Händel: F-dúr concerto VI. tétel, Op. 3.
No. 4.

Luca: Én voltam a fehér kód, Boróka a fekete kód. A fekete kód megtelepült egy országban, elfoglalta magának. Én biztattam, hogy menjen mindig máshova, ne csak egy helyen legyen mindig sötétség. De ő nem akart jönni, és egyre nagyobb helyet foglalt el. Végül mégis rájött, hogy nem szeretik őt az emberek, és akkor összegörgedtünk, elkeveredtünk egymással, és szürke kód lett belőlünk.

Boróka: Csak azt akartam, hogy enyém legyen az uralom. Luca mondta, hogy nem szeretnek engem, de sehogyan sem akartam elhinni. Önző kód voltam.

A fehér kódot sem szeretted?

Boróka: Irigykedtem rá, mert őt szerették az emberek.

Jobb lett-e amikor összegörgedtetek?

Boróka: Igen, mert nem voltam olyan társtalan.

Luca, te szereted a kódot, ugye? Verset is költöttél róla, mondd el, jó?

Luca:

Kód, kód, te miért vagy kód?
Mert fehér vagy és nem látni
rajtad át?
Mindenhol hömpölyögsz
Barna ágra göndörödsz
Leszállsz az utcákra
Rászállsz a házakra.
Hegyeken völgyeken járva
Dombokra ráállva
Kacsaringós utakon
Sík terepen, havason
Körülöleled az embereket
Nem látnak semmit tőled
De nem félnek, tudják,
Nem bántod őket.

Kipattintotta a sírt

1989. április 18. Teljes szekfűk
Händel: F-dúr concerto VI. tétel, Op. 3.
No. 4.

Orsi: Petra végig fényesség volt, és én az elején még teljes sötétség voltam. Harcoltunk, küzdöttünk és úgy megtámadtam Petrát, hogy majdnem meghalt.

Sarokba szorítottam, és megadta magát. És ahogy küzdöttem és suhintottam a sötétiséggel, a gonoszsággal, azon vettem észre magam, hogy egy kicsit szelídebb lettem. Minden nap szelídültem, és a végén már olyan szelíd lettem, hogy nem bírtam a gonoszságomat, és felcseréltem a színemet. Akkor majdnem fehér lettem, de nem egészen, mert a lelkemben még maradt egy kis gonoszság. A szívem is fele fehér, fele fekete. Ezért behívtam a Petrát magamhoz, hogy táncoljunk, mert ketten együtt már fényesség vagyunk.

Petra: Azon harcoltunk, hogy milyen legyen a világ, sötét-e, vagy fényes. A sötéttség legyőzött, meghaltam, de újra felkeltem, amikor Orsi is ugyanolyan színű lett mint én vagyok.

Nehéz volt feltámadnod Petra?

Petra: Nem, inkább nagyon könnyű.

Orsi: Szerintem azért volt könnyű, mert ő volt egyben a jóság is. Könnyű volt kipattintania a sírt, merthogy ő volt a jóság.

Különös gyógyítás

1987. március 5. Rezedák

Sztravinszkij: Trois pieces pour un clarinet seul III. tétel

Borsi: Nagyon beteg kis állat voltam, a dzsungelben éltem, de már majdnem meghaltam. Szörnyű szomjas voltam, mert lázam volt. Arra repült a Viki, ő bagoly volt, meglátott a sötétben. Először meg akart enni, mert finom húsom volt, de aztán mégis megsajnálta. Leszállt egy ágra, és táncolt. Addig-addig, míg a táncával meggyógyított. A végén együtt táncoltunk.

Elfelejtetted a szomjúságodat is?

Viki: Megittam a csőrömből, mert én óriás uhu bagoly voltam.

Rezegő katona

1988. január 21. Rezedák

Steve Reich: Zene 18 hangszerre – részlet

Orsi magában ül, ma senkihez sem csatlakozik. A zene láthatóan megbűvöli, behunyta szemmel fekszik, karjait messzire nyújtja, minden ízében befogad, mint egy virág, amikor napfényt iszik. Marci szaladtában keresztülugrik rajta, bocsátnatkérően viszanéz, de Orsi észre sem vette. Talán ötször is elzeng a zene, mire táncba indul, egyedül, senkire se néz, rá se. A két karját remegteti, majd az első kizengő gongütésekre behajlítja a térdeit. A besűrűsödő gongütésekkel leül, és a lüktetés menetére szájába szed valamit, majd föláll, és a teste mellé szorított, reszkető kezekkel, lábujjhegyen halad. Megy, megy, majd lekuporodik, de remeg a

copfja is, a szemét is a ritmussal pislogtatja. Lassan csitul a rezgése, a zenébe simul, beleereszkedik. Befelé, befelé figyel, a képzelete szinte átsüt a bőrén, felfényesedik az egész gyerek, a haja is sziporkázik. Köröskörül a szülők, vendégek nézik, ámul-tan, egy szőke norvég lány csaknem elsírja magát. Orsi a zenében lélegzik, a karjait is a ritmus emelgeti, lendülettel köröz, nagy távlatoknak üzen. A zene elúszásával csillapodik, lábai megrogynak, a földre ül és néz, néz, maga elé.

Időbe telik, mire megszólítottam a kismagnóval, Orsikám, mesélsz?

Orsi: Egy rezegető katona voltam, aki mikor ment és mikor evett, közben mindig rezegett. Egy tulipán virágtól születtem. A tulipán feje a fejem volt, és mindig rezegettem evés közben is. Egy napon, amikor fölkeltem, már nem rezegettem annyira, hanem egyre simábban mentem, aztán meg már egész simán mentem, tudtam rendesen járni. Örültem, hogy tudok rendesen járni és nem csúfol mindenki, hogy milyen rezegető vagyok. Aztán mindenki csodálkozott az utcán, hogy a katona így kijózanult. A végén valami úgy húzott a föld felé és visszamentem virágnak. És minden ember virágból született, és mikor egy év letelt, visszament virágnak.

Abban az országban, ahol te éltél?

Orsi: Igen. Virágember-ország volt. Még a hajunk is úgy lobogott, rezegett. A tulipánnak meg a margarétának a szirmai voltak a hajunk. Mert nem mindenki tulipánból született.

Aki nem a tulipánból, az miből született?

Orsi: Volt, aki margarétából, volt, aki gyöngyvirágból.

Amikor visszaváltoztál, megint tulipán lettél?

Orsi: Igen. Olyan színem volt, amilyet a legjobban szerettem.

Hangok az égben

1989. február 28. Teljes szekfűk

Bartók: Divertimento

Viktor: Pók voltam. Sétáltam az úton, és egyszer csak találkoztam egy kereszteződéssel. Nem tudtam eldönteni, hogy merre menjek, mert ha az egyik irányba megyek, akkor meghalok, ha a másik irányba, akkor élve maradok. Ki kellett választanom az irányt. Az első két ténckomban jó irányt választottam, de a harmadikban meghaltam, mivel ráléptem a másik útra.

Hogyan létezett a két útírány számodra? Láttad?

Viktor: Igen. Volt két teljesen ugyanolyan út. Ki kellett választanom, hogy melyiken menjek, mert egyikben meghaltam volna, a másikon meg elmehettem tovább.

Honnan tudtad, hogy az egyikben meghalsz, a másikon életben maradsz?

Viktor: Valaki álomban elmondta nekem.

A zene hogyan volt ebben?

Viktor: Az eleje olyan vidám, és a közepe felé elkezd üresen szólni, tétován szólni, mert nem tudta, hogy merre menjen, hogy életben maradjon.

A pók félt a zenétől?

Viktor: Nem a zenétől félt, hanem az egyik úttól.

A zene mit csinált ebben, hogy az egyik út, vagy másik út?

Viktor: Eljátszotta, hogy olyan volt, mint egy támasz.

Hogyan lett a zene támasz?

Viktor: Úgy, hogy segítette őt, hogy jó útra találjon, de nem mindig talált rá.

És ha rátalált a jó útra a pók, a zenének valamilyen pontján történt?

Viktor: Igen, a végén.

Miért éppen a végén?

Viktor: Mert akkor már vidámabb a zene. Elmegy a pók.

A vidám zene az úton volt? A hangok rajta voltak az úton?

Viktor: Nem voltak rajta.

Hanem hol voltak a hangok?

Viktor: Az égből.

Hogyan van az égből a zene?

Viktor: Valaki odateszi.

Látod?

Viktor: Igen. Hallani a zenét az égből.

Zenéből képek

Szétkent maszatok

1989. március 9. Rezedák

Mozart: g-moll szimfónia K. 183. I. tétel

Juliska: Nálam a szétkent maszatokban van a Mozart.

Hol?

Juliska: Itt a zöldes, itt a kékes, de szétkentem, mert így összesimulnak a hangok.

Hogyan?

Juliska: Átmennek egymásba, mikor kell. Nem kopognak, hanem szépen mindig összesimulnak.

Ha nézzük a képedet, honnan tudjuk, hogy melyik a Mozart?

Juliska: Úgy, hogy jól belenézünk. Mert nem a tetején van. Jól bele kell nézni. lát.

Bach szülőföldje

1989. május 11. Rezedák

Bach: a-moll concerto négy csembalóra
és zenekarra BWV 1065 III. tétel

Juliska: Itt a tenger, itt a nap, itt a föld, ami már nagyon zöld, már füves, mert itt már nagyon meleg van és itt van a harmadik föld, amit legeltek már bárányok, ez Bach szülőföldje. Ez a nagy barna.

Mit jelent az, hogy Bach szülőföldje?

Juliska: Azt, hogy ott született. Ez itt a nap, és itt süt le Bach szülőföldjére.

Bach is rajta van?

Juliska: Itt a közepén, ezek a pici pontok az emberek.

Kije van még ott Bachnak?

Juliska: Anyukája, apukája. Gyerekei még nincsenek ott.

Lesznek majd gyermekei, szép nagy családja. Te is szeretnél gyermekeket?

Juliska: Igen, nyolcat.

Legyen, Isten adjon, biztos jó anyjuk lesz, látom benned.

Juliska: Ez itt egy kicsi patak, és itt van benne a zene, és belefolyik a tengerbe.

És azután?

Juliska: Ha már megunta magát a tengerben, akkor felszáll a levegőbe.

Szabadon mozog, bárhol?

Juliska: Igen, bárhol, bemehet a lakásokba, még a kemencékbe is, akármi kis lyukon. Csak nem lehet látni.

Áron: És akkor honnan tudjuk?

Juliska: Nem tudjuk, csak kitaláljuk.

Állatnyelven dobol

1988. november 24. Rezedák

Afrikai dob

Zsófi: Sok-sok virágot rajzoltam, egyik sárgára nőtt, és lenn maradt, a kékek felmentek a levegőbe, itt egy szív, itt is egy szív, mert a szívek a dobolás.

Mesélj, Zsófi!

Zsófi: Egyszer volt, hol nem volt egy öreg bácsi, aki dobot faragott magának az őserdőben. Míg faragott, az állatok összevissza futkostak, ide rajzoltam a fehér vonalakat, hogy merrefelé futkostak. A bácsi megfaragta a dobót, felült egy fára az ágak közé, elkezdett dobolni, és akkor nagyon vidám lett a zenéje. És az állatok is vidámak lettek, futkostak körbe, mert még nem nagyon tudtak táncolni.

Hogy érted ezt?

Zsófi: Cigánykerekezni, kézenállni, bukfencezni, feneket rázni, ezeket nem tudták. Össze is koccantak néha, és bocsánatot kértek állatnyelven.

Közös nyelvük volt?

Zsófi: Nem volt, mert ők még nem jártak ide, és nem tudtak a szemükkel beszélni. De nem bántották egymást, az oroszlán se ette a zebrát.

Miért?

Zsófi: Mert a bácsi leszoktatta őket a zenéjével. A róka se nyulat evett, hanem egy nagy marék füvet, látod? Itt a barlangjában rágja. Mert a bácsi leszoktatja őket a zenéjével, hogy ne egymást egyék. Mert nem szabad, hogy veszekedjenek ilyen szép tájban. Azért vannak itt a hangok mindenfelé, ez a dobolás, a szívek, látod?

Az állataid megértették a bácsi dobolását?

Zsófi: Az állatok megértik a hangszerek nyelvét. Még én is megértettem.

Hogyan értetted?

Zsófi: Úgy, hogy beleszállt a fejembe, utána a kezembe és ügyesség lett a kezemben. Beleröppent az ügyesség. És lerajzoltam az állatokat, már mind táncolnak, megfogják egymás lábát, meg az ormányát és táncolnak. Az oroszlán mellett ott a zebra és nem ette meg, hanem símogatta.

Zsófikám, látod te az öreg dobost?

Zsófi: Nem látom, csak tudom, hogy ott van. És állatnyelven dobol.

Csendes találkozás

1988. október 18. Teljes szekfűk

Bach: H-moll szvit BWV 1067 Badinerie

Villő 12 éves, öt esztendeje jár hozzánk. A festményéről beszél: A találkozást akartam megfesteni. A rajzlapot kétfelé osztottam, egyik felére halvány és sűrűbb szürkét, a másikra sötét erős kéket festettem. De ezek sápadt színek voltak, és ezért tettem a sötétbe egy kis pirosat, és a sárgából erősebbeket. Vannak színek, amelyek a lap mindkét felén megtalálhatók, ellensúlyozzák egymást.

Jóska: A kettő között van egy homogén terület a két szélső feléhez viszonyítva. Van annak külön jelentése?

Villő: Igen. Ez két fél, majdnem ellentétek, és a találkozásnál szinte egybe folynak. Úgy akartam, hogy középen ugyanannyi legyen mind a kétféle színből. Úgy

találkoznak, hogy különböznek, és nem akarja egyik a gondolatait a másakra ráerőszakolni, hanem meghallgatja a másikat, és ha rájön, hogy valamiben tévedett, akkor azt kiegyenlíti.

Jóska: Amit létrehoztál, mély szimbolika. A színek tiszták, szépen szólnak, változatosak, hangsúlyosak, semmi kompozícióbeli eltolódás nincs.

Láttalak az óránk első részében Náditündérrel.

Villő: Igen, az ujjainkkal táncoltunk. Alig értünk egymáshoz, és néha megpihentünk, ahogy a zene, amikor több hang összecseng és tovább hallatszik. Olyan csendes találkozásban.

Gonosz indulatok

1987. május 12. Teljes szekfűk
Beethoven: II. szimfónia IV. tétel

Villő: Ezen a rajzomon az indulatot próbáltam kifejezni.

Milyen indulatot?

Villő: Rosszindulatot, és azért rajzoltam a legalját sötétre, mert mindig az a legrosszabb, amit gondol az ember, vagy amit érez a másik iránt. Ha csinál valamit, az nem is olyan rossz, mint amikor rosszat gondol. Azért csináltam, hogy a vonalak arra hajoljanak, mert mennek nagy sodrással, és nem tudnak megállni, hanem mennek a többiekkel tovább, akik szintén indulatosak.

Például milyen az a gonosz indulat?

Villő: Ha valaki engem megbánt, akkor arról mindig rosszat gondolok, és máskor meg én vagyok felháborodva, mert nem ismerem fel, hogy megbántottam. Nem ismerem fel a saját tükürcépemet.

Beethoven segített neked, Villő?

Villő: Igen, már annyi minden felgyülemlett bennem, és a táncolás sem ment. Végül ebben a rajzban tudtam kiadni.

Két test két külön világa

1989. március 7. Teljes szekfűk
Mozart: A-dúr szimfónia K. 201. IV. tétel

Boróka: Két külön világról szól, ez az egyik test, ez a másik test. Két külön test, és a két külön testnek külön világai vannak. Ez ilyen zűrzavaros, ez meg egybefolyós. Egyszerre indultak, de útközben összevesztek, és így két világba kerültek.

Jóska: Itt a kép bal felső sarkában van egy furcsa folt. Mi az?

Boróka: Azok az árnyalatok.

J.: Minek az árnyalatai?

Boróka: Az egész képnek az árnyalatai. Hogy milyen színek vannak benne.

J.: Ha most festéket kapnál, milyen színnel festenéd ezeket?

Boróka: Ezt a széleset feketével, a kis fehérét meg sárgával.

Boróka, találkozhat valaha, valamikor, a jövőben a két test?

Boróka: Nem, örökre szétváltak. Két külön világ.

Zene a patakban

1989. május 2. Teljes szekfűk

Bach: G-dúr fantázia orgonára BWV 572

B. Márta: A solymári erdőt rajzoltam. A fenyőerdőt a lomboserdőtől a patak választja el. A patak azért ilyen kék, mert zene van benne.

Hogyan került a patakba a zene?

Márta: Belement a madarak füttye.

Mi történik a madárfütytyel a patakban?

Márta: Elkezd mozogni, és akkor a patak is mozog.

Látni is lehet?

Márta: Igen, mert érdekesen mozog, egyszer erre, egyszer arra. De a madárfütytye láthatatlan benne. Azt csak úgy gondolatban lehet látni a patak habjában.

Márta, látsz te olyan lényeket a természetben, akiket más talán nem lát?

Márta: Látok különös állatokat, ha behunyom a szememet.

Álmodban?

Márta: Szép állatokat látok álmomban, mások, mint a természetben. Szépek.

A hangok vetekedése

1989. május 2. Teljes szekfűk

Bach: G-dúr fantázia orgonára BWV 572

Csilla: Ezek a színfoltok olyanok, mint a hangok. A zene váltakozott, hangos volt, aztán halk, aztán közepes. Ezért az erőseket tussal húztam bele. A gyöngébbeket ecsettel.

Különválasztottad őket?

Csilla: Nem, mert vetekedtek, egymással versengtek.

Vetekedniük kellett?

Csilla: Igen, de a végén kibékülnek, itt már vegyesen vannak. De mindegyik jobb lett a vetekedés után.

A piszkos részében nincs zene

1989. május 2. Teljes szekfűk

Bach: G-dúr fantázia orgonára BWV 572

B. Réka: Itt csak megy rendesen a patak, semmit se csinál. De itt már dolgozik.

Mit dolgozik?

Réka: Viszi a kis vizeket, amerre kell. És a kagylókat a tengerbe.

Mi ez a rózsaszínű folt?

Réka: A tenger szennyezett, és ez olajfolt.

Mit csinálnak a kis kagylók?

Réka: Most éppen pusztulnak. Ez itt a halál.

A zenében volt halál?

Réka: Nem. A képem alsó részén van a zene, ott még tiszta. Itt jön az olaj. A piszkos részében már nincs zene.

Ahol árnyék van

1987. március 3. Teljes szekfűk

Szabó Csaba: Üvegszilánkok

Villó: Olyan furcsa, félelmetes volt, mintha egy ismeretlen barlangban mennék, tapogatóznék. Megijedtem, megdermedtem, óvatosan körülnéztem, mozdulni sem merem. Elgondolkodtam, tovább indultam, megint megijedtem, megtorpan-tam. De amikor kétszer, háromszor hallottam, ugyanazok a dolgok sokkal természetesebbnek tűntek. Összebarátkoztam a zenével, és láttam, hogy ahol árnyék van, ott nincs senki. Csak árnyék az.

És a festésedben?

Villó: Mindjárt elterveztem, hogy a főszereplők a hideg színek lesznek, mert a zene hideg, félelmetes. Az ívelő vonalaimmel azért átöleltem ezeket a kis foltokat. Találtam egy szép zöldet, az is úgy odaillett a fehér mellé. Nem tudom, miért, de odakíváncozott.

Szeretted festeni, Villó?

Villó: Nagyon szerettem. Minél többször hallottam, annál ismerősebben csengett. A végén összebarátkoztunk.

Aznap minden erdélyi kedvesünket végigénekeltük a búcsúének gyertyafényénél, és elmeséltem a gyerekeimnek erdélyi zeneszerző barátomat, Szabó Csabát.

A hajamban alusznak

1989. május 11. Rezedák

J. S. Bach: a-moll concerto négy
csembalóra és zenekarra BWV 1065 III.
tétel

B. Péter mutatja a festését: Itt van a zene, ez mind, ez a sok kék.

És középen a kis piros?

Péter: Az te vagy.

Hogyan vesz engem körül a zene? Látszik?

Péter: Nem, csak hallani lehet.

És ez a sok gyönyörű zöld?

Péter: A solymári völgy. Odaviszem a zenét, mikor innen hazamegyünk.

Hogyan viszed?

Péter: A hajamban. A szél kicsit elfújja, de nem nagyon.

Elgurul később?

Péter: Csak azok gurulnak el, amelyek nem olyan fontosak. A fontosak éjjel is
a hajamban alusznak.

Legyenek élőlények

1987. április 28. Teljes szekfűk

Bach: h-moll szvit BWV 1067 Badinerie

Luca: Arra gondoltam, hogy rajzolok egy olyan világot, amiben ismeretlen
élőlények születnek.

Milyenek?

Luca: Csúszómászók, szárnyasok, bogarak, félig növény-félig állatok, sétáló
fák, mindenfélék, ami igazából nincs.

Jobbak a tieid, mint az igaziak?

Luca: Még nem tudom. Lehet, hogy jobbak. Remélem, hogy jobbak.

Emberek miért nincsenek?

Luca: Vannak valahol, de még nem értek ide.

Luca, miért szeretnél ilyet?

Luca: Hogy legyenek élőlények. Hogy jobb legyen a világ.

SZÉP VOLT, SZÉP MARAD

Duende

A spanyol nyelvet nem gyakorlati célokra kezdtem el tanulni, hanem Fülel Bandi biztatására, aki szenvedéllyel mondott, énekelt, szavalt nekem spanyol verseket, mindenekelőtt García Lórcáét. Szavait hallgatva, ismételve vésődtek emlékezetembe a torreádor fekete-bíbor balladáit. Csak körülbelül sejtettem a szavak értelmét, de a költemények a nyelvemen éltek, és később Madrid utcáján csodálkozva fedeztem föl a cipőbolt feliratán a „zapatos”-t, amelyet „zapatos de color corinto” összefüggésében Lorca dajkált az agysejtjeim közé. Egyszerre aztán Lorca prózakötetét is kezembe adta Szentágothai Klári azzal, hogy a Duende rólunk szól, rólam és tanítványaimról.

Amikor ravennai felvételeink átkópiázott szénakazlát próbáltam otthon montírozásra előkészíteni, a film hetekig ellenállt, darabokban hömpölygött. Míg egy novemberi hajnalon, a pesti nyálkás szürkességben megjelent előttem a Duende, és egyetlen pillanat alatt kezembe adta készülő művünk kulcsát, címét, kezdő idézetét. Felhajszoltam a kötetet magyarul, spanyolul, olaszul, angolul, és felvértelve indultam a ravennai montírozásra.

Olasz megrendelőink, a tanácsi bácsik és nénik tiltakoztak, nem és nem akartak megbékélni a spanyol költőtől kölcsönzött címmel. Így az olasz változat címét Ungaretti verse adta: 'M' d'illumino d' Immenso. Az ötlet a drága bölcs barát, Bendazzi fejéből pattant ki. Ez a fej a történelem tanításának reformja mellett zenére, költészetre, művészetekre is alkalmas elgondolásokat érlelt, annyi éven át, annyi tanító és annyi gyereke tanulságára. „Felragyogok a Mindenségből” – szól Ungaretti, ennyi a vers. Vele ragyogtunk. De a Duende mégis szívemhez közelebb, a kis gonoszka titokzatos manó, aki varázsol és a karoknak olyan erőt kölcsönöz, amely minden idők táncainak szülőanyja. És nem ismétli önmagát, ahogy a tenger viharában sem ismétlődnek a hullámok alakzatai. Három esztendőn át jártam Ravennába Wladimiro Bendazzi meghívására. Együtt tanítottuk a tanítóit, tanítványait, együtt találtuk ki olasz–magyar közös filmünket, és együtt küzdöttünk, hogy olyan lehessen, amilyennek megálmodtuk. Bendazzi befogadott és elfogadott engem és enyéimet, iskoláiban, hivatalában és otthonában, ahol Giovanna válogatott finomságai mellett terveztünk, pihentünk, sóhajtoztunk, örültünk, diadalmaskodtunk.

A Duende nemcsak videoműsor. Szimbólum is. Közös erőfeszítés, küzdelem a lehetetlenség és nehezesség és csakazértis-ek és kibírjukbizony-ok buckáin.

A magyar UNESCO-bizottság elutasít, az olaszhoz fordulok. Rómában a vezető előbb ámul, majd egyre figyelőbb, és végül igent mond, megadják a filmhez a kért segílyt. Ravennában helyszínt keresünk, de a műemlékvédelem nem engedi a filmezést, féltik a mozaikokat a lámpáktól. Bendazzival megyünk az igazgatóhoz, fellelkesül, engedélyt ad, a mozaikok felragyoghatnak. Hol lesz szállás, étel a ma-

gyaroknak? Járjuk a ravennai penziókat. És busz és útlevel és vízumok és engedélyek otthon? Pongrác vállálja, megy, intézi, udvarias mosolyával, szabatos beszédével, precízen. Vonaton zötyögök Zágráb felé, fülhallgatóval-kismagnóval hallgatom az előkészített zenéket, utolsó percben kaptam kézhez, csupa hiba, jegyzetek, és Velencében rohanok hazatelefonálni. Diktálom a hibákat féllábon toporogva, és pislogok a mindjárt induló vonat felé.

Megérkezik a népem Ravennába, ki hol alszik, ki viszi le-fel Náditündért, mert rampa nincs, itt nem svédek építkeznek.

Zsuzsi lányom családostul autózik át Perugiából, fordítanak, tolmácsolnak, négyen négyfelé. Itália a hazájuk, de magyarul mind tudnak, száz kérdésre pattintanak választ, megnyugtatnak, intézkednek. Ki nem eszi az olasz salátát, ki fél a kutyától, ki felejtette otthon a fürdőruhát, honnan lesznek festőállványok, mennyi ecset kell, hol a zenekazetta, hánykor indulunk előkészíteni, kik hova kísérik a gyerekeket reggeli után... A kis olasz–magyar család négyszemélyes összetartozásában, mint a narancs egymáshoz simuló gerezdjeivel, most a szélrőzsa minden irányában önállóan él, működik, dolgozik. Zsuzsi naphosszat kuksol a felvevőkocsiban, ahol a nyelvét ötfelé pörgeti, de időnként kipattan mindenféle üzenetekkel. Este szédülve bújik elő, hogy kihámozza Náditündért a parti homokból, és térdig vízben lezuhanyozza a mozgássérültekre be nem rendezett fürdőszobában.

Kik állnak őrt a parton a felvételek körül, hogy a sétáló bámulókat a kamerák irányából eltérítsék? Az örök sorra elbáméskodnak, a báméskodó idegenek a képernyőre kerülnek, jön az áldóját a közvetítő kocsiból, finoman, mert Maioliék udvariasak, Tamás a szép szó híve, Zsuzsi meg magyarul a szebbjét kiabálja. Új öröket teremtek elő, akik a parti sétálókkal távolabb barátkoznak. Ám ha nincs járókelő, maguk tolják kíváncsi képüket a jelenetek hátterébe. Nem is csodálkozom, magam is szívesebben nézem közelről a viruló, táncoló, homokba zenét rajzoló gyerekeket, akik olaszul és magyarul és kézzelábról és pohár vizekkel és ecsetekkel, pezsgő elevenséggel élnek tengeri boldogságukat. Három olasz operatőr és a mi Pellei Istvánunk – az én kamerámmal – szaladnak, térdelnek, guggolnak, hasálnak, bukácsolnak a szabadon táncoló, tevékenykedő gyerekek seregében, homokon, víz mentén, parti fenyők közt, zengő hangszórók, festőállványok, lécekre feszített lobogó lepedő közül, ahol ömlik a tánc, kezek és arcok egymást keresik Bach és Händel mindenütt jelenvaló hangjaihoz.

Öt nap felvételeiből, 47 órányi kazettáról készítettük a műsort. Tamás ismét átrepült az óceánon és kézenfogta anyját.

A garázsban tizenöt teherautó közt áll a stúdiókocsi, mindenik jármű odahagyja a maga benzinfelhőjét, jövet-menet. Jeges az ülés a novemberi reggeleken, a kocsi nem fűthető, később bezzeg bemelegítik a működő videógépek. Este tengerparti kis penzióink csöndjének örülünk, takaróba bugyolálva nézzük Tamással az ágy végére rakott VHS videón a másnapi munkánk anyagát, előkészületül. Ha elfáradunk, csillagokat bámulunk, énekelünk.

Paolo, a stúdió legtehetségesebbje, három óra hosszat elszántan kibírta montírozásunk aprólékos munkáját: egyetlen zenedarab két percéhez húsz képet illesztgettünk. Ők három nap alatt összeraknak két műsort is. Persze előkészített forgatókönyv, felvételi terv, stb. alapján felvetteket, nem tengerparton szabadon táncoló gyerekekről készült, helyszínen röptében elkapott jeleneteket, amelyekhez szeren-

csével, ügyességgel, szemfülességgel jutott az operatőr, és legfeljebb véletlenül az elejével-végével együtt.

Paolo szerényen pislogott karórájára, nem vágott képeket, nem is sóhajtozott, de Tamás ajánlatára lelkesen elmagyarázta a gépeik fortélyait, és megkönnyebbülten ment egyéb dolgaihoz.

Tizennégy napig magunkra hagytak, csak a közös erőfeszítéseket igénylő munkákra jöttek, mindig szívesen, baráti kedvességgel. Ebédidőben – melyik olasz adná fel az otthonfőtt spagettit? – becsuktak bennünk a garázsba, kívülről. Mi meg a reggelinél összerakott salátáinkat ebédeltük, némi láblengetés, hajolgatás után a vetítoszoba padlószőnyegén elnyúlva. Szombat-vasárnap egésznapos garázs-fogda, csak este jöttek értünk. Ha tűz ütne ki? Ott az ablak.

A Maioli stúdió fiatal olaszai okosak, tiszták, jószándékúak voltak. Semmi nagyképűség, szakmai gőg, ásítózás, kortyintgatás, láblógatás, ocsmány beszéd, bagófüst. Hazai tévé-filmezéseink tapasztalatai után üdítő változatosság. Engem elfogadtak – egy olasznak a megszállottság nem nevetséges –, Tamást pedig napról-napra jobban tisztelték. Belenyugodtak az igényességünkbe, hiszen a magunk erőit csurgattuk olyan nagylelkűen, spórolgatás nélkül. Kényes technikai feladatokra összegyűltek hárman Tamással, én meg a kocsi lépcsőjére ültem, hogy elhessegessem a benyitni szándékozót.

A tanácsbácsik-nénik másféle műsort akartak volna, pedagógiait, magyarázatokkal. Montírozásunkba emiatt bújócskás küzdelem is vegyült, de szerencsére úgysem győzték szusszal és türelemmel a felügyeletet. Munkánk intenzitásáról sejtelmük sem lehetett. Szépen elfogadtuk a köszönő feliratok erdejét, és türelmesen feliratoztunk sáskabetűk soraival, van hely a szalagon. De a műsorunkból egy pillanatot sem engedtünk, és mindig védelmet kaptunk Maioliéktól. A tanácsi vitákat magam ültem végig diplomata mosolyommal, óriási hazai gyakorlatom vértetében. Egyszer valami betoldásuk érdekében néhány pillanatunk áldozatul esett volna, csaknem feladtam már.

– „Mi az a néhány trim (perc-töredék)?” – szólt békítőn a főnök, mire Paolo: „Mondd ezt Tamásnak!” – s a trim a mienk maradt. Szerették Tamást.

Az első bemutatót Bendazzinak tartogattuk. A hideg novemberi ködben néztük olasz és magyar gyerekeink nyárvégi ragyogását, Massimo behunyta szemű magányát Händellel, Hilaria mosolygó kéztáncát a mi magyar Emesénkkel. A kezeikkel táncolják el egymásnak Händeljüket, és szavak nélkül is teljes barátságukat. Eszter az Adria hullámaiba és homokjába söprögeti a Francia szvitet³¹, fekete fürtjeit nem sajnálja a vízbe merítgetni. Tizenkét esztendő kis magyar Afrodite, az először látott tengerébe feledkezik Bachhal. A h-moll mise Hozsannája tisztán zeng a San Vitale mozaikja alatt, Bea behunyja szemét és vezényli, vezényli. Hol van innen alkoholba feledkező anyja, más nőkkel koslató, veszekedős apja?

Veronika a Bach fuga témáját, hangsúlyait, találkozásait, illeszkedéseit, emelkedőit és lebegéseit a templom kövén térdepelve karjaival zsonglörködödi. Behunyta szeme alig rebben, mosolya a szellemi világból frissen kapott üzenet, valamelyik mozaikba alkotott angyal arcáról való. Majd a homlokát ráncolja, haragos, nagyokat üt öklével a bachi hangsúlyok nyomában. Kezeit a füléhez emeli két ütemnyi

31 G-dúr Francia szvit, Gigue-tétel.

dallamig, mintha befogná, hogy ne halljon. Huncut játék, mert végül fellendülő karjaival a győzelmét emeli magasba. Szavai: „Azt mondják, nevetséges, amit Klári nénivel csinálunk, nincs értelme, butaság, kritizálnak minket. Mi meg azt mondjuk: de jó, de jó, szeretjük! Ezt táncoltam el.”

Záramozdulata lendületében a teljes szabadság nem hagy kétségeket, valóban győztünk. Törekeny kicsi leány, tíz éve drukkol nekem, anyja-apjával, három testvérével, a támaszaim. A tengerparti lepedőre piros-kék kompozíciót fest, absztrakt formájában kerek harmóniát. Veronika beilleszkedik a világba, megalkotja magának.

Orsi négy napig bolyongott körülöttünk táncolás nélkül, messze kerülve a kamerák közelségéből. A tengerbe se ment, ő kövér és csúnya és nagy a lába. És már nem tud táncolni. Megszakad a szíve a táncolásért, de nem és nem tud, elvesztette a táncát. Naponta írt nekem levelet, a zsebembe dugta. Végül összesúgtunk, és hajnalban mentünk az Adriához, kevesen csak, őt ne lássák idegenek.

„Táncolni szeretnék, ha nem megy, ugye segítesz?”

Megyek a hosszú afrikai ruhámban, Bernice néger barátnőm ajándéka, különleges alkalmakra tartogatom. Nem gondoltam, hogy Orsi a vízbe hív, de ott táncolt és hívott, segítséget kért. Együtt vertük a tengert a felkelő napban, vállig vizesen a Hozsannához. Senki sem kövér, nagylábú, és nem öreg, ha az égnek és a tengernek táncol.

Másnap, utolsó délután, Orsi beállt Jóska kifeszített lepedője elé, kék festéket kért. Sokat, mert kék tüzet fest a lepedőre.

„Hol a kék?”

Elfogyott, kék ég, kék tenger, három napig mindenki dúskált a kékben. Ebéd-szünet, Itáliában minden bolt zárva. Javasolják Orsinak a pirosat, sárgát, de a fejét rázza. Kéket akar, és én máris szervezem. Eszembe se jutna pirosat ajánlani, hét éve ismerem Orsit. Megértő olasz apa ugrik a Fiatjába, és hazavágtat 20 km-re.

Hozza a kéket.

„Miért kék a tüzed?” – kérdem végül, és Orsi az égre mutat: „Ott fönny annyi a hely, és a földön olyan zsúfoltan élünk.”

A Duendet százszor, százaknak mutattam már, de nélkülem ma sem szívesen, mert óvnám a közönyös tekintetektől. Mindnyájan a legtöbbet tettük bele, minden legjavunkat, táncoló-festő gyerek, segítőkész szervezők és felvevők és készítőik. Azért lehetett Duende, mert nem férközhetett hozzá közöny, mert nem takarékoskodtunk az erőinkkel, nem akartunk fele időben másik filmet forgatni, pénzért megszokolni, nem adtunk fel meggyőződésünkéből egy trimet sem, energiánkból egy sóhajtasnyit sem. Legjavunkból alkottunk, amint Bach és Händel az ő zenéjüket háromszáz esztendeje.

Vannak nézők, akik megriadnak, elfordulnak, nem értik, és nem is akarják. Az értőkkel viszont mámorító öröm együtt nézni, sokadszor is újdonságnak. A nézők lélegzetéből hallom, hogy velünk vannak, átadják magukat az élménynek. Sóhajtanak Hilaria dallamívvvel lefutó ecsetjével, visszafogott lélegzettel várják Massimo térdére kulcsolt kezeinek pihenőjét a záróakkordra. Elmosolyodnak a fehér ruhás kis Sandra hunytszemű forgásán, felnevetnek a fekete-göndör Fabrizio szempislogós zenei fintorgatásán. Moccanás nélkül figyelik a táncoló Náditündért a tolókosijában, Pamelával orrukat összedörzsölgető, béna ujjukat táncoltató jelenetükben,

Tomi égbetáruló vezényleését, és Francesca zölden lobogó ruháját Jézusnak a mo-
zaikképen mosolygó tekintete előtt. Orsi kék tűzével megkeressük a mindenségben
a távlatot, ahol annyi a hely, és mi is győzünk Veronika kitárt karjaival.

Megköszönöm

1973-ban, amikor hazaértem amerikai küldetésemből, országos pedagógiai reform elindításának terveihez hívtak. Sokan akarták, igazán nagyok, az ország szín-javából, a Fehér Könyv³² dokumentálja. Néhányan kibírták, sokkal többet feladták.

Kísérleteink, pedagógiai programjaink akadályversenyében szemlélők és bírálók serege leste, meddig győzik szusszal a megszállottak. Kidőlés előtt mégis mindig elkaphattam egy-egy kezet, röpke percre, vagy hosszabb lélegzetre.

Valaki többször is odanyújtotta. Az unokája egyszer azt kérdezte tőle: „Mondd, Nanyó, te miért szeretsz engem?” Én is kérdezhetném Rét Rózsától: „Mondd, te miért hittél bennem?”

Egyszer kiszolgáltattak egy tekintélyes hölgynek, aki éppen professzornő volt, előtte pedig hosszú éven át mindenható főszakfelügyelő. Anélkül, hogy valaha tanításom közelébe jött volna, filmjeimet látta, írásaimat olvasta volna, megsemmisítő bírálatot mondott, lebilincselő nagyasszonyi bűbájjal, miközben kekszet kínált körbe kenyéradó intézetem elnémult vezetőinek.

Hat éven át ígért vezetői jutalmamat másnap visszautalták, kísérletemet egy tollvonással megszüntették, mivel „értéktelen és semmiféle nevelési intézményben nem alkalmazható”.

Hogyan lehet abbahagyni valamit, amiben hiszünk? Lehet odébbállni, mást kezdeni, pénzt keresni vagy átkozódni, keseregni, bosszút esküdni? Alkalmatlan vagyok ezekre.

Rét Rózsa szervezte meg a találkozót, hogy fogadjanak azok, akik segíthetnek. Kopár, szűk irodában ültek a három hívők, egy iskola lyuknyi kis szobájában. Nem dőltek hátra fotelekben, nem is volt fotel, csak íróasztalok, könyvespolcok és a faszékeken Nagy József a professzori figyelő szemeivel, Gyenes Károly a körszakállával, és Rózsa. Vizsgáztattak és drukoltak nekem, hogy bele ne süljek. Ez munka volt, méltó a helyhez és puritán lakóihoz. Nem majsoltak kekszet, nem gyújtottak rá, és nem nyúltak lazán csörömpölő telefonokért.

Másnap Gázsó Ferenc miniszterhelyetteshez küldtek, aki nem váratott az előszobájában, nem szakított félbe fensőbbes telefonbeszélgetésekkel, nem vett fel miniszteri hivatali arcot, és nem mondott egyetlen közhelyet sem. Megzsendültem a bőrömben ezektől az emberektől, akiket végre valóban érdekelt a munkám, és a jövőm.

Három esztendőre kaptunk új engedélyt és kísérleti pénzügyi keretet, lélegzetre való oxigént. Így születhetett meg ez a könyv.

Megköszönöm a Kodály Intézet vezetőinek és munkatársainak komplex esztétikai nevelési kísérleteink támogatását. Ittész Mihály mb. igazgatónak a Kodály Szemináriumokhoz kapcsolódó publikációim figyelmes gondozását.

32 A Magyar Tudományos Akadémia állásfoglalásai és ajánlásai a távlati műveltségkoncepció alapján. (Szerk.): *Rét Rózsa* Bp., 1976. MTA Elnökségi Köznevelési Bizottsága.

A Budapesti Művelődési Központ vezetőjének, Tarján Bélánének és munkatársainak csoportjaink befogadását, és a ránk fordított személyes figyelmet. Bánhidi Máriának pedagógus továbbképzésünk lelkiismeretes megszervezését sok éven át.

Singer Jánosnak, kísérletünk első munkatársának szeretetteli segítségét. Hajnóczy Árpádnak értékes fotóit. Huffnagl Katalinnak sok szép zenénk kiválasztását és óráink magnóközvetítéseit. Pállay József kedves kollégámnak vizuális programunk értékeit, közös óráink szépséges élményeit és elkészült videoműsorainkat. Jászai Jenőnének sok nehéz gyerekszövegünk fáradságos gépelését. Dr. Ádám Jánosnének zenénk feljegyzéseire és rendezégyűjtéseire fordított idejét, végtelen türelmét. Rácz Beatrixnek melegszívű, mindig kisegítő készenlétét; dr. Kovács Géának munkaképességem gondozását és a személyemre fordított teljes figyelmét. Négyesiné Pásztor Zsuzsának videofelvételünk kitűnő leírását.

Köszönöm a bizalmat és a hűséget a könyvemmel fáradozó és írásaimat lélekkel-figyelemmel rendező fiatal barátainknak, Furka Beának és Rumpler Andreának.

Köszönöm Horváth Líviának, az igaz barátnak, hogy mellettem áll biztatással, tanácsaival és könyvem szavainak életrehívásával.

Köszönöm L. Nagy Katalin és Gonda János lektorok türelmét és fáradozását. Bízhattam bennük és tanulhattam tőlük.

Köszönöm Nádas Péternek, hogy megint segített.

Köszönöm Kerényi Máriának könyvem előkészítő indítását, Gyökössy Endrének lélekerősítő biztatását.

Köszönetet mondok a Széchenyi Alapnak a támogatásért, amelyben Agape alapítványunkat részesítették.

Köszönetet küldök testvéremnek, aki nyugalmas otthont adott nekem a könyvem megírása idején, és erősített testben, lélekben.

Köszönet Virginia Kalyvasnak az ihletet nyújtó szép otthonában eltöltött pihenőkért.

Köszönet a szülőknek, akik bizalommal hozták hozzám a gyermekeiket hosszú éveken át mindnyájunk örömére és sokak tanulságára.

Végül köszönet a gyerekeinknek, akikben hinni lehet.

AJÁNLÁS

a szerző megjelent műveiből

- Kokas Klára: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Bp., Zeneműkiadó, 1972. 120 p.
- Kokas Klára: *Személyiségformálás zenei neveléssel*. In: *Óvodai Nevelés*, 1974/3. 94–96 p.
- Kokas Klára: *Beszámoló a komplex esztétikai nevelési kísérletről*. Kodály Szeminárium, Kecskemét, 33 p.
- Kokas Klára: *Amerikában tanítottam*. Bp., Zeneműkiadó, 1978. 135 p.
- Kokas Klára: *Személyiségformálás zenével. Improvizált zenei mozgások gyermekekkel*. In: *Budapesti Népművelő*, 1979/3–4.
- Kokas Klára: *Gyermekek originális kifejezési formái zenéhez*. Kodály Szeminárium, Kecskemét, 1980. 24 p.
- Kokas Klára: *Mozdulatok zenére*. In: *Élet és Tudomány*, 1980/1.
- Kokas Klára: *A zene és mozgás együttes felhasználása személyiségformálásban*. In: *Pedagógiai Szemle*, 1980/6. 528–538. p.
- Kovács Géza: *Zene és mozgás összefüggésének gyökerei*. Kodály Szeminárium, Kecskemét, 1980. 16 p.
- Négyesiné Pásztor Zsuzsa: *A zene megközelítése mozgás segítségével*. Kodály Szeminárium, Kecskemét, 1980. 16 p.

A sorozat eddig megjelent kötetei

- Nagy József: A rendszerezési képesség kialakulása – A gondolkodási műveletek elsajátítása – I. kiadás 1987., II. javított kiadása: 1990. (186 oldal)
- Kozma Tamás: Iskola és település (160 oldal)
- Csapó Benő: A kombinatív képesség struktúrája és fejlődése (207 oldal)
- Vámos Dóra: A képzettség vására – Közgazdasági szempontok az oktatástervezésben – (131 oldal)
- Szebenyi Péter: Történelemtanítás Angliában (183 oldal)
- Mátrai Zsuzsa: Az amerikai társadalomtudományi nevelés története – Értékek, eszmék, reformok, tantervek – (199 oldal)
- Halász Gábor: Iskola, helyi társadalom, iskolatanács (114 oldal)
- Forray R. Katalin – Hegedüs T. András: A cigány etnikum újjászületőben – Tanulmány a családról és az iskoláról – (135 oldal)
- Dobsi Attila: Egy intézmény kálváriája – A pedagógiai intézetek és a 80-as évek oktatáspolitikája – (100 oldal)
- Kádárné Fülöp Judit: Hogyan írnak a tizenévesek? – Az IEA fogalmazásvizsgálat Magyarországon – (190 oldal)
- Vidakovich Tibor: Diagnosztikus pedagógiai értékelés (231 oldal)
- Kárpáti Andrea: Látni tanulunk – A műelemzés tanítása az általános iskolában (214 oldal)
- Andor Mihály – Liskó Ilona: Igazgatócserék (159 oldal)
- Szociális segítő (164 oldal)
- Arató Ferenc: Az olvasás pedagógiája (182 oldal)
- Tanterv és vizsga külföldön Szerk.: Mátrai Zsuzsa (143 oldal)
- Forray R. Katalin – Hegedüs T. András: Két tanulmány a cigány gyerekekről (160 oldal)
- Jelzések az elsajátított műveltségről Szerk.: Horánszky Nándor (161 oldal)
- Történelemtanítás Németországban Szerk.: Pellens, Karl és Szabolcs Ottó (180 oldal)
- Kozéki Béla: Az iskolaethosz és a személyiségstruktúra kölcsönhatása (195 oldal)
- Nézzük meg együtt – Műalkotások elemzése Borsodban. Szerk.: Rézművesné Nagy Ildikó – (151 oldal)

Sorozatunk eddigi köteteihez képest különleges ez a könyv, mint ahogy szerzőjének személyisége, életműve is különleges. Szívet melengető írásaiban a tudományos megfigyelés a lélek szárnyalásával, az érzelmek áradása a legtágabban értelmezett kultúra terjesztésével párosul, kritika és líra váltogatja egymást a humanizmus jegyében. A gyermeket-felnőttet egyaránt elvarázsoló szerző a zene hangjain mélységekbe hatoló analitikus gondolkodásával feltárja a gyermekek viselkedésének hátterét és elvezet el a megoldásokig. Kokas Klára a Kodály-konceptió elveiből kiindulva, de más megközelítésben akarja megvalósítani: „Legyen a zene mindenké!” Karizmatikus önmagát valóságos eszközzé nemesítve így vált kisgyerekek és az ő még kisebb testvéreik, meg szüleik, óvónők, tanítók nemzedékeinek nevelőjévé. Legrégibb „gyerekei” már régen nem gyerekek, s azok, akiknek fényképei itt láthatók, többségükben huszas éveik közelében járnak.

Prózára fordítva: e könyv rövid írások egységet sugárzó gyűjteménye. Egy részük Kokas Klára gazdag zenepedagógiai tapasztalatainak summázata, más részük gyermek-történeteket rögzít, vagy „Klári néni” kommentálja a foglalkozásokat. A könyvet szép és igaz olvasmányként minden korosztály figyelmébe ajánlják a szerkesztők.

Compared to the other volumes of the series edited up till now this book is a special one – since the author's personality and oeuvre is no less special. In her touching writings scientific observations go together with the spreading of culture in the widest sense of the word; critical and lyrical parts alternate in the spirit of humanism. The author while enchanting both children and adults with her analytic way of thinking penetrates into deepest spheres by the sounds of music thus revealing the background of infant behavior and bringing about solutions.

Klára Kokas on the basis of the Kodály concept wants to approach his principle from another direction: „Music should be everybody's”. By making her charismatic self a real means she became an educator of small children, of their even smaller sisters and brothers, of their parents, nannies and teachers.

„Her oldest children” are no longer children and most of those photos can be seen in this book are around 20.

To come down to earth: this book is a collection of short writings making a wonderful unity. Some of them are summaries of Klára Kokas's rich experience, others record children stories or nursery activities with 'aunt Klári's' comments. As a beautiful and true piece of reading it can be recommended to readers of all ages.